

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI**

**EBÛ MUÂVİYE ED-DARÎR VE KÛTÛB-İ TİS'A'DAKİ
RİVÂYETLERİNİN HOCALARI VE RİVÂYET LAFIZLARI
AÇISINDAN TAHLÎLİ**

İSMAİL YAŞA

**DANIŞMAN:
PROF. DR. MAHMUT YEŞİL**

KONYA – 2020

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	--

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	İsmail Yaşa		
	Numarası	17810601229		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslâm Bilimleri / Hadis		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tezin Adı	Ebû Muâviye ed-Darîr ve Kütüb-i Tis'adaki Rivâyetlerinin Hocaları ve Rivâyet Lafızları Açısından Tahlili		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

İsmail Yaşa

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	İsmail Yaşa		
	Numarası	17810601229		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslâm Bilimleri / Hadis		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mahmut Yeşil		
Tezin Adı	Ebû Muâviye ed-Darîr ve Kütüb-i Tis'adaki Rivâyetlerinin Hocaları ve Rivâyet Lafızları Açısından Tahlili			

İslam'ın birincil kaynaklarından hadislerin tahrife uğramadan aktarılmasında râvîlerin büyük rolü olmuştur. Muhammed ibn Hâzim de o râvîlerden biridir ve Ebû Muâviye künyesiyle meşhurdur. 113/731 yılında doğan ve 195/810 yılında vefat eden Ebû Muâviye, küçük yaşta görme duyusunu kaybetmiştir. Sika, sadûk ve hatta zayıf olduğu söylenmiş, ircâ ve tedlîs ile itham edilmiştir. Bununla birlikte temel hadis kitaplarında nakledilen hadislerin senetlerinde ismine sıkça rastlanmaktadır. A'meş'in yanında uzun süre bulunmuş ve onun en ünlü öğrencisi olmuştur. Onlarca hocası olmasına rağmen A'meş'ten naklettiği rivâyetlere daha çok itibar edilmiştir. Bu çalışmamızın birinci bölümünde Ebû Muâviye ed-Darîr'in biyografisi yer almakta, münekkit âlimlerinin onun hakkındaki görüşleri değerlendirilerek cerh ve ta'dîl açısından mertebesi tespit edilmektedir. İkinci bölümde ise Ebû Muâviye'nin Kütüb-i Tis'a'nın her bir kitabındaki rivâyetleri hocaları ve rivâyet sîgaları açısından ayrı ayrı incelenmektedir. Bu şekilde cerh ve ta'dîl âlimlerinin Ebû Muâviye hakkındaki tenkîtlерinin uygulamaya yansımaları, teori ile pratik arasındaki uyum ve Kütüb-i Tis'a müelliflerinin her birinin Ebû Muâviye'nin rivâyetlerine yaklaşımı tespit edilmektedir. Bu arada konunun daha iyi anlaşılması için Ebû Muâviye'nin rivâyet ettiği hadislerden örnekler verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ebû Muâviye, ed-Darîr, Muhammed ibn Hâzim, râvî tenkîdi, cerh ve ta'dîl

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fak. A1-Blok 42090 Meram Yeni Yol /Meram /KONYA
Tel: 0 332 201 0060 Faks: 0 332 201 0065 Web: www.konya.edu.tr E-posta: sosbil@konya.edu.tr

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	İsmail Yaşa		
	Student Number	17810601229		
	Department	Temel İslâm Bilimleri / Hadis		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Mahmut Yeşil		
	Title of the Thesis/Dissertation	Ebû Muâviye ed-Darîr and the analysis of his narratives in the Nine Books of Hadith in terms of his teachers and his ways of reporting		

The narrators had a great role in transmitting the hadiths, one of Islam's primary sources, without being distorted. Muhammad ibn Khâzim was one of those narrators and famous by the epithet Abu Muâwiya. He was born in 113/731 and died in 195/810, and he lost his sense of vision at a young age. He was said to be thiqah, sadûq and even da'îf. He was accused of being murji' and mudallis. Nevertheless, his name is frequently encountered in the chains of narrators of the hadiths reported in the main hadith books. He has been with A'mash for a long time and became his most famous student. Although he had dozens of teachers, the narratives he reported from A'mash were more accredited. The first part of this study includes the biography of Abu Muâwiya and his degree in terms of al-jarh wa al-ta'dîl has been determined through evaluating the opinions of the critic scholars about him. In the second part, the narratives of Abu Muâwiya in each of the Nine Books have been analysed in terms of his teachers and his ways of reporting. In this way, the reflection of the criticisms of the scholars of al-jarh wa al-ta'dîl about Abu Muâwiya on practice, the harmony between theory and practice, and the approach of each of the authors of the Nine Books to the narrations of Abu Muâwiya are determined. In the meantime, some examples of hadiths narrated by Abu Muawiyah are given for a better understanding of the subject.

Key Words: Abu Muâwiya, ad-Dharîr, Muhammad ibn Khâzim, narrator criticism, al-jarh wa al-ta'dîl

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	VII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
I. Konunun Önemi	1
II. Metot ve Kaynaklar	3
BİRİNCİ BÖLÜM: EBÛ MUÂVİYE ED-DARÎR	6
1.1. Ebû Muâviye ed-Darîr	6
1.1.1. İsmi, Nesebi, Nisbeti, Künyesi ve Lakâbı	6
1.1.2. Doğumu ve Fizikî Nitelikleri	7
1.1.2.1 Âmâ Râvîden Rivâyet Konusunda Âlimlerin Görüşleri	9
1.1.3. Sosyal Konumu	10
1.1.4. Dönemin Siyâsî ve İlmî Arkapları	12
1.1.5. Ebû Muâviye ed-Darîr'in Hocaları	14
1.1.6. Ebû Muâviye ed-Darîr'in Öğrencileri	34
1.1.7. İrcâ ile Suçlanması	35
1.1.8. Tedlîs ile Suçlanması	39
1.1.9. Vefâtı	44
1.2. Cerh ve Ta'dîl Âlimlerinin Ebû Muâviye Ed-Darîr'e Yönelik Tenkîtleri	46
1.2.1. Hâfızasının Kuvvetli Oluşu ve A'meş'e Mülâzemeti	46
1.2.2. Cerh ve Ta'dîl Âlimlerinin Teşeddüd ve Tesâhül Açısından Tasnifi	48
1.2.3. Müteşeddîd Âlimlerin Tenkîtleri	49
1.2.4. Mutedil Âlimlerin Tenkîtleri	56
1.2.5. Mutesâhil Âlimlerin Tenkîtleri	61
1.2.6. Diğer Âlimlerin Tenkîtleri	62
1.2.7. Muteahhir Âlimlerin Tenkîtleri	65
İKİNCİ BÖLÜM: KÜTÜB-İ TİS'A'DA SENEDİNDE EBÛ MUÂVİYE ED-DARÎR BULUNAN HADİSLERİN TAHLİLİ	69
2.1. Kütüb-i Tis'a'daki Ebû Muâviye ed-Darîr Rivâyetlerinin Sayısı, Hocalarına ve Rivâyet Lafızlarına Göre Tasnifi	70
2.1.1. Buhârî'deki Rivâyetleri	70
2.1.2. Muslim'deki Rivâyetleri	74
2.1.3. Ebû Dâvûd'daki Rivâyetleri	77

2.1.4. Tirmizî'deki Rivâyetleri.....	86
2.1.5. Nesâî'deki Rivâyetleri	99
2.1.6. İbn Mâce'deki Rivâyetleri.....	103
2.1.7. Mâlik ibn Enes'in Muvatta'ındaki Rivâyetleri.....	118
2.1.8. Ahmed ibn Hanbel'in Musned'indeki Rivâyetleri	119
2.1.9. Dârimî'deki Rivâyetleri	140
2.2. Kütüb-i Tis'a'daki Ebû Muâviye ed-Darîr Rivâyetlerinin Genel Değerlendirilmesi	144
SONUÇ.....	151
BİBLİYOGRAFYA	154

ÖNSÖZ

Âlemlerin Rabbi Allah Teâlâ'ya hamd ve senâ, Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafâ'ya salât ve selâm olsun.

Kur'an-ı Kerim ve Rasulullah'ın (s) sünneti İslam dininin temel kaynaklarıdır. Hz. Peygamber'in (s) sözleri, fiilleri, takrîrleri, ahlâkı ve yaratılış nitelikleri hadisler aracılığıyla nakledilmiştir. Hadisler, sened ve metin olarak iki bölümden oluşur.

Hadislerin sıhhat derecelerinin tespitinde râvi zincirinden oluşan sened incelemesinin rolü büyüktür. İsnâd sistemi hadislerin tahrife uğramadan korunmasını sağlayan faktörlerdendir. Bu sebeple dinin bir parçası olarak görülmüştür.

Rivâyetlerin sıhhat derecesini tespit için öncelikle onları nakleden kişilere bakılır. Sened tenkidinin en önemli adımlarından biri de râvilerin cerh ve ta'dil kriterlerine göre mertebelerinin tespit edilmesidir. Haberin senedindeki bir râvinin mertebesi o haberi sahih olmaktan çıkarıp hasen, zayıf ve hatta uydurma derecesine düşürebilir.

Ebû Muâviye ed-Darîr, küçük yaşta gözlerini kaybetmesine rağmen yüzlerce hadis ezberlemiş ve hocalarından işittiği hadisleri öğrencilerine naklederek söz konusu hadislerin sonraki nesillere ulaştırılmasına katkıda bulunmuştur. Buna rağmen Türkçe kaynaklarda hakkında çok fazla bilgi bulunmadığı görülmektedir. Temel hadis kaynaklarında nakledilen rivâyetlerin senetlerinde ismine sıkça rastlanan Ebû Muâviye ed-Darîr'i konu alan bu çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte konunun önemine ve çalışmanın amacına değinilmiş, çalışma metodu anlatılmış ve başvuru kaynakları hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde Ebû Muâviye ed-Darîr'in hayatı hakkındaki bilgiler toplanmış, cerh ve ta'dilde görüşlerine itibar edilen âlimlerin onun hakkındaki tenkîtleri söz konusu âlimlerin cerh ve ta'dildeki teşeddüd, itidâl ve tesâhulleri göz önünde bulundurularak derlenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu şekilde cerh ve ta'dil açısından derecesi tam olarak belirlenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise Kütüb-i Tis'a'da yer alan rivâyetlerden senetlerinde Ebû Muâviye ed-Darîr bulunanlar incelenerek onun her bir eserinde hangi hocasından kaç rîvâyet naklettiği ve hangi sîga ile naklettiği tespit edilmiştir. Buhârî, Muslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce ile Mâlik ibn Enes'in *Muvatta*'da, Ahmed ibn Hanbel'in *Musned*'de ve Dârimî'nin *Sunen*'de Ebu Muâviye ed-Darîr kanalıyla rivâyet ettikleri hadislerin sayısı belirlenmiş, bu bilgilerin istatistikleri çıkarılmıştır. Elde edilen bilgiler cerh ve ta'dil âlimlerinin Ebû Muâviye hakkındaki görüşleri ışığında yorumlanmıştır. Bu şekilde ona yöneltlen tenkitlerle rivâyetlerine yaklaşım arasında uyum bulunup bulunmadığı gözlemlenmiştir.

Konunun tespitinde ve tez planının hazırlanmasında tavsiyeleriyle yol gösteren, sorduğu sorularla ufkumu açan, çalışma boyunca yardımlarını esirgemeyen, tenkîd ve uyarılarından çokça yararlandığım danışman hocam Prof. Dr. Mahmut Yeşil'e ve kendilerinden istifade ettiğim hocalarım Prof. Dr. Bilal Saklan, Prof. Dr. Adil Yavuz, Prof. Dr. Mehmet Eren, Doç. Dr. Ömer Özpınar ile Dr. Taha Çelik'e teşekkür ederim.

İsmail YAŞA

Konya - 2020

KISALTMALAR

- (as) : Aleyhisselam
- bkz. : Bakınız
- bs. : Baskı
- byy. : Basım yeri yok
- (cc) : Celle celâluhû
- d. : Dipnot no
- DİA : Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
- Hz. : Hazreti
- (ra) : Radıyallahu anh, anha
- (s) : Sallallâhu aleyhi ve sellem
- sf. : Sayfa
- thk. : Tahkîk eden
- thr. : Tahrîc eden
- trs. : Tarihsiz
- tlk. : Ta’lîk eden
- trc. : Tercüme eden

GİRİŞ

I. Konunun Önemi

Hadis râvîlerinin cerh ve ta'dil yönünden tenkidinin önemi hadislerin senedlerinin ve isnâd sisteminin öneminden kaynaklanmaktadır. Abdullah ibn Mubarek'in (181/797) "İsnâd dindendir. İsnâd olmasaydı dileyen dilediğini söylerdi"¹ sözü ve diğer âlimlerden isnâd konusunda nakledilen benzer sözler hadislerin senedlerinin önemine dikkat çekmektedir.

Munâvî (1031/1622), Allah'ın (cc) İslam ümmetini diğer ümmetlerde olmayan isnâd ile şerefleştirdiğine işaret ederek şöyle der: "Allah, bu ümmeti isnad ile şerefleştirdi. İsnadı kulları arasından ona has kıldı. Müslümanlara isnadı ısrarla aramalarını ilham etti. Öyle ki, onlardan biri bir hadisi otuz ve daha fazla senedle yazar."²

Ebu Muâviye ed-Darîr (195/810) hadis ilmine büyük katkıları olan önemli bir râvîdir. Tâbiûn'un küçüklerinden Suleymân ibn Mihrân el-A'meş'in (148/765) öğrencilerindendir. Peygamber Efendimiz'in (s) "İnsanların en hayırlısı benim asrında yaşayanlar, sonra onları takip edenler ve sonra da onları takip edenlerdir"³ buyurarak faziletine işaret ettiği İslam'ın üçüncü neslinden, Etbâu't-Tâbiîn'dendir. Buhârî'nin (256/870) hocaları kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir. Kütüb-i Tis'a başta olmak üzere hadis kaynaklarındaki birçok rivâyetin senedinde yer alır.

Ebu Muâviye ed-Darîr, çok küçük yaşta gözlerini kaybetmiş fakat buna rağmen hadis tahammülünden ve edâsından geri durmamış, cerh ve ta'dil âlimleri tarafından tenkit edilmiş, irca' ve tedlis ile suçlanmıştır. Münekkî muhaddislerin kendisi hakkındaki görüşlerinin değerlendirilmesi, bu önemli hadis râvisinin cerh ve ta'dil kriterlerine göre mertebesinin tespitini sağlayacaktır.

Ebu Muâviye ed-Darîr'in cerh ve ta'dil kriterlerine göre değerlendirilmesinin ardından Kütüb-i Tis'a'daki rivâyetlerinin tahlîlî râviyle ilgili tenkitlere Kütüb-i Tis'a müelliflerinin yaklaşımları hakkında bilgi verecektir. Çalışmamızda Ebu Muâviye ed-Darîr'in Kütüb-i Tis'a'daki rivâyetlerinin bir haritası da çıkarılacaktır.

¹ Muslim, Mukaddime, 5

² Munâvî, Zeynuddîn Muhammed Abdurraûf ibn Tâcîl'ârifin ibn Nûriddîn Alî el-Haddâdî (1031/1622), *Feyzu'l-Kadîr şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr*, I-VI, el-Mektebetu't-Ticâriyyetu'l-Kubrâ, 1. bs., Mısır, 1937, 1/433

³ Buhârî, Şehâdât, 9; Muslim, Fedâilu's-Sahâbe, 52; Tirmizî, Şehâdât, 4; İbn Mâce, Ahkâm, 27

Bid'at ehlinde olmakla itham edilen râvîden rivâyet konusunda âlimlerden farklı görüşler nakledilmiştir. Söz konusu görüşler ve Kütüb-i Tis'a müelliflerinin Ebu Muâviye ed-Darîr'den yaptıkları rivâyetlerin tahlili, irca' ile itham edilen bir râviye Kütüb-i Tis'a müelliflerinin yaklaşımını gösterecektir.

Ebu Muâviye ed-Darîr cerh ve ta'dil âlimleri tarafından tedlis ile itham edilmiştir. Müdellis râvîden rivâyet konusunda âlimler bazı kriterler belirlemiştir. Ebu Muâviye ed-Darîr'in Kütüb-i Tis'a'daki rivâyetlerinde hocalarından hangi sîgayla hadis aktardığını incelemek, Kütüb-i Tis'a müelliflerinin Ebu Muâviye ed-Darîr'in müdellisliği hakkındaki kanaatlerini ortaya koyacaktır.

Ebu Muâviye ed-Darîr, lakabından da anlaşılacağı üzere âmâdır ve hadisleri ezberinden rivâyet etmiştir. En ünlü hocası A'meş'ten 1600 hadis ezberlediğini ve geçirdiği bir hastalandıktan sonra 400'ünü unuttuğunu bildirmektedir. Kütüb-i Tis'a'da yüzlerce hadis Ebu Muâviye ed-Darîr aracılığıyla rivâyet edilmiş bulunmaktadır.

Çalışmamızda Ebû Muâviye ed-Darîr'in âmâ olmasına, tedlis ve irca' ile itham edilmesine rağmen Kütüb-i Tis'a müelliflerinin istisnasız hepsinin kendisinden hadis rivâyet ettiği sika bir râvi olduğu, temel hadis kaynaklarının dokuzunda da kendisine mülâzemet ettiği hocası A'meş'ten naklettiği rivâyetlere daha çok yer verildiği ispat edilecektir.

Çalışmada cerh ve ta'dil âlimlerinin bir râvi hakkındaki farklı görüşlerini toplayıp sonuç çıkarmanın pratik uygulaması yapılacaktır. Fikhî bir konuda hüküm vermek için öncelikle delillerin bir araya toplanması ve bir hadis metninin sıhhatinin tespiti için tüm tarîklerinin bir araya getirilmesi nasıl önemliyse, bir râvînin cerh ve ta'dil açısından mertebesinin tam olarak belirlenebilmesi için de âlimlerin o râvi hakkındaki görüşlerinin toplanması gerekmektedir. Zehebî (748/1348) ve İbn Hacer (852/1449) gibi güvenilir müteahhir âlimlerin bu işi zaten yaptıkları söylenebilir ve onların bu râvî hakkındaki görüşlerinin yeterli olacağı düşünülebilir. Bununla birlikte mütekaddim âlimlerin görüşlerinin derlenmesi ve o görüşlerin teşdîd, itidâl ve tesahül durumları da göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi müteahhir âlimlerin bir râvî hakkındaki kanaatlerinin nasıl oluştuğuna ışık tutacaktır.

Çalışmamızda hadis rivâyetine büyük katkısı olan Ebû Muâviye ed-Darîr hakkında ulaşılabilen tüm bilgiler toplanarak araştırmacıların hizmetine sunulacak, teoride öğrenilen cerh ve ta'dil tenkidinin bir râvî üzerinde uygulaması yapılacak, râvînin bid'atla veya tedlisle

ithamı halinde muteber hadis kaynaklarının müelliflerinin rivâyetlerine yaklaşımları tespit edilecektir.

Ebu Muâviye ed-Darîr hakkında herhangi bir akademik çalışma yapılmadığı, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)'da da kendisini anlatan bir madde olmadığı görülmüştür. Çalışmamızın sonunda -Allah'ın izniyle - hadise rivâyetleriyle büyük katkısı olmuş bir âlim ve Kütüb-i Tis'a'daki rivâyetleri hakkında bilgi verilmiş olacaktır.

II. Metot ve Kaynaklar

Çalışmamızın ilk bölümünde Ebu Muâviye ed-Darîr hakkında ricâl edebiyatında yer alan tüm bilgiler derlenerek tasnif edilecektir. İbn Sa'd'ın (230/845) *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, Halife ibn Hayyât'ın (240/854) *Kitâbu't-Tabakât* ve *Târîhu Halife ibn Hayyât*, Buhârî'nin (256/870) *et-Târîhu'l-Kebîr*, Ebû Zur'a ed-Dimeşkî'nin (281/894) *Târîhu Ebî Zur'a ed-Dimeşkî*, Hatîb el-Bağdâdî'nin (463/1071) *Târîhu Bağdâd*, Zehebî'nin *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ* isimli eserleri ve râviyle ilgili bilgi itivâ eden diğer kaynaklara başvurulacaktır.

Ebu Muâviye ed-Darîr hakkında Yahyâ ibn Maîn'in (233/848) *Ma'rifetu'r-Ricâl*, Ali ibnu'l-Medîni'nin (234/848) *Ilelu'l-Hadis* ve *Ma'rifetu'r-Ricâl*, Ahmed ibn Hanbel'in (241/855) *el-Ilel* ve *Ma'rifetu'r-Ricâl*, İbn Ebî Hâtim'in (327/938) *el-Cerh* ve *t-Ta'dîl*, İbn Hibbân'ın (354/965) *es-Sikât*, Mizzî'nin (742/1341) *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, Zehebî'nin *Mizânu'l-İtidâl fî Nakdi'r-Ricâl* ve *el-Kâşif fî ma'rifeti men lehû rivâyetun fî'l-Kutubi's-Sitte*, İbn Hacer el-Askalânî'nin *Tehzîbu't-Tehzîb* ve *Takrîbu't-Tehzîb* isimli eserleri ile diğer ricâl kitaplarında yer alan tenkitler derlenecektir.

Râvî hakkında cerh ve ta'dîl âlimlerinin tenkitleri teşeddüt, tesâhül ve itidâl ayrımı göz önünde bulundurularak ve kronolojik olarak toplanacak ve değerlendirilecektir. Âlimlerin tenkîtleri ışığında Ebu Muâviye ed-Darîr'in cerh ve ta'dil kriterlerine göre mertebesi tespit edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca tedlis ve ravînin tedlis ile itham edilmesi halinde rivâyetlerinin durumu, bid'at ile itham edilen ravîden rivâyet konuları ele alınarak, âlimlerin bu konulardaki görüşleri nakledilecektir.

Ebû Muâviye ed-Darîr'in Kütüb-i Tis'a dışındaki hadis kaynaklarında zikredilen rivâyetleri de vardır. Çalışmanın amacı Ebû Muâviye'nin tüm rivâyetlerini derlemek değil, temel hadis kaynaklarının müelliflerinin tedlîs ile ithâm edilen râvînin farklı hocalarından semâ ifade eden ve etmeyen lafızlarla naklettiği rivâyetlere yaklaşımlarını görmektir. Her bir müellifin Ebû Muâviye'nin rivâyetlerine yaklaşımı ayrı ayrı inceleneceği için çalışmanın

kapsamı hadis kaynaklarının en muteberleri kabul edilen Kütüb-i Tis'a olarak sınırlandırılmıştır.

Kütüb-i Tis'a rivâyetlerinden senedinde Ebu Muâviye ed-Darîr bulunanların tespitinde el-Mektebetu's-Şâmîle isimli programdan yararlanılacaktır. Senedinde Ebu Muâviye ed-Darîr bulunan rivâyetlerin tespit ve değerlendirilmesinde şu adımlar takip edilecektir:

1- Kütüb-i Tis'a'nın her bir eserinde senedinde Ebû Muâviye ed-Darîr zikredilen rivâyetler ayrı ayrı tespit edilecektir. Bunun için el-Mektebetu's-Şâmîle isimli program aracılığıyla dokuz kitabın her birinde “Ebû Muâviye”, “Ebâ Muâviye” ve “Ebî Muâviye” ile “Muhammed ibn Hâzim” ifadeleri kullanılarak tarama yapılacaktır. Senedinde Ebû Muâviye zikredilen rivâyetlerdeki Ebû Muâviye'nin hocalarına ve öğrencilerine bakılarak söz konusu râvinin çalışmanın konusu olan Ebû Muâviye ed-Darîr olup olmadığı belirlenecektir.

2- Her bir kitaptaki tekrar ve mutâbaat⁴ rivâyetler çıkarıldıktan sonra geri kalan rivâyetler râvinin hocalarına ve rivâyet sîgasına göre tasnif edilecektir. Mutâbaat ile kast edilen mutâbî rivâyetler ve isnâdında “حدثنا أبو معاوية ووکیع” şeklinde “tam mutâbaat” bulunan rivâyetlerdir. Mutâbî rivâyetlerde bazen isnâd tam olarak zikredilmediği için Ebû Muâviye'nin hadisi hocasından hangi sîgayla rivâyet ettiği anlaşılmamaktadır.⁵ Mutâbî rivâyetlerin belirlenmesi için söz konusu rivâyetlerden önceki rivâyetlere bakılacak, önceki rivâyet Ebû Mâviye'nin naklettiği ile aynıysa ve aynı sahabîden naklediliyorsa Ebû Muâviye'nin rivâyeti mutabî kabul edilecektir. Aynı rivâyet başka bir sahabîden şahid olarak naklediliyorsa tasnife ve değerlendirmeye dâhil edilecektir.

3- Ebu Muâviye ed-Darîr'in hangi hocasından kaç rivâyet naklettiği ve söz konusu rivâyetlerin hangi sîgalarla yapıldığı tespit edildikten sonra elde edilen veriler değerlendirilecektir.

⁴ Mutâbaat, “ferd veya garîb olduğu sanılan bir hadisin râvisine, hadisi tahrir edilmeye elverişli başka bir râvi tarafından muvâfakat edilmesi ve hadisin aynı şeyhten yahut senedin daha üst kısmında yer alan başka bir râvisinden benzer ifadelerle nakledilmesi” anlamına gelmektedir. İbn Hacer el-Askalânî, hadis aynı sahabîden rivâyet ediliyorsa bunun “mutâbaat”, farklı sahabîden naklediliyorsa “şâhid” olduğunu kaydeder. Bkz. Polat, Salahattin, “Mütâbaat”, DİA, İstanbul, 2006, XXXII, 180, 181

⁵ Muslim, “لا يقول أحدكم خبث نفسي...” “Sizden biri “Nefsîm habîs oldu” demesin...” hadisini naklettikten sonra “حدثنا أبو كريب، حدثنا أبو معاوية بهذا الإسناد” diyerek Ebû Kureyb'in Ebû Muâviye'den aynı isnâd ile rivâyet ettiğini bildirir. Burada Ebû Muâviye'nin hadisi hocası Hişâm ibn Urve'den hangi sîgayla aktardığı bilinmemektedir. Bkz. Muslim, Elfâz, 16

4- Kütüb-i Tis'a'nın her bir eseri için yapılan çalışmalar ve elde edilen bilgiler toplanarak râvinin dokuz temel kaynaktaki rivâyetleriyle ilgili genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Ebû Muâviye ed-Darîr'in Kütüb-i Tis'a'daki rivâyetleri incelenirken bazıları sened ve metinleriyle örnek verilecek, örnek olarak zikredilen rivâyetlerin Türkçe tercümesi ve tahrirleri yapılacaktır.

Çalışmanın sonunda Ebû Muâviye ed-Darîr'in Kütüb-i Tis'a'daki rivâyetlerinin haritası çıkarılmış olacak ve ayrıca -tekrarlar hariç- Kütüb-i Tis'a'daki toplam rivâyet sayısı tespit edilecektir. Elde edilen rakamlar ve oranlar, A'meş'ten rivâyetleri ve diğer hocalarından rivâyetleri hakkında farklı tenkitler olan Ebu Muâviye ed-Darîr'in rivâyetlerini Kütüb-i Tis'a müelliflerinin nasıl değerlendirdikleri hakkında bilgi verecektir. Ebu Muâviye ed-Darîr'in tahdis ve an'ane sîgalarıyla rivâyetlerinin sayısı ve oranı da tedlis ile itham edilmesine Kütüb-i Tis'a müelliflerinin nasıl yaklaştığını örnekleriyle göstermiş olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM: EBÛ MUÂVİYE ED-DARÎR

1.1. Ebû Muâviye ed-Darîr

1.1.1. İsmi, Nesebi, Nisbeti, Künyesi ve Lakâbı

Ebû Muâviye ed-Darîr'in ismi Muhammed ibn Hâzim'dir.⁶ Suayr ibnu'l-Hıms'ın⁷ kabîlesi olan Benî Amr ibn Sa'd ibn Zeyd Menât ibn Temîm'in mevlâsıdır.⁸

Velâ yoluyla Sa'd ibn Zeyd Menât'a nisbet edilerek es-Sa'dî⁹ ve Temîm kabilesine nisbet edilerek et-Temîmî¹⁰ denilmektedir. Ayrıca el-Hımmânî¹¹ ve el-Minkarî¹² nisbetleriyle de bilinmektedir.

⁶ İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed ibn Sa'd ibn Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî (230/845), *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, I-VIII, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. bs., Beyrut, 1990, VI, 364; İbn Maîn, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ ibn Maîn ibn Avn el-Murrî el-Bağdâdî (233/848) *Yahya ibn Maîn ve Kitabuhu et-Târih*, I-IV, Abbas ibn Muhammed ed-Dûrî rivâyeti, thk. Ahmed Muhammed Nûr Seyf, Kral Abdülaziz Üniversitesi, 1. bs., Mekke, 1979, III, 399; Halife ibn Hayyât, Ebû Amr Halife ibn Hayyât ibn Halife eş-Şeybânî el-Basrî (240/854), *Kitâbu't-Tabakât*, thk. Suheyl Zekkâr, Dâru'l-Fikr, 1. bs., byy, 1993, 290; Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed ibn İsmail (256/870), *et-Târihu'l-Kebîr*, I-VIII, thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ, Dâiratu'l-Meârifî'l-Osmâniyye, Haydarabat, trs., I, 74; İclî, Ebu'l-Hasen Ahmed ibn Abdillâh ibn Sâlih (261/875), *Ma'rifetu's-Sikât*, I-II, thk. Abdulalim Abdulazim el-Bestevî, Mektebetu'd-Dâr, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1985, II, 236; Ebu'l-Huseyn Muslim ibn el-Haccâc ibn Muslim el-Kuşeyrî (261/875), *el-Kunâ ve'l-Esmâ*, I-II, thk. Abdurrahîm Muhammed Ahmed el-Kaşkârî, İslam Üniversitesi, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1984, II, 759

⁷ Suayr ibnu'l-Hıms et-Temîmî, Ebû Mâlik ya da Ebu'l-Ahvas. İbn Hacer, *Takribu't-Tehzîb*'de "sadûk" olduğunu bildirir. Bkz. İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Ahmed ibn Alî ibn Muhammed el-Askalânî (852/1449), *Takribu't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme, Dâru'r-Reşîd, 4. bs., Halep, 1996, 243

⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, VI, 364; Halife ibn Hayyât, *Kitâbu't-Tabakât*, 290. Mevlâ kelimesi, Arapçada sahib, mâlik, efendi, köle, âzat eden, âzat edilen, nimet veren, nimet verilen, yardım eden, seven, komşu, amcaoğlu, hısımlar, yeminli dost, ortak gibi birçok anlama gelmektedir. Bkz. Topaloğlu, Bekir, "Mevlâ", DİA, Ankara, 2004, XXIX, 440. Nevevî, bir kişinin herhangi bir kabileye dört sebeple nisbet edildiğini belirtir. Birinci sebebin âzatluk olduğunu ve bu sebeple kullanımının daha çok olduğunu bildirir. İkinci sebep ise o kabileyle yapılan ittifak ve dayanışmadır. Üçüncü sebep, kişinin o kabileden birinin eliyle İslam'a girmesidir. Dördüncü sebep ise o kabilenin mevlâsının mevlâsı olmasıdır. Bkz. Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ ibn Şeref ibn Murî (676/1277), *Tehzîbu'l-Esmâi ve'l-Luğât*, I-IV, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, trs., I, 14. Kişi, babasının veya dedelerinden birinin bir kabilenin mevlâsı olması dolayısıyla o kabileye nisbet edilebilir. Meselâ Buhârî, dedesinin babası Muğîre'nin Buhara Valisi Cu'feli Yemân vasıtasıyla Müslüman olduğu için el-Cu'fî nisbetiyle anılmıştır. Bkz. A'zamî, Muhammed Mustafa, "Buhârî", DİA, İstanbul, 1992, VI, 368. Ebû Muâviye ed-Darîr'in Sa'd ibn Zeyd Menât'a ve Temîm kabilesine velâ yoluyla nisbetinin sebebi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

⁹ Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerîm ibn Muhammed ibn Mansûr el-Mervezî (562/1166), *el-Ensâb*, I-XIII, thk. Abdurrahman ibn Yahya el-Muallimî ve diğerleri, Meclisü Dâiratu'l-Meârifî'l-Osmâniyye, 1. bs., Haydarâbâd, 1962, VII, 139

¹⁰ Sem'ânî, *el-Ensâb*, III, 76

¹¹ Temîm kabilesinin kollarından Hımmân'a nisbettir. Benî Hımmân, Kûfe'ye yerleşmiştir. Bkz. Sem'ânî, *el-Ensâb*, IV, 236

¹² Benî Minkar ibn Ubeyd ibn Makâis ibn Amr ibn Ka'b ibn Sa'd ibn Zeyd Menât ibn Temîm'e nisbettir. Bkz. Sem'ânî, *el-Ensâb*, XII, 459

Künyesi Ebû Muâviye ve lakabı ise ed-Darîr'dir. Kendisine Arapçada “görme duyusunu kaybeden kişi”¹³, “âmâ”¹⁴ anlamına gelen bu lakap gözleri görmediği için verilmiştir. Ebû Muâviye için ed-Darîr anlamına gelen el-Mekfûf¹⁵ lakabının kullanıldığı da görülmektedir.¹⁶

Ebû Muâviye ed-Darîr, Kûfeli olduğu için yaşadığı kente nisbetle el-Kûfî olarak anılmaktadır.¹⁷ Yahya ibn Maîn (233/848), Ebû Muâviye'yi Basra'ya nisbet eder.¹⁸

Hafs ibn Ğiyâs (194/810)¹⁹ şöyle der: “Hiç kimsenin A'meş'in (148/765) Ebû Muâviye'ye rehberlik ettiğinden daha iyi bir şekilde bir âmâyâ rehberlik ettiğini görmedim.”²⁰ Bu rivâyetten A'meş'in gözleri görmeyen öğrencisi Ebu Muâviye ed-Darîr'e rehberlik edip yol gösterdiği anlaşılmaktadır.

1.1.2. Doğumu ve Fizikî Nitelikleri

Ebû Muâviye ed-Darîr'in Hicrî 113 yılında dünyaya geldiği konusunda âlimler arasında ihtilaf yoktur.²¹

Hatîb el-Bağdâdî (463/1071), Yahyâ ibn Maîn ve Ahmed ibn Hanbel'in (241/855) “Ebû Muâviye ed-Darîr 113 yılında doğdu” dediklerini aktarır.²²

Ebû Zur'a ed-Dimeşkî (281/894) de yine Ahmed ibn Hanbel'in “Ebû Muâviye ed-Darîr 113 yılında doğdu” dediğini belirtir.²³ Ebû Muâviye ed-Darîr'in görme duyusunu kaç

¹³ Firûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed ibn Yakûb (817/1415), *el-Kâmûsü'l-Muhît*, Muessesetu'r-Risâle, 2. bs, Beyrut, 1987, 550

¹⁴ Bendenîcî, Ebû Bişr el-Yemân ibn Ebî'l-Yemân (284/897), *et-Takfiye fi'l-Luğa*, thk. Halîl İbrahim el-Atiyye, Irak Vakıflar Bakanlığı, Bağdat, 1976, 402

¹⁵ Cevherî, Ebû Nasr İsmail ibn Hammâd (400/1009), *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhi'l-Arabiyye*, I-VI, thk. Ahmed Abdulğafûr Attâr, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 4. bs., Beyrut, 1987, IV, 1423

¹⁶ İbn Maîn, *et-Târih*, IV, 309

¹⁷ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, I, 74; İclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, II, 236. İbn Hibbân, Ebû Muâviye ed-Darîr için “Kûfe ehliendendir” der. Bkz. İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed ibn Hibbân ibn Ahmed el-Bustî (354/965), *es-Sikât*, I-IX, thk. Muhammed Abdulmuid Han, Dâiratu'l-Meârifî'l-Osmâniyye, 1. bs., Haydarabat, 1973, VII, 441

¹⁸ İbn Maîn, *et-Târih*, IV, 309; İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali ibn el-Hasen ibn Hibetillâh ed-Dımaşkî (571/1176), *Târihu Dimeşk*, I-LXXX, thk. Amr ibn Ğarâme el-Omerî, Dâru'l-Fikr, byy, 1995, LXVII, 253

¹⁹ Hafs ibn Ğiyas ibn Talk ibn Muâviye en-Nehaî Ebû Omer el-Kûfî El-Kâdi. İbn Hacer, sika ve fakîh olduğunu, ömrünün son döneminde hıfzının bir miktar değiştiğini söyler. Bkz. İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, 173

²⁰ İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahmân ibn Muhammed ibn İdrîs er-Râzî (327/938), *el-Cerh ve't-Ta'dil*, I-IX, thk. Abdurrahman ibn Yahyâ el-Muallimî el-Yemânî, Dâiratu'l-Meârifî'l-Osmâniyye, 1. bs., Haydarabat, 1952, VII, 247

²¹ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, I, 74; İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed ibn Hibbân ibn Ahmed el-Bustî (354/965), *Meşâhîru Ulemâi'l-Emsâr*, nşr. Manfred Fleischhammer, Mektebetu İbni'l-Cevzî, Dammam, trs., 182; *es-Sikât*, VII, 441

²² Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed ibn Alî ibn Sâbit (463/1071), *Târihu Bağdâd ve Zuyûluhu*, I-XXIV, thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. bs, Beyrut, 1996, II, 300. Bkz. Mizzî, Ebu'l-Haccâc Cemâluddîn Yûsuf ibn Abdurrahmân ibn Yûsuf (742/1341), *Tehzibu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, I-XXXV, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Muessesetu'r-Risâle, 1. bs., Beyrut, 1980, XXV, 133

yaşında kaybettiği konusunda ihtilaf vardır. İbn Ebî Hâtim (327/938), Ebû Muâviye ed-Darîr'in sekiz yaşında âmâ olduğunu söyler.²⁴ Hatîb el-Bağdâdî ise “Dört yaşında âmâ olduğu söylenir. Sekiz yaşında âmâ olduğu da söylenmiştir” dedikten sonra Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin²⁵ (204/819) “Ebû Muâviye ed-Darîr dört yaşında âmâ oldu” dediğini nakleder. *Târîhu Bağdâd*'daki rivâyette Ebû Dâvûd ayrıca Ebû Muâviye ed-Darîr'in “Benim için yas düzenlediler” dediğini bildirir.²⁶ Ebû Muâviye ed-Darîr'in öğrencilerinden olan Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin rivâyetinde Ebû Muâviye bizzat kendisi gözlerini kaybetmesi üzerine yas düzenlendiğini söylediği için dört yaşında âmâ olduğunu bildiren bu rivâyet tercihe daha yakındır.

Ukbe ibn Hâlid²⁷ (188/804) şöyle der: “Ebû Muâviye'yi Hişâm ibn Urve'nin (146/763) yanında gördüm. Yanında yazan bir adam vardı.”²⁸

Akabe ibn Hâlid'in rivâyetinden Ebû Muâviye ed-Darîr'in hocalarından Hişâm ibn Urve'nin rivâyet ettiği hadisleri dinlerken aynı zamanda o rivâyetleri bir başkasına kendisi için yazdırdığı anlaşılmaktadır. Râvînin yazdırdığı o rivâyetleri daha sonra okutarak kendi ezberledikleriyle karşılaştırmış ve ezberlediği rivâyetlerin doğruluğunu kontrol etmiş olması ya da bazı rivâyetleri hocası tahdîs ederken ezberlememiş ve daha sonra kendisi için yazılardan okutarak ezberlemiş olması muhtemeldir.

Ahmed ibn Hanbel, “Ebû Muâviye ed-Darîr, saçını ve sakalını çok iyi kırmızıya boyardı” der.²⁹ Bu rivâyet, Ebû Muâviye ed-Darîr'in Rasûlullah'ın (s) “Bu beyazlığı bir şeyle değiştirin ve siyahtan kaçın”³⁰ tavsiyesine uyarak beyazlaşan saçını ve sakalını kına veya benzeri bir maddeyle kırmızıya boyadığına işaret etmektedir.

²³ Ebû Zur'a ed-Dimeşkî, Abdurrahmân ibn Amr ibn Abdillâh (281/894), *Târîhu Ebî Zur'a ed-Dimeşkî*, thk. Şukrullah ibn Nî'metullah el-Kûcânî, Mecmau'l-Luğatî'l-Arabiyye, Şam, trs., I, 302

²⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 246

²⁵ Ebû Dâvûd Süleymân ibn Dâvûd ibn el-Cârûd et-Tayâlisî (204/819). Musned sahibi Basralı hadis hafızı. Bkz. Özkan, Halit, “*Tayâlisî*”, DİA, İstanbul, 2011, XL, 188

²⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 300. Bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 124

²⁷ Ukbe ibn Hâlid es-Sekûnî Ebû Mes'ûd el-Kûfî el-Mucedder. İbn Hacer “Sadûk, sahibu hadîs” olarak niteler. Hicri 188 yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Ahmed ibn Alî ibn Muhammed el-Askalânî (852/1449), *Tehzîbu't-Tehzîb*, I-XII, Dâiratu'l-Meârifî'n-Nizamiyye, 1. bs., Haydarabat, 1907, VII, 239; *Takrîbu't-Tehzîb*, 394

²⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 247

²⁹ Ahmed, Ebû Abdillâh Ahmed ibn Muhammed ibn Hanbel ibn Hilâl ibn Esed eş-Şeybânî (241/855), *el-İlel ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, I-III, thk. Vasiyyullah ibn Muhammed Abbas, Dâru'l-Hânî, 2. bs., Riyad, 2001, I, 521

³⁰ Muslim, Libâs ve Ziyne, 79; Ebû Dâvûd, Teraccul, 17; Nesâî, Ziyne, 15; Ahmed, XXI, 210

1.1.2.1 Âmâ Râvîden Rivâyet Konusunda Âlimlerin Görüşleri

Ebû Muâviye'nin çok küçük yaşlarda görme duyusunu kaybetmesi çok sayıda hadis ezberlemesine ve rivâyet etmesine engel olmamıştır. Görme engelli olması dolayısıyla cerh edilmemiş ve rivâyetleri reddedilmemiştir.³¹

Görme duyusuna sahip olmayan râvînin hadis tahammülüne ve edâsına ehil olup olmadığı konusunda üç farklı görüş nakledilmektedir.

Birinci görüşe göre râvînin kendisinden hadis aldığı râvîyi görmesi şarttır. Âmâ râvî hadis işittiği kişiyi göremeyeceği için hadis tahammülüne ve dolayısıyla rivâyetine ehil değildir. Yahyâ ibn Saîd el-Kattân'ın (198/813) râvînin söyleneni anlaması ve insanları görmesini şart koştuğu nakledilir.³² Şu'be ibnu'l-Haccâc (160/776) da şöyle demiştir: “Yüzünü görmediğin kişiden hadis nakletme. Şeytan onun şekline girip “haddesenâ ve ahberanâ” diyor olabilir.” Sehâvî (902/1497), Şu'be'nin sûret ile sesi kast ettiğini söyler ve Şu'benin bahsettiği şeyin uzak bir ihtimal olduğunu belirtir.³³ Yahyâ ibn Saîd el-Kattân ve Şu'be ibnu'l-Haccâc bu görüşlerine rağmen Ebû Muâviye'yi âmâ olması dolayısıyla cerh etmezler.³⁴

İkinci görüşe göre râvî hadisleri ezberliyorsa tahammülü ve edâsı câizdir. Fakat hadisleri ezberlemiyorsa ve hadisler kendisine yazılıp okunuyorsa caiz değildir. Ahmed ibn Hanbel ve Yahyâ ibn Maîn bu görüştedir. Ahmed ibn Hanbel, Ebû Muâviye ed-Darîr'in kendilerine ezberlemediği bir hadisi rivâyet ederken “kitâbımızda” veya “kitâbımda” dediğini, “haddesenâ” ya da “semi'tu” demediğini bildirir.³⁵ Ahmed ibn Hanbel'in bu söylediğinden Ebû Muâviye'nin tahammül ettiği tüm hadisleri hocalarının ağzından ezberlemediği, bazı hadislerin kendisine yazıldığı ve bu tür hadisleri rivâyet ederken hocasının ağzından ezberlemediğini ifade edecek farklı bir sîga kullandığı, “haddesenâ” ve “semi'tu” diyerek naklettiği rivâyetleri ise bizzat kendisinin hocalarının ağzından ezberlediği anlaşılmaktadır.

³¹ Sahâbe döneminden itibaren doğuştan görme engelli olan ya da görme duyusunu daha sonra kaybeden birçok râvî olmuştur. Söz konusu râvîler ile âmâ râvîlerin hadis tahammülü ve edâsı konusu yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Bkz. Memiş, Mahmut, *Hadis İlminde Görme Engelli Râvîler ve Rivâyet Ehliyetlerinin Değeri*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019

³² Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, 129

³³ Sehâvî, Ebu'l-Hayr Şemsuddîn Muhammed ibn Abdîrrahmân ibn Muhammed (902/1497), *Fethu'l-Muğîs bi Şerhi Elfîyeti'l-Hadîs*, I-IV, thk. Ali Huseyin Ali, Mektebetu's-Sunne, 1. bs., Mısır, 2003, II, 214

³⁴ Şu'be ibnu'l-Haccâc ve Yahyâ ibn Saîd el-Kattân'ın Ebû Muâviye hakkındaki tenkîtləri için bkz. sf. 49, 50

³⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, 228

Sehâvî, bu ikinci görüşü tercih ederek Buhârî'nin (256/870) “Âmânın Şehâdeti Bâbı”³⁶ altında naklettiği hadislerle ve bâb başlığında görme engelli âkil bir kişinin şehâdetinin kabul edilebileceğine dâir tâbînin önde gelenlerinin görüşünü zikretmesine işaret eder.³⁷

Üçüncü görüşe göre ise râvî hadisleri ezberlemiyorsa bile şayet kendisine hadisleri yazan güvenilir ve sika bir kişiye hadis tahammülü ve rivâyeti caizdir. İbnu's-Salâh (643/1245), âmâ râvînin hadisi kendisine rivâyet edenin ağzından işittiğinde ezberlememiş olması Halide semâ'ını kaydetme, kitabını muhafaza etme ve sonra da huzurunda okunması sûretiyle o hadisi rivâyet etme hususlarında güvenilir kimselerden yardım aldığı ve kitabın değiştirilme işleminden korunduğuna dair zan oluşacak şekilde ihtiyatlı davrandığında rivâyetinin sahih olacağını belirtir.³⁸

Sonuç olarak, âmâ râvî zabt şartını yerine getirirse, işittiğini ezberler ve rivâyet edeceği zamana kadar ezberini korursa, hadis tahammülünde ve edâsında görme duyusuna sahip râvînin rivâyetinden bir fark yoktur. Rasûlullah'ın “Bizden bir şey işitip onu işittiği gibi tebliğ eden kişinin Allah yüzünü ağartsın”³⁹ buyruğunda işitme duyusunun zikredilmesi de bu görüşü desteklemektedir.⁴⁰ Ayrıca Rasûlullah'ın (s) ve sahâbîlerin görme duyusuna dayanmadan sadece işitmekle yetinerek amel ettiğine dair birçok örnek bulunmaktadır.⁴¹

1.1.3. Sosyal Konumu

Biyografi ve tarih kitaplarında Ebû Muâviye ed-Darîr'in sosyal konumu hakkında bilgi veren ve döneminin üst düzey yöneticileri yanında saygı gördüğüne işaret eden rivâyetler yer almaktadır.

Hatîb el-Bağdâdî Ebu Muâviye ed-Darîr'in şöyle dediğini nakleder: “Küçük bir çocukken dedemle, annemin babasıyla birlikte hacca gittim. Orada beni bir bedevî gördü ve dedeme, “Bu çocuk senin neyin olur?” diye sordu. Dedem de “Oğlum” dedi. Bedevî, “Senin oğlun değil” dedi. Bunun üzerine dedem “Kızımın oğlu” dedi. Bedevî, “Senin kızının oğlunun bir şanı olacak ve bu iki ayağıyla kralların halılarına basacak” dedi. Hârûn er-Reşîd⁴²

³⁶ Buhârî, Şehâdât, 11

³⁷ Sehâvî, Fethu'l-Muğîs, 215

³⁸ İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadis*, 172

³⁹ Ebû Dâvûd, İlm, 10; Tirmizî, İlm, 7; İbn Mâce, Mukaddime, 18; Ahmed, VII, 221; Dârimî, İlm, 9. Tirmizî, hadisin “hasen sahih” olduğunu belirtir.

⁴⁰ Ebû Umeyr, Fâyiz Abdulfettâh, “*Eseru'l-İsâbeti bi'l-Amâ alâ Merviyâtı'r-Râvî*”, el-Mecelletu'l-Urduniyye fî'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 2/2 (2006), 84

⁴¹ Söz konusu örnekler için bkz. Memiş, *Hadis İlminde Görme Engelli Râvîler*, 48, 49

⁴² Abbâsî halifesi Ebû Ca'fer Hârûn er-Reşîd ibn Muhammed el-Mehdî-Billâh ibn Abdillâh el-Mansûr (193/809). Bkz. Bozkurt, Nahide, “*Hârûnürreşîd*”, DİA, İstanbul, 1997, XVI, 258

(193/809) halife olunca beni çağırtdı. Yanına girdiğimde bedevinin söylediklerini hatırladım. Ayağımla halıyı kontrol etmeye başladım. Hârûn er-Reşîd, “Ey Ebû Muâviye! Niçin kontrol ediyorsun?” diye sordu. “Ey Mü’minlerin Emiri! Dedemle birlikte hacca gittim” dedim ve sonra ona olayı anlattım. Hoşuna gitti. Bu arada bir rahatsızlık hissettim. “Ey Mü’minlerin Emiri! Tuvaletle gitmeye ihtiyacım var” dedim. Hârûn er-Reşîd, Emîn (198/813) ve Me’mûn’a (218/833) “Amcanızın elinden tutup ona tuvaleti gösterin” dedi. Elimden tuttular ve beni tuvaletin olduğı yere götürdüler. Orada güzel bir koku aldım. Bana, “Ey Ebû Muâviye! Tuvalet bu yer. İhtiyacını giderebilirsin” dediler. Tuvalet ihtiyacımı giderdikten sonra Hârûn er-Reşîd’e Hz. Peygamber’in (s) “*Ahir zamanda kötü görülüp dışlanan bir topluluk olacak. Onlara Râfıza denir. Onlarla karşılaşan onları öldürsün. Çünkü onlar müşriktirler*”⁴³ buyurduğunu rivâyet ettim.”⁴⁴

Yâkûb ibn Sufyân el-Fesevî (277/890), Ali ibnu’l-Medîni’den (234/848) şunu naklede: Muhammed ibn Hâzîm dedi ki: “A’mes’in Ebû Sâlih’ten rivâyetlerini Emîru’l-Mu’mînîn Harun’a zikrediyordum. Her “Rasûlullah buyurdu ki” dediğimde, Harûn er-Reşîd “Allah’ın salâtı efendimin ve mevlâmın üzerine olsun” diyordu. “Âdem Mûsâ ile buluştu”⁴⁵ hadisini zikrettim. Hârûn er-Reşîd’in amcası, “Ey Muhammed! Nerede buluştular?” dedi. Hârûn er-Reşîd amcasının bu sorusuna kızdı ve “Sana bunu kim öğretti ve kim söylemeni emretti?” diye sordu. Sonra onu hapsedti. Yakın adamlarından birini beni amcasının hapis tutulduğı yere götürmekle görevlendirdi. Onun yanına gittiğimde “Ey Muhammed! Allah’a

⁴³ Ebû Muâviye’nin Hârûn er-Reşîd’e naklettiğini söylediğı rivâyetin *Târîhu Bağdâd*’daki Arapça metni şöyledir: “يكون في آخر الزمان قوم لهم نيز يقال لهم الرافضة من لقيهم فليقتلهم فإنهم مشركون” Ahmed, Ebû Abdillâh Ahmed ibn Muhammed ibn Hanbel ibn Hilâl ibn Esed eş-Şeybânî (241/855), *Fedâilu’s-Sahâbe*, I-II, thk. Vasiyyullah Muhammed Abbâs, Muessesetu’r-Risâle, 1. bs., Beyrut, 1983, I, 417; Abd ibn Humeyd, Ebû Muhammed Abd ibn Humeyd ibn Nasr el-Keşî (249/863), *el-Muntehab min Musnedi Abd ibn Humeyd*, thk. Subhî el-Bedrî es-Sâmerî ve Mahmûd Muhammed Halîl es-Saîdî, Mektebetu’s-Sunne, 1. bs., Kahire, 1988, I, 232; İbn Ebî Âsım, Ebû Bekr Ahmed ibn Amr ibn ed-Dahhâk ibn Mahled eş-Şeybânî (287/900), *es-Sunne*, I-II, thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, el-Mektebu’l-İslâmî, 1. bs., Beyrut, 1980, II, 474; Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed ibn Amr ibn Abdilhâlık el-Bezzâr el-Basrî (292/905), *Musned*, I-XVIII, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah ve diğeri, Mektebetu’l-Ulûm ve’l-Hikem, 1. bs., Medine-i Münevvere, 2009, II, 138; İbnu’l-A’râbî, Ebu Saîd Ahmed ibn Muhammed ibn Ziyâd el-Basrî es-Sûfî (341/952), *Mu’cem*, I-III, thk. Abdulmuhsin ibn İbrahim ibn Ahmed el-Huseynî, Dâru İbni’l-Cevzî, 1. bs., Suudi Arabistan, 1997, II, 762; Taberânî, Ebu’l-Kâsım Suleymân ibn Ahmed ibn Eyyûb (360/971), *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, I-XXV, thk. Hamdi ibn Abdilmecîd es-Selefi ve diğeri, Mektebetu İbn Teymiyye, 2. bs., Kahire, 1994, XII, 242; *el-Mu’cemu’l-Evsat*, I-X, thk. Tarık ibn Avadallah ibn Muhammed ve Abdulmuhsin ibn İbrahim el-Huseynî, Dâru’l-Harameyn, Kahire, trs., VI, 354. Ahmed ibn Hanbel, *Musned*’de “*Âhir zamanda bir topluluk ortaya çıkar, Râfıza olarak adlandırılırlar. Onlar İslâm’ı reddederler*” lafzıyla rivâyet eder. Şuayb el-Arnâvût, isnadının çok zayıf olduğunu bildirir. Bkz. Ahmed, II, 187. İbnu’l-Cevzî, hadisin farklı tariklerini zikreder ve her birinin senedindeki şiddetli zayıflığa işaret eder. Bkz. İbnu’l-Cevzî, Ebu’l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahmân ibn Alî b. Muhammed el-Bağdâdî (597/1201), *el-İlelu’l-Mutenâhiye fi’l-Ehâdisi’l-Vâhiye*, I-II, thk. İrşâdu’l-Hak el-Eserî, İdâratu’l-Ulûmi’l-Eseriyye, 2. bs, Faysalâbâd, 1981, I, 157, 159, 160, 161

⁴⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 300

⁴⁵ Burada kastedilen Hz. Âdem ve Hz. Mûsâ’nın buluşup Hz. Âdem’in cennetten çıkarılması konusunda münâkaşa ettiklerini anlatan kaderle ilgili hadistir. Bkz. Buhari, Kader, 11; Muslim, Kader, 13; Ebû Dâvûd, Sunne, 17; Tirmizî, Kader, 2; İbn Mâce, Mukaddime, 10

yemin olsun ki sadece o an aklıma gelen bir şey” dedi ve köle azat etmek, sadaka vermek ve benzeri ağır yeminler etti. “Hiç kimseden bir şey duymadım. Benimle hiç kimse arasında bu konuda bir konuşma geçmedi. Sadece o an aklıma gelen bir şey. Onunla ilgili hiç kimseyle aramda bir konuşma olmadı” dedi. Emîru’l-Mu’mînîn’in yanına dönünce söylediklerini ona anlattım. “Bana bu düşünceyi kendisine kimin verdiğini söylesin” dedi. “Ey Mü’mînlerin Emiri! Köle azat edeceğini söyleyerek ve büyük yeminler ederek o an aklına gelen bir şey olduğunu, hiç kimseyle arasında o konuda bir konuşma geçmediğini söyledi” dedim. Serbest bırakılmasını emretti ve daha sonra bana “Ey Muhammed! Aferin sana. Dinsizlerden bazılarının ona dile getirdiği bu düşünceyi verdiğini zannettim. Bana onları gösterebilirsin ki onları öldüreyim istedim. Değilse, Kureyşlinin zındık olmayacağını ben de çok iyi biliyorum” dedi. Buna benzer şeyler söyledi.”⁴⁶

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Muâviye ed-Darîr’in şöyle dediğini aktarır: “Hârûn er-Reşîd’in huzuruna çıktım. “Ey Ebû Muâviye! Ali’nin hilâfetini kabul edenlere şöyle şöyle yapmayı aklımdan geçirdim” dedi. Sustum. “Konuş, konuş” dedi. “İzin verirsen konuşacağım” dedim. “Konuş” dedi. Şöyle dedim: “Ey Mü’mînlerin Emîri! Teym “Rasûlullah’ın (s) halifesi bizden” dedi. Uday, “Rasulullah’ın (s) halifesinin halifesi bizden” dedi. Benî Umeyye, “Halifelerin halifesi bizden” dedi. Sizin hilâfetten nasibiniz nerede, ey Benî Haşim? Allah’a yemin olsun ki, sizin ondan nasibiniz de Ali ibn Ebî Tâlib’dir.” Bunun üzerine Hârûn er-Reşîd, “Ey Ebû Muâviye! Ali’nin hilâfetini kabul etmeyen biri olduğu bilgisi bana ulaşırsa ona şöyle şöyle yapacağım” dedi.”⁴⁷

1.1.4. Dönemin Siyâsî ve İlmî Arka planı

Ebû Muâviye ed-Darîr, hicrî ikinci yüzyılda 113/731 ve 195/810 yılları arasında yaşamıştır. Söz konusu dönem, Emevî halifelerinden Hişâm ibn Abdülmelik’in (125/743) hilâfetiyle Abbâsî halifelerinden Emîn’in (198/813) hilâfeti arasındaki dönemdir.

Hadisleri resmi tedvin faaliyeti hicrî birinci asrın sonlarında Ömer ibn Abdulaziz’in (101/719) talimatıyla başlamış, ikinci asrın ilk çeyreğinde sona ererek ardından tasnif dönemi

⁴⁶ Fesevî, Ebû Yûsuf Ya’kûb ibn Sufyân ibn Cuvvân (277/890), *el-Ma’rifetu ve’t-Târîh*, I-III, thk. Ekrem Ziyâ el-Omerî, Muessesetu’r-Risâle, 2. bs., Beyrut, 1981, II, 181. Yâkûb el-Fesevî, Ali ibnu’l-Medîni’nin Ebû Muâviye’den bu rivâyeti kendisine aktarırken Hârûn er-Reşîd’in amcasının adını da söylediğini fakat kendisinin o adı unuttuğunu bildirir.

⁴⁷ Hâtîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 301

başlamıştır.⁴⁸ Ebû Muâviye'nin yaşadığı dönem, hadis çalışmalarının yoğun olduğu tedvinden tasnife geçiş dönemine denk gelmektedir.

Ebû Muâviye'nin yaşadığı Irak'ın Kûfe kenti Hz. Ali'nin (ra) (40/661) hilafet merkezini Medine'den Kûfe'ye taşımasından sonra hızla gelişmiş, başta Hz. Ali (ra) olmak üzere sahabeden birçok kişi İslâm devletinin yeni başkentine taşınmıştır. Kûfe'de uzun yıllar yaşayan sahabîlerden biri de Hz. Omer (ra) (23/644) tarafından öğretim için gönderilen Abdullah ibn Mes'ûd'dur. (32/652) Abdullah ibn Mes'ûd'un (ra) Kûfe'ye gelişinden sonra Kûfe medresesi teşekkül etmiş, onun öğrencilerinin haricinde Mekke ve Medine'de yetiştikten sonra Kûfe'ye yerleşen tâbiûn uleması da ekolün gelişmesine ve şöhret bulmasına katkıda bulunmuştur.⁴⁹

Abbasî halifelerinden Hârûn er-Reşîd döneminde hadis ilminin ve hadis âlimlerinin devlet katındaki itibarları artmış, tasnif faaliyetleri ve kitap telifi çoğalmıştır.⁵⁰ Hârûn er-Reşîd'in hadis âlimlerine verdiği değerden Ebû Muâviye ed-Darîr de nasibini almış, halifenin meclisinde bulunmuş ve kendisiyle sohbet etmiştir.⁵¹

Ebû Muâviye'nin yaşadığı dönem, itikâdî mezheplerin yaygınlaştığı ve tartışmaların şiddetlendiği bir dönemdir. Sıffin Savaşı'ndan sonra Hâricîlerin ortaya çıkışıyla birlikte büyük günah işleyen kişinin (murtekibu'l-kebîra) kâfir olup olmadığı konusu gündeme gelmiştir. Hz. Ali (ra) döneminde başlayan tartışma Emevîler döneminde şiddetlenerek devam etmiştir. Büyük günah işleyip tövbe etmeyi kâfir ve ebedî cehennemlik ilân eden Hâricîlere karşı murtekibu'l-kebîranın akıbetini Allah'a bırakan Murcie ile onun küfürle iman arasında bir yerde bulunduğunu (elmenziletu beyne'l-menziyeteyn) ileri süren Mu'tezile fırkaları ortaya çıkmıştır.⁵²

Ebû Muâviye ed-Darîr'in yaşadığı dönem, hadis ve re'y taraftarları arasındaki ayrışmanın ortaya çıktığı dönemdir. Önceleri Ehl-i Hicâz ve Ehl-i Irak olarak tanımlanan ekoller, hicrî 2'inci asrın başlarından itibaren Ehl-i Hadis ve Ehl-i Re'y olarak anılmaya

⁴⁸ Çakan, İsmail Lütfi, *Hadis Edebiyatı*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 21. bs., İstanbul, 2017, 41, 42

⁴⁹ Koçyiğit, Talât, *Hadis Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 10. bs., Ankara, 2017, 110, 111

⁵⁰ Özpınar, Ömer, *Hadis Edebiyatının Oluşumu*, Ankara Okulu Yayınları, 2. bs., Ankara, 2013, 56

⁵¹ Bkz. sf. 10, 11, 12

⁵² Koçyiğit, Talât, *Hadisçilerle Kelâmcılar Arasındaki Münakaşalar*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1969, 55

başlanmış, Emeviler dönemindeki Kûfe ve Medine merkezli ilmi yorumlama farkı yerini hadis ve re'y kullanımına bağlı anlayışlara bırakmıştır.⁵³

1.1.5. Ebû Muâviye ed-Darîr'in Hocaları

Mizzî (742/1341), *Tehzîbu'l-Kemâl*'de Ebû Muâviye ed-Darîr'in hocalarını zikrederken 48 râvînin ismini sayar.⁵⁴ Söz konusu râvîler şunlardır:

1- İbrahim ibn Tahmân (168/784): Ebû Saîd el-Horasânî. Nîsâbûr ve Mekke'de ikâmet etmiştir. İbn Hacer (852/1449) "sika" olduğunu fakat garîb hadisler rivâyet ettiğini bildirir. İrcâ ile itham edilmiş fakat daha sonra ircâ görüşünden döndüğü söylenmiştir.⁵⁵

2- İsmail ibn Ebî Hâlid (146/763): Ebû Abdillâh el-Amesî el-Becelî. Döneminde Kûfe'nin en önde gelen hadis âlimlerindendir. Zehebî (748/1348), "hâfız" ve "büyük imâm" olarak nitelerken⁵⁶ İbn Hacer, "sika, sebt" olduğunu belirtir.⁵⁷

3- İsmail ibn Muslim el-Mekkî: Künyesi Ebû İshâk'tır. Basralıdır fakat uzun süre Mekke'de ikâmet etmiştir. Fakîh ve müftü idi.⁵⁸ İbn Hacer "zayıf" olduğunu bildirir.⁵⁹

4- Ebû Burde Bureyd ibn Abdillâh ibn Ebî Burde ibn Ebî Musa el-Eş'arî: Kûfelidir. Zehebî, "sadûk"⁶⁰ olduğunu ve sahîhaynda rivâyetleriyle ihticâc edildiğini söyler. Hicrî 140 yılından sonra vefat etmiştir.⁶¹ İbn Hacer "sika" olduğunu fakat az miktarda hata ettiğini kaydeder.⁶²

5- Beşşâr ibn Kidâm: Kûfelidir. Buhârî onun Mis'ar ibn Kidâm'ın (155/772) kardeşi olduğunu ifade eder fakat Dârakutnî (385/995) buna itiraz ederek ikisi arasında herhangi bir

⁵³ Özpınar, *Hadis Edebiyatının Oluşumu*, 71

⁵⁴ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 124, 125

⁵⁵ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 90

⁵⁶ Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed ibn Ahmed ibn Osman et-Turkmânî el-Fârikî ed-Dimaşkî (748/1348), *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, I-XXV, thk. Şuayb el-Arnâvût, Muessestetü'l-Risâle, 3. bs., Beyrut, 1985, VI, 176,

⁵⁷ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 107

⁵⁸ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, III, 198

⁵⁹ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 110

⁶⁰ Ta'dîl lafızlarındandır. Böyle bir râvînin zabt derecesinin belirlenmesi için hadislerinin gözden geçirilmesi gerekir. Bkz. Uğur, Müctebâ, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. bs., Ankara, 2018, 333

⁶¹ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, VI, 251

⁶² İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 121

nesep bağı olmadığını belirtir. Ebû Zur'a (264/878) “zayıf” olduğunu bildirir.⁶³ İbn Hacer de “zayıf” olduğunu söyler.⁶⁴

6- Cafer ibn Burkân (150/767): Künyesi Ebû Abdillâh'tır. Ahmed ibn Habel, İbn Şihâb ez-Zuhrî'den (124/742) rivâyetlerinde hata ettiğini ve onun haricindekilerde “lâ be's”⁶⁵ olduğunu belirtir.⁶⁶ İbn Hacer, “sadûk” olduğunu ve Zuhrî'den rivâyetlerinde vehm olduğunu ifade eder.⁶⁷

7- Cuveybir ibn Saîd: Ebu'l-Kâsım el-Ezdî el-Belhî. Kûfe'de ikâmet etmiştir. Nesâî (303/915) ve Dârakutnî “metrûku'l-hadîs”⁶⁸ olduğunu söyler.⁶⁹ İbn Hacer “çok zayıf” olduğunu belirtir.⁷⁰

8- Hârîse ibn Ebi'r-Ricâl (148/765): el-Ensârî el-Buhârî el-Medenî. Ahmed ve İbn Maîn “zayıf”, Nesâî “metrûk”, Buhârî “munkeru'l-hadîs”⁷¹ olduğunu bildirir.⁷² İbn Hacer de “zayıf” olduğunu söyler.⁷³

9- Haccâc ibn Ertât (145/762): Kûfelidir. Kadılık yapmıştır. Fakîhtir. Zehebî, “imâm” ve “allâme” olarak niteler. İmâm Ebû Hanîfe'yle (150/767) birlikte Kûfe'nin müftüsü olduğunu kaydeder.⁷⁴ İbn Hacer, “sadûk” olduğunu, çokça hata ettiğini ve tedlîs yaptığını bildirir.⁷⁵

⁶³ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 82

⁶⁴ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 122

⁶⁵ “Lâ be'se bih” ifadesi rivâyet ettiği hadis i'tibâr amacıyla nakledilen ve başka bir senedinin olup olmadığı araştırılan zayıf râvîler için kullanılır. Yahya ibn Maîn ve Ebû Zur'a ed-Dimeşkî, sika manasında kullanmıştır. Bkz. Aydın, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 10. bs., İstanbul, 2019, 171. “Lâ be'se bih” ile aynı anlama gelen “Leyse bihî be's” ifadesi de yine münekkît âlimler tarafından hem sika râvîler ve hem de zayıf râvîler için farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bkz. Yücel, Ahmet, *Hadis İlminde Tenkît Terimleri*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2. bs., İstanbul, 2015, 119

⁶⁶ Ahmed, *el-İlel ve Ma'rîfetu'r-Ricâl*, III, 103

⁶⁷ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 140

⁶⁸ “Metrûk” ve “metrûku'l-hadîs”, sika olduğu hiç belirtilmediği halde bir cerh sebebiyle tenkîde uğramış râvîdir ve böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadis hiçbir şekilde alınmaz. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 193, 194

⁶⁹ Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed ibn Ahmed ibn Osman et-Turkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (748/1348), *Mizânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, I-IV, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dârul-Ma'rîfe, 1. bs., Beyrut, 1963, I, 427

⁷⁰ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 143

⁷¹ Buhârî bu cerh sığasını kendilerinden hadis rivâyet etmenin helal olmadığı râvîler için kullanır. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 227

⁷² Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, I, 445

⁷³ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 149

⁷⁴ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, VII, 68

⁷⁵ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 152

10- el-Hasen ibn Amr el-Fukaymî (142/759): Kûfelidir. Ahmed ibn Hanbel ve Yahyâ ibn Maîn “sika” olduğunu belirtir.⁷⁶ İbn Hacer de “sika, sebt” olduğunu söyler.⁷⁷

11- Halid ibn İlyâs: Ebu'l-Heysem el-Adevî el-Medenî. Babasının adının İyâs olduğu da söylenir. Mescid-i Nebvî’de imamlık yapmıştır. Ahmed ibn Hanbel ve Nesâî “metrûk” olarak niteler.⁷⁸ İbn Hacer de “metrûku’l-hadîs” olduğunu ifade eder.⁷⁹

12- Dâvûd ibn Ebî Hind (140/757): Ebû Muhammed el-Horasânî el-Basrî. Babasının adı Dînâr ibn Uzâfir’dir. Zehebî, “imâm, hâfız, sika” olarak niteler.⁸⁰ İbn Hacer, “sika ve mutkin” olduğunu, ömrünün sonunda vehm etmeye başladığını bildirir.⁸¹

13- Sa’d ibn Saîd el-Ensârî (141/758): Yahyâ ibn Saîd el-Ensârî’nin (143/760) kardeşidir. Ahmed ibn Hanbel “zayıf” olduğunu söylemiştir.⁸² İbn Hacer, “sadûk” olarak niteler ve hafızasının kötü olduğunu belirtir.⁸³

14- Sa’d ibn Tarîf el-İşkâf: el-Hanzalî el-Kûfî. İbn Maîn “Ondan rivâyet hiç kimseye helal değil” derken, Ahmed ibn Hanbel ve Ebû Hatim (277/890) “zaîfu’l-hadîs”, Nesâî ve Dârakutnî “metrûk” olarak niteler.⁸⁴ İbn Hacer de “metrûk” olduğunu, İbn Hibbân’ın hadis uydurmakla itham ettiğini, Rafizî olduğunu söyler.⁸⁵

15- Suleymân el-A’mes (148/765): Ebû Muhammed Suleymân ibn Mihrân el-Kâhilî el-Kûfî. Zehebî, “imâm”, “şeyhu’l-İslâm”, “mukrîlerin ve muhaddislerin şeyhi” ve “hâfız” olarak niteler.⁸⁶ Tâbiînin küçüklerinden ve sika imamlardan olduğunu, sadece tedlîs dolayısıyla tenkît edildiğini bildirir.⁸⁷ İbn Hacer, “sika ve hâfız” olduğunu fakat tedlîs yaptığını ifade eder.⁸⁸

⁷⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, III, 26

⁷⁷ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 162

⁷⁸ Zehebî, *Mizânü’l-İ’tidâl*, I, 627

⁷⁹ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 187

⁸⁰ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, VI, 376

⁸¹ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 200

⁸² Zehebî, *Mizânü’l-İ’tidâl*, II, 120

⁸³ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 231

⁸⁴ Zehebî, *Mizânü’l-İ’tidâl*, II, 122

⁸⁵ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 231

⁸⁶ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, VI, 226

⁸⁷ Zehebî, *Mizânü’l-İ’tidâl*, II, 224

⁸⁸ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 254. Ebû Muâviye ed-Darîr’in hocaları arasında özel bir yeri olan A’mes hakkında daha fazla bilgi için bkz. Uğur, Müctebâ, “A’mes”, DİA, İstanbul, 1991, III, 54

16- Suheyl ibn Ebî Sâlih: Babasının adı Zekvân es-Semmân'dır. Zehebî, “Sika âlimlerden biridir ve ondan daha güçlü olan da vardır” der.⁸⁹ İbn Hacer ise “sadûk” olduğunu ve ömrünün sonlarına doğru hafızasının kötüleştiğini bildirir.⁹⁰

17- Şebîb ibn Şeybe: Ebû Muammer el-Basrî. Yahya ibn Maîn “sika değil”, Nesâî ve Dârakutnî “zayıf” demiştir.⁹¹ İbn Hacer, belagat sahibi bir hatip olduğunu, hadiste ise “sadûk” olduğunu ve vehm ettiğini kaydeder.⁹²

18- Şu'be ibnu'l-Haccâc (160/776): Ebû Bistâm Şu'be ibnu'l-Haccâc ibni'l-Verd el-Ezdî el-Basrî. Zehebî, “imâm, hâfız, hadiste emîru'l-mu'minîn” olduğunu belirtir.⁹³ İbn Hacer, “sika, hâfız, mutkin” olarak niteler. Sufyân es-Sevrî (161/778), Şu'be'nin hadiste “emîru'l-mu'minîn”⁹⁴ olduğunu söyler.⁹⁵

19- Tarîf Ebû Sufyân es-Sa'dî: Babasının adı Şihâb'dır. Basralıdır. Ahmed ibn Hanbel onun için “leyse bi-şey”⁹⁶ derken Nesâî “metrûk” olduğunu söylemiştir.⁹⁷ İbn Hacer “zayıf” olduğunu bildirir.⁹⁸

20- Âsım el-Ahvel (142/759): Ebû Abdurrahmân Âsım ibn Suleymân el-Basrî. Zehebî “hâfız” ve “sika” olarak niteler.⁹⁹ İbn Hacer de “sika” olduğunu söyler.¹⁰⁰

21- Abdurrahman ibn İshâk el-Kûfî: Ebû Şeybe el-Vâsıtî. Zehebî, münekkî muhaddislerin kendisini “zayıf” kabul ettiklerini belirtir ve Ahmed ibn Hanbel'in “leyse bi-şey”, munkeru'l-hadîs”¹⁰¹ dediğini nakleder.¹⁰² İbn Hacer ise “zayıf” olduğunu kaydeder.¹⁰³

⁸⁹ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, II, 243

⁹⁰ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 259

⁹¹ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, II, 262

⁹² İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 263

⁹³ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, VII, 202

⁹⁴ Derin vukûfu ve liyâkati sebebiyle hadis ilminde önder sayılan muhaddislere verilen isimdir. Bkz. Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 69

⁹⁵ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 266

⁹⁶ Cerh sîgalarındandır ve böyle bir râvînin rivâyetleri hiçbir şekilde alınmaz. Bazen râvînin çok az hadis rivâyet ettiğini ifade etmek için de kullanılır. Bkz. Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 176. Muhaddislerin çoğu metrûk râvîler hakkında şiddetli cerh lafzı olarak kullanmıştır. Bkz. Yücel, *Hadis İlminde Tenkit Terimleri*, 98

⁹⁷ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, II, 335

⁹⁸ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 282

⁹⁹ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, II, 350

¹⁰⁰ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 285

¹⁰¹ Ahmed ibn Hanbel “munkeru'l-hadîs” ifâdesini garîb hadis rivâyet eden ve rivâyetinde tek başına kala râvîler için kullanır. Bkz. Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, 227

¹⁰² Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, II, 594

¹⁰³ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 336

22- Abdurrahman ibn Ebî Bekr ibn Ebî Muleyke: Buhârî “zâhibu’l-hadîs”¹⁰⁴, İbn Maîn “zayıf”, Ahmed ibn Hanbel “munkeru’l-hadîs” ve Nesâî “metrûk” olarak niteler.¹⁰⁵ İbn Hacer, “zayıf” olduğunu ifade eder.¹⁰⁶

23- Abdurrahman ibn Ziyâd ibn En’um el-Efrîkî (156/773): Zehebî, “salih kul” olarak niteler. Afrika’da kadılık yapmış, Abbasî halifesi Ebû Cafer el-Mansûr’a gelerek yöneticilerin zalim olduklarını söylemiştir. “Sika” veya “zayıf” olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir.¹⁰⁷ İbn Hacer, “hıfzının zayıf” olduğunu söyler.¹⁰⁸

24- Ubeydullah ibn Omer el-Omerî (147/764): Ebû Osmân el-Kuraşî el-Adevî. Zehebî “imam” ve “hâfız” olarak niteler.¹⁰⁹ İbn Hacer, “sika, sebt” olduğunu belirtir.¹¹⁰

25- Ubeydullah ibnul-Velîd el-Vassâfî: Ebû İsmail el-Kûfî. Yahyâ ibn Maîn “leyse bi-şeyh”, Ebû Zur’a ve Dârakutnî “zayıf” olarak nitelemiştir. İbn Hibbân (354/965), “Sika râvîlerden sebt râvîlerin naklettiği hadislere benzemeyen hadisler rivâyet eder” der. Nesâî “metrûk” olduğunu söyler.¹¹¹ İbn Hacer de “zayıf” olduğunu bildirir.¹¹²

26- Utbe ibn Humeyd ed-Dabbî: Künyesi Ebû Muâz ya da Ebû Muâviye’dır. Basralıdır. Ebû Hâtîm “sâlihu’l-hadîs”¹¹³ derken Ahmed ibn Hanbel “zayıf” olduğunu belirtir. Zehebî “şeyh”¹¹⁴ olarak niteler.¹¹⁵ İbn Hacer, “sadûk” olduğunu ve evhâmı olduğunu söyler.¹¹⁶

27- Ebu’l-Umeys Utbe ibn Abdillâh el-Mes’ûdî: İbn Hibbân *es-Sikât*’ta zikreder.¹¹⁷ Kûfelidir. İbn Hacer, “sika” olduğunu ifade eder.¹¹⁸

¹⁰⁴ Cerh sîgalarındandır. “Zâhibu’l-hadîs” olarak nitelenen bir râvînin rivâyetleri hiçbir şekilde alınmaz. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 363

¹⁰⁵ Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl*, II, 550

¹⁰⁶ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 337

¹⁰⁷ Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl*, II, 561

¹⁰⁸ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 340

¹⁰⁹ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, VI, 304

¹¹⁰ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 373

¹¹¹ Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl*, III, 17

¹¹² İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 375

¹¹³ “Sâlihu’l-hadîs” olarak nitelenen râvînin rivâyetleri başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak amacıyla nakledilir. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 291

¹¹⁴ Bu ifade, münekkît veya fakîh olmayan muhaddis ve zayıf râvî için kullanılmıştır. Bkz. Yücel, *Hadis İlminde Tekit Terimleri*, 143

¹¹⁵ Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl*, III, 28

¹¹⁶ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 380

¹¹⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 269

¹¹⁸ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 381

28- Omer ibn Râşid el-Yemâmî: Zehebî, münekkit muhaddislerin onu “zayıf” kabul ettiklerini kaydeder.¹¹⁹ İbn Hacer de “zayıf” olduğunu bildirir.¹²⁰

29- Amr ibn Meymûn ibn Mihrân (147/764): Ebû Abdillâh el-Cezerî. Saîd ibn Cubeyr’in torunudur. Zehebî, “imâm, hâfız ve fakîh” olduğunu belirtir.¹²¹ İbn Hacer, “sika, fâdıl” olarak niteler.¹²²

30- Ebû Burde Amr ibn Yezîd: Kûfelidir. Yahyâ ibn Maîn “leyse hadîsuhu bi-şey”, Ebû Hâtim “munkeru’l-hadîs” ve Dârakutnî “zayıf” olduğunu ifade eder.¹²³ İbn Hacer de “zayıf” olduğunu söyler.¹²⁴

31- Ferec ibn Fedâle (177/793): et-Tenûhî eş-Şâmî. Ebû Hâtim “sadûk” olduğunu ve kendisiyle ihticâc edilemeyeceğini belirtmiş ve Yahyâ ibn Maîn “sâlihu’l-hadîs” demiştir. Nesâî ve Dârakutnî “zayıf” olduğunu bildirir.¹²⁵ İbn Hacer de “zayıf” olduğunu kaydeder.¹²⁶

32- Kannân ibn Abdillâh en-Nehmî: Yahyâ ibn Maîn “sika” olduğunu söylerken Nesâî “leyse bi’l-kaviyy”¹²⁷ olarak niteler.¹²⁸ İbn Hacer de “makbûl”¹²⁹ olduğunu belirtir.¹³⁰

33- Leys ibn Ebî Suleym (148/765): Ahmed ibn Hanbel, “muztaribu’l-hadîs”¹³¹ olduğunu söyler. Yahyâ ibn Maîn ve Nesâî “zayıf” olarak niteler. İbn Maîn ayrıca “lâ be’se bih” demiştir.¹³² İbn Hacer, “sadûk” olduğunu fakat rivâyetleri çokça karıştırdığı ve hadislerini ayıramadığı için terk edildiğini bildirir.¹³³

¹¹⁹ Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl*, III, 193

¹²⁰ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 412

¹²¹ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, VI, 346

¹²² İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 427

¹²³ Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl*, III, 293

¹²⁴ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 428

¹²⁵ Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl*, III, 343

¹²⁶ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 444

¹²⁷ “Leyse bi-hucce” ifadesiyle aynı anlama gelir. Bu şekilde nitelenen râvinin rivâyetleri i’tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 175

¹²⁸ Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl*, III, 392

¹²⁹ Ta’dîlin en zayıfını ifade eden ve cerh sınırına oldukça yaklaşık olan sîgadır. Cerhin en hafifine işaret ettiği de söylenmiştir. Bkz. Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 206

¹³⁰ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 456

¹³¹ “Hadisleri muztarîbdır” anlamına gelen cerh ifadesidir ve böyle bir râvinin rivâyetleri sadece i’tibâr için alınır. Bkz. Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 302

¹³² Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl*, III, 420

¹³³ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 464

34- Mâlik ibn Miğvel (159/776): Ebû Abdillâh el-Kûfî. Zehebî “imâm, sika” olarak niteler. Ahmed ibn Hanbel, “sika ve sebt” olduğunu belirtirken, Yahyâ ibn Maîn ve Ebû Hâtim “sika” olduğunu kaydeder.¹³⁴ İbn Hacer de “sika, sebt” olduğunu ifade eder.¹³⁵

35- Muhammed ibnu’s-Sâib el-Kelbî (146/763): Ebu’n-Nadr el-Kûfî. Buhârî, Yahyâ ibn Maîn ve Abdurrahmân ibn Mehdî’nin (198/813) Ebu’n-Nadr el-Kelbî’nin rivâyetlerini terk ettiklerini aktarır.¹³⁶ Yalancılıkla ve Rafızî olmakla itham edilmiştir.¹³⁷

36- Muhammed ibn Sûka: Ebû Bekr el-Kûfî. Zehebî, “imâm, âbid, hucet” olarak niteler. Nesâî “sika” olduğunu belirtir.¹³⁸ İbn Hacer, “âbid” ve “sika” olduğunu kaydeder.¹³⁹

37- Mişâc ibn Mûsâ ed-Dabbî: Ebû Mûsâ el-Kûfî. Yahyâ ibn Maîn “sika” ve Ebû Zur’a “lâ be’s bih” olduğunu ifade eder.¹⁴⁰ İbn Hacer, “makbûl” olduğunu söyler.¹⁴¹

38- Mûsâ ibn Muslim es-Sağîr: Ebû İsâ et-Tahhân el-Kûfî. Mescid-i Haram’da Makam-ı İbrâhîm’in arkasında namaz kılarken secde vefat etmiştir.¹⁴² Yahyâ ibn Maîn “sika” kabul etmiştir.¹⁴³ İbn Hacer ise “lâ be’s bih” olarak nitelendirir.¹⁴⁴

39- Hişâm ibn Hassân (147/764): Ebu Abdillâh el-Kurdûsî el-Basrî. Zehebî, “imâm, âlim, hâfız, Basra’nın muhaddisi” olarak niteler.¹⁴⁵ İbn Hacer ise “sika” olduğunu, İbn Sîrîn’den nakledilen rivâyetlerde “en sebt” râvî olduğunu, Hasan el-Basrî (110/728) ve Atâ’dan (114/732) rivâyetlerinin ise tenkit edildiğini bildirir.¹⁴⁶

40- Hişâm ibn Urve (145/762): Zehebî “imâm, sika, şeyhu’l-İslâm” olduğunu söyler.¹⁴⁷ Ömrünün sonuna doğru hafızasının biraz zayıfladığını fakat kesinlikle rivâyetleri

¹³⁴ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, VII, 174

¹³⁵ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 518

¹³⁶ Zehebî, *Mizânul-İ’tidâl*, III, 556

¹³⁷ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 479

¹³⁸ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, VI, 134

¹³⁹ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 482

¹⁴⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, VIII, 430

¹⁴¹ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 527

¹⁴² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, VIII, 158

¹⁴³ Zehebî, *Mizânul-İ’tidâl*, IV, 222

¹⁴⁴ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 554

¹⁴⁵ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, VI, 355

¹⁴⁶ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 572

¹⁴⁷ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, VI, 34

karıştırmadığını belirtir.¹⁴⁸ İbn Hacer, “sika ve fakîh” olduğunu, az miktarda tedlîs yaptığını kaydeder.¹⁴⁹

41- Hilâl ibn Âmir el-Muzenî: Kûfelidir. Yahyâ ibn Maîn “sika” olduğunu ifade eder.¹⁵⁰ İbn Hacer de “sika” olduğunu söyler.¹⁵¹

42- Hilâl ibn Meymûn er-Ramlî: Kûfe’de ikâmet etmiştir. Yahyâ ibn Maîn “sika” olduğunu belirtirken Ebû Hâtim “leyse bi’l-kaviyy” demiş ve rivâyetlerinin i’tibar için yazılabileceğine işaret etmiştir.¹⁵² İbn Hacer “sadûk” olarak niteler.¹⁵³

43- Vâsıl ibnu’s-Sâib (144/761): Ebû Yahyâ el-Basrî. Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe (235/849) “zayıf”, Ebû Zur’a “zaîfu’l-hadîs” ve Ebû Hâtim “munkeru’l-hadîs” olduğunu belirtir.¹⁵⁴ Buhârî “munkeru’l-hadîs” ve Nesâî “metrûk” olduğunu söyler.¹⁵⁵ İbn Hacer de “zayıf” olduğunu ifade eder.¹⁵⁶

44- Yahyâ ibn Saîd el-Ensârî (144/761): Ebû Saîd el-Kâdî. Zehebî, “imâm, allâme” olarak niteler ve döneminde Medine’nin âlimi olduğunu kaydeder.¹⁵⁷ İbn Hacer, “sika, sebt” olduğunu belirtir.¹⁵⁸

45- Yezîd ibn Ziyâd ibn Ebi’l-Ca’d: Kûfelidir. Zehebî, hafızasının kötülüğüne rağmen Kûfe’nin meşhur âlimlerinden biri olduğunu bildirir. Yahyâ ibn Maîn “leyse bi’l-kaviyy” der ve kendisiyle ihticâc edilemeyeceğini belirtir.¹⁵⁹ İbn Hacer de “sadûk” olduğunu söyler.¹⁶⁰

46- Ebû İshâk eş-Şeybânî (139/756): Suleymân ibn Ebî Suleymân el-Kûfî. Zehebî, “imâm, hâfız, huccet” olarak niteler.¹⁶¹ İbn Hacer de “sika” olduğunu bildirir.¹⁶²

47- Ebû Racâ el-Cezerî: Muhriz ibn Abdillâh. Emevî halifelerinden Hişâm ibn Abdilmelik’in mevlâsıdır. Ebû Hatim “şeyh” olarak niteler.¹⁶³ İbn Hibbân ise mutâbı’ı

¹⁴⁸ Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl*, IV, 301

¹⁴⁹ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 573

¹⁵⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, IX, 74

¹⁵¹ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 576

¹⁵² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, IX, 76

¹⁵³ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 576

¹⁵⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, IX, 30

¹⁵⁵ Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl*, IV, 328

¹⁵⁶ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 579

¹⁵⁷ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, V, 468

¹⁵⁸ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 591

¹⁵⁹ Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl*, IV, 423

¹⁶⁰ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 601

¹⁶¹ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, VI, 193

¹⁶² İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 252

olmayan çok sayıda münker hadis rivâyet ettiğini ve tek başına naklettiği rivâyetlerle ihticâc edilemeyeceğini belirtir.¹⁶⁴ İbn Hacer de “sadûk” olduğunu ve tedlîs yaptığını kaydeder.¹⁶⁵

48- Ebû Mâlik el-Eşcaî: Sa’d ibn Târk el-Kûfî. Ahmed ibn Hanbel ve Yahya ibn Maîn “sika” olduğunu belirtirken Ebû Hâtim “sâlihu’l-hadîs” olarak niteler ve rivâyetlerinin yazılabileceğini bildirir.¹⁶⁶ Zehebî “sadûk” olduğunu ifade eder.¹⁶⁷ İbn Hacer ise “sika” olduğunu söyler.¹⁶⁸

Ricâl kitaplarında yapılan tarama sonucu Ebû Muâviye ed-Darîr’in şu râvîlerden de hadis rivâyet ettiği tespit edilmiştir:

49- Ebân ibn Tağlib¹⁶⁹ (140/757): Ebû Sa’d el-Kûfî. Ahmed ibn Hanbel ve Yahyâ ibn Maîn “sika” olduğunu ifade eder.¹⁷⁰ İbn Hacer de “sika” olduğunu ve teşeyyu’ ile itham edildiğini söyler.¹⁷¹

50- İbrahim ibnu’l-Fadl el-Mahzûmî Ebû İshâk el-Medenî¹⁷²: Yahyâ ibn Maîn “zayıf” olarak niteleyip rivâyetlerinin yazılmayacağını söylerken Nesâî “metrûk” olduğunu belirtir.¹⁷³ İbn Hacer de “metrûk” olduğunu ifade eder.¹⁷⁴

51- İbrahim ibn Muslim el-Abdî Ebû İshâk el-Kûfî el-Heceri¹⁷⁵: Yahyâ ibn Maîn ve Nesâî “zayıf”, Ebû Hâtim “leyse bi’l-kaviyy” olduğunu söyler.¹⁷⁶ İbn Hacer de “leyyinu’l-hadîs”¹⁷⁷ olduğunu, mevkûf hadisleri merfû’ olarak rivâyet ettiğini bildirir.¹⁷⁸

52- Ahvas ibn Hakîm ibn Umeyr¹⁷⁹: el-Ansî el-Hımsî. Ahmed ibn Hanbel, Ahvas’ın naklettiği hadislerin rivâyet edilemeyeceğini, çünkü merfû’ olmayan hadisleri merfû’ imiş

¹⁶³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, VIII, 345

¹⁶⁴ Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl*, IV, 524

¹⁶⁵ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 521

¹⁶⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, IV, 86

¹⁶⁷ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, VI, 184

¹⁶⁸ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 231

¹⁶⁹ Ahmed, *el-İlel ve Ma’rifetu’r-Ricâl*, II, 539

¹⁷⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, II, 297

¹⁷¹ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 87

¹⁷² Muslim, *el-Kunâ ve’l-Esmâ*, I, 41; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, II, 165

¹⁷³ Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl*, I, 52

¹⁷⁴ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 92

¹⁷⁵ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, II, 204

¹⁷⁶ Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl*, I, 65

¹⁷⁷ “Leyyinu’l-hadîs”, olarak nitelenen râvînin naklettiği hadis başka bir senedinin olup olmadığı araştırılmak üzere i’tibar amacıyla rivâyet edilir. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 177

¹⁷⁸ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 94

¹⁷⁹ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, II, 290

gibi naklettiğini belirtir. Yahyâ ibn Maîn “lâ şeyh”¹⁸⁰, Ebû Hâtîm “munkeru’l-hadîs” olduğunu söyler.¹⁸¹ İbn Hacer, hıfzının zayıf olduğunu ifade eder.¹⁸²

53- Bessâm ibn Abdillâh es-Sayrafi¹⁸³: Ebu’l-Hasen el-Kûfî. Zehebî “sika” olduğunu belirtir.¹⁸⁴ İbn Hacer ise “sadûk” olduğunu söyler.¹⁸⁵

54- Bezî’ Mevlâ Yahya ibn Abdîrrahman¹⁸⁶: Yahyâ ibn Maîn ve Nesâî “zayıf” olduğunu ifade eder.¹⁸⁷ İbn Hibbân, Bezî’ in az sayıda hadis rivâyet ettiğini fakat içinde sebt râvîlerin naklettiklerine benzemeyen münker hadisler olduğu için rivâyetlerinden kaçınmak gerektiğini kaydeder.¹⁸⁸

55- Sa’lebe Ebû Bahr¹⁸⁹: Sa’lebe ibn Suheyl et-Tuhevî Ebû Mâlik el-Kûfî. Ebû Hâtîm “sâlihu’l-hadîs” olduğunu belirtir.¹⁹⁰ İbn Hacer de “sadûk” olarak niteler.¹⁹¹

56- Cunejd¹⁹²: İbn Omer’den (ra) hadis rivâyet eder fakat ondan hadis işitmediği söylenmiştir. İbn Hacer, “mestûr”¹⁹³ olduğunu söyler.¹⁹⁴

57- Dâvûd el-Huşk¹⁹⁵: Dâvûd ibn Suleymân Ebu’l-Yemân. Kûfelidir. Ebû Hâtîm “şeyh” olarak niteler.¹⁹⁶ İbn Hibbân *es-Sikât*’ta zikreder.¹⁹⁷

58- el-Hasen ibn Imâra el-Mudrib¹⁹⁸ (153/770): Ebû Muhammed el-Becelî el-Kûfî. Şu’be yalancılıkla itham eder ve Ahmed ibn Hanbel “metrûku’l-hadîs” olduğunu, rivâyet ettiği hadislerin uydurma olduğunu belirtir.¹⁹⁹ İbn Hacer de “metrûk” olduğunu bildirir.²⁰⁰

¹⁸⁰ Çok fazla kullanılmayan bir cerh sığasıdır. “Bir işe yaramaz” anlamına gelir ve bu şekilde nitelenen râvî metrûk sayılır. Bkz. Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 196

¹⁸¹ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, II, 328

¹⁸² İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 96

¹⁸³ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, IV, 59

¹⁸⁴ Zehebî, *Mîzânü’l-İ’tidâl*, I, 308

¹⁸⁵ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 121

¹⁸⁶ İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed ibn Hibbân ibn Ahmed el-Bustî (354/965), *Kitâbu’l-Mecrûhîn mine’l-Muhaddisîn ve’d-Duafâi ve’l-Metrûkîn*, I-III, thk. Muhammed İbrahim Zâhid, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut, 1992, I, 199

¹⁸⁷ Zehebî, *Mîzânü’l-İ’tidâl*, I, 307

¹⁸⁸ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 200

¹⁸⁹ İbn Maîn, *et-Târih*, III, 557

¹⁹⁰ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, II, 463

¹⁹¹ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 133

¹⁹² Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, V, 155

¹⁹³ İki veya daha fazla adalet sahibi râvînin rivâyetinde bulunduğu fakat hakkında cerh veya ta’dîl bulunmayan râvîye “mechûlu’l-hâl” veya “mestûr” denir. Bkz. Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 213

¹⁹⁴ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 143

¹⁹⁵ İbn Maîn, *et-Târih*, III, 559

¹⁹⁶ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, III, 413

¹⁹⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 218

¹⁹⁸ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, VI, 267

59- el-Hasen ibn Ayyâş ibn Sâlim el-Esedî²⁰¹ (172/788): Ebû Muhammed el-Kûfî. İbn Hibbân *es-Sikât*'ta zikreder.²⁰² Yahyâ ibn Maîn ve Nesâî “sika” olduğunu belirtir.²⁰³ İbn Hacer de “sadûk” olduğunu ifade eder.²⁰⁴

60- Hanzale ibn Abdurrahman²⁰⁵: Ebû Abdirrahmân es-Sedûsî. Ahmed ibn Hanbel “zaîfu'l-hadîs” ve Yahya ibn Maîn “zayıf” olduğunu bildirir.²⁰⁶ Babasının isminde ihtilaf edilmiş ve Ubeydullah olduğu da söylenmiştir. İbn Hacer de “zayıf” olduğunu söyler.²⁰⁷

61- Hâzim ibnu'l-Huseyin Ebû İshâk el-Humeysî el-Basrî²⁰⁸: Kûfe'de ikâmet etmiştir. Ebû Hâtim “şeyh” olarak niteler ve rivâyetlerinin i'tibâr amacıyla yazılabileceğini fakat onlarla ihticâc edilemeyeceğini kaydeder.²⁰⁹ İbn Hacer “zayıf” olduğunu belirtir.²¹⁰

62- Ziyâd ibn Sa'd ibn Abdurrahman el-Horasânî²¹¹: Mekke'de ve Yemen'de ikâmet etmiştir. Ebû Hâtim ve Ebû Zur'a “sika” olduğunu ifade eder.²¹² Zehebî, “imâm, hâfız, huccet” olarak niteler.²¹³ İbn Hacer “sika, sebt” olduğunu bildirir. İbn Uyeyne (198/814), Zuhri'nin öğrencileri içinde “en sebt” râvî olduğunu söylemiştir.²¹⁴

63- Zeyd el-Haccâm Ebû Usâme el-Kûfî²¹⁵: Yahyâ ibn Maîn “sika”, Ebû Hâtim “sika, sâlihu'l-hadîs” der.²¹⁶ İbn Hacer de “sika” olarak niteler.²¹⁷

64- Saîd ibnu'l-Merzubân el-Absî²¹⁸: Ebû Sa'd el-Bakkâl el-Kûfî el-A'ver. Yahyâ ibn Maîn “Hadisi yazılmaz” derken Ebû Zur'a “sadûk, mudellis” ve Buhârî “munkeru'l-hadîs” olduğunu belirtir.²¹⁹ İbn Hacer, “zayıf” ve “mudellis” olduğunu ifade eder.²²⁰

¹⁹⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 27, 28

²⁰⁰ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 162

²⁰¹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VI, 292

²⁰² İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 169

²⁰³ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VI, 292

²⁰⁴ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 163

²⁰⁵ İbn Maîn, *et-Târih*, III, 471

²⁰⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 241

²⁰⁷ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 184

²⁰⁸ Muslim, *el-Kunâ ve'l-Esmâ*, I, 41; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII, 25

²⁰⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 393

²¹⁰ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 186

²¹¹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 476

²¹² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 534

²¹³ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, VII, 285

²¹⁴ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 219

²¹⁵ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 121

²¹⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 578

²¹⁷ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 225

²¹⁸ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 53

²¹⁹ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, II, 157

²²⁰ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 241

65- Sufyân ibn Uyeyne²²¹ (198/814): Ebû Muhammed el-Hilâlî el-Kûfî. Zehebî, “büyük imâm, çağın hâfızı, şeyhu’l-İslâm”²²² ve İbn Hacer “sika, hâfız, fakîh, imâm, huccet” olarak niteler. Ömrünün sonunda hafızası zayıflamıştır. Az sayıda rivâyette sika râvîlerden tedlîs yapmıştır.²²³

66- Suleyman ibn Zeyd el-Muhâribî²²⁴: Ebû İdâm el-Kûfî. Yahyâ ibn Maîn “Sika değil. Yalancı. Hadisi bir kuruş etmez” derken Ebû Hâtim “leyse bi’l-kaviyy” olarak niteler.²²⁵ İbn Hacer de “zayıf” olduğunu bildirir.²²⁶

67- Şuayb ibn Kîsân²²⁷: Ebû Hâtim “sâlihu’l-hadîs” olarak niteler.²²⁸ Zehebî, Buhârî’nin *ed-Duafâ*’da zikrettiğini ve Ukaylî’nin (322/934) “leyyin”²²⁹ olarak gördüğünü nakleder.²³⁰ İbn Hibbân *es-Sikât*’ta zikreder.²³¹

68- Şeybe ibn Neâme²³²: Ebû Neâme ed-Dabbî el-Kûfî. Yahyâ ibn Maîn “zaîfu’l-hadîs” olarak niteler.²³³ İbn Hibbân, sika râvîlerden sebt râvîlerin rivâyetlerine muhâlif rivâyetler naklettiğini ve kendisiyle ihticâc etmenin câiz olmadığını söyler.²³⁴

69- Abdullah ibn Saîd ibn Ebî Saîd el-Makburî²³⁵: Ebû Abbâd el-Leysî. Ahmed ibn Hanbel “munkeru’l-hadîs, metrûku’l-hadîs” olarak niteler.²³⁶ İbn Hacer de “metrûk” olduğunu ifade eder.²³⁷

70- Abdullah ibn Atâ et-Tâifî el-Mekkî²³⁸: Aslen Kûfelidir. Tirmizî (279/892) “sika”, Nesâî ise “zayıf, leyse bi’l-kaviyy” olduğunu belirtir.²³⁹ İbn Hibbân *es-Sikât*’ta zikreder.²⁴⁰ İbn Hacer “sadûk” olduğunu, hata ettiğini ve tedlîs yaptığını bildirir.²⁴¹

²²¹ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XI, 186

²²² Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, VIII, 454

²²³ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 245

²²⁴ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XI, 431

²²⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, IV, 118

²²⁶ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 251

²²⁷ İbn Hacer, Ebu’l-Fadl Şihâbuddîn Ahmed ibn Alî ibn Muhammed el-Askalânî (852/1449), *Lisânu’l-Mizân*, I-X, thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde, Dâru’l-Beşairi’l-İslâmiyye, I. bs., byy, 2002, III, 149

²²⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, IV, 351

²²⁹ “Leyyinu’l-hadîs” ifadesi gibi bu da “hadiste gevşektir” anlamına gelmektedir ve cerhin en hafîf olan birinci mertebesine delâlet eder. Bkz. Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 202

²³⁰ Zehebî, *Mizânü’l-İ’tidâl*, II, 277

²³¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 356

²³² İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 362

²³³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, IV, 336

²³⁴ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 362

²³⁵ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XV, 32

²³⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, V, 71

²³⁷ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 306

²³⁸ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XV, 313

71- Abdurrahman ibn Ğazvân el-Huzâî²⁴² (187/803): Ebû Nûh ed-Dabbî. Yahyâ ibn Maîn “leyse bihî be’s” ve “sâlih” olarak nitelerken Ebû Hâtim “sadûk” olduğunu belirtir.²⁴³ İbn Hacer “sika” olduğunu söyler.²⁴⁴

72- Abdulaziz ibn Siyâh el-Esedî²⁴⁵: Kûfelidir. Yahyâ ibn Maîn “sika”, Ebû Hâtim “mahalluhu’s-sıdk”²⁴⁶ olarak niteler. Ebû Zur’a ise “lâ be’sse bih” diyerek Şia’nın büyüklerinden olduğunu ifade eder.²⁴⁷ İbn Hacer da “sadûk” olduğunu ve Şia’nın görüşünü benimsediğini kaydeder.²⁴⁸

73- Abdulmelik ibn Ebcer²⁴⁹: Kûfelidir. Ebû Hâtim ve Yahyâ ibn Maîn “sika” olduğunu belirtir.²⁵⁰ İbn Hacer de “sika” ve “âbid” olduğunu söyler.²⁵¹

74- Abdulvâhid ibn Ubeyd: Buhârî, Ebû Muâviye’nin kendisinden hadis rivâyet ettiğini ve hadisinin sahih olmadığını belirtir.²⁵² Ebû Hâtim “mechûl” olarak niteler.²⁵³ İbn Hibbân, “munkeru’l-hadîsi cidden” der ve az hadis nakletmesine rağmen rivâyetlerinde çok sayıda munker bulunduğu için kendisiyle ihticâc ve i’tibâr edilemeyeceğini kaydeder.²⁵⁴ Zehebî de “mechûl” olduğunu söyler.²⁵⁵

75- Osman ibn Vâkîd ibn Muhammed ibn Zeyd el-Kuraşî el-Omerî el-Basrî²⁵⁶: Yahyâ ibn Maîn’in “sika” ve Ebû Dâvûd (275/889) “zayıf” olarak görür.²⁵⁷ İbn Hacer “sadûk” olduğunu ve az sayıda rivâyette vehm ettiğini belirtir.²⁵⁸

²³⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, V, 322, 323

²⁴⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 40

²⁴¹ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 314

²⁴² Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVII, 336

²⁴³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, V, 274

²⁴⁴ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 348

²⁴⁵ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVIII, 145

²⁴⁶ Ta’dîl sîgalarındandır ve bu şekilde nitelenen râvînin rivâyet ettiği hadis i’tibâr amacıyla yazılır. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 179

²⁴⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, V, 383

²⁴⁸ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 357

²⁴⁹ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVIII, 314

²⁵⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, V, 352

²⁵¹ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 363

²⁵² Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed ibn İsmail (256/870), *ed-Duafâ es-Sağîr*, thk. Ebû Abdillâh Ahmed ibn İbrahim ibn Ebî’l-Ayneyn, Mektebetu İbn Abbâs, 1. bs., byy, 2005, 90

²⁵³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, VI, 22

²⁵⁴ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 153

²⁵⁵ Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl*, II, 274

²⁵⁶ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XIX, 505

²⁵⁷ Zehebî, *Mizânu’l-İ’tidâl*, III, 59

²⁵⁸ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 387

76- Umâra ibn Ebî Hafsa el-Ezdî²⁵⁹ (132/750): Ahmed ibn Hanbel, Yahyâ ibn Maîn ve Ebû Zur'a "sika" olduğunu ifade eder.²⁶⁰ İbn Hacer "sika" olduğunu bildirir.²⁶¹

77- Omer ibn Zer ibn Abdillâh ibn Zurâra el-Hemedânî Ebû Zer el-Kûfî²⁶² (153/770): Yahyâ ibn Saîd el-Kattân ve Yahyâ ibn Maîn "sika" derken Ebû Hâtîm "sadûk" ve "murcî" olduğunu, hadisiyle ihticâc edilemeyeceğini söyler.²⁶³ İbn Hacer "sika" olduğunu ve ircâ ile itham edildiğini belirtir.²⁶⁴

78- Omer ibn Nâfi' es-Sekafî²⁶⁵: Kufelidir. Yahyâ ibn Maîn "leyse hadîsihî bi-şey'" der.²⁶⁶ İbn Hacer "zayıf" olduğunu ifade eder.²⁶⁷

79- Amr ibn Muslim²⁶⁸: el-Cenedî el-Yemânî. Ahmed ibn Hanbel ve Yahyâ ibn Maîn "zayıf" olduğunu ifade eder.²⁶⁹ İbn Hacer de "sadûk" olduğunu ve evhâmı olduğunu kaydeder.²⁷⁰

80- Imrân ibn Muslim el-Fezârî²⁷¹: Kûfelidir. Zehebî "Rafizî" olduğunu belirtir.²⁷² İbn Hacer "şeyh" olarak niteler.²⁷³

81- Anbese ibn Ammâr ed-Devsî²⁷⁴: Hicazlıdır. Kûfe'yi ziyaret etmiştir. İbn Hibbân *es-Sikât*'ta zikreder.²⁷⁵ İbn Hacer "sika" olduğunu bildirir.²⁷⁶

82- el-Avvâm ibn Cuveyriyye: İbn Hibbân, kasıtsız olarak sika râvîlerden uydurma hadisler rivâyet ettiğini ve bu sebeple kendisiyle ihticâcın terk edildiğini söyler.²⁷⁷ Zehebî de itimât edilmeyen râvîlerden olduğunu belirter.²⁷⁸

²⁵⁹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 239

²⁶⁰ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VI, 363

²⁶¹ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 408

²⁶² Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 335

²⁶³ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VI, 107

²⁶⁴ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 412

²⁶⁵ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 514

²⁶⁶ Zehebî, *Mîzânul-İ'tidâl*, III, 226

²⁶⁷ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 417

²⁶⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 230

²⁶⁹ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VI, 259

²⁷⁰ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 427

²⁷¹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 355

²⁷² Zehebî, *Mîzânul-İ'tidâl*, III, 242

²⁷³ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 430

²⁷⁴ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 422

²⁷⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 269

²⁷⁶ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 433

²⁷⁷ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 196

²⁷⁸ Zehebî, *Mîzânul-İ'tidâl*, III, 303

83- el-Fadl ibn Yezîd es-Sumâlî el-Kûfî²⁷⁹: Ebû Zur'a "sika" olduğunu söyler.²⁸⁰ İbn Hacer de "sadûk" olduğunu belirtir.²⁸¹

84- Kutbe ibn Abdilaziz ibn Siyâh el-Esedî²⁸²: Kûfelidir. Yahyâ ibn Maîn ve Ebû Hâtim "sika" olduğunu söyler.²⁸³ İbn Hacer "sadûk" olduğunu ifade eder.²⁸⁴

85- Mâlik ibn Enes (179/795)²⁸⁵: Ebû Abdillâh el-Medenî. İbn Hacer, "fakîh", "Dâru'l-Hicra'nın imâmı", "mutkînlerin başı" ve "mütesebbitlerin büyüğü" gibi ifadelerle sika ve sebt olduğuna işaret eder. Buhârî'nin "Tüm isnâdların en sahîhi Mâlik [an] Nâfi' [an] İbn Omer" dediğini hatırlatır.²⁸⁶

86- Muhammed ibn Ebî İsmail es-Sulemî el-Kûfî²⁸⁷ (142/759): Babası Ebû İsmail'in adı Râşid'dir. Yahyâ ibn Maîn "sika" olduğunu söyler.²⁸⁸ İbn Hacer "sika" olarak niteler.²⁸⁹

87- Muhammed ibn Ebî Hafsa Ebû Seleme el-Basrî²⁹⁰: Zehebî, Yahyâ ibn Maîn'in onun hakkında farklı tenkîtlere olduğunu, "sika", "sâlih", "leyse bi'l-kaviyy" ve "zayıf" dediğini, Ahmed ibn Hanbel'in "sâlihu'l-hadîs" ve Nesâî'nin "zaifu'l-hadîs" dediğini aktarır.²⁹¹ İbn Hacer "sadûk" olduğunu ve hata ettiğini bildirir.²⁹²

88- Muhammed ibn Hâlid ed-Dabbî: Kûfelidir. Ebû Hâtim "leyse bi-hâdisihi be's" der.²⁹³ İbn Hacer "sadûk" olduğunu söyler.²⁹⁴

89- Muhammed ibn Saîd ibn Hassân ibn Kays el-Kuraşî el-Esedî el-Maslûb²⁹⁵: Zehebî "hâlik"²⁹⁶ olarak niteler ve zındıklıkla itham edildiğini bildirir.²⁹⁷ Yalancılıkla itham

²⁷⁹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 261

²⁸⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 69

²⁸¹ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 447

²⁸² Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIII, 607

²⁸³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 141

²⁸⁴ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 455

²⁸⁵ İmâm Mâlik'ten hadis rivâyet eden râvilerin isimleri arasında "Muhammed ibn Hâzim Ebû Muâviye ed-Darîr" de sayılmaktadır. Bkz. Reşîd el-Attâr, Ebu'l-Huseyin Yahyâ ibn Ali ibn Abdillâh el-Kuraşî (662/1264), *Mucerredü Esmâi'r-Ruvâti an Mâlik*, thk. Ebû Muhammed Sâlim ibn Ahmed ibn Abdilhâdî, Mektebetu'l-Ğurabâ, 1. bs., byy, 1997, 145

²⁸⁶ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 516

²⁸⁷ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 494

²⁸⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 252

²⁸⁹ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 469

²⁹⁰ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 86

²⁹¹ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, III, 525

²⁹² İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 474

²⁹³ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 154

²⁹⁴ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 476

²⁹⁵ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 265

²⁹⁶ "Helâk olan" anlamına gelir. Ağır bir cerh sîgasıdır ve bu şekilde nitelenen râvînin rivâyet ettiği hadis terk edilir, i'tibar için dahi yazılmaz. Bkz. Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 118

edilmiştir. Ahmed ibn Sâlih (248/862) onun dört bin hadis uydurduğunu söyler. Abbâsî halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr (158/775) tarafından zındık olduğu gerekçesiyle öldürülmüş ve cesedi asılarak sergilenmiştir.²⁹⁸

90- Muhammed ibn Şerîk el-Mekkî²⁹⁹ (168/784): Künyesi Ebû Osmân'dır. Ahmed ibn Hanbel, Yahyâ ibn Maîn ve Ebû Zur'a "sika" olarak niteler. Ebû Hâtîm "lâ be'se bih" der.³⁰⁰ İbn Hacer de "sika" olduğunu söyler.³⁰¹

91- Muhammed ibn Şeybe ibn Neâme ed-Dabbî el-Kûfî³⁰²: İbn Hibbân *es-Sikât*'ta zikreder.³⁰³ Zehebî, Muslim'in kendisiyle ihticâc ettiğini bildirir.³⁰⁴ İbn Hacer de "makbûl" olduğunu belirtir.³⁰⁵

92- Muhammed ibn Abdîrrahman ibn Hâlid ibn Meysera el-Kuraşî Ebû Amr el-Kûfî³⁰⁶: İbn Hacer, "makbûl" olduğunu ifade eder.³⁰⁷

93- Muhammed ibn Muhâcir el-Kuraşî el-Kûfî³⁰⁸: İbn Hacer "leyyin" olarak nitelendirir.³⁰⁹

94- Muhtâr ibn Munîh es-Sekafî³¹⁰: İbn Hibbân *es-Sikât*'ta zikreder.³¹¹

95- Muâviye ibn Seleme ibn Suleyman en-Nasrî³¹²: Ebû Seleme el-Kûfî. Ebû Hâtîm "sika, mustekîmu'l-hadîs" olarak niteler. İbn Hacer "makbûl" olduğunu belirtir.³¹³

96- el-Muğîra ibn Muslim el-Kasmelî Ebû Seleme es-Serrâc³¹⁴: Aslen Merv bölgesindendir. Ebû Dâvûd et-Tayâlisî "sadûk", Yahyâ ibn Maîn "sâlih" ve Ebû Hâtîm "sâlihu'l-hadîs, sadûk" olarak niteler.³¹⁵ İbn Hacer "sadûk" olduğunu bildirir.³¹⁶

²⁹⁷ Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, III, 561

²⁹⁸ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 480

²⁹⁹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 369

³⁰⁰ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 284

³⁰¹ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 483

³⁰² Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 376

³⁰³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 375

³⁰⁴ Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, III, 581

³⁰⁵ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 483

³⁰⁶ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 609

³⁰⁷ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 492

³⁰⁸ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 519

³⁰⁹ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 509

³¹⁰ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII, 312

³¹¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 488

³¹² Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 180

³¹³ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 538

³¹⁴ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 396

97- el-Minhâl ibn Halîfe Ebû Kudâme el-İclî el-Bekrî: Kûfelidir. Yahyâ ibn Maîn “zaîfu’l-hadîs” derken Ebû Hâtîm “sâlih” olarak niteleyerek rivâyetlerinin yazılabileceğini belirtir.³¹⁷ İbn Hibbân ise meşhûr râvîlerden munker hadisler rivâyet ettiğini ve kendisiyle ihticâcın caiz olmadığını kaydeder.³¹⁸ İbn Hacer “zayıf” olduğunu söyler.³¹⁹

98- Musa ibn Ubeyde ibn Neşîr ibn Amr ibnu’l-Hâris er-Rabezî³²⁰ (153/770): Ebû Abdilazîz el-Medenî. İbn Hacer “zayıf” olarak niteler ve özellikle de Abdullah ibn Dînâr’dan (127/744) rivâyetlerinin zayıf olduğunu kaydeder.³²¹

99- Musa ibn Kays el-Hadramî Ebû Muhammed el-Kûfî el-Ferrâ³²²: Ahmed ibn Hanbel “Onun hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum” derken Yahyâ ibn Maîn “sika” ve Ebû Hâtîm “lâ be’s bih” olarak nitelemiştir.³²³ İbn Hacer “sadûk” olduğunu ve teşeyyu’ ile itham edildiğini ifade eder.³²⁴

100- Musa ibn Yesâr Ebu’t-Tayyib el-Mervezî: Ebû Hâtîm “şeyh” olarak niteler.³²⁵ Zehebî, Hâkim’in (405/1014) “leyse bi’l-kaviyy” dediğini nakleder.³²⁶

101- Vikâ’ ibn İyâs el-Esedî el-Vâlibî Ebû Yezîd el-Kûfî³²⁷: Ebû Hâtîm “sâlihu’l-hadîs”, Hâkim “leyse bi’l-metîn”³²⁸ ve Nesâî “leyse bi’l-kaviyy” olduğunu belirtir. Yahyâ ibn Saîd ise kendisine itimât edilemeyeceğini kaydeder.³²⁹ İbn Hacer de “leyyinu’l-hadîs” olduğunu bildirir.³³⁰

102- Yahyâ ibn Ebî Uneyse el-Ğanevî Ebû Zeyd el-Cezerî³³¹ (146/763): Ahmed ibn Hanbel “hadisi yazılanlardan değil” derken Yahyâ ibn Maîn “zayıf”, Ebu Zur’a “leyse bi’l-

³¹⁵ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, VIII, 229

³¹⁶ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 543

³¹⁷ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, VIII, 357

³¹⁸ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, III, 30

³¹⁹ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 547

³²⁰ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXIX, 106

³²¹ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 552

³²² Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXIX, 135

³²³ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, VIII, 158

³²⁴ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 553

³²⁵ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, VIII, 168

³²⁶ Zehebî, *Mîzânü’l-İ’tidâl*, IV, 226

³²⁷ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXX, 456

³²⁸ “Sağlam biri değil” anlamına gelir. Cerh ifade eder. Böyle bir râvînin hadisi i’tibâr için yazılır. Bkz. Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 202

³²⁹ Zehebî, *Mîzânü’l-İ’tidâl*, IV, 335

³³⁰ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 581

³³¹ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXI, 225

kaviyy” ve Ebû Hâtim “zaifu’l-hadîs” olarak niteler.³³² İbn Hacer de “zayıf” olduğunu söyler.³³³

103- Yezîd ibn Abdilazîz ibn Siyâh el-Esedî³³⁴: Ebû Abdullah el-Kûfî. Ahmed ibn Hanbel ve Yahyâ ibn Maîn “sika” olarak niteler.³³⁵ İbn Hacer de “sika” olduğunu belirtir.³³⁶

104- Yezîd ibn Merdânibe el-Kuraşî el-Kûfî et-Tâcir³³⁷: İsfahân asıllıdır. Yahyâ ibn Maîn “sika” derken Ebû Hâtim “lâ be’s bih” olduğunu bildirir.³³⁸ İbn Hacer “sadûk” olduğunu ifade eder.³³⁹

105- Yusuf ibn Suheyb el-Kindî el-Kûfî³⁴⁰: Yahyâ ibn Maîn “sika” olduğunu söyler ve Ebû Hâtim “lâ be’s bih” olarak niteler.³⁴¹ İbn Hacer de “sika” olduğunu kaydeder.³⁴²

106- Ebu’l-Cûdî el-Esedî³⁴³: İsmi el-Hâris ibn Umeyr’dır. Künyesiyle meşhurdur. Vâsıt’ta ikamet etmiştir. Yahyâ ibn Maîn “sika” ve Ebû Hâtim “sâlih” olduğunu ifade eder.³⁴⁴ İbn Hacer “sika” olduğunu ve Ebû Zer’dan (32/653) (ra) rivâyetinin mürsel olduğunu söyler.³⁴⁵

107- Ebu’r-Rahhâl et-Tâî³⁴⁶: İsmi Ukbe ibn Ubeyd’dır. Kûfelidir. Zehebî birçok münekkit muhaddisin kendisini “zayıf” olarak gördüğüne işaret eder.³⁴⁷ İbn Hacer ise “makbûl” olduğunu bildirir.³⁴⁸

Ahmed ibn Hanbel, hocası Ebû Muâviye ed-Darîr’in isimleri yukarıda zikredilmeyen bazı râvîlerden semâ ifade eden “haddesenâ” sîgasıyla hadis rivâyet ettiğini nakleder. Dolayısıyla söz konusu râvîler de Ebû Muâviye’nin kendilerinden hadis işittiği hocalarından kabul edilir. O râvîler şunlardır:

³³² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, IX, 129

³³³ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 588

³³⁴ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXII, 194

³³⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, IX, 278

³³⁶ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 603

³³⁷ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXII, 242

³³⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, IX, 290

³³⁹ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 605

³⁴⁰ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXII, 434

³⁴¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, IX, 224

³⁴² İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 611

³⁴³ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXIII, 211

³⁴⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, III, 83

³⁴⁵ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 630

³⁴⁶ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXIII, 310

³⁴⁷ Zehebî, *Mîzânu’l-İ’tidâl*, III, 87

³⁴⁸ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 640

108- Eclah ibn Abdillâh ibn Huceyye el-Kindî³⁴⁹ (145/762): Yahyâ ibn Maîn ve Iclî “sika” olarak görürken Ebû Hâtîm “leyse bi’l-kaviyy” ve Nesâî “zayıf” olduğunu söyler. İbn Adî “sadûk, Şîî” olarak niteler.³⁵⁰ İbn Hacer de “sadûk” ve Şîî olduğunu belirtir.³⁵¹

109- Abdülmelik ibn Ebî Suleymân el-Arzemî³⁵² (145/762): Sufyân es-Sevrî “mîzân”³⁵³ olarak niteler ve hâfızlardan sayar. Ahmed ibn Hanbel de “hâfız” olduğunu belirttikten sonra “Fakat bazı hadislerin isnâdında İbn Cureyc’e (150/767) muhalefet eder ki İbn Cureyc bizim yanımızda ondan daha sebtir” der.³⁵⁴ İbn Hacer “sadûk” olarak niteler ve evhâmı olduğunu söyler.³⁵⁵

110- Ubeyde ibn Muattib ed-Dabbî³⁵⁶: Kûfelidir. Yahyâ ibn Saîd el-Kattân, Abdurrahmân ibn Mehdî ve Abdullah ibn Mubârek (181/797) rivâyetlerini yazmayı terk etmiştir. Yahyâ ibn Maîn “leyse bi-şey” ve Ebû Hâtîm “zaifu’l-hadîs” olduğunu belirtir.³⁵⁷ İbn Hacer “zayıf” olduğunu ve ömrünün sonuna doğru hadisleri karıştırdığını kaydeder.³⁵⁸

111- Muhammed ibn Amr ibn Alkame el-Leysi³⁵⁹ (145/762): Ebû Hâtîm, “sâlihu’l-hadîs” ve “şeyh” olduğunu, rivâyetlerinin yazılabileceğini söyler.³⁶⁰ İbn Hacer “sadûk” olarak niteler ve evhâmı olduğunu bildirir.³⁶¹

112- İbn Ebî Zi’b³⁶² (159/776): Ebu’l-Hâris Muhammed ibn Abdurrahmân ibni’l-Muğîre el-Kuraşî el-Âmirî. Zehebî, “imâm, şeyhu’l-İslâm, fakîh” olarak niteler.³⁶³ İbn Hacer de “sika, fakîh, fâdıl” olduğunu ifade eder.³⁶⁴

113- Muhammed ibn Abdurrahman ibn Ebî Leylâ³⁶⁵ (148/765): Ebû Abdurrahmân el-Kûfî. Kûfe’de kadılık yapmıştır. Şu’be, “İbn Ebî Leylâ’dan hıfzı daha kötü birini görmedim” der. Ebû Hâtîm, “seyyi’l-hıfz” ve “muztaribu’l-hadîs” olduğunu, fikhını hadisine tercih

³⁴⁹ Ahmed, III, 431

³⁵⁰ Zehebî, *Mîzânü’l-İ’tidâl*, I, 78

³⁵¹ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 96

³⁵² Ahmed, XXII, 268

³⁵³ Öğrendiği bilgileri, hadisleri koruma gücü ve zabtı kuvvetli olan râvî anlamına gelir. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 200

³⁵⁴ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, V, 366, 367

³⁵⁵ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 363

³⁵⁶ Ahmed, XXXVIII, 512

³⁵⁷ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, VI, 94

³⁵⁸ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 379

³⁵⁹ Ahmed, XXV, 180

³⁶⁰ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, VIII, 31

³⁶¹ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 499

³⁶² Ahmed, XXVI, 367

³⁶³ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, VII, 139

³⁶⁴ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 493

³⁶⁵ Ahmed, II, 345

ettiklerini belirtir.³⁶⁶ İbn Hacer, “sadûk” olarak niteler ve hafızasının çok kötü olduğunu belirtir.³⁶⁷

114- İbn Cureyc³⁶⁸ (150/767): Ebu'l-Velîd Abdulmelik ibn Abdilazîz ibn Cureyc el-Kuraşî. Ahmed ibn Hanbel “sebt, sahîhu'l-hadîs”, Yahyâ ibn Maîn “sika” ve Ebû Hâtim “sâlihu'l-hadîs” olduğunu söyler.³⁶⁹ İbn Hacer, “sika, fakîh, fâdîl” olarak niteler. Tedlîs ve irsâl yaptığını kaydeder.³⁷⁰

115- Mis'âr ibn Kidâm³⁷¹ (153/770): Ebû Seleme el-Kûfî. Sufyân es-Sevrî, “Birşeyde ihtilâf etsek Mis'âr'a sorardık” der. Ahmed ibn Hanbel ve Ebû Zur'a da “sika” olduğunu belirtir.³⁷² İbn Hacer “sika, sebt, fâdîl” olduğunu söyler.³⁷³

116- Zâide ibn Kudâme es-Sekafî³⁷⁴ (160/777): Ebu's-Salt el-Kûfî. Ebû Hâtim, “sika” ve “sâhibu's-sunne”³⁷⁵ olduğunu bildirir. Ebû Zur'a “sadûk” ve ilim ehlinde olduğunu kaydeder.³⁷⁶ İbn Hacer de “sika, sebt” olarak niteler ve “sahibu's-sunne” olduğunu belirtir.³⁷⁷

117- Muhammed ibn İshâk (151/768): Ebû Muâviye ed-Darîr'in Muhammed ibn İshâk'tan “an” sîgasıyla naklettiği bir hadis Ebû Dâvûd tarafından rivâyet edilmektedir.³⁷⁸ Ricâl kitaplarında Ebû Muâviye'nin Muhammed ibn İshâk'tan hadis işittiğine dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bununla birlikte Ebû Muâviye'nin Muhammed ibn İshâk'tan “an” sîgasıyla naklettiklerinin yanında “haddesenâ” sîgasıyla naklettiği rivâyetler de mevcuttur³⁷⁹ ve o rivâyetler Ebû Muâviye'nin Muhammed ibn İshâk'tan hadis işittiğine işaret etmektedir. Ayrıca Ebû Muâviye'nin Muhammed ibn İshâk hakkında şöyle dediği aktarılır: “İbn İshâk insanların en çok ezberleyeniydi. Bir kişinin yanında beş veya daha fazla hadis olursa onları İbn İshâk'a emanet bırakır ve “Onları benim için ezberle ki şayet unutursam bana

³⁶⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 322, 323

³⁶⁷ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 493

³⁶⁸ Ahmed, XL, 216

³⁶⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 357, 358

³⁷⁰ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 363

³⁷¹ Ahmed, XXX, 335

³⁷² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII, 368, 369

³⁷³ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 528

³⁷⁴ Ahmed, XXXV, 316

³⁷⁵ Bu ifade, sünnete uymaya özen gösteren, hadislerin senetlerine vâkıf olan ve makbûl olanla olmayan rivâyeteri ayırabilen âlim için kullanılmıştır. Bkz. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 283

³⁷⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 613

³⁷⁷ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 213

³⁷⁸ Bkz. sf. 84

³⁷⁹ Bkz. Mervezî, Ebû Abdillâh el-Huseyin ibnu'l-Hasen ibn Harb es-Sulemî (246/860), *el-Birr ve's-Sıla*, thk. Muhammed Saîd Buhârî, Dâru'l-Vatan, 1. bs., Riyad, 1998, 160; Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Alî ibn el-Musennâ et-Temîmî el-Mevsîlî (307/919), *Mu'cem*, thk. İrşâdu'l-Hak el-Eserî, İdâratu'l-Ulûmî'l-Eseriyye, 1. bs., Faysalâbâd, 1987, 105

hatırlatırsın” derdi.”³⁸⁰ Şu’be, Yahyâ ibn Maîn ve Ebû Zur’a, Muhammed ibn İshâk’ın “sadûk” olduğunu söyler. Ebû Hâtım, rivâyetlerinin yazılabileceğini belirtir.³⁸¹ İbn Hacer de “sadûk” olduğunu, tedlîs yaptığını, Şia ve Kaderiye görüşünü benimsemekle ithâm edildiğini kaydeder.³⁸²

Ebû Muâviye ed-Dârîr’in Abdurrahman ibn Amr el-Evzâî’den (157/774) “an” sîgasıyla naklettiği bir rivâyet de *Musned*’de yer almaktadır³⁸³ fakat râvînin el-Evzâî’den hadis işittiğine dair herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

İbn Mencûye (428/1036) *Ricâlu Sahîhi Muslim* isimli eserinde Ebû Muâviye ed-Dârîr’in Yezîd ibn Ebî Burde’den zulüm ile ilgili hadis rivâyet ettiğini belirtir.³⁸⁴ Fakat Yezîd ibn Ebî Burde isminde bir râvî hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Sahîh-i Muslim’de ismi geçen bir râvî hakkında ricâl kitaplarında bilgi olmaması Yezîd ibn Ebî Burde isminin Bureyd ibn Ebî Burde’den tashîf olma ihtimalini akla getirmektedir. “بريد” ve “يزيد” isimlerinin Arapça yazılışlarının birbirine çok yakın olması ve Muslim’de Ebû Muâviye’nin Bureyd ibn Ebî Burde’den rivâyet ettiği zulümle ilgili bir hadisin bulunması da bu ihtimali güçlendirmektedir.³⁸⁵

1.1.6. Ebû Muâviye ed-Dârîr’in Öğrencileri

Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*’de Ebû Muâviye ed-Dârîr’in öğrencilerini zikrederken 85 râvînin ismini sıralar.³⁸⁶ O râvîler arasında Ahmed ibn Hanbel (241/855), Ali ibnu’l-Medîni (234/848), İshâk ibn Râhûye (238/853), Ebû Bekr Abdullah ibn Muhammed ibn Ebî Şeybe (235/849), Kuteybe ibn Saîd (240/855), Musedded ibn Muserhed (228/843), Yahyâ ibn Saîd el-Kattân (198/813) ve Yahyâ ibn Maîn (233/848) gibi meşhûr muhaddisler vardır. Hocalarından Suleyman el-A’meş (148/765) Ebû Muâviye’den hadis rivâyet etmiştir. Oğlu İbrahim ibn Muhammed ibn Hâzim (236/850) de Ebû Muâviye’nin öğrencilerindendir.

Ebû Muâviye ed-Dârîr’in öğrencileri Mizzî’nin isimlerini zikrettiği 85 râviyle sınırlı değildir. Daha başka râvîler de Ebû Muâviye’den hadis nakletmişlerdir. Ebû Davud et-

³⁸⁰ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, VII, 37

³⁸¹ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, VII, 192

³⁸² İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 467

³⁸³ Ahmed, XI, 153

³⁸⁴ İbn Mencûye, Ebû Bekr Ahmed ibn Alî ibn Muhammed el-Yezdî el-İsfahânî (428/1036), *Ricâlu Sahîhi Muslim*, I-II, thk. Abdullah el-Leysî, Dâru’l-Ma’rife, I. bs., Beyrut, 1987, II, 176

³⁸⁵ Ebû Muâviye’nin Bureyd ibn Ebî Burde’den naklettiği o hadis Buhârî’nin de rivâyet ettiği ve “Buhârî’deki Rivâyetleri” bölümünde zikredilen hadistir. Bkz. sf. 73

³⁸⁶ Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXV, 125-128

Tayâlisî'nin (204/819) de Ebû Muâviye'nin öğrencilerinden olduğu ifade edilmektedir.³⁸⁷ Muhammed ibnu'l-Hasen eş-Şeybânî (189/805) de Ebû Muâviye ed-Darîr'in öğrencilerindendir ve rivâyet ettiği *Muvatta* nüshasında Ebû Muâviye'den "haddesenâ" sîgasıyla naklettiği bir hadis yer almaktadır.³⁸⁸

1.1.7. İrcâ ile Suçlanması

İrcâ inancı Hâricîlerin büyük günah işleyenleri tekfir etmelerine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Büyük günah işleyenlerin hükmünü Allah'a ve ahirete bırakırlar. Murcie ismi de "ertelemek, sonraya bırakmak" anlamına gelen ircâ kelimesinden gelmektedir.³⁸⁹

Ebû Muâviye ed-Darîr, ircâ ile itham edilmiştir. İbn Sa'd (230/845) onun hakkında "Murcî idi" der ve Vekî'in (197/812)³⁹⁰ bu sebeple Ebû Muâviye ed-Darîr'in cenaze merasimine katılmadığını söyler.³⁹¹ Hatîb el-Bağdâdî'nin Yakûb ibn Şeybe'den (262/875)³⁹² naklettiği rivâyet de bunu teyit etmektedir. Yakûb ibn Şeybe şöyle der: "(Ebû Muâviye ed-Darîr) ircâ görüşüne sahipti. Vekî'in bu sebeple onun cenaze merasiminde bulunmadığı söylenir."³⁹³ Yahya ibn Maîn, Ebû Muâviye ed-Darîr'in ircâ inancına meyilli olduğunu ifade eder.³⁹⁴ Ahmed ibn Hanbel, Ebû Muâviye ed-Darîr'in murcî olduğunu belirtir.³⁹⁵ İclî de onun hakkında "İrcâ görüşüne sahipti. Yumuşak sözlüdü" der.³⁹⁶

Ahmed ibn Hanbel, Şebâbe ibn Sevvâr'dan³⁹⁷ rivâyet nakletmeyi onun ircâ görüşünde olması dolayısıyla terk ettiğini söyleyince, "Ebû Muâviye hakkında ne dersin?" diye sorulur. Bunun üzerine Ahmed ibn Hanbel, Şebâbe'nin bid'atına davet edenlerden olduğunu belirtir.³⁹⁸ Ahmed ibn Hanbel'in bu sözlerinden Ebû Muâviye ed-Darîr'i ircâ görüşünde olsa

³⁸⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 247

³⁸⁸ Bkz. sf. 118

³⁸⁹ Kutlu, Sönmez, "Mürchie", DİA, İstanbul, 2006, XXXII, 41

³⁹⁰ Vekî' ibnu'l-Cerrâh ibn Melîh er-Ruâsî Ebû Sufyân el-Kûfî. İbn Hacer "sika, hâfiz, âbid" olduğunu söyler. Bkz. İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 581

³⁹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, VI, 364

³⁹² Yakûb ibn Şeybe ibni's-Salt Ebû Yûsuf es-Sedûsî. Zehebî, "büyük âlim, allâme, sika" olarak niteler. Bkz. Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, XII, 477

³⁹³ Hatîbu'l-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 306. Bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 132

³⁹⁴ İbn Maîn, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ ibn Maîn ibn Avn el-Murrî el-Bağdâdî (233/848), *Ma'rifetu'r-Ricâl*, I-II, Ahmed ibn Muhammed ibn Muhriz rivâyeti, thk. Muhammed Kâmil el-Kassâr, Mecmau'l-Luğati'l-Arabiyye, Şam, 1985, 158

³⁹⁵ Ahmed, *el-İlel ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, II, 538

³⁹⁶ İclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, II, 236

³⁹⁷ Şebâbe ibn Sevvâr el-Medâinî. Horasan asıllıdır. İsmi'nin Mervan mevlâ Benî Fezâra olduğu söylenmektedir. İbn Hacer, sika ve hâfiz olduğunu, ircâ ile itham edildiğini belirtir. Hicrî 204, 205 veya 206 yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 263

³⁹⁸ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 346

da bid'atına davet etmeyen râvîlerden kabul ettiği ve bu sebeple kendisinden hadis naklettiği anlaşılmaktadır.

Ebû Dâvûd, Ebû Muâviye ed-Darîr'in murcî olduğunu söyler.³⁹⁹ Ebû Dâvûd'dan Ebû Muâviye için "Kûfe'de Murcie'nin başıdır" dediği nakledilir.⁴⁰⁰

Ebû Zur'a er-Râzî, kendisine Ebû Muâviye ed-Darîr'in ircâ görüşüne sahip olup olmadığı sorulduğunda, "Evet, ona (ircâyâ) davet ediyordu" der.⁴⁰¹

İbn Hibbân ise çok iyi bir hâfız olduğunu belirttikten sonra "Fakat murcî idi" der.⁴⁰² Mizzî, İbn Hibbân'ın *es-Sikât*'ta Ebû Muâviye için "Habîs bir murcî idi" ifadesini kullandığını aktarır.⁴⁰³

Hatîb el-Bağdâdî Ali ibn Haşram'ın⁴⁰⁴ şöyle dediğini nakleder: Veki' ile birlikte Cuma namazına gittim. Bana, "Ey Ali! Kimin yanına gidip geliyorsun?" diye sordu. "Falanın, falanın ve Ebû Muâviye ed-Darîr'in yanına gidip geliyorum" dedim. Bunun üzerine Veki', "Murcî olmasına rağmen ona git. Çünkü onu terk edersen A'meş'ten gelen bilgiyi kaybedersin" dedi. "Ey Ebû Sufyân! Beni ircâyâ davet etti fakat reddettim" deyince Veki' bana, "Ona A'meş'in dediği gibi, "Sen de, murcî arkadaşların da iflah olmazsınız" deseydin ya" dedi.⁴⁰⁵ Hatîb el-Bağdâdî ayrıca İbnu'l-Bâdiş'in⁴⁰⁶ "Ebû Muâviye büyük bir murcîdir" dediğini aktarır.⁴⁰⁷

Zehebî, Abdullah ibn Mubarek'in Ebû Muâviye ed-Darîr hakkında "Ebû Muâviye büyük bir murcîdir" dediğini nakleder⁴⁰⁸ ve *el-Kâşif* isimli eserinde Ebû Muâviye için "Murcî idi" der.⁴⁰⁹ İbn Hacer ise Ebû Muâviye ed-Darîr'in ircâ ile itham edildiğini belirtir.⁴¹⁰

³⁹⁹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 132

⁴⁰⁰ Âcurrî, Ebû Ubeyd Muhammed ibn Ali ibn Osman (?), *Suâlât Ebi Ubeyd el-Âcurrî Ebâ Dâvûd es-Sicistânî fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, thk: Muhammed Ali Kâsım el-Omerî, İslam Üniversitesi, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1983, I, 160

⁴⁰¹ Hâşimî, Sa'dî Mehdi Salih, *Ebû Zur'a er-Râzî ve Cuhûduhi fi's-Sunneti'n-Nebeviyye maa tahkîki kitâbihi ed-Duafâ ve ecvibetihî alâ es'ileti'l-Berzeî*, I-III, İslam Üniversitesi, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1982, II, 407

⁴⁰² İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 442

⁴⁰³ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 133

⁴⁰⁴ Ali ibn Haşram ibn Abdîrahmân ibn Atâ' ibn Hilâl ibn Mâhân ibn Abdillâh el-Mervezî Ebu'l-Hasen. Bişr el-Hâfî'nin amcasının oğludur. Kızkardeşinin oğlu olduğu da söylenmiştir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 421. İbn Hacer, sika olduğunu bildirir. Bkz. İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 401

⁴⁰⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 304

⁴⁰⁶ İbnu'l-Bâdiş hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

⁴⁰⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 304

⁴⁰⁸ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve'l-Vefeyât*, IV, 1267

⁴⁰⁹ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 167

⁴¹⁰ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 475

Bütün bu rivâyetlerden Ebû Muâviye ed-Darîr'in ircâ inancını benimsemekle suçlandığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte naklettiği rivâyetler terk edilmemiştir. Ebû Zur'a er-Râzî'den başka Ebû Muâviye ed-Darîr'in ircâyâ davet ettiğini söyleyen olmamıştır. Dolayısıyla “benimsediği bid'ate davet eden râvîler” arasında sayılamaz. İbn Hibbân'ın Ebû Muâviye hakkında söylediği “habis bir murcî idi” sözü ise gereksiz ve katı bir tenkidtir.

Zehebî, Hâkim'in Ebû Muâviye ed-Darîr için “Şîilikte aşırılıkla meşhur olmuştur” dediğini aktarır.⁴¹¹ Fakat bu görüş zayıftır. Cerh ve ta'dil âlimlerinden Ebû Muâviye'yi Şîilikle itham eden başka hiç kimse olmamıştır. Bilakis Ebû Muâviye ed-Darîr'in murcî olduğu görüşü meşhurdur.

İbnu'l-Esîr'in (630/1233) Ebû Muâviye ed-Darîr için “Şia taraftarlığı yapıyordu” demesi⁴¹² de râvî hakkında bilinenlere aykırıdır ve İbnu'l-Esîr'in Hâkim'in sözüne binaen böyle demiş olması muhtemeldir.

1.1.7.1. Bid'atla İtham Edilen Râviden Rivâyet Konusunda Âlimlerin Görüşleri

Peygamber Efendimiz'in (s) vefâtından sonra sünnete aykırı bazı inanç ve davranışları benimseyenler ehl-i bid'at olarak adlandırılmış, sünnete bağlılığın gerekliliğine işaret eden rivâyetler hadis âlimlerince belirli bâblarda toplanmış ve ehl-i bid'atı tenkit için eserler kaleme alınmıştır.⁴¹³

Hadis ilminde bid'at ehli ile sahâbe devrinin sonlarına doğru görülmeye başlayan Şia ve Râfızîlik, Hâricîlik ile daha sonraları ortaya çıkan Murcie, Cehmiyye, Muşebbihe, Mucessime, Kaderiye, Cebriye ve Mu'tezile gibi siyasi ve itikadi fırkaların taraftarları kastedilmektedir.⁴¹⁴

Râvînin bid'at ehlinden olması, “metâin-i aşera” denilen, beşi râvînin adâlet niteliğine ve beşi de zabt niteliğine yönelik olan on tenkit noktasından biridir. Râvîlerin bid'at ehlinden olup olmadıkları cerh ve ta'dil tenkitlerine konu olmuştur.⁴¹⁵

İbn Receb el-Hanbelî (795/1393), bid'at ve hevâ ehli râvîlerden hadis nakli konusunda âlimlerin ihtilaf ettiklerini belirterek söz konusu görüşleri dört grupta toplar:

⁴¹¹ Zehebî, *Mîzânü'l-İ'tidâl*, IV, 575

⁴¹² İbnu'l-Esîr, Ebu'l-Hasen İzzuddîn Alî ibn Muhammed ibn Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (630/1233), *el-Kâmil fi't-Târîh*, I-X, thk. Omer Abdusselâm Tedmurî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1. bs., Beyrut, 1997, V, 420

⁴¹³ Yavuz, Yusuf Şevki, “*Ehl-i Bid'at*”, DİA, İstanbul, 1994, X, 501

⁴¹⁴ Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 67

⁴¹⁵ Çakan, İsmail Lütî, *Hadis Usûlü*, M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 43. bs., İstanbul, 2017, 82, 83; Uğur, Müctebâ, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 40

1- Bid'at ehlinde rivâyeti hiçbir şekilde câiz görmeyenler. Mâlik (179/795), İbn Uyeyne, el-Humeydî (219/834), Yunus ibn Ebî İshâk (159/775), Ali ibn Harb (265/878) ve Hasan el-Basrî bu görüştedir.

2- Yalanla itham edilmedikleri sürece rivâyetlerini kabul edenler. Ebû Hanîfe, Şafî (204/820), Yahyâ ibn Saîd ve Ali ibnu'l-Medînî bu ikinci görüşü benimseyenler arasındadır.

3- Bid'atına davet eden râvî ile davet etmeyen rivâyetlerini farklı görenler. Bu gruptaki âlimler bid'atına davet eden râvînin rivâyetinin reddedilmesi gerektiği ve davet etmeyen rivâyetinin ise kabul edilebileceği görüşündedir. Abdullah ibn Mubârek, İbn Mehdî, Ahmed ibn Hanbel ve Yahyâ ibn Maîn onlardandır.

4- Bu gruptaki âlimler de bid'at ehli râvîleri bid'atlarına göre ayırmaktadırlar. Cehmiyye, Râfıza, Hâricîlik ve Kaderiye'yi ağır bid'atlar kabul ederken Murcie'yi hafif bid'atlardan saymaktadırlar.

İbn Receb, bu son görüşü tercih ederek, ağır bid'at sahiplerinin rivâyetlerinin reddedilmesi gerektiği, Kaderiye gibi orta derecede bid'atları benimseyenlerin bid'atlarına davet etmedikleri sürece rivâyetlerinin kabul edilebileceğini, ircâ gibi hafif bid'atların sahiplerinin rivâyetlerinin kabulü konusunda ise iki farklı görüş olduğunu ifade eder.⁴¹⁶ İbn Receb'in naklettiği dördüncü görüşten farklı olarak Kaderiye'yi orta derecede bid'at olarak tasnif ettiği görülmektedir.

İbn Hacer, bid'at ehli râvî şayet inandığı bid'atın davetçiliğini yapıyorsa bid'atını öven rivâyetleri nakletme dürtüsüne sahip olduğunu ifade eder.⁴¹⁷

Bid'at ehli râvîlerin benimsediği bid'atlar ayrıca sahibini küfre götüren ve tekfir edilmesine sebep olan “bid'at-i mükeffire” ve sahibini küfre götürmeyip fâsık olarak nitelendirilmesine sebep olan “bid'at-i gayri mükeffire” olarak ikiye ayrılmıştır. Bid'at ehlinde olan râvînin bid'atına davet etme konusunda gösterdiği gayretiyle birlikte bid'atını savunmak için yalan söyleyip söylemediğine de bakılmaktadır.⁴¹⁸ Râvî Hattâbiyye fırkası

⁴¹⁶ İbn Receb el-Hanbelî, Ebu'l-Ferec Zeynuddîn Abdurrahmân ibn Ahmed ibn Abdurrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşkî (795/1393), *Şerhu İleli't-Tirmizî*, I-II, thk. Hemmâm Abdurrahîm Saîd, Mektebetu'l-Menâr, I. bs., Ürdün, 1987, I, 356, 357

⁴¹⁷ İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, I, 203

⁴¹⁸ Uğur, Müctebâ, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 67

mensupları gibi inancını savunmak ve yaymak maksadıyla yalan söylemeyi câiz görenlerdense rivâyeti hiçbir şekilde kabul edilmez.⁴¹⁹

Hadis âlimleri bid'at ehli râvîlerin naklettikleri hadisleri tamamen reddetmemiş, bid'at ile itham edilen birçok râvîden hadis rivâyet etmiştir. Uygulama, hadis âlimlerinin yalan söylemediği bilinen, ilmiyle ve dürüstlüğüyle meşhur, takvasına ve zabtına güvenilen râvîlerden bid'at ile itham edilmelerine aldırış etmeden hadis naklettiklerini göstermektedir. Meselâ, Ebû Dâvûd ehl-i bidât içinde rivâyetleri en doğru olanların Hâricîler olduğunu söyler.⁴²⁰ Hâricîlerin rivâyetlerinin kabulünde büyük günahları küfür görmeleri ve yalan söylemekten kaçınmaları etkili olmuştur.

Ali ibnu'l-Medînî, Kaderiye dolayısıyla Basralı râvîlerden ve Şiilikle itham edilmeleri dolayısıyla Kûfeli râvîlerden hadis rivâyetinin terk edilmesi halinde hadis kitaplarının yok olacağını söyler.⁴²¹ Ahmed ibn Hanbel'in de Murcie'den hadis alındığını ve Kaderiye'ye mensup râvî bid'atına davet etmiyorsa rivâyetinin nakledilebileceğini söylediği aktarılmıştır.⁴²²

Murcie, İbn Receb el-Hanbelî'nin de işaret ettiği gibi sahibini küfre götürmeyen hafif bid'atlardan kabul edilmiştir. Ebû Muâviye ed-Darîr, bid'atına davet etmeyen râvîler arasında sayılmaktadır. Nitekim Ahmed ibn Hanbel de bid'atına davet edenlerden olmadığı için Ebû Muâviye'den hadis rivâyet ettiğini bildirir.⁴²³

1.1.8. Tedlîs ile Suçlanması

Tedlîs kelimesi sözlükte satıcının hile yapıp satış anında malın ayıbını satıcıdan gizlemesi anlamına gelmektedir.⁴²⁴

Terim olarak ise râvînin görüşmediği ya da görüştüğü halde kendisinden hadis işitmediği hocasından işittiği zannını uyandıracak biçimde rivâyette bulunması anlamına

⁴¹⁹ Uğur, Müctebâ, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 68

⁴²⁰ Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed ibn Alî ibn Sâbit (463/1071), *el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye*, thk. Ebu Abdillâh es-Sûrakî ve İbrahim Hamdî el-Medenî, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Medine-i Münevvere, trs., 130; İbn Receb, *Şerhu İleli't-Tirmizî*, I, 357

⁴²¹ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, 129

⁴²² İbn Receb, *Şerhu İleli't-Tirmizî*, I, 358; Hâşimî, *Ebû Zur'a er-Râzî ve Cuhûduhî fî's-Sunneti'n-Nebeviyye*, II, 296

⁴²³ Bkz. sf. 35, 36

⁴²⁴ Âsım Efendi, Mütercim (1235/1819), *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, I-VI, Pasifik Ofset, İstanbul, 2013. III, 2617

gelmektedir. Tedlîs yapan râvî “mudellis” ve tedlîs yapılan rivâyet “mudelles” olarak adlandırılır.⁴²⁵

İbnu’s-Salâh tedlîsi isnâd tedlîsi (tedlîsu’l-isnâd) ve şuyûh tedlîsi (tedlîsu’ş-şuyûh) olarak ikiye ayırır.

İsnâd tedlîsi (tedlîsu’l-isnâd), râvînin karşılaştığı bir kişiden veya çağdaşı olduğu halde karşılaşmadığı bir kişiden işitmediği hadisi işitmiş olduğu izlenimi verecek şekilde rivâyet etmesidir. Mudellis râvî ile naklettiği kişi arasında bir veya daha fazla râvî vardır.

İbnu’s-Salâh râvînin çağdaşı olduğu fakat bir araya gelmediği kişiden rivâyetini de tedlîs sayarken İbn Hacer ise bunun mursel-i hafî olduğunu ifade eder.⁴²⁶

Şuyûh tedlîsi (tedlîsu’ş-şuyûh) ise râvînin kendisinden hadis işittiği hocasını bilinen adıyla, künyesiyle veya lakabıyla değil bilinmeyen bir adıyla, künyesiyle veya lakabıyla zikretmesidir.⁴²⁷ Mudellis râvîlerin bu yola başvurmalarının bilinmeyen bir adıyla zikrettiği hocasının sika olmaması, geç vefat etmesi sebebiyle kendisinden aşağı tabakada râvîlerin de kendisiyle birlikte ondan hadis almış olması, rivâyeti aldığı kişiden çokça hadis naklettiği için tek bir kişiyi aynı isimle anmış olmak istememesi gibi sebepleri vardır.⁴²⁸

Âlimler tedlîsin daha başka türlerine de işaret etmişlerdir. Onlardan biri de tesviye tedlîsi (tedlîsu’t-tesviye)dir. Irâkî’ye (806/1404) göre ayrı bir tedlîs türü olan⁴²⁹ ve İbn Hacer’e göre isnad tedlîsinin bir çeşidi sayılan⁴³⁰ tesviye tedlîsi, râvînin seneddeki sika râvîler arasındaki bir zayıf râvîyi atlayarak hadisin senedini tamamen sika râvîlerden oluşuyor gibi göstermesidir.⁴³¹

⁴²⁵ Erul, Bunyamin, “*Tedlîs*”, DİA, İstanbul, 2011, XL, 262

⁴²⁶ İbn Hacer, *en-Nuket*, II, 614

⁴²⁷ İbnu’s-Salâh, Ebû Amr Takıyyuddîn Osmân ibn Salâhiddîn Abdurrahmân ibn Mûsâ eş-Şehrûrî (643/1245), *Ulûmu’l-Hadîs*, trc. Abdullah Aydın, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1. bs., İstanbul, 2019, 77

⁴²⁸ İbnu’s-Salâh, *Ulûmu’l-Hadîs*, 79

⁴²⁹ Irâkî, Ebu’l-Fadl Zeynuddîn Abdurrahîm ibn el-Huseyn ibn Abdurrahmân (806/1404), *et-Tefsira ve’t-Tezkira fî Ulûmi’l-Hadîs*, thk. el-Arabî ed-Dâiz el-Firyâtî, Mektebetu Dâru’l-Minhâc, 2. bs., Riyad, 2007, 107

⁴³⁰ İbn Hacer, *en-Nuket*, II, 616

⁴³¹ Suyûtî, Ebu’l-Fadl Celâluddîn Abdurrahmân ibn Ebî Bekr ibn Muhammed el-Hudayrî (911/1505), *Tedribu’r-Râvî fî Şerhi Takrîbi’n-Nevâvî*, I-II, thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî, Mektebetu’l-Kevser, 3. bs., Beyrut, 1996, I, 259; Koçyiğit, Talât, *Hadîs Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 13. bs., Ankara, 2014, 80; Uğur, Müctebâ, *Ansiklopedik Hadîs Terimleri Sözlüğü*, 397

Tedlîsin bu üç türünden başka atıf tedlîsi (tedlîsu'l-atf), sükût tedlîsi (tedlîsu's-sukût) ve belde tedlîsi (tedlîsu'l-bilâd) gibi çeşitleri de vardır.⁴³²

Ebû Muâviye ed-Darîr, cerh ve ta'dîl âlimleri tarafından tedlis yapmakla itham edilmiştir. İbn Sa'd onun için "Sika ve çok hadis rivâyet eden bir râvîydi. Tedlis yapardı" der.⁴³³

Ahmed ibn Hanbel, A'meş'ten naklettiği rivâyetlerde Şu'be ve Ebû Muâviye'den hangisinin daha üstün olduğu sorulduğunda "Ebû Muâviye an'ane yapmıştır" diyerek Ebû Muâviye'nin tedlis yaptığına işaret eder.⁴³⁴

Râvînin an'ane yapması hadisi "an" sîgasıyla nakletmesi anlamına gelir ve "an" sîgası râvînin hadisi hocasından işitmiş olduğuna kesin olarak delâlet etmez.⁴³⁵ Mudellis olmayan sika râvînin kendisiyle muâsır olan hocasından "an" sîgasıyla hadis nakletmesi semâya hamledilir. Buhârî gibi bazı âlimler mudellis olmayan sika râvînin "an" sîgasıyla rivâyetinin semâya hamledilebilmesi için râvî ile hocasının en az bir kez bir araya geldiklerinin sâbit olması şartını koşarlar. Mudellis râvînin "an" sîgasıyla naklettiği rivâyet ise semâ ifade etmez.⁴³⁶ Şu'be'yle kıyasladığı ve Şu'be'den daha aşağı mertebede olduğunu belirttiği Ebû Muâviye'nin "an'ane yaptığını" söyleyen Ahmed ibn Hanbel'in bunu cerh ifadesi olarak kullandığı anlaşılmaktadır. Mudellis olmayan râvînin "an" sîgasıyla rivâyeti cerh gerektiren bir durum değildir. Dolayısıyla Ahmed ibn Hanbel bu ifadeyle Ebû Muâviye'nin tedlîs yaptığına işaret etmektedir. Ayrıca, Ebû Muâviye birçok âlim tarafından da tedlîs yapmakla ithâm edilmiştir.

Ahmed ibn Hanbel ayrıca şöyle der: Ebû Muâviye bize şöyle rivâyet etti: [*Haddesenâ*] Becîle'de⁴³⁷ bir şeyh olan Abdullah ibn Abdirrahman [*an*] İbrahim dedi ki: "Teyemmümle tek bir namaz kılınabilir." Ahmed ibn Hanbel şöyle der: "Onun Becîle kabilesinin yanında ikâmet

⁴³² Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî*, I, 259, 260; Koçyiğit, *Talât, Hadîs Usûlü*, 82; Uğur, *Müctebâ, Ansiklopedik Hadîs Terimleri Sözlüğü*, 397

⁴³³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, VI, 364

⁴³⁴ Ahmed, *el-İlel ve Marifetu'r-Ricâl*, II, 377

⁴³⁵ Aydınlı, *Hadîs İstılahları Sözlüğü*, 27

⁴³⁶ İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Ahmed ibn Ali ibn Muhammed el-Askalânî (852/1449), *Nuzhetu'n-Nazar fî Tavdihi Nuhbeti'l-Fiker*, thk. Nuruddîn İtr, Matbaatu's-Sabâh, 3. bs., Şam, 2000, 125, 126

⁴³⁷ Becîle, Yemenli kabilelerden bir kabiledir. Becîle'nin kabile üyelerinin annelerinin adı olduğu söylenmektedir. Becîle kabilesi Kûfe'ye yerleşmiştir. Sahabeden Ebû Amr Cerîr ibn Abdillâh el-Becelî kabilenin önde gelenlerindendir. Bkz. Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 91

eden el-Hasan ibn Umâra olduğunu söylediler. Ebû Muâviye'nin onun adını değiştirdiğini görüyorum.”⁴³⁸

Hatîb el-Bağdâdî Ebû Muâviye ed-Darîr hakkında Yakûb ibn Şeybe'nin şöyle dediğini aktarır: “O (Ebû Muâviye) sika râvîlerdendi. Belki tedlis yapmış olabilir.”⁴³⁹

Alâî (761/1359), Ebû Muâviye ed-Darîr'i *Câmiu't-Tahsîl* isimli eserinde tedlis yapan râvîler arasında sayar ve şöyle der: “Muhammed ibn Hâzim Ebû Muâviye ed-Darîr. Ahmed ibn Ebî Tâhir (280/893), “Tedlis yapardı” dedi.”⁴⁴⁰

İbn Hacer, *Ta'rîfu Ehli't-Takdîs* isimli eserinde Ebû Muâviye ed-Darîr'i ikinci mertebede yer alan müdellis râvîler arasında sayar ve “Dârakutnî onu müdellis olarak niteledi” der.⁴⁴¹

İbn Hacer, *en-Nuket*'te de Ebû Muâviye ed-Darîr'i ikinci mertebede yer alan müdellis râvîler arasında zikreder. Hadis âlimleri bu mertebede yer alan râvîlerden çok hadis rivâyet etmişlerdir. Bunun sebebi o râvîlerin önde gelen âlimlerden olmaları, naklettikleri çok sayıda rivâyetin yanında tedlis yaptıkları rivâyet sayısının az olması ya da sadece sika râviden naklederken tedlis yapıyor olmalarıdır.⁴⁴²

İbn Hacer, Ebû Muâviye ed-Darîr'i ikinci derecedeki müdellis râvîler arasında sınıflandırırken onun hıfzının genişliğine işaret eder.⁴⁴³ Ahmed ibn Hanbel ise Ebû Muâviye'nin el-Hasan ibn Umâra'nın⁴⁴⁴ ismini “Becîle'de bir şeyh olan Abdullah ibn Abdirrahman” şeklinde değiştirdiğini kaydeder.⁴⁴⁵ Dolayısıyla Ebû Muâviye'nin sadece sika râvîlerden tedlîs yaptığı için değil ilminin genişliği ve çok rivâyetinin yanında tedlîsinin azlığı sebebiyle ikinci mertebede tasnif edildiği anlaşılmaktadır.

⁴³⁸ Ahmed, *el-İlel ve Marifetu'r-Ricâl*, II, 532

⁴³⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 306. Bkz. *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 132

⁴⁴⁰ Alâî, Ebû Saîd Salâhuddîn Halîl ibn Keykeldî (761/1359), *Câmiu't-Tahsîl fî Ahkâmî'l-Merâsîl*, thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefî, Âlemu'l-Kutub, 2. bs., Beyrut, 1986, 109

⁴⁴¹ İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Ahmed ibn Alî ibn Muhammed el-Askalânî (852/1449), *Ta'rîfu Ehli't-Takdîs bi Merâtibi'l-Mevsûfine bi't-Tedlîs*, thk. Âsım ibn Abdillâh el-Karyûtî, Mektebetu'l-Menâr, 1. bs., Amman, 1983, 36

⁴⁴² İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Ahmed ibn Alî ibn Muhammed el-Askalânî (852/1449), *en-Nuket alâ Kitâbi İbni's-Salâh*, I-II, thk. Rebi' ibn Hâdî Umeyr, İslam Üniversitesi, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1984, II, 638, 639

⁴⁴³ İbn Hacer, *Ta'rîfu Ehli't-Takdîs*, 36

⁴⁴⁴ İbn Hacer, el-Hasan ibn Umâra el-Becelî'nin “metrûk” olduğunu bildirir. Bkz. İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 162

⁴⁴⁵ Ahmed, *el-İlel ve Marifetu'r-Ricâl*, II, 532

1.1.8.1. Tedlîs ve Müdellis Râviden Rivâyet Konusunda Âlimlerin Görüşleri

Tedlîs, hadis âlimlerince kötülenmiştir. Şu'be ibnu'l-Haccâc'ın "Tedlîs yalanın kardeşidir" dediği nakledilmektedir. Şu'be'nin ayrıca tedlîsi zinâdan daha kötü gördüğü ve "Gökyüzünden düşmek benim için tedlîs yapmaktan daha sevimlidir" dediği rivâyet edilir.⁴⁴⁶ İbnu's-Salâh, Şu'be'nin "Tedlîs yalanın kardeşidir" sözünü tedlîs yapmaktan menetme ve nefret ettirme amacıyla söylenmiş fakat aşırıya kaçmış bir söz olarak nitelendirir.⁴⁴⁷

Bununla birlikte hadis âlimleri tedlîs yapmakla itham edilen râvîlerin hepsini aynı kategoride görmemektedir. İbn Hacer, mudellis râvîleri beş dereceye ayırır:

Birinci derecedekiler, Yahyâ ibn Saîd el-Ensârî gibi nadiren tedlîs ile itham edilenler.

İkinci derecedekiler, tedlîs yapma ihtimali olan fakat Sufyân es-Sevrî gibi imamlığı ve rivâyet ettiği çok sayıda hadisin yanında tedlîs yaptığı hadis sayısı gayet az olan ya da Sufyân ibn Uyeyne gibi sadece sika râvîlerden tedlîs yapanlar.

Üçüncü derecedekiler, Ebu'z-Zubeyr el-Mekkî (126/743) gibi çokça tedlîs yapan ve bu sebeple ancak semâ sîgasıyla naklettikleri kabul edilenler.

Dördüncü derecedekiler, Bakıyye ibnu'l-Velîd (197/812) gibi zayıf ve mechûl râvîlerden çokça tedlîs yaptıkları için semâ sîgasıyla naklettikleri dışındaki rivâyetlerinin kesinlikle kabul edilmemesi konusunda görüş birliği olanlar.

Beşinci derecedekiler, tedlîs dışında başka bir sebeple daha zayıf kabul edilenler. Hadisleri semâ sîgasıyla nakletseler dahi kabul edilmez. Ancak İbn Lehâ (174/790) gibi zayıflıkları az olması sebebiyle tevsîk edilirlse rivâyetleri kabul edilebilir.⁴⁴⁸

Tedlîs ile itham edilen râvîlerden rivâyet konusunda farklı görüşler vardır. Hadis âlimlerinden bir grup tedlîs yaptığı bilinen râvîyi mecrûh kabul ederek, semâ ifade eden sîgalarla nakletse dahi rivâyetinin kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Şâfiî, bir kere bile tedlîs yapan râvîye bu kuralı uygulamıştır.⁴⁴⁹ İbnu's-Salâh ise doğru olanın genelleme yerine ayırım yapmak olduğunu, mudellisin semâ ifade eden ve senedin muttasıllığına işaret eden bir sîgayla naklettiği rivâyetlerinin kendisiyle ihticâc edilen makbul haberler olabileceğini

⁴⁴⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, 355

⁴⁴⁷ İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadis*, 78

⁴⁴⁸ İbn Hacer, *Ta'rîfu Ehli't-Takdîs*, 13, 14

⁴⁴⁹ Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed ibn İdrîs ibn Abbâs (204/820), *er-Risâle*, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut, trs., 379

söylemektedir. İbnu's-Salâh'a göre tedlîs yapmak yalan söylemek değil, ihtimal ifade eden bir sözle durumu kapalı bırakmaktır.⁴⁵⁰

İbn Hacer, sahih görüşe göre tedlîs yaptığı sabit olan râvî şayet âdil ise rivâyetinin ancak tahdîs sîgasıyla olması halinde kabul edileceğini söyler.⁴⁵¹

Tedlîs çeşitlerinin farklılığı sebebiyle tedlîs yapmakla itham edilen râvîlerin hepsinin rivâyetlerini aynı kategoride değerlendirmek doğru değildir. İsnad ve tesviye tedlîslerinde rivâyet zincirinde kopukluk varken şuyûh tedlîsinde inkîât söz konusu değildir. Şuyûh tedlîsi, isnâd tedlisine ve tesviye tedlîsine göre daha hafif bir kusurdur.⁴⁵² Dolayısıyla râvînin hangi tedlîs çeşidine başvurduğuna da bakmak gerekir. Ahmed ibn Hanbel'in verdiği örnekte Ebû Muâviye ed-Darîr'in şuyûh tedlîsi yaptığı görülmektedir. Bununla birlikte Ebû Muâviye'nin sadece şuyûh tedlîsi yaptığı söylenemez. Zira İbn Hacer, mudellis râvîleri beş gruba ayırdıktan ve her bir gruptakilerin adlarını zikrettikten sonra söz konusu râvîlerin isnâd tedlîsi yapanlar olduğunu, şuyûh tedlîsi yapanların ise sayılamayacak kadar çok olduğunu belirtir.⁴⁵³

Tedlîs iki yolla bilinir: Birincisi, Sufyân ibn Uyeyne örneğinde olduğu gibi⁴⁵⁴ râvînin bizzat kendisinin tedlîs yaptığını bildirmesidir. İkincisi ise bu konuda bilgi sahibi bir âlimin araştırmasına dayanarak tedlîs olduğunu açıklamasıdır.⁴⁵⁵

1.1.9. Vefâtı

İbn Sa'd, Ebû Muâviye ed-Darîr'in hicrî 195 yılında Kûfe'de vefât ettiğini bildirir.⁴⁵⁶ Ali ibnu'l-Medîni⁴⁵⁷, Halife ibn Hayyât (240/854)⁴⁵⁸ ve Buhârî⁴⁵⁹ de yine aynı bilgiyi aktarır.

İbn Hibbân, Ebû Muâviye ed-Darîr'in Safer ayının sonunda vefât ettiğini ekler.⁴⁶⁰

⁴⁵⁰ İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadîs*, 78, 79

⁴⁵¹ İbn Hacer, *Nuzhetu'n-Nazar*, 85

⁴⁵² İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadîs*, 79

⁴⁵³ İbn Hacer, *en-Nuket*, II, 650

⁴⁵⁴ Sufyân ibn Uyeyne, ez-Zuhrî'den naklettiği bir rivâyetin ardından “Bunu ez-Zuhrî'den mi işittin?” diye sorulunca, “Hayır, ez-Zuhrî'den de ez-Zuhrî'den işitenden de işitmedim. Bana bunu Abdurrezzâk Ma'mer'den ve o da ez-Zuhrî'den nakletti” demiştir. Bkz. Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed ibn Abdillâh ibn Muhammed en-Nisâbüri (405/1014), *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*, nşr. Muazzam Huseyin, el-Mektebetu'l-İlmiyye, 2. bs., Medine-i Münevvere, 1977, 104, 105

⁴⁵⁵ Tahhân, Mahmûd, *Teyssîru Mustalahi'l-Hadîs*, Mektebetu'l-Meârif, 8. bs., Riyad, 1987, 84

⁴⁵⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kubrâ*, VI, 364.

⁴⁵⁷ İbnu'l-Medîni, Ebu'l-Hasen Âlî ibn Abdillâh ibn Ca'fer ibn Necîh es-Sa'dî (234/848), *İlelu'l-Hadîs ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, thk. Muhammed Mustafâ el-A'zamî, el-Mektebu'l-İslâmî, 2. bs., Beyrut, 1980, 74

⁴⁵⁸ Halife ibn Hayyât, Ebû Amr Halife ibn Hayyât ibn Halife eş-Şeybânî el-Basrî (240/854), *Târîhu Halife ibn Hayyât*, thk. Ekrem Ziyâ el-Omerî, Dâru'l-Kalem, 2. bs., Şam, 1977, 466; *et-Tabakât*, 290

⁴⁵⁹ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, I, 74

⁴⁶⁰ İbn Hibbân, *Meşâhîru Ulemâi'l-Emsâr*, 172

Kelâbâzî (398/1008), Ebû Dâvud'un şöyle dediğini nakleder: İbrahim ibn Ebû Muâviye'ye sordum. Şöyle dedi: "Babam, 195 yılının Rebi' ayında vefât etti."⁴⁶¹

İbn Hacer de Ebû Muâviye ed-Darîr'in hicrî 195 yılında vefât ettiği görüşünü tercih etmiştir.⁴⁶² Kelâbâzî, Ebû Muâviye'nin 82 yaşında vefât ettiğini söylemiştir⁴⁶³ ve bu da Ebû Muâviye'nin hicrî 195 yılında vefât ettiği görüşünü teyit etmektedir. Çünkü Ebû Muâviye ed-Darîr'in hicrî 113 yılında dünyaya geldiğinde ihtilaf yoktur.⁴⁶⁴

Kelâbâzî, Tirmizî ve İbn Numeyr'in (234/849) Ebû Muâviye ed-Darîr'in hicrî 194 yılında vefât ettiğini söylediklerini nakleder.⁴⁶⁵ Fakat bu görüş önde gelen âlimlerin görüşlerine aykırı olduğu için zayıftır.

Kûfe'de vefât eden Ebû Muâviye ed-Darîr'in Kûfe'ye defnedilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Ölüm sebebi ve kabrinin nerede olduğu konusunda herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

⁴⁶¹ Kelâbâzî, Ebû Nasr Ahmed ibn Muhammed ibn el-Huseyn el-Buhârî (398/1008), *Ricâlu Sahîhi 'l-Buhârî*, I-II, thk. Abdullah el-Leysî, Dâru'l-Ma'rife, 1. bs., Beyrut, 1987, II, 646

⁴⁶² İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 475

⁴⁶³ Kelâbâzî, *Ricâlu Sahîhi 'l-Buhârî*, II, 646

⁴⁶⁴ Bkz. sf. 7

⁴⁶⁵ Kelâbâzî, *Ricâlu Sahîhi 'l-Buhârî*, II, 646

1.2. Cerh ve Ta'dîl Âlimlerinin Ebû Muâviye Ed-Darîr'e Yönelik Tenkîtləri

1.2.1.Hâfızasının Kuvvetli Oluşu ve A'meş'e Mülâzemeti

Ebû Muâviye ed-Darîr, hocalarından A'meş'e mülâzemetiyle ve ezberinin kuvvetli olmasıyla tanınmaktadır. Abdullah ibn Ahmed ibn Hanbel (290/903), babasının şöyle dediğini nakleder: Ebû Muâviye dedi ki: "A'meş'in yanından ayrıldıktan sonra ben diğerlerine yazdırırdım."⁴⁶⁶

Abdullah ibn Ahmed ibn Hanbel babasının ayrıca şöyle dediğini belirtir: Ebû Muâviye, A'meş'in rivâyetlerini çok sık tekrar ettiği için "A'meş'in hadisi dilimde alkam"⁴⁶⁷ gibi oldu ya da ondan daha acı hale geldi"⁴⁶⁸ dedi.

Abdullah ibn Ahmed ibn Hanbel, bir başka rivâyetle de babasının şöyle dediğini ifade eder: Ebû Muâviye dedi ki: "A'meş ölünce Sufyân benim yanıma gelip "Bunu ezber misin?" diye sormaya başladı ve yaklaşık on beş hadis sordu."⁴⁶⁹

Yahya ibn Maîn, Ebû Muâviye'nin şöyle dediğini aktarır: "A'meş'ten tek bir hadis dahi yazmadım. Hepsini kendi ağzından işittim."⁴⁷⁰ Ayrıca Ebû Muâviye ed-Darîr'in "A'meş'ten bin altı yüz hadis ezberledim. Sonra hastalandım ve dört yüzü hafızamdan gitti" ve "Bu hadisleri A'meş'in ağzından ezberledim" dediğini bildirir.⁴⁷¹ Âmâ bir kişi kendisi yazamayacağı için Ebû Muâviye burada daha sonra ezberlemek üzere bir başkasına yazdırmadığını kasetmektedir.

İbn Şâhîn (385/996), Yahya ibn Maîn'in şöyle dediğini aktarır: "Vekî' bize "Kime ikramda bulunuyorsunuz?" diye sordu. "Ebû Muâviye'ye ikramda bulunuyoruz" dedik. Vekî', "A'meş hayattayken o bize bin yedi yüz hadis sayardı" dedi. Ebû Muâviye'ye "Vekî' böyle ve böyle dedi" dedim. Ebû Muâviye, "Doğru söylemiş. Fakat bir hastalığa yakalandım ve dört yüzü bana unutturuldu" dedi."⁴⁷²

⁴⁶⁶ Ahmed, *el-İlel ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, I, 234

⁴⁶⁷ Alkam, "hanzal" manasındadır ve Ebu Cehil kavununa denir. Mutlak acı nesne, acı olan sidr yemişi ve acı su için de kullanılır. Bkz. Âsim Efendi, Mütercim, *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*, VI, 5125

⁴⁶⁸ Ahmed, *el-İlel ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, I, 362

⁴⁶⁹ Ahmed, *el-İlel ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, I, 512

⁴⁷⁰ İbn Maîn, *Ma'rifetu'r-Ricâl*, I, 166

⁴⁷¹ İbn Maîn, *Yahya ibn Maîn ve Kitabuhu et-Târîh*, III, 376

⁴⁷² İbn Şâhîn, Ebû Hafs Omer ibn Ahmed ibn Osmân el-Bağdâdî (385/996), *Târîhu Esmâi's-Sikât*, thk. Subhi es-Sâmerrâî, ed-Dâru's-Selefiyye, I. bs., Kuveyt, 1984, 211. Bkz. Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXV, 130. Yahya ibn Maîn ve Vekî' arasında geçen konuşma *Târîhu Bağdad*'da "Kimin yanında devamlı bulunuyorsunuz?" ve "Ebû Muâviye'nin yanında devamlı bulunuyoruz" lafzıyla rivâyet edilmektedir. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 303

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Muâviye'nin "Gözleri görenler A'meş'in yanında bana muhtaçtılar" dediğini nakleder.⁴⁷³ Ayrıca İbn Ammâr'ın⁴⁷⁴ (245/859) şöyle dediğini rivâyet eder: Ebû Muâviye ed-Darîr'in şöyle dediğini işittim: "Haddesenâ dediğim her hadis muhaddisin ağzından işittiğim hadistir. "Falanca zikretti" dediğim ise muhaddisin ağzından ezberlemediğim, bir kitaptan bana okunan ve bana okunandan ezberlediğim hadistir."⁴⁷⁵

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Muâviye ed-Darîr'in "Hafs ibn Ğıyas bazı hadislerde sana muhalefet ediyor" diyenlere şöyle cevap verdiğini nakleder: "Hafs'a bizim kendisine muhalefet ettiğimiz haber verilseydi bizim söyledikimize dönerdi. Onların hepsinin bu kapıma geldiklerini ve A'meş'ten işittiklerini onlara yazdırdığımı biliyorum."⁴⁷⁶

Hatîb el-Bağdâdî ayrıca Ebû Muâviye'nin şöyle dediğini aktarır: "Bana A'meş'in rivâyetleri hakkında ne kadar çok soru soruyorsunuz. Biraz da Ubeydullah'ın rivâyet ettiği hadisleri sorun. Ne dersiniz; sizden birine "el-Hamd'ı (Fâtihâ Sûresi'ni) oku" dense, sonra yine biri gelip "el-Hamd'ı (Fâtihâ Sûresi'ni) oku" dese ve okusanız, sonra başka biri gelse ve "el-Hamd'ı (Fâtihâ Sûresi'ni) oku" dese sıkıcı olmaz mı? A'meş, A'meş, A'meş."⁴⁷⁷

Hatîb el-Bağdâdî, ünlü hadis âlimi Şu'be'nin A'meş'ten naklettiği hadisleri rivâyet ederken Ebû Muâviye ed-Darîr'e teyit ettirmesiyle ilgili İbn Ammâr'ın şöyle dediğini nakleder: Ebû Muâviye dedi ki: "Horasan ehli kendisinden hadis dinlemek için A'meş'e gelirlerdi ve dinleyemezlerdi. Bunun üzerine Şu'be'ye gelir ve ondan dinlerlerdi. Şu'be de onlara A'meş'ten hadis rivâyet ederdi. Şu'be beni yanına oturtmadan onlara hadis rivâyet etmezdi. Bana, "Ey Ebû Muâviye! O böyle böyle değil mi?" diye sorardı. "Evet" dersem onu onlara rivâyet ederdi." İbn Ammâr dedi ki: "Bununla Ebû Muâviye'nin A'meş'te Şu'be'den daha "sebt" olduğu kastediliyordu."⁴⁷⁸

Ebû Muâviye ed-Darîr'den yapılan bütün bu nakiller, onun A'meş'ten rivâyet ettiği hadislerde daha sika ve rivâyetlerinin daha sağlam olduğuna işaret etmektedir. A'meş'ten bir rivâyete göre 1600 ve bir rivâyete göre ise 1700 hadis nakletmiş fakat hastalandıktan sonra söz konusu hadislerin 400'ünü unutmuştur.

⁴⁷³ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 302. Bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 131

⁴⁷⁴ Hişâm ibn Ammâr ibn Nusayr es-Sulemî ed-Dîmeşkî. İbn Hacer onun hakkında şöyle der: "Sadûk ve mukri'dir. Yaşlandığında kendisine ait olmayan rivâyetleri kendisinin rivâyetleri sanmaya başlamıştı. Eski rivâyetleri daha sahihtir. Sahih görüşe göre 245 yılında vefat etmiştir." Bkz. İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 573

⁴⁷⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 304. Bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 132

⁴⁷⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, V, 245

⁴⁷⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 303

⁴⁷⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 302

Ebû Muâviye'nin A'meş'ten rivâyetlerinin hepsi bizzat onun ağzından işiterek ezberlediği hadislerdir. “Haddesenâ dediğim her hadis muhaddisin ağzından işittiğim hadistir. “Falanca zikretti” dediğim ise muhaddisin ağzından ezberlemediğim, bir kitaptan bana okunan ve bana okunandan bilip ezberlediğim hadistir” sözünden bazı hadisleri doğrudan rivâyet ettiği hocasından işitmediği anlaşılmaktadır. Bu hadisler, A'meş'in dışındaki hocalarından rivâyet ettiği hadislerdir. Çünkü “A'meş'ten tek bir hadis dahi yazmadım. Hepsini kendi ağzından işittim” demektedir.

1.2.2. Cerh ve Ta'dîl Âlimlerinin Teşeddüd ve Tesâhül Açısından Tasnifi

Cerh ve ta'dil âlimleri, tenkîd metotları bakımından “müteşeddîd”, “mu'tedil” ve “mütesâhil” olarak üç gruba ayrılırlar.

Zehebî, müteşeddîd âlimlerin cerhte katı ve ta'dilde kesin kanıt arayanlardan olduklarını, iki veya üç hatasından dolayı râvîyi cerh edebildiklerini, dolayısıyla onların sikâ dedğine sarılmak gerektiğini söyler. Yahya ibn Maîn ve Ebû Hâtim'in müteşeddîd âlimlerden olduğuna işaret eder. Müteşeddîd âlimlerin tam tersinde yer alan Tirmizî, Hâkim ve Beyhakî'nin (458/1066) mütesâhil âlimlerden olduğunu bildirir. Buhârî, Ahmed ibn Hanbel, Ebû Zur'a ve İbn Adî'nin (365/976) ise ikisinin ortasında mu'tedil ve munsif âlimlerden olduğunu belirtir.⁴⁷⁹

Hakkında farklı görüşler olan bir râvî ile ilgili tenkitler değerlendirilirken doğru sonuca ulaşabilmek için tenkîd sahibi âlimlerin cerh ve ta'dildeki metotlarını göz önünde bulundurmak gerekir.⁴⁸⁰

Ebu Muâviye ed-Darîr hakkında görüşleri bulunan mutekaddim âlimlerden Şu'be ibnu'l-Haccâc, Yahya ibn Saîd el-Kattân, Yahya ibn Maîn, Nesâî, İbn Hibbân “müteşeddîd”; İbn Sa'd, Ali ibnu'l-Medînî, Ahmed ibn Hanbel, Buhari, Ebu Davud ve Dârakutnî “mu'tedil”; İclî ise “mütesâhil” olarak tasnif edilmiştir.⁴⁸¹

⁴⁷⁹ Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed ibn Ahmed ibn Osman et-Turkmânî el-Fârikî ed-Dimaşkî (748/1348), *Zikru Men Yu'temedu Kavluhû fi'l-Cerhi ve't-Ta'dil*, nşr. Abdulfettâh Ebû Ğudde, el-Matbûâtü'l-İslâmiyye, 5. bs., Halep, 1990, 171, 172

⁴⁸⁰ Abdullatîf, Abdülazîz ibn Muhammed ibn İbrahim el-Abdullatîf, *Davabitü'l-Cerh ve't-Ta'dil*, İslâm Üniversitesi, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1991, 48

⁴⁸¹ Abdülazîz el-Abdullatîf, *el-Cerh ve't-Ta'dil* isimli kitabında Şu'be ibnu'l-Haccâc, Yahya ibn Saîd el-Kattân ve Yahya ibn Maîn'i “müteşeddîd âlimler”; Ahmed ibn Hanbel ve Dârakutnî'yi “mu'tedil âlimler” ve İclî'yi “mütesâhil âlimler” arasında sayar. İbn Hibbân'ı “mütesâhil âlimler” kategorisinde zikretmesine rağmen, tesâhülünün benimsediği “Hakkında cerh bulunmayan kişi âdildir” kuralından kaynaklandığını ve bu sebeple birçok “mechûlu'l-hâl” râvîyi tevsik ettiğini, cerhte ise müteşeddîd davrandığını belirtir. İclî'nin de İbn Hibbân gibi birçok mechûl râvîye sika dedğine işaret ederek, İbn Hibbân'ın aksine İclî'nin cerhte de mütesâhil olduğuna

1.2.3. Müteşeddîd Âlimlerin Tenkîtları

1.2.3.1. Şu'be ibn el-Haccâc (160/776)

Ebû Hâtîm, Şebâbe ibn Sevvâr'ın şöyle dediğini nakleder: Şu'be'nin meclisindeydik. Ebû Muâviye geldi. Şu'be dedi ki: “Ey Ebû Muâviye! Bu konuda A'meş'ten rivâyet edilen hadis nasıldır?” Ebû Muâviye de ona hadisi bildirdi. Sonra başkasını sordu ve onu da rivâyet etti. Bunun üzerine Şu'be, “Bu A'meş'in has öğrencisidir. Onu iyi tanıyın” dedi.⁴⁸²

Ebû Hâtîm ayrıca Ali ibn Nasr'ın⁴⁸³ şöyle dediğini bildirir: “Bağdat'ta hadis rivâyet ettiği sırada Şu'be'nin yanında olurdum. Bazen Şu'be A'meş'ten işittiği hadisleri rivâyet ederken Ebû Muâviye gelirdi. Şu'be, Ebû Muâviye'ye “Ey Muhammed ibn Hâzim! Süleyman'ın bu hadisi rivâyet ettiğini işittin mi?” diye sorardı. Ebû Muâviye de “O senin rivâyet ettiğin gibi, ey Ebû Bistâm!” derdi.⁴⁸⁴

Ahmed ibn Sinân⁴⁸⁵ Ebû Muâviye'nin şöyle dediğini nakleder: “Bağdat'ta hadis rivâyet ettiği sırada Şu'be'nin yanında olurdum. A'meş'ten bir şey rivâyet ederse beni uyarır ve “Öyle değil mi, ey Muhammed?” derdi. Ben de “Evet” derdim.”⁴⁸⁶

Bu üç rivâyet Ebû Muâviye ed-Darîr'in A'meş'ten yaptığı rivâyetlerin güçlü ve sağlam olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca Şu'be'nin Ebû Muâviye'yi A'meş'ten yaptığı rivâyetlerde sika kabul ettiğini, kendisine müracaat ederek A'meş'ten yaptığı rivâyetlerin doğruluğunu teyit ettiğini göstermektedir.

dikkat çeker. Bkz. Abdullatîf, *Davabitü'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, 48, 49. Bu sebeple İclî “mütesâhil” olarak tasnif edilirken İbn Hibbân “müteşeddîd âlimler” arasında sayılmıştır. Zehebî, Nesâî'nin tenkitte “müteşeddîd” olduğunu belirtir. Bkz. Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, IX, 228. Zehebî, İbn Sa'd'ın *et-Tabakât*'ta cerh ve ta'dîl konusunda iyi ve makbul şeyler söylediğini ifade eder. Bkz. Zehebî, *Zikru Men Yu'temedu Kavluhû*, 185. Yüksek lisans tezinde Ali ibnu'l-Medîni'nin tenkîd metodunu çalışan İkrâmullah İmdâd el-Hak, İbnu'l-Medîni'nin cerh ve ta'dilde mu'tedil olduğu sonucuna ulaştığını ifade eder ve müteşeddîd olduğunu iddia edenlere cevap verir. Bkz. el-Hak İkrâmullah İmdâd, *el-İmâm Ali ibnu'l-Medîni ve Menhecuhû fî Nakdi'r-Ricâl*, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1. bs., Beyrut, 1992, 492, 493. “*Suâlât Ebî Ubeyd el-Âcurri Ebâ Dâvûd es-Sicistânî fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl*” isimli eseri yüksek lisans tezi olarak tahkik eden Muhammed Ali Kâsım el-Omerî de Ebû Dâvûd es-Sicistânî'nin cerh ve ta'dilde mu'tedil âlimlerden olduğu sonucuna ulaştığını ifade eder. Bkz. Âcurri, *Suâlât*, 31

⁴⁸² İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 247. Senedi sahihtir.

⁴⁸³ Ali ibn Nasr ibn Ali el-Cehdamî el-Basrî. Sikadîr. Hicrî 187 yılında vefat etmiştir. Bkz. Bkz. Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 157; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 406

⁴⁸⁴ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 247. Senedi sahihtir.

⁴⁸⁵ Ahmed ibn Sinân ibn Esed ibn Hibbân Ebû Cafer el-Kattân el-Vâsîfî. Zehebî, “İmam, hafız ve mucevvîd” olarak niteler. Bkz. Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, XII, 245. İbn Hacer “sika ve hafız” olduğunu bildirir. Hicrî 259 yılında vefat etmiştir. Daha önce vefat ettiği söylenmiştir. Bkz. İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 80

⁴⁸⁶ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 247

1.2.3.2. Yahya ibn Said el-Kattân (198/813)

Buhârî, Ahmed ibn Hanbel'in şöyle dediğini nakleder: Yahya ibn Saîd'e Ebû Muâviye'nin Hişam < babası < Zeyneb < Ummu Seleme senediyle rivâyet ettiği ve Ummu Seleme'nin (ra) Hz. Peygamber'in (s) ona sabah namazında Mekke'de kendisine kavuşmasını emrettiğini söylediği hadisi sordum. Şöyle dedi: "Hişam ibn Urve babasından mürsel olarak rivâyet etti. Abdurrahman, Sufyân'dan mürsel olarak rivâyet etti. İbni Uyeyne de aynı şekilde rivâyet etti. Veki' ise "Mina'da" diyerek muhalefet etti."⁴⁸⁷

Yahya ibn Maîn, Yahya ibn Saîd el-Kattân'ın şöyle dediğini aktarır: Ebû Muâviye'yi A'meş'in hayatında A'meş < Ebû Salih < Ebû Hureyre senediyle "*es-Sâihûn es-Sâimûn'dur (oruç tutanlardır)*"⁴⁸⁸ hadisini rivâyet ettiğini işittim. Yahya ibn Maîn der ki: Yahya ibn Saîd'e "Ebû Muâviye onu bize bir şeyh < Ebû Hureyre senediyle rivâyet etmişti" dedim. Yahya, "Ondan böyle işittim" dedi.⁴⁸⁹

Yahya ibn Maîn ayrıca Yahya ibn Saîd el-Kattân'ın şöyle dediğini bildirir: "Ebû Muâviye'yi A'meş'in İsmail ibn Ebî Halid'den naklettiği hadisleri rivâyet ederken işittim. O sırada A'meş de susmuş onu dinliyordu."⁴⁹⁰

⁴⁸⁷ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, I, 74, 75. Burada işaret edilen, "Rasulullah (s) Ummu Seleme'ye Kurban Bayramı'nın ilk günü sabah namazında Mekke'de kendisine yetişmesini emretti" hadisidir. Bkz. Ahmed, XLIV, 96. Şuayb el-Arnâvût ricâlinin sika ve Sahihayn'ın ricâli olduğunu, mürsel olup olmadığında ihtilaf edildiğini, Dârakutnî'nin belirttiği gibi mürsel olduğunu ifade eden görüşün daha doğru olduğunu kaydeder. Ayrıca bkz. Tahâvî, Ebu Cafer Ahmed ibn Muhammed ibn Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî (321/933), *Şerhu Muşkili'l-Âsâr*, I-XVI, thk. Şuayb el-Arnâvût, Muessesetu'r-Risâle, 1. bs., Beyrut, 1994, IX, 139. Tahâvî, Ebû Muâviye'den başkasının hadisi isnâd etmediğini ve isnâdının hata olduğunu söyler. Bkz. Tahâvî, Ebu Cafer Ahmed ibn Muhammed ibn Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî (321/933), *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, V, thk. Muhammed Zuhri en-Neccâr ve Muhammed Seyyid Câdulhak, Âlemu'l-Kütüb, 1. bs., byy, 1994, II, 221.

⁴⁸⁸ Tevbe Sûresi 112'nci ayette zikredilen "es-Sâihûn" kelimesi kastedilmektedir. "*es-Sâihûn es-Sâimûn'dur*" hadisine gelince, merfû' ve mevkûf olarak rivâyet edilmiştir. Bkz. Dûlâbî, Ebû Bîşr Muhammed ibn Ahmed ibn Hammâd el-Verrâk (310/923), *el-Kunâ ve'l-Esmâ*, I-III, thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî, Dâru İbn Hazm, 1. bs., Beyrut, 2000, I, 243; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, IX, 225; İbnu'l-Mukrî, Ebû Bekr Muhammed ibn İbrâhîm ibn Alî el-İsfahânî (381/991), *Mu'cem*, thk. Ebû Abdîrrahman Âdil ibn Sa'd, Mektebetu'r-Rüşd, 1. bs., Riyad, 1998, I, 187; Ebû Nuaym Ahmed ibn Abdillâh ibn İshâk el-İsfahânî (430/1038), *Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*, I-X, Mektebetu's-Seâde, Mısır, 1974, IX, 44. Heysemî, Abdullah ibn Mes'ûd'dan (ra) mevkûf olarak nakledilen rivâyet için şöyle der: "Taberânî rivâyet etti. Senedinde Âsım ibn Behdele var. Bir grup âlim onun sika olduğunu, başka bir grup âlim ise zayıf olduğunu söyledi. Diğer râvîleri sahîhin ricâlidir." Bkz. Heysemî, Ebu'l-Hasen Nuruddîn Ali ibn Ebi Bekr ibn Suleyman (807/1405), *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, I-X, thk. Husâmu'd-Dîn el-Kudsî, Mektebetu'l-Kudsî, Kahire, 1994, VII, 34. İbn Kesîr ise Ebû Hureyre'den (ra) merfû ve mevkûf olarak naklettikten sonra mevkûf rivâyetin daha sahîh olduğunu bildirir. Bkz. İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ' İmâduddîn İsmail ibn Şihâbiddîn Omer ibn Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî (774/1373), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-VIII, thk. Sâmî Muhammed Selâme, Dâru Taybe, 2. bs., byy, 1999, IV, 220

⁴⁸⁹ İbn Maîn, *et-Târih*, IV, 255

⁴⁹⁰ İbn Maîn, *et-Târih*, III, 376

Birinci rivâyetle Hişam ibn Urve, Sufyân es-Sevrî ve Sufyân ibn Uyeyne gibi âlimlerin mürsel olarak naklettikleri hadisi Ebû Muâviye'nin muttasıl olarak rivâyet ettiği ve onlara muhalefet ettiği görülmektedir.

İkinci rivâyetle de Ebû Muâviye'nin bir hadisi A'meş hayattayken A'meş < Ebû Salih < Ebû Hureyre senediyle naklederken daha sonra aynı hadisi bir şeyh < Ebû Hureyre senediyle rivâyet etmeye başladığı ifade edilmektedir. Bu da Ebû Muâviye ed-Darîr'in söz konusu hadisi iyi ezberleyemediğine veya sonradan unuttuğuna işaret etmektedir.

Üçüncü rivâyetle ise Ebû Muâviye'nin A'meş < İsmail ibn Ebî Halid senediyle rivâyetlerini A'meş'in bizzat onayladığı görülmektedir. Bu da söz konusu hadisleri Ebû Muâviye'nin iyice ezberlediğini teyit etmektedir.

1.2.3.3. Yahya ibn Maîn (233/848)

Yahya ibn Maîn'in Ebû Muâviye ed-Darîr ile ilgili birçok tenkîdi bulunmaktadır ve söz konusu tenkîtlar Yahya ibn Maîn'in öğrencileri tarafından nakledilmiştir.

1.2.3.3.1. Abbas ed-Dûrî'nin Naklettiği Tenkîtlar

Abbas ed-Dûrî şöyle der: Yahya ibn Maîn'e, "A'meş'in rivâyetlerinde hangisini tercih edersin? İsa ibn Yunus mu, Hafs ibn Ğıyas mı yoksa Ebû Muâviye mi?" diye sordum. "Ebû Muâviye" dedi.⁴⁹¹

Abbas ed-Dûrî, Yahya ibn Maîn'e "Ebû Muâviye A'meş'ten rivâyetle onların en iyisi miydi?" diye sorduğunu, Yahya ibn Maîn'in de "Âlî ve büyük hadisler ondaydı" diye cevap verdiğini söyler.⁴⁹²

Abbas ed-Dûrî, Yahya ibn Maîn'in şöyle dediğini aktarır: Ebû Muâviye, "A'meş'ten bin altı yüz hadis ezberledim. Sonra hastalandım ve dört yüzünü unuttum" dedi. Ebû Muâviye'de bin iki yüz hadis vardı.⁴⁹³

Abbas ed-Dûrî, Yahya ibn Maîn'in "Ebû Muâviye, Ubeydullah ibn Omer'den münker hadisler rivâyet etti" dediğini nakleder.⁴⁹⁴

⁴⁹¹ İbn Maîn, *et-Târih*, III, 269

⁴⁹² İbn Maîn, *et-Târih*, III, 376

⁴⁹³ İbn Maîn, *et-Târih*, III, 376

⁴⁹⁴ İbn Maîn, *et-Târih*, III, 394

Abbas ed-Dûrî ayrıca Yahya ibn Maîn'in şöyle dediğini bildirir: "Ebû Muâviye, Suheyl'den "Hz. Peygamber (s) zamanında sayardık" diye bir hadis rivâyet etti ki onu ondan başkası rivâyet etmedi."⁴⁹⁵

Abbas ed-Dûrî, hocası Yahya ibn Maîn'i kendisine şöyle derken işittiğini söyler: "İnsanlar, "Nebî (s) hiçbir zaman bir yemeği ayıplamadı" hadisini Ebû Hâzim < Ebû Hureyre (ra) senediyle rivâyet ederken Ebû Muâviye onu A'meş < Ebû Yahya mevlâ Ca'de < Ebû Hureyre (ra) senediyle rivâyet eder."⁴⁹⁶

Abbas ed-Dûrî, Yahya ibn Maîn'in "A'meş'te Ebû Muâviye Cerîr'den daha sağlamdır" dediğini aktarır.⁴⁹⁷

Abbas ed-Dûrî, Yahya ibn Maîn'in şöyle dediğini bildirir: Ebû Muâviye bize Ebî Bistâm'dan ed-Dahhâk'ın "(Mazeretlerini ileri sürse de)⁴⁹⁸ yani engellerini" dediğini rivâyet etti. Abbas ed-Dûrî şöyle der: Yahya ibn Maîn'e "Bu Mervân ibn Muâviye'den rivâyet edilir" dedim. O da "Bilakis bunu Ebû Muâviye rivâyet eder ve onun rivâyet ettiğinde şüphe yok" dedi.⁴⁹⁹

Abbas ed-Dûrî ayrıca Yahya ibn Maîn'in "لم تُعْبِلْ ولم تُسْرِحْ"⁵⁰⁰ hadisiyle ilgili şöyle dediğini aktarır: "Bazıları "لم تُسْرِحْ" olarak rivâyet eder ve "içine kurt girmemiş" anlamına geldiğini söyler. Fakat Ebû Muâviye "لم تُسْرِحْ" der."⁵⁰¹

⁴⁹⁵ İbn Maîn, *et-Târih*, III, 395. Burada işaret edilen hadis, Abdullah ibn Omer'den (ra) rivâyet edilen şu hadistir: "Rasûlullah (s) hayattayken ve sahabîleri de çokken "Ebû Bekir, Omer, Osman" diye sayar sonra susardık." Ahmed, VIII, 243. Şuayb el-Arnâvût, isnâdının Muslim'in şartına göre sahih olduğunu ifade eder. Ayrıca bkz. İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah ibn Muhammed ibn Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (235/849), *el-Musannef fî'l-Ehâdisi ve'l-Âsâr*, I-VII, thk. Kemâl Yusuf el-Hût, Mektebetu'r-Ruşd, 1. bs., Riyad, 1989, VI, 349; Ahmed, *Fedâilu's-Sahâbe*, I, 90; İbn Ebî Âsım, *es-Sunne*, II, 568; Hallâl, Ebû Bekir Ahmed ibn Muhammed ibn Hârûn ibn Yezîd (311/923), *es-Sunne*, I-VII, thk. Atiyye ez-Zehrânî, Dâru'r-Râye, 1. bs., Riyad, 1989, II, 384; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XII, 345.

⁴⁹⁶ İbn Maîn, *et-Târih*, III, 451. İbn Maîn'in bahsettiği hadis, "Nebî (s) hiçbir yemeği ayıplamadı. Canı isterse onu yedi, değilse onu bıraktı" hadisidir. Buhârî, Menâkıb, 23; Muslim, Eşribe, 187; Ebû Dâvûd, Et'ime, 13; Tirmizî, Birr ve Sıla, 84; İbn Mâce, Et'ime, 5

⁴⁹⁷ İbn Maîn, *et-Târih*, III, 537

⁴⁹⁸ Kıyâmet, 75/15

⁴⁹⁹ İbn Maîn, *et-Târih*, IV, 43. Bahsi geçen hadis için bkz. Dûlâbî, *el-Kunâ ve'l-Esmâ*, I, 391; Dîneverî, Ebû Bekir Ahmed ibn Mervân (330/941), *Kitâbu'l-Mucâlese ve Cevâhiru'l-İlm*, I-X, thk. Ebû Ubeyde Meşhûr ibn Hasan Âl Selmân, Cem'ıyyetu't-Terbiyeti'l-İslâmiyye, Bahreyn, 1998, III, 464. Dîneverî'nin kitabını tahkik eden Meşhûr ibn Hasan, isnâdının sahih olduğunu ifade eder.

⁵⁰⁰ "لم تُعْبِلْ" "yaprakları düşmemiş" ve "لم تُسْرِحْ" ise "dalları ve yaprakları hayvanlar tarafından yenmemiş" anlamına gelmektedir. Bkz. İbnü'l-Esîr, Mecdudîd el-Mubarek ibn Muhammed el-Cezerî (606/1210), *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîsi ve'l-Eser*, I-V, thk. Mahmûd Muhammed Tanâhî ve Tâhir Ahmed er-Râzî, Dâru'l-Fikr, 2. bs., Beyrut, 1979, II, 358, III, 174

1.2.3.3.2. Osman ibn Saîd ed-Dârimî'nin Naklettiği Tenkâtler

Osman ibn Saîd ed-Dârimî, A'meş'in öğrencileri hakkında Yahya ibn Maîn'e "Ebû Muâviye'yi mi tercih edersin Vekî'yi mi?" diye sorduğunu, Yahya ibn Maîn'in de "Ebû Muâviye onun rivâyetlerinde daha bilgili. Vekî' de sika" dediğini aktarır.⁵⁰²

Osman ibn Saîd ed-Dârimî ayrıca Yahya ibn Maîn'e "İsa ibn Yunus'u mu tercih edersin, Ebû Muâviye'yi mi?" diye sorduğunu ve Yahya ibn Maîn'in de "Sika ve sika" şeklinde cevap vererek her ikisini de tevsîk ettiğini bildirir.⁵⁰³

1.2.3.3.3. İbnu'l-Cuneyd'in Naklettiği Tenkâtler

İbnu'l-Cuneyd, Yahya ibn Maîn'e "Hangisi A'meş'ten daha çok hadis rivâyet etti; Ebû Muâviye mi, es-Sevrî mi?" diye sorulduğunu ve onu şöyle derken işittiğini söyler: "Sufyân es-Sevrî, A'meş'in ve diğerlerinin rivâyetlerinde insanların en bilgisidir."⁵⁰⁴

İbnu'l Cuneyd şöyle der: Yahya ibn Maîn'e Ebû Muâviye'nin İsmail ibn Ebî Hâlid < Kays < Hz. Aişe (ra) senediyle rivâyet ettiği ve Hz. Aişe'nin "Keşke on yaşında ölseydim"⁵⁰⁵ dediği hadis sorulduğunda ben de dinliyordum. Yahya ibn Maîn, "Bu Ebû Muâviye'nin hatası. O Kays'tan rivâyet edilmedi. Bilakis İsmail onu Kays dışında başka bir kişiden rivâyet etti" dedi.⁵⁰⁶

⁵⁰¹ İbn Maîn, *et-Târih*, IV, 153. İbn Maîn'in işaret ettiği hadis, İbn Omer'in (ra) Hz. Peygamber'den (s) naklettiği "أفد ظل في ظل سرحة سبعون نبيا لا تسرف ولا تجرد ولا تعيل" "İçine kurt girmemiş, dalları çıplak kalmamış ve yaprakları dökülmemiş büyük bir ağacın gölgesinde yetmiş peygamber gölgelendi" hadisidir. Bkz. Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Alî ibn el-Musennâ et-Temîmî el-Mevsilî (307/919), *Musned*, I-XIII, thk. Huseyin Selim Esed, Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, 1. bs., Şam, 1984, X, 87; İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah ibn Adî ibn Abdillâh el-Curcânî (365/976), *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, I-IX, Âdil Ahmed Abdulmevcûd ve diğerleri, el-Kutubu'l-İlmiyye, 1. bs., Beyrut, 1997, V, 210. Ebû Ya'lâ'nın *Musned*'ini tahkik eden Huseyin Selim Esed, ricâlinin sika olduğunu fakat senedinde inkıtâ' bulunduğunu ifade eder.

⁵⁰² Dârimî, Ebû Saîd Osmân ibn Saîd ibn Hâlid (280/894), *Târihu Osmân ibn Saîd ed-Dârimî an Ebî Zekerîyyâ Yahyâ b. Maîn*, thk. Ahmed Muhammed Nûr Seyf, Merkezu'l-Bahsi'l-İlmî ve İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî, Mekke, trs., 51

⁵⁰³ Dârimî, *Târihu Osmân ibn Saîd ed-Dârimî*, 53

⁵⁰⁴ İbnu'l-Cuneyd, Ebû İshâk İbrahim ibn Abdillâh ibnu'l-Cuneyd el-Huttelî el-Bağdâdî (270/884), *Suâlâtü İbnu'l-Cuneyd li Ebî Zekerîyyâ Yahyâ ibn Maîn*, thk. Ahmed ibn Nur Seyf, Mektebetu'd-Dâr, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1988, 355

⁵⁰⁵ Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed ibn Abdillâh ibn Muhammed en-Nisâbü'rî (405/1014), *el-Mustedrek ale's-Sahihayn*, I-IV, thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. bs., Beyrut, 1990, III, 128. Zehebî, *et-Telhis*'te hadisile ilgili herhangi bir hüküm belirtmemiştir.

⁵⁰⁶ İbnu'l-Cuneyd, *Suâlât*, 459

1.2.3.3.4. İbn Muhriz'in Naklettiği Tenkât

İbn Muhriz, Yahya ibn Maîn'e Ebû Muâviye Muhammed ibn Hâzim'i sorduğunu ve "A'meş'in rivâyetleri haricinde o nasıl?" dediğini, Yahya ibn Maîn'in de "Sika fakat hata eder" diye cevap verdiğini bildirir.⁵⁰⁷

1.2.3.3.5. Ebû Dâvûd'un Naklettiği Tenkât

Ebu'l-Velîd el-Bâcî, Muhammed ibnu'l-Hasen'in şöyle dediğini nakleder: "Ebû Dâvûd'a "Muhammed ibn Hâzim sika hâfızlardan mıydı?" diye sordum. Ebû Dâvûd, bu meseleyi Yahya ibn Maîn'e sorduğunu, Yahya ibn Maîn'in de "Evet, o az sayıda kişiden biridir" dediğini söyledi."⁵⁰⁸

1.2.3.3.6. İbn Ebî Hayseme'nin Naklettiği Tenkât

Abdurrahman ibn Ebî Hâtim, Ebû Bekir İbn Ebî Hayseme'nin kendisine yazdığı mektupta şöyle dediğini nakleder: Yahya ibn Maîn'e, "A'meş'te hangisini tercih edersin; İsa ibn Yunus'u mu, Hafs ibn Ğıyas'ı mı yoksa Ebû Muâviye'yi mi?" diye sordum. "Ebû Muâviye'yi" dedi.⁵⁰⁹

1.2.3.3.7. Muâviye ibn Sâlih ed-Dımeşkî'nin Naklettiği Tenkât

Ebû Hâtim, Muâviye ibn Sâlih ed-Dımeşkî'nin şöyle dediğini söyler: "Yahya ibn Maîn'e A'meş'in öğrencilerinin en sağlamının kim olduğunu sordum. "Sufyân ve Şu'be'den sonra Ebû Muâviye ed-Darîr" dedi."⁵¹⁰

1.2.3.3.8. Eyyûb ibn İshâk ibn Sâfirî'nin Naklettiği Tenkât

Hatîb el-Bağdâdî, Eyyûb ibn İshâk ibn Sâfirî'nin şöyle dediğini nakleder: "Ahmed'e ve Yahya'ya Ebû Muâviye ve Cerîr'i sordum. "Ebû Muâviye'yi tercih ederiz" dediler. A'meş'ten rivâyetlerinde tercih ettiklerini kastediyorlardı."⁵¹¹

1.2.3.3.9. Yahya ibn Maîn'den Nakledilen Tenkâtlerin Değerlendirilmesi

Yahya ibn Maîn'in Ebû Muâviye ed-Darîr hakkındaki tenkitlerini iki grupta toplayabiliriz:

⁵⁰⁷ İbn Maîn, *Ma'rifetu'r-Ricâl*, I, 96

⁵⁰⁸ Bâcî, Ebu'l-Velîd Suleymân ibn Halef ibn Sa'd et-Tucîbî (474/1081), *et-Tadîl ve't-Tecrîh limen harrece lehu'l-Buhârî fî'l-Câmii's-Sahîh*, I-III, thk. Ebû Lubâbe Huseyin, Dâru'l-Livâ, 1. bs., Riyad, 1986, II, 631

⁵⁰⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 248

⁵¹⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 248

⁵¹¹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 306. Bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 128

A. A'meş'ten rivâyetlerinde Ebû Muâviye'yi sika kabul etmektedir. Abbas ed-Dûrî'nin ve İbn Ebî Hayseme'nin naklettiği tenkitlerde görüldüğü gibi Ebû Muâviye'yi A'meş'ten yapılan rivâyetlerde İsa ibn Yunus'a ve Hafs ibn Ğıyas'a tercih etmektedir. Osman ibn Saïd ed-Dârimî'nin naklettiği tenkitte ise Yahya ibn Maîn'in İsa ibn Yunus ve Ebû Muâviye arasında tercih yapmadığı görülmektedir.

Yahya ibn Maîn'in Ebû Muâviye'yi İsa ibn Yunus'a tercih etmesinin sebebi, Ebû Muâviye'nin senetlerinin âlî olmasından kaynaklanabilir. Yahya ibn Maîn'in Abbas ed-Dûrî'ye verdiği cevapta "Âlî ve büyük hadisler ondaydı" demesi buna işaret etmektedir.

Abbas ed-Dûrî'nin ve Eyyûb ibn İshâk ibn Sâfirî'nin naklettiği tenkitlerde görüldüğü gibi Yahya ibn Maîn, A'meş'ten yapılan rivâyetlerde Ebû Muâviye'yi Cerîr'e tercih etmektedir.

Muâviye ibn Sâlih'in aktardığına göre Yahya ibn Maîn, Ebû Muâviye'yi A'meş'in rivâyetlerinde Sufyân es-Sevrî ve Şu'be'den sonra saymaktadır. Bu sıralama Ebû Muâviye'yi onlardan daha alt derecede kabul ettiğine işaret etse de aynı zamanda derece bakımından onlara yakın olarak gördüğünün delilidir. Çünkü kıyaslama genellikle derece bakımından birbirlerine yakın kişiler arasında yapılır.

B. A'meş'in haricindeki hocalarından yaptığı rivâyetlerde Ebû Muâviye'yi sika olarak nitelemekle birlikte bazen hata ettiğini belirtmektedir. Ebû Muâviye'nin A'meş'in rivâyetleri haricinde nasıl olduğunu soran İbn Muhriz'e verdiği "Sika fakat hata eder" cevabı bunu göstermektedir.

Abbas ed-Dûrî'nin naklettiği tenkitlerde Yahya ibn Maîn Ebû Muâviye'nin sadece kendisinin rivâyet ederek tek kaldığı ve diğer râvîlere muhalefetine örnekler vermekte ve Ubeydullah ibn Omer'den münker hadisler rivâyet ettiğini söylemektedir. Örneklerden Ebû Muâviye'nin bazen hadisi bilinenden farklı bir lafızla veya farklı bir râvî ismiyle naklettiği görülmektedir. Buradan âlimlerin "hata eder" derken neyi kastettikleri de anlaşılmaktadır.

Ebû Dâvûd'un naklettiği tenkitte de Yahya ibn Maîn'in Ebû Muâviye ed-Darîr'i sika ve hâfız râvîler arasında saydığı görülmektedir.

1.2.3.4. Nesâî (303/915)

Ebu'l-Velîd el-Bâcî, Nesâî'nin Ebû Muâviye ed-Darîr hakkında “Muhammed ibn Hâzim A'meş'te sikadır” dediğini nakleder.⁵¹²

Mizzî ise Nesâî'nin Ebû Muâviye ed-Darîr için “sika” dediğini bildirir.⁵¹³

Mizzî'nin rivâyeti Nesâî'nin râvîyi tüm hocalarından yaptığı rivâyetlerde sika gördüğüne işaret ederken, Ebu'l-Velîd el-Bâcî'nin rivâyeti ise A'meş'ten yaptığı rivâyetlerde sika kabul ettiğine delâlet etmektedir.

1.2.3.5. İbn Hibbân (354/965)

İbn Hibbân, Ebû Muâviye ed-Darîr hakkında bir eserinde “Hâfiz ve mutkin idi”⁵¹⁴ derken bir başka eserinde de “Mutkin”⁵¹⁵ demektedir.

Bu ifadeler İbn Hibbân'ın Ebû Muâviye ed-Darîr'i sika bir râvî olarak gördüğünü belirtmektedir.

1.2.3.6. Müteşeddîd Âlimlerin Tenkîtlerinin Genel Değerlendirmesi

Müteşeddîd âlimler Ebû Muâviye ed-Darîr'in hocalarından A'meş'ten yaptığı rivâyetlerde sika olduğu konusunda görüş birliğine sahiptir. A'meş'in dışındaki hocalarından yaptığı rivâyetlerde ise Nesâî ve İbn Hibbân tarafından sika olarak kabul edilmektedir. Yahya ibn Maîn de bazen hata etmekle birlikte sika olduğunu ifade etmektedir. Müteşeddîd âlimlerin hiçbiri Ebû Muâviye ed-Darîr'i “sadûk” mertebesine indirmemiştir.

1.2.4. Mutedil Âlimlerin Tenkîtleri

1.2.4.1. İbn Sa'd (230/845)

İbn Sa'd, Ebû Muâviye ed-Darîr hakkında “Sika idi ve çok hadis rivâyet ederdi” der.⁵¹⁶ İbn Sa'd'ın bu tenkidi râvîyi hocalarının hepsinden yaptığı rivâyetlerde “sika” kabul ettiğini göstermektedir.

⁵¹² Bâcî, *et-Tadîl ve't-Tecrîh*, II, 631

⁵¹³ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 132

⁵¹⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 442

⁵¹⁵ İbn Hibbân, *Meşâhiru Ulemâi'l-Emsâr*, 172. Mutkin, râvînin işinin ehli olduğunu ve rivâyetleri büyük bir titizlikle naklettiğini, hadis ilminde yüksek bir mertebeye eriştiğini belirtmek için ta'dîl lafzı olarak kullanılır. Bkz. Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 296

⁵¹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, VI, 364

1.2.4.2. Ali ibnu'l-Medîni (234/848)

Ali ibnu'l-Medîni der ki: “Ebû Muâviye’nin A’miş’ten naklettiği bin beş yüz hadis yazdık. Cerîr’de A’miş’in rivâyet ettiği hadislerden bin iki yüz hadis vardı. A’miş’in rivâyet ettiği ve Ebû Muâviye’de olmayan dört yüz elli küsur hadis daha vardı.”⁵¹⁷

Bu rivâyet, A’miş’in hocalarından aldığı rivâyetlerin hepsinin Ebû Muâviye tarafından nakledilmediğine ve Cerîr’in A’miş’ten naklettiği rivâyetlerin Ebû Muâviye’nin naklettiklerinden az olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca Ali ibnu'l-Medîni’nin Ebû Muâviye’den hastalığından önce hadis rivâyet ettiğini göstermektedir. Çünkü Ebû Muâviye, A’miş’ten bin altı yüz hadis rivâyet ettiğini fakat hastalandıktan sonra dört yüzünü unuttuğunu bildirmiştir.⁵¹⁸

1.2.4.3. Ahmed ibn Hanbel (241/855)

Ahmed ibn Hanbel’in Ebû Muâviye ed-Darîr hakkındaki tenkitleri oğlu Abdullah ile öğrencileri Ebû Dâvûd ve Eyyûb ibn İshâk ibn Sâfirî tarafından nakledilmektedir.

1.2.4.3.1. Abdullah ibn Ahmed ibn Hanbel’in Naklettiği Tenkîtlər

Abdullah ibn Ahmed ibn Hanbel, babasını şöyle derken işittiğini söyler: Ebû Muâviye dedi ki: “A’miş’in yanından kalktığımızda onlara ben yazdırırdım.” Abdullah ibn Ahmed ibn Hanbel, daha sonra babasıyla arasında geçen konuşmayı şöyle aktarır: Babam, “el-Ahdeb ve Ya’lâ gibi” dedikten sonra “Ebû Muâviye, A’miş’in öğrencilerinin ezberi en sağlam olanlarındandı” dedi. “Sufyân gibi mi?” dedim. Şöyle dedi: “Hayır, Sufyân başka bir tabakada. Ebû Muâviye ise A’miş’ten naklettiği hadislerin bazılarında hata eder. Cerîr er-Râzi, “A’miş’in yanında hadisleri düzgün nakledip etmediğimizi kontrol ediyorduk. Herkes birbirinden yazıyordu” dedi.”⁵¹⁹

Abdullah ibn Ahmed ibn Hanbel der ki: Babam, “Ebû Muâviye, A’miş’in dışındaki hocalarından naklettiği hadislerde “muztarib”dir. Onları iyi bir şekilde ezbere bilmez” dedi.⁵²⁰

Abdullah ibn Ahmed ibn Hanbel, babasına “Ebû Muâviye A’miş’in rivâyetlerinde Şu’be’den üstün mü?” diye sorduğunu, babasının da A’miş’ten naklettiği rivâyetleri kast ederek “Ebû Muâviye çok rivâyet nakletme ve ilim bakımından üstündür. Şu’be ise

⁵¹⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 303. Bkz. Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 130

⁵¹⁸ İbn Maîn, *et-Târîh*, III, 376

⁵¹⁹ Ahmed, *el-İlel ve Ma’rifetu’r-Ricâl*, I, 541

⁵²⁰ Ahmed, *el-İlel ve Ma’rifetu’r-Ricâl*, I, 378

“sâhibu hadis”dir. Lafızları ve haberleri nakleder. Ebû Muâviye A’miş’ten naklettiği bazı rivâyetlerde hata etmesine rağmen “an” sigasıyla aktarır” dediğini söyler ve şöyle der: “Ebû Muâviye’den sonra Şu’be mi en “sebt” râvî?” diye sordum. “Şu’be her şeyde en “sebt” olan bir râvidir” dedi.⁵²¹

Ahmed ibn Hanbel, oğlu Abdullah’ın naklettiğine göre şöyle der: “Ebû Muâviye, Ebân ibn Tağleb’den sadece bir hadis rivâyet etti. O da Abdullah’tan rivâyet edilen “el-Hafede kadın tarafından akrabalardır”⁵²² hadisidir.”⁵²³ Ayrıca şöyle der: “Ebû Muâviye’nin defalarca A’miş’ten rivâyet ettiğini işittik. Sonra bir gün bize “A’miş’in oğlu babasından naklediyor” dedi.”⁵²⁴

Abdullah ibn Ahmed ibn Hanbel, babasının “Ali ibn Mushir⁵²⁵ hadiste Ebû Muâviye ed-Darîr’den daha “sebt”tir” dediğini aktarır.⁵²⁶ *Mîzânu’l-İ’tidâl*’de ise Abdullah ibn Ahmed ibn Hanbel’in babasından şöyle dediğini işittiği nakledilmektedir: “Ali ibn Mushir hadiste bana ondan (Ebû Muâviye’den) daha sevimlidir.”⁵²⁷

1.2.4.3.2. Ebû Dâvûd’un Naklettiği Tenkîtlar

Ebû Dâvûd şöyle der: Ahmed’e “Kutbe⁵²⁸ hakkında ne dersin?” diye sordum. Şöyle dedi: “Sikadır. Yahyâ ibn Âdem, Ebû Muâviye’nin Kutbe’nin ve kardeşi Yezîd ibn Abdülazîz’in yanına oturduğunu, A’miş’in rivâyetlerini müzakere ettiğini söyledi. Kutbe, hadisleri iyi anlıyordu.”⁵²⁹

⁵²¹ Ahmed, *el-İlel ve Ma’rifetu’r-Ricâl*, II, 377

⁵²² Abdullah ibn Mes’ûd (ra), (Allah size eşlerinizden oğullar ve “hafede” var etti) (Nahl,16/72) ayetindeki “hafede” kelimesini “الحفدة الأختان” “el-Hafede kadın tarafından akrabalardır” şeklinde tefsir etmiştir. Bkz. Tahâvî, *Şerhu Muşkili’l-Âsâr*, XII, 188; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, IX, 224; Hâkim, *Mustedrek*, II, 387. Hâkim, hadisin Buhârî ve Muslim’in şartlarına uygun olduğunu belirtir ve Zehebî de buna muvâfakat eder. Heysemî ise Taberânî’nin naklettiği rivâyetin senedinde Âsım ibn Ebi’n-Necûd olduğunu, bu râvinin “hasenu’l-hadis” olduğunu ve kendisinde zayıflık bulunduğunu, diğer ricâlinin sahihin ricâli olduğunu ifade eder. Bkz. Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, VII, 48

⁵²³ Ahmed, *el-İlel ve Ma’rifetu’r-Ricâl*, II, 539

⁵²⁴ Ahmed, *el-İlel ve Ma’rifetu’r-Ricâl*, III, 43

⁵²⁵ Ali ibn Mushir Ebu’l-Hasen el-Kuraşî el-Kûfî (120/189). A’miş’in öğrencilerindendir. Musul kadılığı yaptı. Zehebî kendisini “allâme” ve “hâfız” olarak niteler. Bkz. Zehebî, *Siyeru A’lâmu’n-Nubelâ*, VIII, 485

⁵²⁶ Ahmed, *el-İlel ve Ma’rifetu’r-Ricâl*, I, 381

⁵²⁷ Zehebî, *Mîzânu’l-İ’tidâl*, IV, 575

⁵²⁸ Kutbe ibn Abdülazîz el-Himmânî. Kûfelidir. A’miş’in öğrencilerindendir. Ebû Hâtim er-Râzî de “sika” olduğunu ifade eder. Bkz. İbn Ebî Hatim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, VII, 141

⁵²⁹ Ebû Dâvûd, Suleymân ibn el-Eş’as ibn İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (275/889), *Suâlâtu Ebî Dâvûd li’l-İmâmi Ahmed ibn Hanbel fî Cerhi’r-Ruvâti ve Ta’dilihim*, thk. Ziyâd Muhammed Mansûr, Mektebetu’l-Ulûm ve’l-Hikem, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1994, 313

Ebu'l-Velîd el-Bâcî, Ebû Dâvûd'un şöyle dediğini aktarır: Ahmed ibn Hanbel'e "Ebû Muâviye'nin Hişâm ibn Urve'den naklettiği hadisler nasıl?" diye sordum. "Onların içinde muztarib hadisler var. Bazılarını Hz. Peygamber'e (s) ref ediyor" dedi.⁵³⁰

1.2.4.3.3. Eyyûb ibn İshâk ibn Sâfirî'nin Naklettiği Tenkît

Eyyûb ibn İshâk ibn Sâfirî, Ahmed ibn Hanbel'e ve Yahyâ'ya Ebû Muâviye ve Cerîr'i sorduğunu, her ikisinin de A'meş'ten naklettiği rivâyetleri kastederek "Ebû Muâviye bize daha sevimli" dediğini bildirir.⁵³¹

1.2.4.3.4. Ahmed ibn Hanbel'den Nakledilen Tenkîtlerin Değerlendirilmesi

Ahmed ibn Hanbel'in Ebû Muâviye ed-Darîr hakkındaki tenkitleri iki kısma ayrılıyor. Birincisinde Ahmed ibn Hanbel, Ebû Muâviye'yi A'meş'ten naklettiği rivâyetlerde "sika" olarak görüyor, derece olarak Süfyan es-Sevrî ve Şu'be ibnu'l-Haccâc'ın hemen altına yerleştiriyor. Ebû Muâviye'yi Cerîr'e tercih ediyor.⁵³² Bu konuda Ahmed ibn Hanbel ile Yahyâ ibn Maîn'in görüşlerinin örtüştüğü görülmektedir.

Ahmed ibn Hanbel, Ebû Muâviye ed-Darîr'in A'meş'ten naklettiği bazı rivâyetlerde hata ettiğini söylemektedir. Söz konusu rivâyetlerin Ebu Muâviye'nin hastalandıktan sonra unuttuğu rivâyetler olması muhtemeldir.

Ahmed ibn Hanbel'in A'meş dışındaki hocalarından naklettiği rivâyetlerde Ebû Muâviye'yi "zayıf" olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Hadislerinin "muztarib" olduğunu belirtmekte ve Ali ibn Mushir'i Ebû Muâviye'ye tercih etmektedir.⁵³³ Bu da onun râvîyi Ali ibn Mushir'den daha alt derecede gördüğü anlamına gelmektedir.

1.2.4.4. Buhârî (256/870)

Buhârî şöyle der: "Muhammed ibn Hâzim, Ebû Muâviye ed-Darîr, Şeybânî ile A'meş'in öğrencisi."⁵³⁴

⁵³⁰ Bâcî, *et-Tadîl ve't-Tecrîh*, II, 631

⁵³¹ Hatîb el-Bağdadî, *Târîhu Bağdâd*, II, 305, 306. Ayrıca bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 128

⁵³² Abdullah ibn Ahmed ibn Hanbel, babasının "Cerîr er-Râzî, hadiste zeki değildi" dediğini, "Cerîr, Eş'as ibn Sivâr'dan bir şey rivâyet etti mi?" diye sorduğunda şöyle dediğini nakleder: "Evet. Eş'as'ın ve Âsım'ın rivâyetlerini birbirine karıştırmıştı. Behz ibn Esed gelip ona "Bu Âsım'ın rivâyeti, bu Eş'as'ın rivâyeti" dedi. Böylece her ikisinin rivâyetlerini bildi ve onları insanlara nakletti. Bkz. Ahmed, *el-İlel ve Ma'rîfetu'r-Ricâl*, I, 543

⁵³³ Abdullah ibn Ahmed ibn Hanbel, babasının Ali ibn Mushir için "sâlihu'l-hadîs" ve "sadûk" dediğini aktarır.

Bkz. Ahmed, *el-İlel ve Ma'rîfetu'r-Ricâl*, II, 477

⁵³⁴ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, I, 74

Buhârî'nin bu sözlerinden Ebû Muâviye'nin hocaları A'meş ve Ebû İshâk eş-Şeybânî'nin rivâyetlerini daha iyi bildiği, ayrıca her iki hocasına mülâzemet ettiği anlaşılmaktadır.

1.2.4.5. Ebû Dâvûd es-Sicistânî (275/889)

Ebû Ubeyd el-Âcurrî, Ebû Dâvûd'un şöyle dediğini bildirir: “Ebû Muâviye A'meş'in rivâyetlerinin dışındaki rivâyetlerde çok hata eder. Hişam ibn Urve'den, İsmail'den ve Ubeydullah ibn Omer'den rivâyetlerinde hata eder.”⁵³⁵

Ebû Dâvûd, “Allah'a ”لا يحل لامرئ يؤمن بالله واليوم الآخر أن يقع على امرأة من السبي حتى يستبرئها“ ve *Âhiret Günü'ne iman eden bir kişinin kadın esirle (rahminin) temizlendiğini öğrenene kadar ilişkiye girmesi helal olmaz*” hadisini naklettikten sonra Ebû Muâviye'nin mutâbaatını zikreder ve söz konusu rivâyetin lafzının “حتى يستبرئها بحيضة” şeklinde olduğunu ve “حيضة” “bir hayız devresiyle” ziyâdesi bulunduğunu belirttikten sonra bu ziyâdenin mahfûz olmadığını, bilakis Ebû Muâviye'nin vehmi olduğunu söyler.⁵³⁶

Ebû Dâvûd'un sözlerinde Ebû Muâviye'nin sika veya zayıf olduğuna dair herhangi bir ifade yer almamakla birlikte râvînin hocası A'meş'in rivâyetlerini daha iyi ezberlediği ve onun dışındaki hocalarından yaptığı nakillerde çok hata ettiği anlaşılmaktadır.

1.2.4.6. Dârakutnî (385/995)

Dârakutnî şöyle der: “Doğrusu, A'meş'in Ebu Süfyan'dan ve onun da Câbir'den naklettiği “Namazda gülen namazı iade eder, abdesti iade etmez”⁵³⁷ şeklindeki rivâyettir. Bunu A'meş'ten yüksek dereceli sikalar rivâyet etmiştir. Onların arasında Süfyan es-Sevrî, Ebû Muâviye ed-Darîr, Veki', Abdullah ibn Dâvûd el-Huraybî, Omer ibn Alî el-Mukaddemî ve başkaları vardır.”⁵³⁸

⁵³⁵ Âcurrî, *Suâlât*, 147, 148

⁵³⁶ Ebû Dâvûd, *Nikâh*, 45. Hadis için ayrıca bkz. Ahmed, XXVIII, 207; Beyhakî, Ahmed ibn el-Huseyin ibn Ali ibn Musa el-Husrevcirdî el-Horasânî (458/1066), *es-Sunenu'l-Kubrâ*, I-XI, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 3. bs., Beyrut, 2003, VII, 738. Ebû Dâvûd'un *Sunen*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnâvût, isnâdının hasen olduğunu ifade eder.

⁵³⁷ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, 340; Dârakutnî, Ebu'l-Hasen Alî ibn Omer ibn Ahmed (385/995), *Sunen*, I-V, thk. Şuayb el-Arnâvût ve diğerleri, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 2004, I, 316. Beyhakî, Ahmed ibn el-Huseyin ibn Ali ibn Musa el-Husrevcirdî el-Horasânî (458/1066), *es-Sunenu's-Sağîr*, I-IV, thk. Abdulmun'im Emîn Kal'acî, Câmiatu'd-Dirâsâtî'l-İlmiyye, 1. bs., Karaçi, 1989, I, 30; *es-Sunenu'l-Kubrâ*, I, 225. Buhârî, bâb başlığında muallak olarak zikreder. Bkz. Buhârî, *Vudû*, 34

⁵³⁸ Dârakutnî, *Sunen*, I, 315

Ebû Muâviye ed-Darîr'i *el-Mu'telif ve'l-Muhtelif* isimli eserinde “sika” olarak nitelendiren Dârakutnî, ayrıca şöyle der: “Süleyman el-A'meş Ebû Muâviye'den Hişâm ibn Hassân'ın Saîd el-Allaf'tan ve onun da Mücahid'den naklettiği bir hadis rivâyet eder. O, “Aç Müslümana yemek yedirmek mağfiret sebeplerindendir”⁵³⁹ hadisidir.⁵⁴⁰

Dârakutnî'nin Ebû Muâviye için “sika” demesi ve onu Süfyân es-Sevri ile birlikte zikretmesi onu tüm rivâyetlerinde sika gördüğüne işaret etmektedir. Dârakutnî, Ebû Muâviye'nin hocası A'meş'in Ebû Muâviye'den naklettiği hadisi de bildirmektedir.

1.2.4.7. Mutedil Âlimlerin Tenkîtlерinin Genel Değerlendirmesi

Mutedil âlimlerin tenkîtlерinden Ebû Muâviye ed-Darîr'i A'meş'ten naklettiği rivâyetlerde “sika” kabul ettikleri anlaşılmaktadır. İbn Sa'd ve Dârakutnî, Ebû Muâviye'yi diğer hocalarından rivâyetlerinde de “sika” kabul ederken, Ahmed ibn Hanbel ise A'meş'in dışındaki hocalarından rivâyetlerinde çokça hata ettiği için o rivâyetlerde râvîyi “zayıf” olarak görmektedir.

1.2.5. Mutesâhil Âlimlerin Tenkîtleri

1.2.5.1. Iclî (261/875)

Iclî, Ebû Muâviye ed-Darîr hakkında şöyle der: “Sikadır. A'meş'ten iki bin hadis rivâyet etti. Bir hastalığa yakalandı ve o hadislerden altı yüzünü unuttu.”⁵⁴¹

Iclî'nin Ebû Muâviye'yi farklı hocalarından rivâyetleri arasında ayırım yapmadan hepsinde “sika” olarak gördüğü anlaşılmaktadır. “A'meş'ten iki bin hadis rivâyet etti. Bir hastalığa yakalandı ve o hadislerden altı yüzünü unuttu” sözü ise Ebû Muâviye'nin bizzat kendisinden nakledilen “A'meş'ten bin altı yüz hadis ezberledim. Sonra hastalandım ve dört yüzünü unuttum”⁵⁴² sözüyle ters düşmektedir. Şüphesiz râvînin kendi sözü tercihe daha layıktır.

⁵³⁹ Mervezî, *el-Birr ve's-Sıla*, 172; Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân ibn Ahmed ibn Eyyûb (360/971), *Mekârimu'l-Ahlâk, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye*, 1. bs., Beyrut, 1989, 370; Hâkim, *Mustedrek*, II, 570; Beyhakî, Ahmed ibn el-Huseyin ibn Ali ibn Musa el-Husrevcirdî el-Horasânî (458/1066), *Şuabu'l-İman*, I-XIV, thk. Abdulalî Abdulhamîd Hâmid, Mektebetu'r-Ruşd, Riyad, 2003, V, 59. Hâkim, isnâdının sahîh olduğunu belirtir ve Zehebî de sahîh olduğunu söyler.

⁵⁴⁰ Dârakutnî, Ebu'l-Hasen Alî ibn Omer ibn Ahmed ed-Dârakutnî (385/995), *el-Mu'telif ve'l-Muhtelif*, thk. Muvaffak ibn Abdillâh ibn Abdilkâdir, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1. bs., Beyrut, 1986, II, 654

⁵⁴¹ Iclî, *Ma'rîfetü's-Sikât*, II, 236

⁵⁴² İbn Maîn, *Yahya ibn Maîn ve Kitabuhu et-Târîh*, III, 376

1.2.6. Diğer Âlimlerin Tenkîtləri

1.2.6.1. A'meş (148/765)

İbn Şâhîn, Ebû Nuaym'ın şöyle dediğini aktarır: A'meş'in⁵⁴³ Ebû Muâviye'ye “Sana gelince sen kesenin ağzını bağladın” dediğini işittim.⁵⁴⁴

Ebû Muâviye'nin hocası A'meş'in bu sözü Ebû Muâviye'yi zabtında tevsîk ettiği anlamına gelmektedir.

1.2.6.2. Yahya ibn Âdem (203/818)

Abdullah ibn Ahmed ibn Hanbel, babasının şöyle dediğini nakleder: Yahyâ ibn Âdem⁵⁴⁵ dedi ki: “Ebû Muâviye şu ikisiyle oturup A'meş'in rivâyetlerini ezberlerdi.” Yezîd ibn Abdilazîz ve Kutbe ibn Abdilazîz'i kastediyordu.⁵⁴⁶

Yahyâ ibn Âdem'in bu tenkîdinde Ebû Muâviye ed-Darîr'in A'meş'ten naklettiği rivâyetlerin ezberini gözden geçirdiğine, yani hıfzına işaret edilmektedir.

1.2.6.3. Ebû Nuaym el-Fadl ibn Dukeyn (219/834)

Ebû Zur'a ed-Dimeşkî, Ebû Nuaym'ın⁵⁴⁷ şöyle dediğini nakleder: “Ebû Muâviye, yirmi yıl A'meş'e mülazemet etti.”⁵⁴⁸

Ebû Muâviye'nin uzun süre hocası A'meş'in yanında bulunduğunu açıkça belirten bu ifade râvînin özellikle A'meş'ten naklettiği rivâyetlerde sika olarak kabul edilmesini açıklamaktadır.

1.2.6.4. İbn Numeyr (234/849)

Hatîb el-Bağdâdî, İbn Numeyr'in⁵⁴⁹ şöyle dediğini nakleder: “Ebû Muâviye, A'meş'in rivâyetlerini zabt ettiği gibi hiçbir rivâyeti zabt etmezdi. A'meş'in rivâyetleri dışındaki rivâyetlerde aşırı derecede muztarib idi.”⁵⁵⁰

⁵⁴³ Zehebî, A'meş'i cerh ve ta'dilde sözüne itibar edilen âlimler arasında zikreder. Bkz. Zehebî, *Zikru men yu'teddu kavluhû fi'l-Cerhi ve't-Ta'dil*, 175

⁵⁴⁴ İbn Şâhîn, *Târîhu Esmâi's-Sikât*, 211. Bkz. Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 131

⁵⁴⁵ Zehebî, Yahyâ ibn Âdem'i cerh ve ta'dilde sözüne itibar edilen âlimler arasında zikreder. Bkz. Zehebî, *Zikru men yu'teddu kavluhû fi'l-Cerhi ve't-Ta'dil*, 180

⁵⁴⁶ Ahmed, *el-İlâ ve Ma'rîfetu'r-Ricâl*, II, 473

⁵⁴⁷ Zehebî, Ebû Nuaym el-Fadl ibn Dukeyn'i cerh ve ta'dilde sözüne itibar edilen âlimler arasında zikreder. Bkz. Zehebî, *Zikru men yu'teddu kavluhû fi'l-Cerhi ve't-Ta'dil*, 181

⁵⁴⁸ Ebû Zur'a ed-Dimeşkî, *Târîhu Ebi Zur'a ed-Dimeşkî*, 303

İbn Numeyr'in bu tenkîdi, Ebû Muâviye ed-Darîr'i sadece A'meş'ten naklettiği rivâyetlerde sika gördüğünü, diğer hocalarından rivâyetlerinde ise aşırı derecede muztarib olduğu için zayıf kabul ettiğini ifade etmektedir.

1.2.6.5. Ahmed ibn Omer el-Vekî (235/849)

Hatîb el-Bağdâdî, Ahmed ibn Omer el-Vekî'nin "A'meş'in rivâyetlerini Ebû Muâviye'den daha iyi bilen birine rastlamadık" dediğini aktarır.⁵⁵¹

Ahmed ibn Omer el-Vekî'nin bu tenkîdi Ebu Muâviye ed-Darîr'i A'meş'ten yaptığı rivâyetlerde sika olarak gördüğü ve râvîyi A'meş'in diğer öğrencilerine tercih ettiği anlamına gelmektedir. İbn Hacer'in Ebû Muâviye için söylediği "O, A'meş'in rivâyetlerinde mîzandır"⁵⁵² ifadesi de el-Vekî'nin görüşünü teyit etmektedir.

1.2.6.6. Hişam ibn Ammâr (245/859)

Hatîb el-Bağdâdî, el-Huseyin ibn İdrîs'in şöyle dediğini nakleder: İbn Ammâr'a⁵⁵³ Ali ibn Mushir ve Ebû Muâviye'den hangisinin A'meş'in rivâyetlerinde daha büyük olduğunu sordum. "Ebû Muâviye" dedi.⁵⁵⁴

Hişam ibn Ammâr, Şu'be'nin Ebû Muâviye'yi yanına oturtup A'meş'ten naklettiği rivâyetleri Ebû Muâviye'ye teyit ettirdiğini bildirdikten sonra bunun Ebû Muâviye'nin A'meş'in rivâyetlerinde Şu'be'den daha sebt olduğu anlamına geldiğini ifade eder.⁵⁵⁵

Hişam ibn Ammar'ın A'meş'in rivâyetlerinde Ebû Muâviye'yi Şu'be'den daha sağlam kabul ettiği, ayrıca Ali ibn Mushir'e tercih ettiği ve ondan daha üst derecede gördüğü anlaşılmaktadır. Ali ibn Mushir hakkında ise herhangi bir tenkîdine rastlanmamıştır.

1.2.6.7. Ahmed ibn el-Hasen es-Sukkerî (268/882)

Hatîb el-Bağdâdî, Abdullah ibn Muhammed ibn Ruzeyk'in⁵⁵⁶ şöyle dediğini nakleder: Ben yanında otururken Hâfız Ahmed ibn el-Hasen es-Sukkerî'ye "A'meş'in öğrencilerinden

⁵⁴⁹ Zehebî, İbn Numeyr'i cerh ve ta'dilde sözüne itibar edilen âlimler arasında zikreder. Bkz. Zehebî, *Zikru men yu'teddu kavluhû fi'l-Cerhi ve't-Ta'dil*, 186

⁵⁵⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 305

⁵⁵¹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 303. Bkz. Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 131

⁵⁵² İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Ahmed ibn Alî ibn Muhammed el-Askalânî (852/1449), *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XIII, Dâru'r-Reyyân li't-Turâs, 2. bs., Kahire, 1988, XII, 299

⁵⁵³ Zehebî, Hişam ibn Ammâr'ı cerh ve ta'dilde sözüne itibar edilen âlimler arasında zikreder. Bkz. Zehebî, *Zikru men yu'teddu kavluhû fi'l-Cerhi ve't-Ta'dil*, 191

⁵⁵⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 306. Bkz. Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 131

⁵⁵⁵ Bkz. sf. 47

hangisi sana daha sevimli?” diye soruldu. Ahmed ibn el-Hasen es-Sukkerî şöyle cevap verdi: “Ebû Muâviye onu en iyi bilendir. Ondan sonra es-Sevrî’dir. Ondan sonra da Şu’be’dir. Diğerleri Şu’be’den sonradır.”⁵⁵⁷

Ahmed ibn el-Hasen es-Sukkerî, Ebû Muâviye’yi A’miş’ten naklettiği rivâyetlerde sika olarak görmektedir. Bu diğer âlimlerin görüşüne de uymaktadır. Ebû Muâviye’yi A’miş’in rivâyetlerinde Şu’be’nin üstünde görmesi Hişâm ibn Ammâr’ın görüşüyle uyusmaktadır. Fakat Ebû Muâviye’yi Sufyân es-Sevrî’den ve Şu’be’den üstün tutması Yahya ibn Maîn ve Ahmed ibn Hanbel gibi âlimlerin görüşlerine aykırıdır. Her iki âlim de Ebû Muâviye’yi Sufyân es-Sevrî’den ve Şu’be’den üstün tutmazlar. Bilakis onlardan daha aşağı mertebede görürler.⁵⁵⁸

1.2.6.8. Abdurrahmân ibn Yusuf ibn Hırâş (283/896)

Hatîb el-Bağdâdî, Abdurrahman ibn Yusuf ibn Hırâş’ın⁵⁵⁹ şöyle dediğini nakleder: “Ebû Muâviye ed-Darîr sadûktur. A’miş’ten rivâyetlerinde sikadır. A’miş’in rivâyetleri dışındakilerde ıztırâb vardır.”⁵⁶⁰

Abdurrahmân ibn Yusuf ibn Hırâş, Ebû Muâviye ed-Darîr’i A’miş’ten naklettiği rivâyetlerde sika olarak görmektedir. Diğer hocalarından yaptığı rivâyetlerde ise ıztırâb sebebiyle “sadûk” mertebesine indirmiştir. İbn Hırâş her ne kadar bid’at ile itham edilmişse de Ebû Muâviye hakkındaki tenkîdi diğer âlimlerin tenkitlerine aykırı değildir.⁵⁶¹

1.2.6.9. Diğer Âlimlerin Tenkîtlerinin Genel Değerlendirmesi

Müteşeddîd, mu’tedil ve mütesâhil âlimlerin dışında kalan diğer âlimler, Ebû Muâviye ed-Darîr’in hocası A’miş’ten naklettiği rivâyetlerde “sika” olduğunda hemfikirdir.

⁵⁵⁶ Ebû Bekr Abdullah ibn Muhammed ibn Ruzeyk ibn Câmi’ ibn Suleymân ibn Yesâr el-Misrî. Muhammed Bkz. İbn Nâsiruddîn, Ebû Bekr Şemsuddîn Muhammed ibn Abdillâh ibn Muhammed el-Kaysî (842/1438), *Tevzîhu’l-Muştebih fî Zabtî Esmâi’r-Ruvât*, I-X, thk. Muhammed Naîm el-Araksûsî, Muessesetu’r-Risâle, 1. bs., Beyrut, 1993, IV, 176. Cerh ve ta’dîl yönünden hakkında herhangi bir tenkide rastlanılmamıştır.

⁵⁵⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 302

⁵⁵⁸ Yahyâ ibn Maîn ve Ahmed ibn Hanbel’in görüşleri için bkz. sf. 51, 57

⁵⁵⁹ Zehebî, Abdurrahmân ibn Yusuf ibn Hırâş’ı cerh ve ta’dilde sözüne itibar edilen âlimler arasında zikreder. Bkz. Zehebî, *Zikru men yu’teddu kavluhû fî’l-Cerhi ve’t-Ta’dîl*, 199

⁵⁶⁰ Hatîbu’l-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 305. Bkz. Mizzi, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXV, 132

⁵⁶¹ İbn Hacer şöyle der: “İbn Hırâş râfizîlik ve bid’at ile itham edilmiştir. Dolayısıyla dikkate alınmaz.” Bkz. İbn Hacer, Ebu’l-Fadl Şihâbuddîn Ahmed ibn Alî ibn Muhammed el-Askalânî (852/1449), *Hedyu’s-Sârî Mukaddimetu Fethi’l-Bârî*, Dâru’r-Reyyân li’t-Turâs, 2. bs., Kahire, 1988, 453

İbn Numeyr, Ebû Muâviye'yi A'meş'in dışındaki hocalarından yaptığı rivâyetlerde “zayıf” olarak görmektedir. İbn Numeyr'in bu görüşü Ahmed ibn Hanbel'in görüşüne uymaktadır.⁵⁶²

Abdurrahmân ibn Yusuf ibn Hırâş ise Ebû Muâviye'yi A'meş'in haricindeki hocalarından naklettiği rivâyetlerde tevsîk mertebelerinden olan olan “sadûk” mertebesine koyar.

1.2.7. Muteahhir Âlimlerin Tenkîtleri

1.2.7.1. Zehebî (748/1348)

Zehebî, Ebû Muâviye ed-Darîr hakkında şöyle der: “Sika ve ünlü imamlardan biridir. Kimse ona muhalefet etmedi.”⁵⁶³ Bir başka yerde de şöyle der: “Sika ve sebtir. Mutlak anlamda zayıflığını gerektirecek bir söz bilmiyorum.”⁵⁶⁴

Ebû Muâviye için “Hafız, A'meş'in rivâyetlerinde sebt”⁵⁶⁵ diyen Zehebî, râvî hakkında bir başka eserinde de “Hafız, sebt, Kûfe'nin muhaddisi”⁵⁶⁶ demektedir.

Ebû Muâviye'yi “Eser imamlarından biri” şeklinde niteleyen Zehebî, Ebû Nuaym'ın “Ebû Muâviye A'meş'e yirmi yıl mülâzemet etti” dediğini aktardıktan sonra buna itiraz eder ve şöyle der: “Ebû Nuaym böyle dedi. Belki on yıl demek istedi.”⁵⁶⁷ Bir başka eserinde de yine “hafız” olarak nitelediği Ebû Muâviye'nin A'meş'e on yıl mülâzemet ettiğini bildirir.⁵⁶⁸

Zehebî, Ebû Muâviye'nin “imam, hâfız, huccet, ünlü âlimlerden biri” olduğunu ifade eder.⁵⁶⁹

Zehebî'nin tenkitleri, Ebû Muâviye ed-Darîr'i tüm rivâyetlerinde sika olarak gördüğüne işaret etmektedir. Zehebî'ye göre Ebû Muâviye'nin sikalığы A'meş'ten yaptığı rivâyetlerde daha da artmaktadır. Bu görüş, müteşeddîd âlimlerden Yahya ibn Maîn, Nesâî ve

⁵⁶² Ahmed ibn Hanbel'in görüşü için bkz. sf. 59

⁵⁶³ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, IV, 575

⁵⁶⁴ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, III, 533

⁵⁶⁵ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 167

⁵⁶⁶ Zehebî, Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed ibn Ahmed ibn Osman et-Turkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (748/1348), *Tezkiratu'l-Huffâz*, I-IV, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. bs., Beyrut, 1998, I, 215

⁵⁶⁷ Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed ibn Ahmed ibn Osman et-Turkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (748/1348), *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, I-XV, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1. bs., Beyrut, 2003, IV, 1267

⁵⁶⁸ Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed ibn Ahmed ibn Osman et-Turkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (748/1348), *el-Iber fî Haberi men Ğaber*, I-IV, thk. Ebû Hâcer Muhammed es-Saîd el-Besyûnî Zağlûl, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. bs., Beyrut, 1985, I, 248

⁵⁶⁹ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, IX, 73

İbn Hibbân'ın, mûtedil âlimlerden İbn Sa'd ve Dârakutnî'nin, mütesâhil âlimlerden İclî'nin görüşleriyle aynıdır.

Zehebî, Ebû Muâviye'nin hocası A'meş'e yirmi yıl değil on yıl mülâzemet ettiği görüşündedir fakat niçin bu görüşü tercih ettiği hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir.

1.2.7.2. Ebû Zur'a el-İrâkî (826/1423)

Ebû Zur'a el-İrâkî, Ebû Muâviye ed-Darîr hakkında şöyle der: "İmam sikalardan biridir."⁵⁷⁰

Ebû Zur'a el-İrâkî'nin bu tenkîdi, Ebû Muâviye ed-Darîr'i tüm rivâyetlerinde mutlak anlamda sika gördüğü anlamına gelmektedir.

1.2.7.3. İbn Hacer (852/1449)

İbn Hacer el-Askalânî, Ebû Muâviye ed-Darîr hakkında şöyle der: "Sikadır. A'meş'in rivâyetlerini en iyi ezberleyen insandır. Onun dışındakilerin rivâyetlerinde yanılabilir."⁵⁷¹ Ayrıca Ebû Muâviye'nin künyesiyle meşhur olduğunu, geniş hıfzıyla tanındığını ve A'meş'in öğrencileri arasında onun rivâyetlerinde en sebt râvî olduğunu belirtir.⁵⁷²

İbn Hacer, Buhârî'nin Ebû Muâviye'nin sadece A'meş'ten naklettiği hadisleri huccet olarak kullandığını, Ebû Muâviye'nin hocası Hişâm ibn Urve'den naklettiği bazı rivâyetleri de eserine aldığını fakat o rivâyetlerin mutâbî'ları bulunduğunu, hocası Bureyd ibn Ebî Burde'den bir rivâyetine de kitabında yer verdiğini, o rivâyette Ebû Muâviye'ye Ebû Usâme'nin mutâbî' olduğunu ve söz konusu mutâbî' rivâyetin Tirmizî'de yer aldığını, diğer âlimlerin Ebû Muâviye'nin A'meş'in dışındaki hocalarından rivâyetleriyle de ihticâc ettiklerini bildirir.⁵⁷³

İbn Hacer, Ebû Muâviye ed-Darîr hakkında ayrıca şöyle der: "O, A'meş'in rivâyetlerinde mîzandır."⁵⁷⁴

⁵⁷⁰ Ebû Zur'a el-İrâkî, Ahmed ibn Abdîrrahîm ibn el-Huseyn el-Kürdî el-Mihrânî (826/1423), *el-Beyân ve't-Tavzîh li-men uhrice lehû fi's-Sahîh ve musse bi-darbin mine't-tecrîh*, thk. Kemâl Yusuf el-Hût, Dâru'l-Cinân, 1. bs., Beyrut, 1990, 232

⁵⁷¹ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, 475

⁵⁷² İbn Hacer, *Ta'rîfu Ehli't-Takdîs*, 36

⁵⁷³ İbn Hacer, *Hedyu's-Sârî*, 460, 461

⁵⁷⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XII, 299

İbn Hacer'in tenkitlerinden Ebû Muâviye'yi A'meş'ten naklettiği rivâyetlerde tamamen sika olarak kabul ettiği, hıfz ve zabt bakımından A'meş'ten yaptığı rivâyetlerle diğer hocalarından yaptığı rivâyetleri birbirinden ayırdığı anlaşılmaktadır.

A'meş'in rivâyetlerinde Ebû Muâviye'yi sika mertebesinin en üstünde gören İbn Hacer, mîzan benzetmesiyle râvînin hıfzının ve zabtının kuvvetine işaret etmektedir.⁵⁷⁵

Ebû Muâviye'nin A'meş dışındaki hocalarından naklettiği rivâyetler için İbn Hacer'in "Yanılabılır" demesi, Ebû Muâviye'nin hatalarının az olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla söz konusu hatalar râvînin genel durumunu değil sadece o rivâyetleri etkiler. Hataların çok olması halinde ise bu durum râvînin zabtını etkilemektedir.⁵⁷⁶ Bununla birlikte Ebû Muâviye'nin zabtının A'meş'ten rivâyetlerinde ve diğer hocalarından rivâyetlerinde aynı olmadığı açıktır. Buhârî'nin A'meş'ten rivâyetleriyle ihticâc ederken Hişâm ibn Urve'den ve Bureyd ibn Ebî Burde'den mutâbı'ı bulunan rivâyetleri nakletmesi de bunu göstermektedir.

1.3. Cerh ve Ta'dîl Âlimlerinin Ebû Muâviye ed-Darîr'e Yönelik Tenkîtlерinin Değerlendirilmesi

Cerh ve ta'dîl âlimleri Ebû Muâviye ed-Darîr'in hocası A'meş'ten naklettiği rivâyetlerde sika olduğu konusunda görüş birliği içindedirler. Âlimlerden hiçbiri Ebû Muâviye'yi A'meş'in rivâyetlerinde sika mertebesinin altına indirmemiş, onu sadûk veya zayıf olarak nitelememiştir.

A'meş'in dışındaki hocalarından naklettiği rivâyetlerde ise cerh ve ta'dîl âlimlerinin çoğu Ebû Muâviye'yi yine sika olarak nitelemektedir. Müteşeddîd âlimlerden Nesâî ve İbn Hibbân, mütedil âlimlerden İbn Sa'd ve Dâraakutnî, mütesâhil âlimlerden İclî, müteaahhir âlimlerden de Zehebî ve Ebû Zur'a el-İrâkî, Ebû Muâviye ed-Darîr'i tamamen sika olarak görmektedir.

Müteşeddîd âlimlerden Yahya ibn Maîn ve müteaahhir âlimlerden İbn Hacer el-Askalânî, Ebû Muâviye'yi A'meş'in dışındaki hocalarından yaptığı rivâyetlerde sika olarak nitelemekle birlikte bazen hata ettiğine dikkat çekmektedir.

Abdurrahmân ibn Yusuf ibn Hırâş, rivâyetlerindeki ıztırâb dolayısıyla Ebû Muâviye'yi A'meş'in haricindeki hocalarından naklettiği rivâyetlerde sadûk mertebesine indirmektedir.

⁵⁷⁵ Daha fazla bilgi için bkz. Hâşimî, Sa'dî Mehdî Salih, *Şerhu Elfâzi't-Tevsîk ve't-Ta'dîlin-Nâdirâ ev Kalîleti'l-İsti'mâl*, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1992, 145

⁵⁷⁶ Abdullâtîf, *Davâbitu'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, 117

Ahmed ibn Hanbel, Ebû Muâviye'yi A'meş'in dışındaki hocalarından rivâyetlerinde hıfzının kötü olması sebebiyle zayıf olarak nitelendirmekte ve tad'îf mertebelerinden ikinci mertebeye yerleştirmektedir. İbn Numeyr de yine aynı sebep dolayısıyla Ebû Muâviye'yi A'meş'ten naklettiği rivâyetlerin dışında zayıf görmektedir.

Netice olarak, Ebû Muâviye ed-Darîr'in tüm rivâyetlerinde sika olduğu söylenebilir. Kendisinden daha sika râvîlerin rivâyetleriyle karşılaştırılarak ve muteber hadis âlimlerinin bildirmesiyle hata ettiği tespit edilen rivâyetler ise sika râvînin kendisinden daha sika olan bir râvîye muhalefeti olarak değerlendirilir.⁵⁷⁷

⁵⁷⁷ Sika râvînin kendisinden daha sika bir râvîye ya da sika râvîlere muhalefet ettiği hadis “şâz hadis” olarak adlandırılır. Bkz. Çakan, *Hadis Usûlü*, 125

İKİNCİ BÖLÜM: KÜTÜB-İ TİS'A'DA SENEDİNDE EBÛ MUÂVİYE ED-DARÎR BULUNAN HADİSLERİN TAHLİLİ

Kütüb-i Tis'a müelliflerinin eserlerine aldıkları rivâyetleri belirlerken kullandıkları metotlar birbirinden farklıdır. Buhârî ve Muslim hadislerde sahih olma şartı ararken diğer müellifler böyle bir şart gözetmemektedirler. Ayrıca Ebû Muâviye ed-Darîr'in hocalarından naklettiği rivâyetlerin farklı kaynaklarda farklı rivâyet sîgalarıyla nakledildiği görülmektedir. Aynı hadis bir kaynakta “haddesenâ” sîgasıyla nakledilirken bir diğerinde “an” sîgasıyla nakledilebilmektedir. Yine bir kaynakta asıl ya da şahid olarak nakledilen bir rivâyet bir başka kaynakta mutâbaat olarak zikredilebilmektedir. Bu sebeple müelliflerin her birinin Ebû Muâviye ed-Darîr'in rivâyetlerine nasıl yaklaştıklarını görmek için her bir eserdeki rivâyetler ayrı ayrı incelenecek ve değerlendirilecektir. Bölümün sonunda Ebû Muâviye ed-Darîr'in Kütüb-i Tis'a'daki toplam rivâyet sayısı tekrarlar çıkarılarak tespit edilecek ve ayrıca genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Râvînin hadisi hocasından hangi yolla aldığını gösteren sîgalardan “haddesenâ” hocadan işitilip alınan bir hadisi rivâyet ederken kullanılır. Hocanın huzurunda okunan ve hocanın tasdik ettiği hadisler de daha çok “ahberanâ” sîgasıyla nakledilmektedir. Bu iki sîga semâ ve dolayısıyla ittisâl ifade eder. “An” sîgası ise hadisin nasıl alındığını kesin olarak göstermez ve isnâdın muttasıl olduğuna işaret etmez.⁵⁷⁸

Ebû Muâviye ed-Darîr'in Kütüb-i Tis'a'daki rivâyetleri, hangi hocasından kaç rivâyetine yer verildiği ve Ebû Muâviye'nin o rivâyetleri hangi sîgalarla naklettiği yönünden incelenirken her bir hocası ve rivâyet sîgası için örnek olarak bir hadis zikredilecek, örnek hadisler için seçme imkânı olduğu durumlarda çalışmanın hacmi aşırı büyümesin diye mümkün olduğunca kısa metinli rivâyetler tercih edilecektir. Bir kaynakta örnek olarak zikredilen hadis diğer bir kaynakta örnek verilmeyerek tekrardan kaçınılacak, Ebû Muâviye'nin belirli bir hocasından sadece tek bir rivâyeti nakledilmişse, “haddesenâ” veya “an” sîgasıyla naklettiği tek bir hadis varsa seçme imkânı olmadığı için o hadis örnek olarak zikredilecek, fakat söz konusu hadis daha önce bir kaynaktaki rivâyetler incelenirken örnek olarak verilmişse tekrardan kaçınmak için çalışma içinde daha önce zikredildiği yere işaretle yetinilecektir. Ebû Muâviye, aynı rivâyeti iki kaynakta hocasından farklı sîgalarla naklediyorsa sîga farkı belirtilecektir.

⁵⁷⁸ Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 17, 25, 100

2.1. Kütüb-i Tis'a'daki Ebû Muâviye ed-Darîr Rivâyetlerinin Sayısı, Hocalarına ve Rivâyet Lafızlarına Göre Tasnifi

2.1.1. Buhârî'deki Rivâyetleri

Sahîh-i Buhârî'de Ebû Muâviye ed-Darîr kanalıyla nakledilen 49 rivâyet bulunmaktadır. Bu rivâyetlerden 5'i iki kez tekrar edilmiştir. Tekrarlar çıkarıldıktan sonra Sahîh-i Buhârî'de Ebû Muâviye ed-Darîr'den nakledilen 44 rivâyet kalmaktadır.

Buhârî, Ebû Muâviye ed-Darîr'den naklettiği rivâyetlerin 24'ünü mutâbaat olarak zikretmektedir. Tekrar rivâyetlerle birlikte mutâbaat olarak nakledilen rivâyetler çıkarıldıktan sonra Sahîh-i Buhârî'de Ebû Muâviye ed-Darîr aracılığıyla nakledilen rivâyetlerin 25 rivâyet olduğu görülmektedir.

Ebû Muâviye ed-Darîr, Buhârî tarafından asıl veya şahit olarak nakledilen 25 rivâyetinin 11'ini el-A'meş'ten, 11'ini Hişâm ibn Urve'den, 2'sini Ebû İshâk eş-Şeybânî'den ve birini de Bureyd ibn Ebî Burde'den rivâyet etmektedir.

Ebû Muâviye ed-Darîr, hocası el-A'meş'ten naklettiği 11 rivâyetin birini "hadesenâ" sîgasıyla ve 9'unu "an" sîgasıyla, tekrar eden bir rivâyeti de birinde "haddesenâ" ve diğerinde "an" sîgasıyla rivâyet etmektedir.

Ebû Muâviye'nin A'meş'ten "haddesenâ" sîgasıyla naklettiği rivâyet şudur:

حدثنا يوسف بن عيسى، حدثنا أبو معاوية، حدثنا الأعمش، عن إبراهيم، عن الأسود، عن عائشة رضي الله عنها،

قالت: "اشترى رسول الله صلى الله عليه وسلم من يهودي طعاما بنسيئة ورهنه درعه".

[Haddesenâ] Yusuf ibn İsa [haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] el-A'meş [an] İbrahim [an] el-Esved [an] Aişe (ra) dedi ki: "Rasûlullah (s) bir Yahudiden ücretini sonra vermek üzere yiyecek satın aldı ve zırhını ona rehin olarak verdi."⁵⁷⁹

A'meş'ten "an" sîgasıyla naklettiği rivâyetlerden biri ise şöyledir:

حدثنا محمد بن سلام، حدثنا أبو معاوية، عن الأعمش، عن زيد بن وهب وأبي ظبيان، عن جرير بن عبد الله،

قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "لا يرحم الله من لا يرحم الناس".

⁵⁷⁹ Buhârî, Buyû', 33; Muslim, Musâkât, 124; Nesâî, Buyû', 83; İbn Mâce, Ruhûn, 1

[Haddesenâ] Muhammed ibn Selâm [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] el-A'meş [an] Zeyd ibn Vehb ve Ebî Zabyân [an] Cerîr ibn Abdillâh dedi ki: Rasûlullah (s) “Allah, insanlara merhamet etmeyen kimseye merhamet etmez” buyurdu.⁵⁸⁰

A'meş'ten bir yerde “haddesenâ” ve bir başka yerde “an” sîgasıyla naklettiği rivâyet şudur:

حدثنا يحيى، حدثنا أبو معاوية، عن الأعمش، عن مجاهد، عن طاوس، عن ابن عباس رضي الله عنهما، عن النبي صلى الله عليه وسلم، أنه مر بقبرين يعذبان، فقال: “إنهما ليعذبان، وما يعذبان في كبير، أما أحدهما فكان لا يستتر من البول، وأما الآخر فكان يمشي بالنميمة”، ثم أخذ جريدة رطبة، فشققها بنصفين، ثم غرز في كل قبر واحدة، فقالوا: يا رسول الله، لم صنعت هذا؟ فقال: “لعله أن يخفف عنهما ما لم ييبسا”.

[Haddesenâ] Yahyâ [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] A'meş [an] Mucâhid [an] Tâvûs [an] İbn Abbas (ra) dedi ki: Hz. Peygamber (s) azap gören iki kabre uğradı. Şöyle buyurdu: “Onlar azap görüyorlar fakat büyük bir şey dolayısıyla azap görmüyorlar. Onlardan biri idrarından sakınmazdı. Diğeri ise kovuculuk yapardı.” Sonra yaş bir dal aldı ve ikiye böldü. Her bir kabre birini dikti. “Ey Allah'ın Rasûlü! Bunu niçin yaptın?” dediler. Şöyle buyurdu: “Umulur ki kurumadıkları sürece onların azapları hafifletilir.”⁵⁸¹

Buhârî bu rivâyeti Kitâbu'l-Vudû'da şu senetle nakleder:

حدثنا محمد بن المثنى، قال: حدثنا محمد بن خازم، قال: حدثنا الأعمش، عن مجاهد، عن طاوس، عن ابن عباس رضي الله عنهما قال:...

[Haddesenâ] Muhammed ibnu'l-Musenâ [haddesenâ] Muhammed ibn Hâzim [haddesenâ] A'meş [an] Mucâhid [an] Tâvûs [an] İbn Abbas (ra) dedi ki:...⁵⁸²

Ebû Muâviye ed-Darîr'in Hişâm ibn Urve'den naklettiği rivâyetlerin 9'unu “haddesenâ” sîgasıyla ve 2'sini “an” sîgasıyla rivâyet etmektedir.

Hişâm ibn Urve'den “haddesenâ” sîgasıyla naklettiği rivâyetlerden biri şudur:

⁵⁸⁰ Buhârî, Tevhîd, 2; Muslim, Fedâil, 66; Tirmizî, Birr ve Sıla, 16; Ahmed, XXXI, 507

⁵⁸¹ Buhârî, Cenâiz, 80; Muslim, Tahâra, 111; Ebû Dâvûd, Tahâra, 11; Tirmizî, Tahâra, 53; Nesâî, Tahâra, 28; İbn Mâce, Tahâra ve Sunenihâ, 26; Ahmed, III, 441

⁵⁸² Buhârî, Vudû, 57

حدثنا محمد، أخبرنا أبو معاوية، حدثنا هشام، عن أبيه، عن عائشة رضي الله عنها، قالت: كنت ألعب بالبنات عند النبي صلى الله عليه وسلم، وكان لي صواحب يلعبن معي، فكان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا دخل يتقمعن منه، فيسربهن إليّ، فيلعبن معي.

[Haddesenâ] Muhammed [ahberanâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Hişâm [an] babası (Urve ibnu'z-Zubeyr) [an] Âişe (ra) dedi ki: Hz. Peygamber'in (s) yanında oyuncak bebeklerle oynardım. Benimle birlikte oynayan kız arkadaşlarım vardı. Rasûlullah (s) içeri girince kız arkadaşlarım ondan saklanırlardı. Rasûlullah (s) onları bana gönderirdi ve onlar da benimle oynarlardı.⁵⁸³

Hişâm ibn Urve'den "an" sîgasıyla naklettiği iki rivâyetten biri şöyledir:

حدثنا محمد بن سلام، أخبرنا أبو معاوية، عن هشام، عن أبيه، عن عائشة رضي الله عنها: (وإن امرأة خافت من بعلها نشوزاً أو إعراضاً) قالت: هي المرأة تكون عند الرجل لا يستكثر منها، فيريد طلاقها ويتزوج غيرها، تقول له: أمسكني ولا تطلقني، ثم تزوج غيري، فأنت في حل من النفقة عليّ والقسمة لي، فذلك قوله تعالى: (فلا جناح عليهما أن يَصَالحا بينهما صلحا والصلح خير).

[Haddesenâ] Muhammed ibn Selâm [ahberanâ] Ebû Muâviye [an] Hişâm [an] babası (Urve ibnu'z-Zubeyr) [an] Âişe (ra) "Şayet bir kadın kocasının kötü davranmasından veya kendisinden yüz çevirmesinden korkarsa"⁵⁸⁴ ayeti hakkında şöyle dedi: O kadın kendisiyle birlikte olmayı çok fazla istemeyen bir erkeğin hanımıdır. Adam onu boşayıp başkasıyla evlenmek istemektedir. Kadın ona "Beni yanında tut ve boşama. Başkasıyla da evlen. Sen bana infak ve gece ayırma konularında serbestsin" der. Bu Allah Teâlâ'nın "Uzlaşarak aralarını düzeltmelerinde onlar için bir günah yoktur ve uzlaşmak daha hayırlıdır"⁵⁸⁵ ayetinde buyurduğudur.⁵⁸⁶

Ebû İshâk eş-Şeybânî'den yaptığı her iki rivâyeti de "an" sîgasıyla naklederken Bureyd ibn Ebî Burde'den yaptığı rivâyeti ise "haddesenâ" sîgasıyla nakletmektedir.

⁵⁸³ Buhârî, Edeb, 81; Ebû Dâvûd, Edeb, 61; İbn Mâce, Nikâh, 50; Ahmed, XL, 340

⁵⁸⁴ Nisâ, 4/128

⁵⁸⁵ Nisâ, 4/128

⁵⁸⁶ Buhârî, Nikâh, 94; Muslim, Tefsîr, 13; Ebû Dâvûd, 38; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, III, 501; Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed ibn Şuayb ibn Alî el-Horasânî (303/915), *es-Sünen el-Kubrâ*, I-XII, thk. Hasen Abdulmun'im Şelebî, Muessesetu'r-Risâle, 1. bs., Beyrut, 2001, X, 74

Ebû Muâviye'nin Ebû İshâk eş-Şeybânî'den "an" sîgasıyla naklettiği rivâyetlerden biri şöyledir:

حدثنا مسدد، حدثنا أبو معاوية، عن الشيباني، عن عكرمة، عن ابن عباس رضي الله عنهما، قال: نهى النبي صلى الله عليه وسلم عن المحاقلة والمزابنة".

[Haddesenâ] Musedded [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] eş-Şeybânî [an] Ikrima [an] İbn Abbas (ra) dedi ki: Hz. Peygamber (s) ekinin henüz başağı kurumadan satılmasını (muhâkele) ve yaş hurmayı kuru hurmayla değiştirmeyi (muzâbene) yasakladı.⁵⁸⁷

Ebû Muâviye'nin Bureyd ibn Ebî Burde'den "haddesenâ" sîgasıyla naklettiği rivâyet ise şudur:

حدثنا صدقة بن الفضل، أخبرنا أبو معاوية، حدثنا بريد بن أبي بردة، عن أبي بردة، عن أبي موسى رضي الله عنه، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "إن الله ليملي للظالم حتى إذا أخذه لم يفلته". قال: ثم قرأ (وكذلك أخذ ربك إذا أخذ القرى وهي ظالمة إن أخذه أليم شديد).

[Haddesenâ] Sadaka ibnu'l-Fadl [ahberanâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Bureyd ibn Ebî Burde [an] Ebû Burde [an] Ebû Musa (ra) dedi ki: Rasûlullah (s), "Şüphesiz ki Allah zalime mühlet verir. Onu yakalayınca ise kaçmasına izin vermez" buyurdu ve sonra "Rabbin, zulme sapan toplulukları yakalarken işte böyle yakalar. Onun yakalaması acı verici ve şiddetlidir"⁵⁸⁸ ayetini okudu.⁵⁸⁹

Ebû Muâviye ed-Darîr'in *Sahîh-i Buhârî*'de asıl ve şahit olarak nakledilen rivâyetleri hocaları ve rivâyet sîgaları yönünden incelendiğinde şu tablo ortaya çıkmaktadır:

Ebû Muâviye'nin Hocası		Haddesenâ	An	Haddesenâ ve An	Toplam
1	A'meş	1	9	1	11
2	Hişâm ibn Urve	9	2	-	11

⁵⁸⁷ Buhârî, Buyû', 82; Ahmed, III, 428. Bu hadis ayrıca Abdullah ibn Omer (ra), Ebû Hureyre (ra), Câbir ibn Abdillâh (ra) ve Râfi' ibn Hadîc (ra) tarafından da rivâyet edilmektedir. Bkz. Muslim, Buyû', 81; Ebû Dâvûd, Buyû', 32; Tirmizî, Buyû', 14; Nesâî, Muzâraa, 2; İbn Mâce, Ticârât, 54

⁵⁸⁸ Hûd, 11/102

⁵⁸⁹ Buhârî, Tefsîru'l-Kur'ân, 167; Muslim, Birr ve Sıla ve Âdâb, 61; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 12; İbn Mâce, Fiten, 22

3	Ebû İshâk eş-Şeybânî	-	2	-	2
4	Bureyd ibn Ebî Burde	1	-	-	1
Toplam		11	13	1	25

Bu tabloya baktığımızda A'meş'ten ve Hişâm ibn Urve'den yaptığı nakillerin daha ağırlıklı olduğunu görmekteyiz.

Ebû Muâviye'nin A'meş'ten rivâyetlerinde “an” sîgasıyla ve Hişâm ibn Urve'den rivâyetlerinde ise “haddesenâ” sîgasıyla yaptığı nakillerin daha çok olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum Buhârî'nin söz konusu rivâyetleri Ebû Muâviye'nin A'meş'ten işittiğine ve tedlis yapmadığından emin olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Ebû Muâviye'nin az da olsa Hişâm ibn Urve'den ve Ebû İshâk eş-Şeybânî'den “an” sîgasıyla yaptığı rivâyetlerin Sahih-i Buhârî'de yer alması tedlisle itham edilen râvînin A'meş dışındaki diğer hocalarından semâ ifade etmeyen sîgalarla yaptığı rivâyetlerin de - şayet Ebû Muâviye'ye başka râviler de mutâbaat etmişlerse – Buhârî tarafından reddedilmediğine işaret etmektedir.⁵⁹⁰

2.1.2. Muslim'deki Rivâyetleri

Sahih-i Muslim'de Ebû Muâviye ed-Darîr kanalıyla nakledilen 260 rivâyet yer almaktadır. Bu rivâyetlerden ikisi iki kez tekrar edilmiştir.

Tekrar rivâyet çıkarıldıktan sonra geri kalan 258 rivâyetten 68'i asıl ve şahit rivâyetler, 190'ı ise mutâbaat olarak nakledilmektedir.

Ebû Muâviye ed-Darîr, Muslim tarafından asıl ve şahit olarak nakledilen 68 rivâyetten 1'ini Bureyd ibn Ebî Burde, 6'sını Âsım el-Ahvel, 9'unu Hişâm ibn Urve ve 52'sini de el-A'meş'ten rivâyet etmektedir.

Ebû Muâviye ed-Darîr, hocası A'meş'ten naklettiği 52 rivâyetin 3'ünü “haddesenâ” sîgasıyla ve geri kalan 48'ini “an” sîgasıyla rivâyet etmektedir. Bir rivâyeti ise hem “haddesenâ” ve hem de “an” sîgasıyla naklettiği görülmektedir ve o rivâyet şudur:

⁵⁹⁰ İbn Hacer, Ebû Muâviye'nin Hişâm ibn Urve ve Bureyd ibn Ebî Burde'den naklettiği ve Sahih-i Buhârî'de yer alan rivâyetlerde Ebû Muâviye'ye başka râvilerin de mutâbaat ettiğini belirtir. (Bkz. sf. 66) Meselâ Ebû Muâviye'nin Hişâm ibn Urve'den “an” sîgasıyla naklettiği Hz. Aişe hadisi (Bkz. sf. 72) Sahih-i Buhârî'nin başka yerlerinde Hişâm ibn Urve'den Sufyân es-Sevrî ve Abdullah ibnu'l-Mubârek yoluyla da rivâyet edilmektedir. Bkz. Buhârî, Mezâlim ve Ğasb, 12; Sulh, 4; Tefsîru'l-Kur'ân, 102

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب، قالا: حدثنا أبو معاوية، حدثنا الأعمش، عن عمرو بن مرة، عن أبي عبيدة، عن أبي موسى، قال: قام فينا رسول الله صلى الله عليه وسلم بخمس كلمات فقال: "إن الله عز وجل لا ينام، ولا ينبغي له أن ينام، ويخفض القسط ويرفعه، يرفع إليه عمل الليل قبل عمل النهار، وعمل النهار قبل عمل الليل، حجابُه النور - وفي رواية أبي بكر: النار - لو كشفه لأحرقت سبحات وجهه ما انتهى إليه بصره من خلقه". وفي رواية أبي بكر، عن الأعمش، ولم يقل: حدثنا.

[Haddesenâ] Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe ve Ebû Kureyb [haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] A'meş [an] Amr ibn Murra [an] Ebû Ubeyde [an] Ebû Musa (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) aramızda ayağa kalkıp şu beş cümleyi söyledi: “Şüphesiz Allah azze ve celle uyumaz. Zaten onun uyuması da imkansızdır. Mîzânı indirir ve yükseltir. Gecenin ameli gündüzün amelinden önce ve gündüzün ameli gecenin amelinden önce ona yükseltilir. Onun hicabı nurdur - Ebû Bekr’în rivâyetinde “ateştir” – Şayet onu açacak olsa yüzünün nurları ihâta ettiği tüm mahlûkâtını yakardı.” Ebû Bekr’in rivâyetinde Ebû Muâviye A'meş'ten “an” sîgasıyla nakletmiştir ve “haddesenâ” dememiştir.⁵⁹¹

A'meş'ten “an” sîgasıyla naklettiği rivâyetlerden biri de şudur:

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب وإسحاق - قال إسحاق: أخبرنا، وقال الآخرون: حدثنا أبو معاوية، عن الأعمش، عن إبراهيم، عن الأسود، عن عائشة رضي الله عنها، قالت: "ما رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم صائما في العشر قط".

[Haddesenâ] Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe, Ebû Kureyb ve İshak; İshak [ahberanâ] Ebû Muâviye, diğer ikisi [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] A'meş [an] İbrahim [an] el-Esved [an] Âişe (ra) dedi ki: “Rasûlullah’ın (s) (Zilhicce ayının başındaki) on günde oruç tuttuğunu hiç görmedim.”⁵⁹²

Ebû Muâviye’nin Hişâm ibn Urve’den naklettiği 9 rivâyetin hepsini “an” sîgasıyla nakletmektedir. O rivâyetlerden biri şöyledir:

⁵⁹¹ Muslim, İmân, 293; İbn Mâce, Mukaddime, 13; Ahmed, XXXII, 404, 405; Tayâlisî, Ebu Dâvûd Suleymân ibn Dâvûd ibn el-Cârûd (204/819), *Musned*, I-IV, thk. Muhammed ibn Abdilmuhsin et-Turkî, Dâru Hecer, 1. bs., Mısır, 1999, I, 395; İbn Hibbân, Ebu Hâtim Muhammed ibn Hibbân ibn Ahmed el-Bustî (ö. 354/965), *el-Ihsân fî Takrîbi Sahîhi İbni Hibbân*, I-XVIII, trb. Emir Alâuddin Ali ibn Balabân el-Fârisî, thk. Şuayb el-Arnâvût, Muessesetu’r-Risâle, 1. bs., Beyrut, 1988, I, 499; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Evsat*, II, 142

⁵⁹² Muslim, İ’tikâf, 9; Ebû Dâvûd, Savm, 62; Tirmizî, Savm, 51; İbn Mâce, Sıyâm, 39; Ahmed, XL, 177

حدثنا يحيى بن يحيى، أخبرنا أبو معاوية، عن هشام بن عروة، عن أبيه، عن عائشة، قالت: قال لي رسول الله صلى الله عليه وسلم: "لولا حداثة عهد قومك بالكفر لنقضت الكعبة، ولجعلتها على أساس إبراهيم، فإن قريشا حين بنت البيت استقصرت، وجعلت له خلفاً".

[Haddesenâ] Yahyâ ibn Yahyâ [ahberanâ] Ebû Muâviye [an] Hişâm ibn Urve [an] babası (Urve ibnu'z-Zubeyr) [an] Aişe (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) bana şöyle buyurdu: “Şayet kavmin küfürden yeni çıkmış olmasaydı Kâbe’yi yıkıp İbrahim’in temeli üzerine inşa ederdim. Çünkü Kureyş Beytullah’ı inşa ederken (malzemeleri yetmediği için) eksik olarak inşa etti. Ona bir de arka kapı yapardım.”⁵⁹³

Âsım el-Ahvel’den yaptığı 6 rivâyetin hepsini de yine “an” sîgasıyla aktarırken Bureyd ibn Ebî Burde’den yaptığı rivâyeti ise “haddesenâ” sîgasıyla rivâyet etmektedir.

Ebû Muâviye’nin Âsım el-Ahvel’den “an” sîgasıyla yaptığı rivâyetlerden biri şöyledir:

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة، وابن نمير، قالوا: حدثنا أبو معاوية، عن عاصم، عن عبد الله بن الحارث، عن عائشة، قالت: كان النبي صلى الله عليه وسلم لم يقعد إلا مقدار ما يقول: "اللهم أنت السلام ومنك السلام، تباركت ذا الجلال والإكرام". وفي رواية ابن نمير "يا ذا الجلال والإكرام".

[Haddesenâ] Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe ve İbn Numeyr [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Âsım [an] Abdullah ibnu'l-Hâris [an] Âişe (ra) dedi ki: “Hz. Peygamber (s) sadece “Allah’ım! Sen Selâm’sın ve selâmet sendendir. Celâl ve ikrâm sahibi, yüceler yücesisin” diyecek kadar oturdu.” İbn Numeyr’in rivâyetinde “Ey celâl ve ikrâm sahibi” lafzıyla nakledilmektedir.⁵⁹⁴

Bureyd ibn Ebî Bureyd’den “haddesenâ” sîgasıyla yaptığı tek rivâyet ise Buhârî’nin de naklettiği hadistir.⁵⁹⁵

Ebû Muâviye ed-Darîr’in *Sahîh-i Muslim*’de asıl ve şahit olarak nakledilen rivâyetleri hocaları ve rivâyet sîgaları yönünden incelendiğinde şu tablo ortaya çıkmaktadır:

⁵⁹³ Buhârî, Hacc, 42; Muslim, Hacc, 398; Tirmizî, Hacc, 47; Nesâî, Menâsiku'l-Hacc, 125; Ahmed, XL, 339, 340

⁵⁹⁴ Muslim, Mesâcid, 26; Tirmizî, Salât, 112; İbn Mâce, İkâmetu's-Salavât, 32; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, 268; İbn Râhûye, Ebû Yakûb İshâk ibn İbrâhîm ibn Mahled et-Temîmî el-Hanzalî el-Mervezî (238/853), *Musned*, I-V₃ thk. Abdülğafûr ibn Abdilhak el-Belûşî, Mektebetu'İmân, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1991, III, 746

⁵⁹⁵ Bkz. sf. 73

Ebû Muâviye'nin Hocası		Haddesenâ	An	Haddesenâ ve An	Toplam
1	A'meş	3	48	1	52
2	Hişâm ibn Urve	-	9	-	9
3	Âsım el-Ahvel	-	6	-	6
4	Bureyd ibn Ebî Burde	1	-	-	1
Toplam		4	63	1	68

Bu tabloya bakıldığında Ebû Muâviye'nin A'meş'ten yaptığı rivâyetlerin daha çok ve söz konusu rivâyetlerin büyük çoğunluğunun “an” sîgasıyla olduğu görülmektedir. Râvînin Hişâm ibn Urve'den ve Âsım el-Ahvel'den rivâyetleri de yine “an” sîgasıyladır.

Muslim, râvî ile hocasının muâsır olmalarını ittisâl için yeterli görür ve likâ şartı aramaz. Müdellis olmayan sika râvînin hocasından “an” sîgasıyla rivâyetinin semâ ifade ettiğini ve râvî müdellis ise ancak o zaman “an” sîgasıyla naklettiği rivâyetleri hocasından işitip işitmediğinin araştırılması gerektiğini belirtir.⁵⁹⁶ Ebû Muâviye tedlîs ile itham edilen râvilerdendir. Eserine aldığı hadislerde sıhhat şartı arayan Muslim'in naklettiği Ebû Muâviye rivâyetlerinin sahîh olduğu kabul edilir. Söz konusu rivâyetleri Ebû Muâviye'nin başka kaynaklarda semâ ifade eden bir sîgayla naklediyor olması veya müdellis olmayan sika bir râvînin Ebû Muâviye'ye mutâbaat ediyor olması mümkündür. Muslim'in Sufyân es-Sevrî gibi ilminin çokluğu yanında tedlîsi az olan sika râvîlerin yer aldığı ikinci mertebede tasnîf edilen Ebû Muâviye'nin rivâyetlerinde semâ şartı aramamış olması da ihtimal dâhilindedir.

2.1.3. Ebû Dâvûd'daki Rivâyetleri

Ebû Dâvûd'un *Sunen*'inde Ebû Muâviye ed-Darîr kanalıyla nakledilen 91 rivâyet yer almaktadır. Rivâyetlerden 2'si iki kez ve biri de 4 kez zikredilmiştir. Tekrarlar çıkarıldıktan sonra geri kalan 86 rivâyetten 60'ı asıl ve şahit olarak, 26'sı ise mutâbaat olarak nakledilmektedir.

Ebû Muâviye ed-Darîr, söz konusu rivâyetlerin 44'ünü hocası A'meş'ten, 4'ünü Hişâm ibn Urve'den yapmaktadır. Ayrıca Ubeydullah ibn Omer el-Omerî, el-Hasen ibn Amr, İsmail ibn Ebî Halid, Ebû İshâk eş-Şeybânî, Cafer ibn Burkân, Hilâl ibn Âmir, Hilâl ibn

⁵⁹⁶ Muslim, Mukaddime, 7

Meymûn, Mishâc ibn Musa, Davûd ibn Ebî Hind, Utbe ibn Humeyd ed-Dabbî, Ebû Mâlik el-Eşcaî ve Muhammed ibn İshâk'tan da birer rivâyet nakletmektedir.

Ebu Muâviye'nin A'meş'ten rivâyetlerinin 12'si "haddesenâ" ve biri "ahberanâ" sîgasıyladır.

A'meş'ten "haddesenâ" sîgasıyla naklettiği rivâyetlerden biri şudur:

حدثنا أحمد بن حنبل، حدثنا أبو معاوية، حدثنا الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "من حسا سما فسمه في يده، يتحسّاه في نار جهنم خالدا مخلدا فيها أبدا".

[Haddesenâ] Ahmed ibn Hanbel [haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] A'meş [an] Ebû Salih [an] Ebû Hureyre (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: "Kim zehir içerek intihar ederse cehennem ateşinde elinde zehir olur ebedi olarak orada onu içer."⁵⁹⁷

A'meş'ten "ahberanâ" sîgasıyla naklettiği rivâyet ise şöyledir:

حدثنا أحمد بن حنبل، حدثنا أبو معاوية، أخبرنا الأعمش، عن سالم بن أبي الجعد، عن جابر بن عبد الله، قال: قال لي رسول الله صلى الله عليه وسلم: "أتزوجت؟"، قلت: نعم، قال: "بكر أم ثيبا؟"، فقلت: ثيبا، قال: "أفلا بكر تلاعبها وتلاعبك".

[Haddesenâ] Ahmed ibn Hanbel [haddesenâ] Ebû Muâviye [ahberanâ] A'meş [an] Sâlim ibn Ebi'l-Ca'd [an] Câbir ibn Abdillâh (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) bana "Evlendin mi?" diye sordu. Evet, dedim. "Bakire mi, dul mu?" diye sordu. Ben dul olduğumu söyleyince şöyle buyurdu: "Kendisiyle oynaşacağın ve seninle oynaşacak bir bakireyle evlenseydin ya."⁵⁹⁸

A'meş'ten 31 rivâyeti ise "an" sîgasıyladır ve o rivâyetlerden biri şu şekildedir:

حدثنا مسدد، حدثنا أبو معاوية، عن الأعمش، عن أبي رزين وأبي صالح، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "إذا قام أحدكم من الليل، فلا يغمس يده في الإناء حتى يغسلها ثلاث مرات، فإنه لا يدرى أين باتت يده".

⁵⁹⁷ Buhârî, Tıb, 55; Muslim, İman, 175; Ebû Dâvûd, Tıb, 11; Tirmizî, Tıb, 7; Nesâî, Cenâiz, 68; Ahmed, XII, 416
⁵⁹⁸ Buhârî, Meğâzî, 18; Muslim, Nikâh, 54; Ebû Dâvûd, Nikâh, 3; Tirmizî, Nikâh, 13; Nesâî, Nikâh, 6; İbn Mâce, Nikâh, 7

[Haddesenâ] Musedded [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] A'meş [an] Ebû Razîn ve Ebû Salih [an] Ebû Hureyre (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “Sizden biri uykudan kalktığında üç kez yıkamadan elini kaba sokmasın. Çünkü o elinin nerede gecelediğini bilmez.”⁵⁹⁹

Ebû Muâviye ed-Darîr'in Hişam ibn Urve'den yaptığı 4 rivâyetin hepsi “an” sîgasıyladır. O rivâyetlerden biri şudur:

حدثنا النفيلى، حدثنا أبو معاوية، عن هشام بن عروة، عن عبد الرحمن بن سعد، عن ابن كعب بن مالك، عن أبيه: “أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يأكل بثلاث أصابع ولا يمسح يده حتى يلعقها”.

[Haddesenâ] en-Nufeyliy [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Hişam ibn Urve [an] Abdurrahman ibn Sa'd [an] İbn Ka'b ibn Mâlik [an] babası (Ka'b ibn Mâlik) dedi ki: “Hz. Peygamber (s) üç parmakla yedi ve o parmakları yalamadan elini silmezdi.”⁶⁰⁰

Ebû Muâviye ed-Darîr'in kendilerinden birer rivâyet naklettiği hocalarından Hilâl ibn Meymûn'dan rivâyeti “an” sîgasıyladır ve şöyledir:

حدثنا محمد بن عيسى، حدثنا أبو معاوية، عن هلال بن ميمون، عن عطاء بن يزيد، عن أبي سعيد الخدري، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: “الصلاة في جماعة تعدل خمسا وعشرين صلاة، فإذا صلاها في فلاة فأتهم ركوعها وسجودها بلغت خمسين صلاة”.

[Haddesenâ] Muhammed ibn İsa [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Hilâl ibn Meymûn [an] Atâ ibn Yezîd [an] Ebû Saîd el-Hudrî (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “Cemaatle kılınan namaz yirmi beş namaza eşittir. Onu rukûlarını ve secdelerini tam yaparak kırsal alanda kılsa elli namaz sevabına ulaşır.”⁶⁰¹

Mishâc ibn Musa ed-Dabbî'den rivâyeti de yine “an” sîgasıyladır ve şu şekildedir:

⁵⁹⁹ Buhârî, Vudû, 26; Muslim, Tahâra, 87; Ebû Dâvûd, Tahâra, 47; Tirmizî, Tahâra, 19; Nesâî, Gûsl ve Teyemmum, 31; İbn Mâce, Tahâra, 40

⁶⁰⁰ Muslim, Eşribe, 131; Ebû Dâvûd, Et'ime, 51; Ahmed, XLV, 144; Dârimî, Et'ime, 10; İbn Ebî Şeybe, Musannef, V, 135

⁶⁰¹ Ebû Dâvûd, Salât, 49; Hâkim, Mustedrek, I, 326. Hâkim, Buhârî ve Muslim'in şartlarına göre sahih olduğunu ifade eder ve Zehebî de buna muvâfakat eder. Hadisin “Cemaatle kılınan namaz yirmi beş namaza eşittir” şeklindeki ilk bölümü Buhârî ve Muslim tarafından Abdullah ibn Omer (ra) ve Ebû Hureyre (ra) yoluyla rivâyet edilir. Bkz. Buhârî, Ezân, 30; Muslim, Mesâcid, 247

حدثنا مسدد، حدثنا أبو معاوية، عن المسحاج بن موسى، قال: قلت لأنس بن مالك: حدثنا ما سمعت من رسول الله صلى الله عليه وسلم، قال: "كنا إذا كنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في السفر، فقلنا: زالت الشمس، أو لم تزل، صلى الظهر، ثم ارتحل".

[Haddesenâ] Musedded [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Mishâc ibn Musa dedi ki: Enes ibn Mâlik'e "Bize Rasûlullah'tan (s) işittiğini anlat" dedim. Şöyle dedi: "Rasûlullah (s) ile birlikte yolculukta iken "Güneş döndü ya da dönmedi" demiştik. Öğle namazını kıldı ve yola çıktı."⁶⁰²

Ebû Muâviye'nin hocası el-Hasen ibn Amr el-Fukaymî'den [an] sîgasıyla naklettiği ve *Sunen-i Ebî Davûd*'da yer alan rivâyet şöyledir:

حدثنا مسدد، حدثنا أبو معاوية محمد بن خازم، عن الحسن بن عمرو، عن مهران أبي صفوان، عن ابن عباس، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "من أراد الحج فليتعجل".

[Haddesenâ] Musedded [haddesenâ] Ebû Muâviye Muhammed ibn Hâzim [an] el-Hasen ibn Amr [an] Mihrân ibn Ebî Safvân [an] İbn Abbas (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) "Kim hac yapmak isterse acele etsin" buyurdu.⁶⁰³

Utbe ibn Humeyd ed-Dabbî'den rivâyeti de yine "an" sîgasıyladır ve şu şekildedir:

حدثنا وهب بن بقية، أخبرنا أبو معاوية، عن عتبة بن أبي معاذ، عن عبيد الله بن أبي بكر بن أنس، عن أنس بن مالك، أنه كان يكتحل وهو صائم.

[Haddesenâ] Vehb ibn Bakiyye [ahberanâ] Ebû Muâviye [an] Utbe ibn Ebî Muaz [an] Ubeydullah ibn Ebî Bekr ibn Enes [an] Enes ibn Mâlik, Enes oruçlu iken sürme çekti.⁶⁰⁴

⁶⁰² Ebû Dâvûd, Salât, 272; Ahmed, XIX, 164. *Sunen-i Ebû Dâvûd*'u ve *Musned*'i tahkik eden Şuayb el-Arnâvût, isnâdının sahîh olduğunu belirtir.

⁶⁰³ Ebû Dâvûd, Menâsik, 5; İbn Mâce, Menâsik, 1; Ahmed, III, 435, 436; Dârimî, Menâsik, 1; Tayâlisî, *Musned*, II, 280; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, III, 227; Hâkim, *Mustedrek*, I, 617. Hâkim, isnâdının sahîh olduğunu söylerken Zehebî herhangi bir hüküm vermemiştir. Bûsîrî, İbn Mâce'deki rivâyetin isnâdında zayıf râvî bulunduğunu fakat hadisin başka yolla da rivâyet edildiğini bildirir. Bkz. Bûsîrî, Ebu'l-Abbas Şihâbuddîn Ahmed ibn Ebî Bekr ibn İsmail (840/1436), *Misbâhu'z-Zucâce fî Zevâidi İbn Mâce*, I-IV, thk. Muhammed el-Muntekî el-Keşnâvî, Dâru'l-Arabiyye, Beyrut, 1983, III, 179, 180

⁶⁰⁴ Ebû Dâvûd, Savm, 31; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 304. Ebû Dâvûd'un *Sunen*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnâvût, hasen olduğunu ve Utbe dışındaki râvîlerinin sika olduklarını belirtir. Utbe ibn Humeyd ed-Dabbî için İbn Hacer "Sadûk, evhâmı var" der. Bkz. İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, 380

Cafer ibn Burkân'dan "haddesenâ" sîgasıyla yaptığı rivâyet ise şudur:

حدثنا سعيد بن منصور، حدثنا أبو معاوية، حدثنا جعفر بن برقان، عن يزيد بن أبي نشبة، عن أنس بن مالك، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "ثلاث من أصل الإيمان: الكف عمن قال لا إله إلا الله، لا نكفره بذنوب، ولا نخرجه من الإسلام بعمل، والجهاد ماض منذ بعثني الله إلى أن يقاتل آخر أمتي الدجال لا يطله جور جائر، ولا عدل عادل، والإيمان بالأقدار".

[Haddesenâ] Saîd ibn Mansûr [haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Cafer ibn Burkân [an] Yezîd ibn Ebî Nuşbe [an] Enes ibn Mâlik dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: "Üç şey imanın aslındadır: "Lâ ilâhe illallah" diyene dokunmamak. Bir günah sebebiyle o kişiyi tekfir etmeyiz ve bir amel dolayısıyla onu İslam'dan çıkarmayız. Cihad, Allah'ın beni peygamber olarak gönderdiği günden ümmetimin en sonuncu fertleri Deccâl ile savaşınca kadar devam eder. Ne zalim birinin zalimliği ve ne de adil birinin adaleti onu ortadan kaldırır. Üçüncüsü de kadere imandır."⁶⁰⁵

İsmail ibn Ebî Halid'den "an" sîgasıyla yaptığı rivâyet ise şöyledir:

حدثنا هناد بن السري، حدثنا أبو معاوية، عن إسماعيل، عن قيس، عن جرير بن عبد الله، قال: بعث رسول الله صلى الله عليه وسلم سرية إلى خثعم فاعتصم الناس منهم بالسجود، فأسرع فيهم القتل، قال: بلغ ذلك النبي صلى الله عليه وسلم، فأمر لهم بنصف العقل، وقال: "انا بريء من كل مسلم يقيم بين أظهر المشركين". قالوا: يا رسول الله، لم؟ قال: "لا تراءى ناراهما".

[Haddesenâ] Hennâd ibnu's-Seriyy [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] İsmail [an] Kays [an] Cerîr ibn Abdillâh dedi ki: Rasûlullah (s) Has'am kabilesine bir seriyye gönderdi. İnsanlar onlardan kendilerini korumak için secde ettiler. Seriyye hızlı davranıp onları öldürdü. Bu Hz. Peygamber'e (s) ulaşınca onlar için yarım diyet verilmesini emretti. "Ben, müşriklerin

⁶⁰⁵ Ebû Dâvûd, Cihâd, 34; Kâsım ibn Sellâm, Ebû Ubeyd el-Kâsım ibn Sellâm ibn Miskîn el-Herevî (224/838), *el-İmân*, thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, el-Mektebu'l-İslâmî, 2. bs., Beyrut, 1983, 47; Saîd ibn Mansûr, Ebû Osmân Saîd ibn Mansûr ibn Şu'be el-Horasânî (227/842), *Sunen*, I-II, thk. Habîburrahmân el-A'zamî, Dâru's-Selefiyye, 1. bs., Hindistan, 1982, II, 176; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, IX, 262; Ziyâuddîd el-Makdisî, Ebû Abdillâh Ziyâuddîn Muhammed ibn Abdilvâhid ibn Ahmed es-Sa'dî (643/1245), *el-Ehâdisu'l-Muhtâra mimmâ lem yuhricu'l-Buhârî ve Muslim fî Sahihayhimâ*, I-XIII, thk. Abdulmelik ibn Abdillâh ibn Duheyş, Dâru Hıdır, 3. bs., Beyrut, 2000, VII, 285. Ebû Dâvûd'un *Sunen*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnâvût, Yezîd ibn Ebî Nuşbe'nin mechûl olması sebebiyle senedinin zayıf ve hadisin hasen li gayrihî olduğunu belirtir.

arasında yaşayan her Müslümandan berîyim” buyurdu. “Ey Allah’ın Rasûlü! Niçin?” diye sorduklarında ise “İkisinin ateşleri birbirini görmemeli”⁶⁰⁶ buyurdu.⁶⁰⁷

Ebû Muâviye’nin Ebû İshâk eş-Şeybânî’den “haddesenâ” sîgasıyla yaptığı ve *Sunen-i Ebî Dâvûd*’da yer alan rivâyet şu şekildedir:

حدثنا محمد بن العلاء، حدثنا أبو معاوية، حدثنا أبو إسحاق الشيباني، عن محمد بن أبي مجالد، عن عبد الله بن أبي أوفى، قال: قلت: "هل كنتم تخمسون -يعني الطعام- في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم؟" فقال: "أصبنا طعاما يوم خيبر، فكان الرجل يحيى فيأخذ منه مقدار ما يكفيه، ثم ينصرف".

[*Haddesenâ*] Muhammed ibnu’l-Alâ [*haddesenâ*] Ebû Muâviye [*haddesenâ*] Ebû İshâk eş-Şeybânî [*an*] Muhammed ibn Ebî Mucâlid [*an*] Abdullah ibn Ebî Evfâ (ra). Muhammed ibn Ebî Mucâlid dedi ki: “Rasûlullah (s) zamanında -yiyecekleri kastederek- beşte bir ayırır mıydınız?” diye sordum. Abdullah ibn Ebî Evfâ (ra) şöyle dedi: “Hayber (savaşı) günü bir yiyecek ele geçirdik. Kişi gelip ondan kendisine yetecek kadar alır ve sonra giderdi.”⁶⁰⁸

Ubeydullah ibn Omer el-Omerî’den ise “haddesenâ” sîgasıyla şu rivâyeti nakleder:

حدثنا أحمد بن حنبل، حدثنا أبو معاوية، حدثنا عبيد الله، عن نافع، عن ابن عمر، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم أسهم لرجل ولفرسه ثلاثة أسهم: سهما له وسهما لفرسه.

[*Haddesenâ*] Ahmed ibn Hanbel [*haddesenâ*] Ebû Muâviye [*haddesenâ*] Ubeydullah [*an*] Nafi’ [*an*] İbn Omer (ra) dedi ki: “Rasûlullah (s) bir adama ve atına (ganimetten) üç hisse verdi. Bir hisse adama ve iki hisse atına.”⁶⁰⁹

⁶⁰⁶ Bu ifade “Müslümanların ve müşriklerin evleri birbirlerine yakın olmamalı” şeklinde anlaşıldığı gibi “Müslüman, müşrikin sıfatlarını benimseyip ona benzemez ve müşrikin ahlâkıyla ahlâklanmaz” şeklinde de anlaşılmıştır. Bkz. Kazvîni, Ebu’l-Kâsım Abdulkarîm ibn Muhammed ibn Abdilkerîm er-Râfîi el-Kazvîni (623/1226), *Şerhu Musnedi’s-Şâfiî*, I-IV, thk. Ebû Bekir Vâil Muhammed Bekir Zehrân, Katar Vakıflar Bakanlığı, 1. bs., Katar, 2007, III, 277

⁶⁰⁷ Ebû Dâvûd, Cihâd, 103; Tirmizî, Siyer, 42; Nesâî, Kasâme, 25; İbnu’l-A’râbî, *Mu’cem*, II, 439; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, II, 303; Beyhâkî, *es-Sunenu’l-Kubrâ*, VIII, 225. Ebû Dâvûd’un *Sunen*’ini tahkîk eden Şuayb el-Arnâvût, isnâdının sahîh olduğunu söyler.

⁶⁰⁸ Ebû Dâvûd, Cihâd, 136; Saîd ibn Mansûr, *Sunen*, II, 318; Hâkim, *Mustedrek*, II, 137. Hâkim, hadisin Buhârî’nin şartına göre sahîh olduğunu belirtir ve Zehebî de buna muvâfakat eder.

⁶⁰⁹ Muslim, Cihâd ve Siyer, 57; Ebû Dâvûd, Cihâd, 152; Tirmizî, Siyer, 6; İbn Mâce, Cihâd, 36. Buhârî ise İbn Omer’den (ra) “قسم رسول الله صلى الله عليه وسلم يوم خيبر للفرس سهمين، وللراجل سهما” “Rasûlullah (s) Hayber günü ata iki hisse ve piyadeye bir hisse ayırdı” lafzıyla rivâyet eder ve Nafi’ in bunu yorumlayarak “Kişinin yanında atı varsa ona üç hisse, yoksa tek hisse vardır” dediğini aktarır. Buhârî, Meğâzî, 40

Hilâl ibn Âmir'den "an" sîgasıyla yaptığı rivâyet ise şudur:

حدثنا مسدد، حدثنا أبو معاوية، عن هلال بن عامر، عن أبيه، قال: "رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم بمنى يخطب على بغلة، وعليه برد أحمر، وعلي رضي الله عنه أمامه يُعَبِّرُ عنه".

[Haddesenâ] Musedded [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Hilâl ibn Âmir [an] babası (Âmir ibn Amr el-Muzenî) dedi ki: "Rasûlullah'ı (s) Mina'da bir katır üzerinde hutbe verirken gördüm. Üzerinde kırmızı bir kaftan vardı. Ali (ra) onun önündeydi ve sözlerini (yüksek sesle) iletiyordu."⁶¹⁰

Dâvûd ibn Ebî Hind'den "haddesenâ" sîgasıyla naklettiği rivâyet şu şekildedir:

حدثنا أحمد بن حنبل، حدثنا أبو معاوية، حدثنا داود بن أبي هند، عن أبي حرب بن أبي الأسود، عن أبي ذر، قال: إن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لنا: "إذا غضب أحدكم وهو قائم فليجلس، فإن ذهب عنه الغضب وإلا فليضطجع".

[Haddesenâ] Ahmed ibn Hanbel [haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Dâvûd ibn Ebî Hind [an] Ebû Harb ibn Ebi'l-Esved [an] Ebû Zer (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) bize şöyle buyurdu: "Sizden biri öfkelendiğinde ayakta ise otursun. Şayet öfkesi hâlâ geçmezse uzansın."⁶¹¹

Ebû Mâlik el-Eşcaî'den "an" sîgasıyla naklettiği rivâyet şöyledir:

حدثنا عثمان وأبو بكر ابنا أبي شيبة المعنى، قالوا: حدثنا أبو معاوية، عن أبي مالك الأشجعي، عن ابن خدير، عن ابن عباس، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "من كانت له أنثى فلم يئدها، ولم يهنها، ولم يؤثر ولده عليها، -قال: يعني الذكور- أدخله الله الجنة". ولم يذكر عثمان يعني الذكور.

⁶¹⁰ Ebû Dâvûd, Libâs, 23; Ahmed, XXV, 264; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, III, 350; Tebrîzî, Velîyyuddîn Ebû Abdillâh Muhammed ibn Abdillâh el-Hatîb (741/1340), *Mişkâtul-Mesâbih*, I-III, thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, el-Mektebu'l-İslâmî, 3. bs., Beyrut, 1985, II, 1249. *Mişkâtul-Mesâbih*'i tahkik eden Elbânî, hadisin sahîh olduğunu bildirir. Şuayb el-Arnâvût da *Musned*'deki rivâyetin ricâlinin sika olduğunu belirtir.

⁶¹¹ Ebû Dâvûd, Edeb, 4; Ahmed, XXXV, 278; İbn Hibbân, Sahîh, XII, 501; Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, X, 526. Şuayb el-Arnâvût, Sahîh-i İbn Hibbân'ın tahkikinde hadisin sahîh ve ricâlinin sika olduğunu, fakat Ebû Harb'in Ebu Zer'den (ra) işitmediğini ve senette inkita' bulunduğunu, doğrusunun Ahmed ibn Hanbel'in rivâyet ettiği gibi olduğunu ve Ebû Harb'in babası Ebu'l-Esved'den, onun da Ebû Zer'den (ra) işittiğini bildirir.

[*Haddesenâ*] İbn Ebî Şeybe'nin oğulları Osman ve Ebû Bekr mânâ ile [*haddesenâ*] Ebû Muâviye [*an*] Ebû Mâlik el-Eşcaî [*an*] İbn Hudeyr [*an*] İbn Abbas (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “*Kimin bir kız çocuğu olur da onu diri diri toprağa gömmezse, onu aşağılamazsa ve evlâdını -yani erkek çocuklarını- ondan üstün tutmazsa Allah onu cennete sokar.*” Osman, “yani erkek çocuklarını” kısmını zikretmedi.⁶¹²

Ebû Muâviye ed-Darîr'in Muhammed ibn İshâk'tan “an” sîgasıyla yaptığı rivâyet şu şekildedir:

حدثنا سعيد بن منصور وعثمان بن أبي شيبة المعنى - قال أبو داود: وأنا لحديثه أثن - قال: حدثنا أبو معاوية، عن محمد بن إسحاق، عن يزيد بن أبي حبيب، عن أبي مرزوق مولى تجيب، عن حنش الصنعاني، عن روفيع بن ثابت الأنصاري، أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: "من كان يؤمن بالله وباليوم الآخر فلا يركب دابة من فيء المسلمين حتى إذا أعجمها ردها فيه، ومن كان يؤمن بالله وباليوم الآخر فلا يلبس ثوبا من فيء المسلمين حتى إذا أحلقه رده فيه".

[*Haddesenâ*] Saîd ibn Mansûr ve Osman ibn Ebî Şeybe mânâ ile rivâyet etti. Ebû Dâvûd, “Ben onun hadisini daha iyi bilirim” dedi. Osman ibn Ebî Şeybe [*haddesenâ*] Ebû Muâviye [*an*] Muhammed ibn İshâk [*an*] Yezîd ibn Ebî Habîb [*an*] Ebu Merzûk Mevlâ Tucîb [*an*] Haneş es-San'ânî [*an*] Ruveyfî' ibn Sâbit el-Ensârî (ra) dedi ki: Hz. Peygamber (s) şöyle buyurdu: “*Allah'a ve Ahiret Günü'ne iman eden kimse Müslümanların (henüz dağıtılmamış) feyinden*⁶¹³ *bir hayvana onu zayıflatıncaya kadar binip de geri vermesin. Allah'a ve Ahiret Günü'ne iman eden kimse Müslümanların (henüz dağıtılmamış) feyinden bir elbiseyi eskitinceye kadar giyip de geri vermesin.*”⁶¹⁴

Ebû Muâviye ed-Darîr'in *Sunen-i Ebî Dâvûd*'da asıl ve şahit olarak nakledilen rivâyetleri hocaları ve rivâyet sîgaları yönünden incelendiğinde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

⁶¹² Ebû Dâvûd, Edeb, 129; Ahmed, III, 426; Hâkim, *Mustedrek*, IV, 196. Beyhakî, Ahmed ibn el-Huseyin ibn Ali ibn Musa el-Husrevcirdî el-Horasânî (458/1066), *el-Âdâb*, tlk. Ebû Abdillâh es-Saîd el-Mendûh, Muessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, 1. bs., Beyrut, 1998, 14; *Şuabu'l-İmân*, XI, 153. Hâkim, isnâdının sahih olduğunu söyler ve Zehebî de sahih olduğunu belirtir.

⁶¹³ Fey, İslâm devletinin gayri müslim tebaadan aldığı cizye, haraç ve ticaret malları vergilerinin ortak adıdır. Bkz. Fayda, Mustafa, “*Fey*”, DİA, İstanbul, 1995, XII, 511

⁶¹⁴ Ebû Dâvûd, Cihâd, 139; Ahmed, XXVIII, 207; Dârimî, Siyer, 47; Saîd ibn Mansûr, *Sunen*, II, 312; İbn Ebî Şeybe, *Musned*, II, 245; *Musannef*, VI, 421; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, V, 26. Şuayb el-Arnâvût, Ebû Dâvûd'un rivâyet ettiği hadisin şahitleriyle birlikte sahih olduğunu kaydeder.

Ebû Muâviye'nin Hocası		Haddesenâ	Ahberanâ	An	Toplam
1	A'meş	12	1	31	44
2	Hişâm ibn Urve	-	-	4	4
3	Hilâl ibn Meymûn	-	-	1	1
4	Mishâc ibn Mûsâ ed-Dabbî	-	-	1	1
5	el-Hasen ibn Amr el-Fukaymî	-	-	1	1
6	Utbe ibn Humeyd ed-Dabbî	-	-	1	1
7	Câfer ibn Burkân	1	-	-	1
8	İsmail ibn Ebî Hâlid	-	-	1	1
9	Ebû İshâk eş-Şeybânî	1	-	-	1
10	Ubeydullah el-Omerî	1	-	-	1
11	Hilâl ibn Âmir	-	-	1	1
12	Dâvûd ibn Ebî Hind	1	-	-	1
13	Ebû Mâlik el-Eşcaî	-	-	1	1
14	Muhammed ibn İshâk	-	-	1	1
Toplam		16	1	43	60

Ebû Dâvûd'un *Sunen*'de Ebû Muâviye ed-Darîr aracılığıyla naklettiği rivâyetlere bakıldığında Ebû Muâviye'nin A'meş ve Hişâm ibn Urve gibi hocalarının yanında diğer hocalarının 12'sinden de birer rivâyetinin olduğu görülmektedir.

Ebû Muâviye'nin *Sunen-i Ebî Dâvûd*'daki rivâyetlerini naklettiği hocalarından 9'u İbn Hacer tarafından "sika", 4'ü "sadûk" ve 1'i de "makbûl" olarak nitelenmiştir. Aşırı derecede zayıf olmayan hadisi re'y ve kıyasa üstün tutan ve muhaddislerin ittifakla terk ettikleri herhangi bir hadisi kitabına almayan Ebû Dâvûd⁶¹⁵, Ebû Muâviye ed-Darîr'in "zayıf" ve "metrûk" olduğu belirtilen hocalarından naklettiği rivâyetlere eserinde yer vermemiştir.

Sunen'de asıl ve şahit olarak aktarılan ve senesinde Ebu Muâviye ed-Darîr bulunan rivâyetlerin 44'ünü Ebû Muâviye hocalarından "an" lafzıyla, 17'sini ise semâ ifade eden

⁶¹⁵ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 115

“haddesenâ” ve birini de yine semâ ifade eden “ahberanâ” lafzıyla nakletmektedir. Râvînin hocalarından semâ ifade etmeyen “an” lafzıyla yaptığı rivâyetlerin semâ ifade eden lafızlarla yaptığı rivâyetlerin iki katından fazla olması, A’miş dışındaki hocalarından yaptığı rivâyetlerin birçoğunun da yine “an” sîgasıyla olması Ebû Dâvûd’un tedlîs ile itham edilen râvînin semâ ifade etmeyen lafızlarla rivâyetlerini reddetmediğini ve söz konusu rivâyetlere kitabında yer verdiğini göstermektedir. Bununla birlikte Ebû Dâvûd’un sıhhat şartı koşmadığı ve dolayısıyla Ebû Muâviye’nin “an” sîgasıyla naklettiği rivâyetlerin isnâdının muttasıl olduğuna işaret etmediği unutulmamalıdır.

2.1.4. Tirmizî’deki Rivâyetleri

Tirmizî’nin *Sunen*’inde Ebû Muâviye ed-Darîr kanalıyla nakledilen 127 rivâyet bulunmaktadır. Söz konusu rivâyetlerden 101’i asıl ve şahit olarak, 26’sı ise mutâbaat olarak nakledilmektedir.

Ebû Muâviye, Tirmizî’deki rivâyetlerinin 66’sını hocası A’miş’ten, 4’ünü Asım el-Ahvel’den, 4’ünü Haccâc ibn Ertât’dan, 3’ünü Abdurrahman ibn İshâk’tan, 2’sini Hişâm ibn Urve’den, 2’sini Yahyâ ibn Saîd el-Ensârî’den, 2’sini İsmail ibn Muslim’den, 2’sini Muhammed ibn Sûka’dan ve 2’sini Omer ibn Râşid el-Yemâmî’den nakletmektedir.

Ebû Muâviye ayrıca Tirmizî’deki rivâyetlerinin 14’ünü hocaları Amr ibn Meymûn, Hârîse ibn Ebî’r-Ricâl, Halid ibn İlyâs, Sa’d ibn Saîd el-Ensârî, Sa’d ibn Tarîf el-İşkâf, Abdurrahman ibn Ebî Bekr, İsmail ibn Ebî Hâlid, Dâvûd ibn Ebî Hind, Vâsıl ibnu’s-Sâib, Bureyd ibn Abdillâh ibn Ebî Burde, Ubeydullah ibnul-Velîd el-Vassâfî, Şebîb ibn Şeybe, Leys ibn Ebî Suleym ve Muhammed ibn Amr ibn Alkame’den birer rivâyet olarak aktarmaktadır.

Ebû Muâviye ed-Darîr’in hocası A’miş’ten naklettiği rivâyetlerin 3’ü “haddesenâ” sîgasıyladır ve onlardan biri şu rivâyettir:

حدثنا أحمد بن منيع، قال: حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي سعيد، عن النبي

صلى الله عليه وسلم في قوله: (وكذلك جعلناكم أمة وسطا)، قال: "عدلا".

[Haddesenâ] Ahmed ibn Meni' [haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] A'meş [an] Ebû Salih [an] Ebû Saîd (ra) dedi ki: Hz. Peygamber (s) "Böylece sizi vasat bir ümmet kıldık"⁶¹⁶ ayeti hakkında "Âdil (bir ümmet kıldık anlamındadır)" buyurdu.⁶¹⁷

Ebû Muâviye ed-Darîr'in A'meş'ten naklettiği diğer 63 rivâyeti ise "an" sîgasıyla nakletmektedir. O rivâyetlerden biri şudur:

حدثنا هناد، قال: حدثنا أبو معاوية، عن الأعمش، عن أبي سفيان، عن جابر، أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: "إذا سجد أحدكم فليعتدل، ولا يفتersh ذراعيه افتراش الكلب".

[Haddesenâ] Hennâd [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] A'meş [an] Ebû Sufyân [an] Câbir (ra) dedi ki: Hz. Peygamber (s) şöyle buyurdu: "Sizden biri secde ettiğinde mutedil olsun ve kollarını köpeğin yaydığı gibi yere yaymasın."⁶¹⁸

Âsım el-Ahvel'den yaptığı rivâyetlerden biri "haddesenâ" sîgasıyladır ve o rivâyet şudur:

حدثنا أحمد بن منيع، قال: حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا عاصم الأحول، عن أبي عثمان، عن زيد بن أرقم، قال: كان النبي صلى الله عليه وسلم يقول: "اللهم إني أعوذ بك من الكسل والعجز والبخل".

[Haddesenâ] Ahmed ibn Meni' [haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Âsım el-Ahvel [an] Ebû Osmân [an] Zeyd ibn Erkam (ra) dedi ki: Hz. Peygamber (s) şöyle buyururdu: "Allah'im! Tembellikten, acizlikten ve cimrilikten sana sığınırım."⁶¹⁹

Âsım el-Ahvel'den yaptığı rivâyetlerden 3'ü ise "an" sîgasıyladır ve onlardan biri şöyledir:

⁶¹⁶ Bakara, 2/143

⁶¹⁷ Buhârî, İ'tisâm, 19; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 3. İbn Mâce, Zuhd, 34; Ahmed, XVII, 122

⁶¹⁸ Tirmizî, Salât, 93; İbn Mâce, İkâmetu's-Salât, 21; Ahmed, XXII, 281. Tirmizî, hadisin "hasen sahih" olduğunu ifade eder. Hadis ayrıca Aişe (ra), Ebû Hureyre (ra) ve Enes ibn Mâlik (ra) yoluyla da rivâyet edilmiştir. Bkz. Ebû Dâvûd, Salât, 157; İbn Mâce, İkâmetu's-Salât, 21; Ahmed, XL, 33

⁶¹⁹ Tirmizî, Daavât, 116. Tirmizî, hadisin "hasen sahih" olduğunu ifade eder. Hadis, Zeyd ibn Erkâm'dan (ra) ayrıca şu lafızla rivâyet edilmektedir: "كان يقول: اللهم إني أعوذ بك من الكسل والبخل والعجز والجمود، أنت وليها ومولاها، اللهم إني أعوذ بك من الكسل والجبن والبخل والهرم وعذاب القبر، اللهم آت نفسي تقواها، وزكها أنت خير من زكاها، أنت وليها ومولاها، اللهم إني أعوذ بك من علم لا ينفع، ومن قلب لا يخشع، ومن نفس لا تشبع، ومن دعوة لا يستجاب لها". Zeyd ibn Erkâm (ra) der ki: Size ancak Rasûlullah'ın (s) söylediği gibi söylüyorum. Şöyle derdi: "Allah'im! Acizlikten, tembellikten, korkaklıktan, cimrilikten, bunaklıktan, kabir azabından sana sığınırım. Allah'im! Nefsime takvâsını ver. Onu tezkiye et. Onu en iyi sen tezkiye edersin. Sen onun velisi ve mevlâsısın. Allah'im! Faydasız ilimden, huşû bulmayan kalpten, doymayan nefisten ve kabul edilmeyen duadan sana sığınırım." Muslim, Zikir ve Duâ, 73; Ahmed, XXXII, 61. Rasûlullah'ın (s) tembellikten, acizlikten ve cimrilikten Allah'a sığındığı Enes ibn Mâlik (ra) tarafından da nakledilmiştir. Bkz. Buhârî, Daavât, 35; Muslim, Zikir ve Duâ, 50

حدثنا هناد، قال: حدثنا أبو معاوية، عن عاصم الأحول، عن عكرمة، عن ابن عباس، قال: سافر رسول الله صلى الله عليه وسلم سفرا فصلى تسعة عشر يوما ركعتين ركعتين". قال ابن عباس: "فنحن نصلي فيما بيننا وبين تسعة عشر ركعتين ركعتين، فإذا أقمنا أكثر من ذلك صلينا أربعاً".

[Haddesenâ] Hennâd [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Âsım el-Ahvel [an] İkrime [an] İbn Abbas (ra) dedi ki: "Rasûlullah (s) bir yolculuğa çıktı ve on dokuz gün namazları iki rekat iki rekat kıldı." İbn Abbas sonra şöyle dedi: "Biz on dokuz güne kadar kalırsak iki rekat iki rekat kılarız. Bundan daha fazla kalırsak dört rekat kılarız."⁶²⁰

Ebû Muâviye ed-Darîr'in Haccâc ibn Ertât'dan naklettiği bir rivâyet "haddesenâ" sîgasıyladır ve o rivâyet de şöyledir:

حدثنا أحمد بن منيع، قال: حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا الحجاج بن أرطاة، عن عمرو بن دينار، عن بجالة بن عبدة، قال: كنت كاتباً لجزء بن معاوية على مناذر، فجاءنا كتاب عمر: انظر مجوس من قبلك فخذ منهم الجزية، فإن عبد الرحمن بن عوف أخبرني، "أن رسول الله صلى الله عليه وسلم أخذ الجزية من مجوس هجر".

[Haddesenâ] Ahmed ibn Meni' [haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Haccâc ibn Ertât [an] Amr ibn Dînâr [an] Becâle ibn Abde dedi ki: Ben Menâzır Valisi Cez' ibn Muâviye'nin kâtibiydim. Bize Hz. Ömer'in (ra) mektubu geldi. Hz. Ömer şöyle diyordu: "Bölgendeki mecûsileri kontrol et ve onlardan cizye al. Çünkü Abdurrahman ibn Avf bana Rasûlullah'ın (s) Hecer Mecusilerinden cizye aldığını söyledi."⁶²¹

Ebû Muâviye'nin Haccâc ibn Ertât'dan naklettiği 3 rivâyet "an" sîgasıyladır ve onlardan biri şudur:

حدثنا ابن أبي عمر، قال: حدثنا أبو معاوية، عن الحجاج، عن أبي الزبير، عن جابر، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قرن الحج والعمرة، فطاف لهما طوافاً واحداً".

⁶²⁰ Tirmizî, Sefer, 2; İbn Mâce, İkâmetu's-Salât, 76; İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed ibn İshâk ibn Huzeyme es-Sulemî en-Nîsâbü'rî (311/924), *Sahih*, I-IV, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, trs., II, 74. Tirmizî, "Bu garîb hasen sahih bir hadistir" der. Bazı rivâyetlerde Rasûlullah'ın (s) on dokuz gün ikâmet ettiği yerin Mekke olduğu bildirilmektedir. Bkz. Buhârî, Meğâzî, 54

⁶²¹ Tirmizî, Siyer, 31. Tirmizî, hadisin "hasen" olduğunu belirtir. Bazı rivâyetlerde Hz. Omer'in (ra) Abdurrahman ibn Avf (ra) Rasûlullah'tan (s) işittiğini söyleyene kadar Mecûsilerden cizye almadığı ifade edilmektedir. Bkz. Buhârî, Cizye, 1; Ebû Dâvûd, Harâc, 31; Ahmed, III, 196

[Haddesenâ] İbn Ebî Omer [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Haccâc [an] Ebu'z-Zubeyr [an] Câbir (ra) dedi ki: “Rasûlullah (s) haccı ve umreyi birleştirip her ikisi için tek bir tavaf yaptı.”⁶²²

Ebû Muâviye'nin hocası Abdurrahman ibn İshâk'tan yaptığı iki rivâyet “haddesenâ” sîgasıyladır ve onlardan biri şöyledir:

حدثنا أحمد بن منيع وهناد، قالاً: حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا عبد الرحمن بن إسحاق، عن النعمان بن سعد، عن علي، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "إن في الجنة لسوقاً ما فيها شراء ولا بيع إلا الصور من الرجال والنساء، فإذا اشتهى الرجل صورة دخل فيها".

[Haddesenâ] Ahmed ibn Meni' ve Hennâd [haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Abdurrahman ibn İshâk [an] Nu'mân ibn Sa'd [an] Ali (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “Cennette bir çarşı vardır. Ancak orada ne alış ve ne de satış vardır. Sadece erkeklerin ve kadınların sûretleri vardır. Kişi hangi sûreti isterse o sûretin içine girer.”⁶²³

Abdurrahman ibn İshâk'tan yaptığı bir rivâyet ise “an” sîgasıyladır ve o rivâyet şudur:

حدثنا عبد الله بن عبد الرحمن، قال: أخبرنا يحيى بن حسان، قال: حدثنا أبو معاوية، عن عبد الرحمن بن إسحاق، عن سيّار، عن أبي وائل، عن علي أن مكاتباً جاءه فقال: إني قد عجزت عن مكاتبتني فأعني، قال: ألا أعلمك كلمات علمنيهن رسول الله صلى الله عليه وسلم لو كان عليك مثل جبل صير دينا أداه الله عنك، قال: اللهم اكفني بحلالك عن حرامك، وأغنني بفضلك عمن سواك".

[Haddesenâ] Abdullah ibn Abdurrahman [ahberanâ] Yahyâ ibn Hassân [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Abdurrahman ibn İshâk [an] Seyyâr [an] Ebû Vâil [an] Ali (ra). Hz. Ali'ye (ra) özgürlüğünü kazanmak için efendisiyle anlaşma yapan bir köle geldi ve “Anlaşmanın gereğini yerine getiremiyorum. Bana yardım et” dedi. Ali (ra) ona “Sana bazı kelimeler öğreteyim mi? Onları bana Rasûlullah (s) öğretti. Sîr dağı kadar borcun olsa bile Allah senin

⁶²² Tirmizî, Hac, 102; İbn Mâce, Menâsik, 39; İbn Ebî Şeybe, Musannef, III, 289; Dârakutnî, Sunen, III, 293. Tirmizî, hadisin “hasen” olduğunu ifade eder.

⁶²³ Tirmizî, Sıfatu'l-Cenne, 15; Ahmed, II, 451; İbn Ebî Şeybe, Musannef, VII, 30; Bezzâr, Musned, II, 282; Ebû Ya'lâ, Musned, I, 232. Tirmizî, “Bu garîb bir hadistir” der. İbnu'l-Cevzî, hadisin sahih olmadığını belirtir. Bkz. İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahmân ibn Alî ibn Muhammed el-Bağdâdî (597/1201), el-Mevdûât, I-III, thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân, Mektebetu's-Selefiyye, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1966-1968, III, 256, 257

onu ödemeni sağlar. “Allah’ım! Helalin ile beni haramdan koru ve lütfunla beni senden başkasına muhtaç etme.”⁶²⁴

Ebû Muâviye ed-Darîr’in hocası Hişâm ibn Urve’den yaptığı ve Tirmizî’nin *Sunen*’inde yer alan iki rivâyet de “an” sîgasıyladır. O rivâyetlerden biri şudur:

حدثنا هناد، قال: أخبرنا أبو معاوية، عن هشام بن عروة، عن أبيه، عن عائشة، قالت: "توفي رسول الله صلى الله عليه وسلم، وعندنا شطر من شعير فأكلنا منه ما شاء الله، ثم قلت للجارية: كيليه، فكانته فلم يلبث أن فني". قالت: "فلو كنا تركناه لأكلنا منه أكثر من ذلك".

[*Haddesenâ*] Hennâd [*ahberanâ*] Ebû Muâviye [*an*] Hişâm ibn Urve [*an*] babası (Urve ibnu’z-Zubeyr) [*an*] Aîşe (ra) dedi ki: “Rasûlullah (s) vefat ettiğinde yanımızda bir miktar arpa vardı. Ondan Allah’ın dilediği kadar yedik. Sonra cariyeye “Onu tart” dedim. Tarttı. Sonra arpa çok geçmeden tükendi.” Hz. Âîşe (ra), “Şayet onu (tartmadan) bırakmış olsaydık ondan uzun müddet yerdik” dedi.⁶²⁵

Yahya ibn Saîd el-Ensârî’den iki rivâyeti de yine “an” sîgasıyladır. O rivâyetlerden biri şöyledir:

حدثنا هناد، قال: حدثنا أبو معاوية، عن يحيى بن سعيد الأنصاري، عن عدي بن ثابت، عن البراء بن عازب، أن النبي صلى الله عليه وسلم قرأ في العشاء الآخرة بالتين والزيتون.

[*Haddesenâ*] Hennâd [*haddesenâ*] Ebû Muâviye [*an*] Yahyâ ibn Saîd el-Ensârî [*an*] Adî ibn Sâbit [*an*] Berâ ibn Âzib (ra) dedi ki: “Hz. Peygamber (s) son yatsı namazında Tîn Sûresi’ni okudu.”⁶²⁶

Ebû Muâviye’nin İsmail ibn Muslim’den yaptığı iki rivâyet de “an” sîgasıyladır ve onlardan biri şudur:

⁶²⁴ Tirmizî, Daavât, 111; Ahmed, II, 438; Bezzâr, *Musned*, II, 185; Hâkim, *Mustedrek*, I, 721. Bezzâr, hadisin Hz. Ali’den (ra) sadece bu isnâd ile rivâyet edildiğini bildiklerini söyler. Tirmizî hadisin “hasen garîb” olduğunu belirtir. Hâkim isnâdının sahîh olduğunu kaydederken Zehebî hadisin hükmü hakkında herhangi bir görüş bildirmez.

⁶²⁵ Tirmizî, Sıfatu’l-Kıyâme, 31; Ahmed, XLI, 285; İbn Râhûye, *Musned*, II, 347. Tirmizî, hadisin sahîh olduğunu bildirir. Hadis, “Şayet onu (tartmadan) bırakmış olsaydık ondan daha çok yerdik” ziyâdesi olmadan da rivâyet edilmiştir. Bkz. Buhârî, Rikâk, 16; Muslim, Zuhd ve Rakâik, 27; İbn Mâce, Et’ime, 49

⁶²⁶ Buhârî, Ezân, 99; Muslim, Salât, 175; Ebû Dâvûd, Salât, 274; Tirmizî, Salât, 119; Nesâî, İftitâh, 73; İbn Mâce, İkâmetu’s-Salât, 10. Buhârî, Muslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî’deki rivâyetlerde “seferdeyken” ziyâdesi vardır.

حدثنا أحمد بن منيع، قال: حدثنا أبو معاوية، عن إسماعيل بن مسلم، عن الحسن، عن جندب، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "حد الساحر ضربة بالسيف".

[Haddesenâ] Ahmed ibn Meni' [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] İsmail ibn Muslim [an] Hasan [an] Cundub (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) "Sahir yapanın cezası (boynunun) kılıçla vurulmasıdır."⁶²⁷

Ebû Muâviye ed-Darîr'in Muhammed ibn Sûka'dan yaptığı iki rivâyet de yine "an" sîgasıyladır ve onlardan biri şöyledir:

حدثنا محمد بن طريف الكوفي، قال: حدثنا أبو معاوية، عن محمد بن سوقة، عن محمد بن المنكدر، عن جابر بن عبد الله، قال: رفعت امرأة صبيها لها إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقالت: يا رسول الله، ألهذا حج، قال: "نعم، ولك أجر".

[Haddesenâ] Muhammed ibn Tarîf el-Kûfî [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Muhammed ibn Sûka [an] Muhammed ibnu'l-Munkedir [an] Câbir ibn Abdillâh (ra) dedi ki: Bir kadın çocuğunu kaldırarak Rasûlullah'a (s) gösterdi ve "Ey Allah'ın Rasûlü! Buna hac var mı?" dedi. Rasûlullah (s) "Evet, sana da sevabı var" buyurdu.⁶²⁸

Ebû Muâviye'nin hocası Omer ibn Râşid'den naklettiği ve Tirmizî'nin *Sunen*'inde yer alan iki rivâyet de "an" sîgasıyla nakledilmiştir. O rivâyetlerden biri şudur:

حدثنا أبو كريب، قال: حدثنا أبو معاوية، عن عمر بن راشد، عن إياس بن سلمة بن الأكوع، عن أبيه، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "لا يزال الرجل يذهب بنفسه حتى يُكتب في الجبارين، فيصيبه ما أصابهم".

[Haddesenâ] Ebû Kureyb [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Omer ibn Râşid [an] İyâs ibn Seleme ibni'l-Ekva' [an] babası (Seleme ibnu'l-Ekva') dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle

⁶²⁷ Tirmizî, Hudûd, 27. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, II, 161; Dârakutnî, *Sunen*, IV, 120, Hâkim, *Mustedrek*, IV, 401. Tirmizî, hadisi merfû' olarak sadece bu isnâd ile bildiklerini söyler ve İsmail ibn Muslim el-Mekkî'nin hıfzı dolayısıyla hadiste zayıf kabul edildiğine işaret ederek Cundub'den (ra) mevkûf olarak nakledilen rivâyetin sahih olduğunu belirtir. Hâkim, isnâdının sahih olduğunu söyledikten sonra hadisin "garîb sahih" olduğunu kaydeder. Zehebî de buna muvâfakat eder.

⁶²⁸ Tirmizî, Hac, 83; İbn Mâce, Menâsik, 11. Tirmizî, Câbir'in (ra) rivâyet ettiği hadisin "garîb" olduğunu belirtir. Hadisin İbn Abbas (ra) yoluyla rivâyet edilen şahidi vardır. Bkz. Muslim, Hac, 409; Ebû Dâvûd, Menâsik, 7; Nesâî, Menâsiku'l-Hac, 15

buyurdu: “*Kişi kibirlenmeye devam eder ve sonunda zalimler grubuna yazılır. Onlara verilen ceza ona da verilir.*”⁶²⁹

Ebû Muâviye ed-Darîr’in 14 hocasından yaptığı birer rivâyetin 11’i “an”, 2’si “haddesenâ” ve biri de “ahberanâ” sîgasıyladır.

Ebû Muâviye’nin semâ ifade eden “haddesenâ” sîgasıyla Hâlid ibn İlyâs’tan ve Sa’d ibn Saîd el-Ensârî’den, “ahberanâ” sîgasıyla da Leys ibn Ebî Suleym’den yaptığı rivâyetler şöyledir:

حدثنا يحيى بن موسى، قال: حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا خالد، عن صالح، مولى التوأمة، عن أبي هريرة، قال: "كان النبي صلى الله عليه وسلم ينهض في الصلاة على صدور قدميه".

[*Haddesenâ*] Yahyâ ibn Mûsa [*haddesenâ*] Ebû Muâviye [*haddesenâ*] Hâlid [*an*] Salih mevlâ et-Tev’eme [*an*] Ebû Hureyre (ra) dedi ki: “Hz. Peygamber (s) namazda (secdeden sonra) ayaklarının üst kısmı üzerine basarak (kîyâma) kalkardı.”⁶³⁰

حدثنا أحمد بن منيع، قال: حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا سعد بن سعيد، عن عمر بن ثابت، عن أبي أيوب، قال: قال النبي صلى الله عليه وسلم: "من صام رمضان ثم أتبعه ستا من شوال فذلك صيام الدهر".

[*Haddesenâ*] Ahmed ibn Menî’ [*haddesenâ*] Ebû Muâviye [*haddesenâ*] Sa’d ibn Saîd [*an*] Omer ibn Sabit [*an*] Ebû Eyyûb (ra) dedi ki: Hz. Peygamber (s) “*Kim Ramazan orucunu tutar ve arkasından Şevval ayından altı gün daha oruç tutarsa sanki yıl boyu oruç tutmuş gibi olur*” buyurdu.⁶³¹

حدثنا يحيى بن موسى، قال: أخبرنا أبو معاوية، قال: أخبرنا الليث هو ابن أبي سليم، عن زياد، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "ما من رجل يدعو الله بدعاء إلا استجيب له، فإما أن يعجل في الدنيا، وإما أن

⁶²⁹ Tirmizî, Birr ve Sıla; 61; Taberânî, VII, 21; Beğavî, Ebû Muhammed Muhyî’s-Sunne el-Huseyin ibn Mes’ûd ibn Muhammed el-Ferrâ’ (516/1122), *Şerhu’s-Sunne*, I-XV, thk. Şuayb el-Arnâvût ve Muhammed Zuheyr eş-Şâvîş, el-Mektebu’l-İslâmî, 2. bs., Beyrut, 1983, XIII, 167. Tirmizî, hadisin “hasen garîb” olduğunu ifade eder. Elbânî, hadisin “zayıf” olduğunu söyler. Bkz. Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn (1420/1999), *Silsiletu’l-Ehâdîsi’d-Daîfe ve’l-Mevdûa*, I-XIV, Dâru’l-Meârif, 1. bs., Riyad, 1992, IV, 387

⁶³⁰ Tirmizî, Salât, 102; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Evsat*, III, 320. Beğavî, *Şerhu’s-Sunne*, III, 166. Tirmizî, Hâlid ibn İlyâs da denilen Hâlid ibn İyâs’ın hadis âlimlerince zayıf kabul edildiğini söyler. Taberânî de bu hadisi Salih’ten sadece Hâlid ibn İlyâs ve ondan da sadece Ebû Muâviye’nin rivâyet ettiğini bildirir.

⁶³¹ Muslim, Sıyâm, 204; Ebû Dâvûd, Savm, 58; Tirmizî, Savm, 53; İbn Mâce, Sıyâm, 33; Ahmed, XXXVIII, 514, 515; Dârimî, Savm, 44

يُدَّخِرْ لَهُ فِي الْآخِرَةِ، وَإِنَّمَا أَن يَكْفِرَ عَنْهُ مِنْ ذُنُوبِهِ بِقَدْرِ مَا دَعَا، مَا لَمْ يَدْعِ بِإِثْمٍ أَوْ قِطِيعَةٍ رَحِمَ أَوْ يَسْتَعْجِلَ". قالوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ يَسْتَعْجِلُ؟ قَالَ: "يَقُولُ: دَعَوْتُ رَبِّي فَمَا اسْتَجَابَ لِي".

[Haddesenâ] Yahyâ ibn Mûsa [ahberanâ] Ebû Muâviye [ahberanâ] Leys ibn Ebî Suleym [an] Ziyâd [an] Ebû Hureyre (ra) dedi ki: "Allah kendisine dua eden herkesin duasını günah içermediği, sıla-i rahmin kesilmesini istemediği veya acele etmediği sürece kabul eder. Ya ona dünyada hemen verir, ya duasının sevabını onun için ahirete saklar ya da duası ölçüsünce günahlarından bir kısmını bağışlar." Dediler ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Nasıl acele eder?" Şöyle buyurdu: "Rabbime dua ettim fakat duamı kabul etmedi, der."⁶³²

Ebû Muâviye ed-Darîr'in 11 hocasından "an" sîgasıyla naklettiği ve Tirmizî'nin *Sünen*'inde yer alan 11 rivâyet ise şöyledir:

حدثنا أحمد بن منيع، قال: حدثنا أبو معاوية، عن عمرو بن ميمون بن مهران، عن سليمان بن يسار، عن عائشة،

"أنها غسلت منيا من ثوب رسول الله صلى الله عليه وسلم".

[Haddesenâ] Ahmed ibn Meni' [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Amr ibn Meymûn ibn Mihrân [an] Süleyman ibn Yesâr [an] Âişe (ra), Rasûlullah'ın (s) elbisesine bulaşan meniye yıkadığını söyledi.⁶³³

حدثنا الحسن بن عرفة ويحيى بن موسى، قالوا: حدثنا أبو معاوية، عن حارثة بن أبي الرجال، عن عمرة، عن

عائشة، قالت: كان النبي صلى الله عليه وسلم إذا افتتح الصلاة قال: "سبحانك اللهم وبحمدك، وتبارك اسمك، وتعالى جدك، ولا إله غيرك".

[Haddesenâ] el-Hasan ibn Arafe ve Yahyâ ibn Mûsa [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Hârise ibn Ebî'r-Ricâl [an] Amra [an] Âişe (ra) dedi ki: Hz. Peygamber (s) namaza

⁶³² Tirmizî, Daavât, 136. Tirmizî, hadisin bu vecihten "garîb" olduğunu ifade eder. Elbânî, "Duâsı ölçüsünce günahlarından bir kısmını bağışlar" ziyâdesi dışında hadisin sahih olduğunu söyler. Bkz. Elbânî, *Daîfu Suneni't-Tirmizî*, I, 477. Taberânî, Ubâde ibnu's-Sâmit (ra) yoluyla "أتاه الله إياها أو كف عنه من الشر مثلها" lafzıyla rivâyet eder. Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, I, 53. Dua günah içermediği, sıla-i rahmin kesilmesini istemediği ve duâ eden kişi acele edip "Rabbime dua ettim fakat duamı kabul etmedi" demediği sürece duanın kabul olacağını bildiren başka rivâyetler de nakledilmiştir. Bkz. Muslim, Zikir ve Duâ, 92; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 164; Beğavî, *Şerhu's-Sunne*, V, 190

⁶³³ Tirmizî, Tahâra, 86; Ahmed, XL, 253. Tirmizî, hadisin "hasen sahîh" olduğunu bildirir.

başladığında şöyle derdi: “Allah’ım! Sana hamd ederek seni tüm noksanlıklardan tenzih ederim. İsmi mübarek ve şânın yücedir. Senden başka ilah yoktur.”⁶³⁴

حدثنا أحمد بن منيع، قال: حدثنا أبو معاوية، عن سعد بن طريف، عن عمير بن مأمون، عن الحسن بن علي،

قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "تحفة الصائم الدهن والمجمر".

[Haddesenâ] Ahmed ibn Meni’ [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Sa’d ibn Tarîf [an] Umeyr ibn Me’mûn [an] el-Hasen ibn Ali (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) “Oruçlunun hediyesi güzel kokulu yağ ve tütüsdür” buyurdu.⁶³⁵

حدثنا أبو كريب، قال: حدثنا أبو معاوية، عن عبد الرحمن بن أبي بكر، عن ابن أبي مليكة، عن عائشة، قالت:

لما قبض رسول الله صلى الله عليه وسلم اختلفوا في دفنه، فقال أبو بكر: سمعت من رسول الله صلى الله عليه وسلم شيئاً ما نسيته، قال: "ما قبض الله نبياً إلا في الموضع الذي يحب أن يدفن فيه"، ادفنوه في موضع فراشه.

[Haddesenâ] Ebû Kureyb [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Abdurrahman ibn Ebî Bekr [an] İbn Ebî Muleyke [an] Âişe (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) vefat ettiğinde defni konusunda anlaşmazlığa düştüler. Ebû Bekir (ra) şöyle dedi: “Rasûlullah’tan (s) bir şey işittim ki onu hiç unutmadım. “Allah bir peygamberin ruhunu defnedilmek istediği yerde alır” buyurdu. Onu yatağının olduğu yere defnedin.”⁶³⁶

⁶³⁴ Ebû Dâvûd, Salât, 122; Tirmizî, Salât, 67; İbn Mâce, İkâmetu’s-Salât, 1; İshâk ibn Râhûye, *Musned*, II, 433; Bezzâr, *Musned*, XVIII, 258; İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, 239; Taberânî, Ebu’l-Kâsım Suleymân ibn Ahmed ibn Eyyûb (360/971), *ed-Duâ*, thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1. bs., Beyrut, 1992, 172; Dârakutnî, *Sunen*, II, 63. Hâkim, *Mustedrek*, I, 360. Tirmizî, “Bu hadisi ancak bu sened ile biliyoruz” dedikten sonra Hârîse ibn Ebî’r-Ricâl’in hıfzı yönünden cerh edildiğini belirtir. Hâkim, hadisin isnâdının sahih olduğunu söyler ve Zehebî de Buhârî ve Muslim’in şartına göre sahih olduğunu ifade eder.

⁶³⁵ Tirmizî, Savm, 77; Ebû Ya’lâ, *Musned*, XII, 134; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, III, 88; Beyhakî, *Şuabu’l-İmân*, V, 430. Tirmizî, hadisin “garîb” olduğunu ve isnâdının kuvvetli olmadığını, sadece Sa’d ibn Tarîf tarafından rivâyet edildiğini bildiklerini, Sa’d ibn Tarîf’in zayıf kabul edildiğini ve Umeyr ibn Me’mûn’un da zayıf olduğunu söylediğini belirtir. Elbânî ise hadisin uydurma (mevdu’) olduğunu ifade eder. Bkz. Elbânî, *Silsiletü’l-Ehâdisi’d-Daîfe*, VI, 105

⁶³⁶ Tirmizî, Cenâiz, 33. Tirmizî, hadisin “garîb” olduğunu ve Abdurrahman ibn Ebî Bekr’in hıfzı yönünden zayıf görüldüğünü söyler. Hadisin İbn Abbas (ra) tarafından nakledilen şahidi vardır. İbn Mâce’nin rivâyet ettiği hadisin lafzı “ما قبض نبي إلا دفن حيث قبض” “Her peygamber vefat ettiği yere defnedilmiştir” şeklindedir. Bkz. İbn Mâce, Cenâiz, 65. Bûsîrî, İbn Mâce’deki rivâyetin isnâdında el-Huseyin ibn Abdillâh ibn Ubeyd ibn Abbâs el-Hâşimî bulunduğunu, Ahmed ibn Hanbel, Ali ibnu’l-Medîni ve Nesâî’nin kendisini terk ettiğini, Buhârî’nin onun hakkında “Zındıklıkla itham edildiği söyleniyor” dediğini ve İbn Adî’nin ise sağlam olarak gördüğünü, isnâdın diğer râvîlerinin sika olduğunu belirtir. Bkz. Bûsîrî, *Misbâhu’z-Zucâce*, II, 57

حدثنا هناد، قال: حدثنا أبو معاوية، عن داود بن أبي هند، عن عذرة، عن حميد بن عبد الرحمن الحميري، عن سعد بن هشام، عن عائشة، قالت: كان لنا قرام ستر فيه تماثيل على بابي، فرآه رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقال: "انزعيه فإنه يُدَكَّرُني الدنيا". قالت: وكان لنا سَمَلُ قطيفة تقول علمها من حرير كنا نلبسها.

[Haddesenâ] Hennâd [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Dâvûd ibn Ebî Hind [an] Uzra [an] Humeyd ibn Abdirrahman el-Hımyerî [an] Sa'd ibn Hişâm [an] Âişe (ra) dedi ki: "Kapımda canlı resimleri olan bir perde vardı. Rasûlullah (s) görünce "Onu kaldır. Çünkü bana dünyayı hatırlatıyor" buyurdu." Âişe (ra) ayrıca şöyle dedi: "İpek şeritleri olan eski bir elbisemiz vardı. Onu giyerdik."⁶³⁷

حدثنا محمد بن إسماعيل بن سمرة الأحمسي، قال: حدثنا أبو معاوية، عن واصل هو ابن السائب، عن أبي سؤرة، عن أبي أيوب، قال: أتى النبي صلى الله عليه وسلم أعرابي، فقال: يا رسول الله إني أحب الخيل، أفي الجنة خيل؟ قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "إن أدخلت الجنة أتيت بفرس من ياقوتة له جناحان فحملت عليه، ثم طار بك حيث شئت".

[Haddesenâ] Muhammed ibn İsmail ibn Semra [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Vâsil ibnu's-Sâib [an] Ebû Sevra [an] Ebû Eyyûb (ra) dedi ki: Hz. Peygamber'e (s) bir bedevi geldi ve "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben atları severim. Cennette at var mı?" diye sordu. Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: "Cennete girildiğinde sana iki kanadı olan yakuttan bir at getirilir. Ona bindirilirsın. Sonra o at seni dilediğin yere uçurur."⁶³⁸

⁶³⁷ Muslim, Libâs ve Ziyne, 88; Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyâme, 32; Ahmed, XL, 264; İbnu'l-Mubârek, Ebû Abdurrahmân Abdullah ibnu'l-Mubârek ibn Vâzih el-Hanzalî el-Mervezî (181/797), ez-Zuhd ve'r-Rakâik, thk. Habîburrahmân el-A'zamî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, trs., 135; Ebû Ya'lâ, Musned, VII, 444. Tirmizî, hadisin rivâyet ettiği vecihle hasen olduğunu ifade eder.

⁶³⁸ Tirmizî, Sıfatu'l-Cenne, 11; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr, IV, 180; Ebû Nuaym, Ahmed ibn Abdillâh ibn İshâk el-İsfahânî (430/1038), Sıfatu'l-Cenne, I-II, thk. Ali Rızâ Abdillâh, Dâru'l-Me'mûn, Şam, trs., II, 261. Tirmizî, hadisin isnâdının kuvvetli olmadığını belirttikten sonra "Ebû Eyyûb'dan (ra) sadece bu tarîk ile rivâyet edildiğini biliyoruz" der. Ebû Sevra'nın Ebû Eyyûb'un (ra) kardeşinin oğlu olduğunu ve hadis âlimlerince zayıf kabul edildiğini, Yahyâ ibn Maîn'in onu çok zayıf olarak nitelediğini, Buhârî'nin "Bu Ebû Serva munkeru'l-hadistir. Ebû Eyyûb'dan (ra) mutâbaat edilmeyen münker hadisler rivâyet eder" dediğini aktarır. Hadisin Abdurrahman ibn Sâide (ra) yoluyla rivâyet edilen şahidi vardır ve söz konusu rivâyette Abdurrahman ibn Sâide, Rasûlullah'a soru soranın kendisi olduğunu bildirir. Bkz. Ebû Nuaym, Sıfatu'l-Cenne, II, 262; Beyhakî, Ahmed ibn el-Huseyin ibn Ali ibn Musa el-Husrevcirdî el-Horasânî (458/1066), el-Ba's ve'n-Nuşûr, thk. Âmir Ahmed Haydar, Merkezu'l-Hidemat ve'l-Ebhâsi's-Sekâfiyye, I. bs., Beyrut, 1986, 235

حدثنا صالح بن عبد الله، قال: حدثنا أبو معاوية، عن الوصافي، عن عطية، عن أبي سعيد، عن النبي صلى الله عليه وسلم، قال: "من قال حين يأوي إلى فراشه: أستغفر الله الذي لا إله إلا هو الحي القيوم وأتوب إليه، ثلاث مرات، غفر الله ذنوبه وإن كانت مثل زبد البحر، وإن كانت عدد ورق الشجر، وإن كانت عدد رمل عالج، وإن كانت عدد أيام الدنيا".

[Haddesenâ] Salih ibn Abdillâh [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] el-Vassâfî [an] Atiyye [an] Ebû Saïd (ra) dedi ki: Hz. Peygamber (s) şöyle buyurdu: "Kim yatağına girdiğinde üç kez *"Kendisinden başka ilah olmayan, daima diri (Hayy) olan ve her an yarattıklarını gözetin (Kayyûm) Allah'tan bağışlanma dilerim ve ona tövbe ederim"* derse Allah onun günahlarını denizin köpükleri sayısınca, ağacın yaprakları sayısınca, kum tepesindeki kum taneleri sayısınca ve dünyanın günleri sayısınca olsa dahi bağışlar."⁶³⁹

حدثنا أحمد بن منيع، قال: حدثنا أبو معاوية، عن شبيب بن شيبه، عن الحسن البصري، عن عمران بن حصين، قال: قال النبي صلى الله عليه وسلم لأبي: "يا حصين كم تعبد اليوم إلها؟"، قال أبي: سبعة، ستة في الأرض وواحد في السماء. قال: "فأيهم تعدُّ لرغبتك ورهبتك؟"، قال: الذي في السماء. قال: "يا حصين أما إنك لو أسلمت علمت كلمتين تنفعانك". قال: فلما أسلم حصين قال: يا رسول الله علمني الكلمتين اللتين وعدتني، فقال: "قل: اللهم ألهمني رشدي، وأعدني من شر نفسي".

[Haddesenâ] Ahmed ibn Menî' [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Şebîb ibn Şeybe [an] Hasan el-Basrî [an] Imrân ibn Husayn (ra) dedi ki: Hz. Peygamber (s) babama "Ey Husayn! Bugün kaç ilaha ibadet ediyorsun?" diye sordu. Babam da "Yedi. Altısı yeryüzünde ve biri gökte" dedi. Rasûlullah (s) "Ümit ve korkunda onların hangisini tercih edersin?" diye sorunca, babam da "Göktekini" dedi. Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: "Ey Husayn! Şayet Müslüman olursan sana fayda verecek iki cümle öğreteceğim." Husayn İslam'a girince, "Ey

⁶³⁹ Tirmizî, Daavât, 17; Ahmed, XVII, 130; Ebû Ya'lâ, *Musned*, II, 495; Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, I, 287; Beğavî, *Şerhu's-Sunne*, V, 106. Tirmizî, "Bu garîb bir hadistir. Onun sadece bu tarikle el-Vassâfî Ubeydullah ibnu'l-Velîd tarafından rivâyet edildiğini biliyoruz" der. Şuayb el-Arnâvût, Ahmed ibn Hanbel'in *Musned*'inin tahkîkinde isnâdının çok zayıf olduğunu belirtir.

Allah’ın Rasûlü! Bana vaat ettiğin iki cümleyi öğret” dedi. Rasûlullah (s) de “Allah’ım! Bana doğruyu ilham et ve beni nefsimin şerrinden koru, de” buyurdu.⁶⁴⁰

Ebû Muâviye ed-Darîr’in hocası İsmail ibn Ebî Hâlid’den “an” sîgasıyla naklettiği rivâyet daha önce Ebû Davud’un *Sunen*’i kısmında zikredilmiştir.⁶⁴¹

Bir diğer hocası Bureyd ibn Abdillâh’tan “an” sîgasıyla yaptığı rivâyet ise Buhârî’deki rivâyetleri arasındadır.⁶⁴²

Tirmizî’nin *Sunen*’inde Ebû Muâviye ed-Darîr’in hocası Muhammed ibn Amr ibn Alkame ibn Vakkâs el-Leysî’den “an” sîgasıyla naklettiği bir rivâyet de yer almaktadır. O rivâyet şudur:

حدثنا مسلم بن حجاج، قال: حدثنا يحيى بن يحيى، قال: حدثنا أبو معاوية، عن محمد بن عمرو، عن أبي سلمة، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "أحصوا هلال شعبان لرمضان".

[Haddesenâ] Haccâc ibn Muslim [haddesenâ] Yahyâ ibn Yahyâ [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Muhammed ibn Amr [an] Ebû Seleme [an] Ebû Hureyre (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “Ramazan için Şaban’ın hilalini sayın.”⁶⁴³

Ebû Muâviye ed-Darîr’in *Sunen-i Tirmizî*’de asıl ve şahit olarak nakledilen rivâyetleri hocaları ve rivâyet sîgaları yönünden incelendiğinde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Ebû Muâviye’nin Hocası		Haddesenâ	Ahberanâ	An	Toplam
1	A’miş	3	-	63	66
2	Âsım el-Ahvel	1	-	3	4

⁶⁴⁰ Tirmizî, Daavât, 70; Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed ibn İsmail (256/870), *Halku Ef’âli’l-İbâd*, thk. Abdurrahman Umeyra, Dâru’l-Meâfiri’s-Suûdiyye, Riyad, trs., 43; İbn Ebî Âsım, Ebû Bekr Ahmed ibn Amr ibn ed-Dahhâk ibn Mahled eş-Şeybânî (287/900), *el-Âhâd ve’l-Mesânî*, I-VI, thk. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbira, Dâru’r-Râye, 1. bs., Riyad, 1991, IV, 323; Bezzâr, *Musned*, IX, 53; Rûyânî, Ebû Bekr Muhammed ibn Hârûn er-Rûyânî (307/919), *Musned*, I-II, thk. Eymen Ali Ebû Yemânî, Muessesetu Kurtuba, 1. bs., Kahire, 1995, I, 105; Taberânî, *ed-Duâ*, 412; *el-Mu’cemu’l-Evsat*, II, 280; *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, XVIII, 174. Tirmizî, hadisin “garîb” olduğunu ve Imrân ibn Husayn’dan başka bir tarîk ile de rivâyet edildiğini bildirir. Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Evsat*’ta “Bu hadisi Şebîb ibn Şeybe’den sadece Ebû Muâviye rivâyet etti” der.

⁶⁴¹ Bkz. sf. 81

⁶⁴² Buhârî’deki rivâyette Ebû Muâviye hadisi hocası Bureyd ibn Ebî Burde’den “haddesenâ” sîgasıyla nakletmektedir. Bkz. sf. 73

⁶⁴³ Tirmizî, Savm, 4; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Evsat*, VIII, 152; Dârakutnî, *Sunen*, III, 111; Hâkim, *Mustedrek*, I, 587; Beyhakî, *es-Sunenu’l-Kubrâ*, IV, 347. Tirmizî, hadisin “garîb” olduğunu belirterek, “Onu bu şekilde sadece Ebû Muâviye’nin rivâyet ettiğini biliyoruz” der. Hâkim, Muslim’in şartına göre sahih olduğunu söyler. Zehebî ise hadisle ilgili herhangi bir hüküm belirtmez.

3	Haccâc ibn Ertât	1	-	3	4
4	Abdurrahman ibn İshâk	2	-	1	3
5	Hişâm ibn Urve	-	-	2	2
6	Yahyâ ibn Saîd el-Ensârî	-	-	2	2
7	İsmail ibn Muslim	-	-	2	2
8	Muhammed ibn Sûka	-	-	2	2
9	Omer ibn Râşid el-Yemâmî	-	-	2	2
10	Amr ibn Meymûn	-	-	1	1
11	Hârîse ibn Ebî'r-Ricâl	-	-	1	1
12	Hâlid ibn İlyâs	1	-	-	1
13	Sa'd ibn Saîd el-Ensârî	1	-	-	1
14	Sa'd ibn Tarîf el-İskâf	-	-	1	1
15	Abdurrahman ibn Ebî Bekr	-	-	1	1
16	İsmail ibn Ebî Hâlid	-	-	1	1
17	Dâvûd ibn Ebî Hind		-	1	1
18	Vâsıl ibnu's-Sâib	-	-	1	1
19	Bureyd ibn Ebî Burde	-	-	1	1
20	Ubeydulla el-Vassâfî	-	-	1	1
21	Şebîb ibn Şeybe	-	-	1	1
22	Leys ibn Ebî Suleym	-	1	-	1
23	Muhammed ibn Amr	-	-	1	1
Toplam		9	1	91	101

Ebû Muâviye ed-Darîr'in *Sunen-i Tirmizî*'deki rivâyetlerinin sayıca en çoğunun hocası A'meş'ten yaptığı rivâyetler ve onların da büyük çoğunluğunun "an" sîgasıyla olduğu görülmektedir.

Sunen-i Tirmizî'de râvînin 23 hocasından yaptığı rivâyetler yer almaktadır. Asıl ve şahit olarak nakledilen 101 rivâyetin 10'unda râvî hocasından semâ ifade eden sîgalarla nakletmektedir. Söz konusu rivâyetlerin 9'unda “haddesenâ” ve birinde de “ahberanâ” sîgasını kullanmıştır. Geriye kalan 91 rivâyette ise hocasından “an” sîgasıyla nakletmektedir.

Hadis kabulündeki şartlar açısından Buhârî ve Muslim'den daha mutesâhil bir tavır sergileyen Tirmizî'nin eseri birçok zayıf hadis ihtivâ etmektedir. Ebû Muâviye'nin *Sunen-i Tirmizî*'deki rivâyetlerini naklettiği hocalarından 9'u İbn Hacer tarafından “sika”, 5'i “sadûk”, 7'si “zayıf” ve 1'i de “metrûk” olarak nitelenmiştir. Tirmizî, zayıf kabul edilen râvîlerin hadislerini naklettikten sonra metodu gereği söz konusu râvîlerin cerh edildiklerine işaret eder.⁶⁴⁴ Ebû Muâviye, mutâbaatlar çıkarıldıktan sonra kalan 101 rivâyetin 11'ini “zayıf” hocalarından ve 2'sini de “metrûk” olduğu bildirilen hocalarından nakletmektedir.

2.1.5. Nesâî'deki Rivâyetleri

Ebû Muâviye ed-Darîr tarafından nakledilen ve Nesâî'nin *Sunen*'inde yer alan 69 rivâyet bulunmaktadır. Bu rivâyetlerden biri tekrar ve 38'i ise mutâbaat olarak nakledilmektedir.

Ebû Muâviye ed-Darîr, *Sunen-i Nesâî*'de asıl ve şahit olarak yer verilen 30 rivâyetinin 23'ünü hocası A'meş'ten, 5'ini Hişâm ibn Urve'den, birini Âsım el-Avel'den ve birini de Suheyl ibn Ebî Sâlih'ten aktarmaktadır.

Ebu Muâviye'nin A'meş'ten rivâyetlerinin 4'ü “haddesenâ” ve 18'i “an” sîgasıyladır. Bir rivâyet ise hem “haddesenâ” ve hem de “an” sîgasıyladır.

A'meş'ten “haddesenâ” sîgasıyla naklettiği rivâyetlerden biri şudur:

أخبرنا إسحاق بن إبراهيم، قال: أنبأنا أبو معاوية، قال: حدثنا الأعمش، عن إبراهيم، عن عبد الرحمن بن يزيد، عن سلمان، قال: قال له رجل: إن صاحبكم يعلمكم حتى الخراء. قال: أجل. "نهانا أن نستقبل القبلة بغائط أو بول، أو نستنجي بأيماننا، أو نكتفي بأقل من ثلاثة أحجار".

[*Ahberanâ*] İshâk ibn İbrahim [*enbeenâ*] Ebû Muâviye [*haddesenâ*] A'meş [*an*] İbrahim [*an*] Abdurrahman ibn Yezîd [*an*] Selman (ra). Bir adam Selman'a (ra) “Arkadaşınız size tuvalet ihtiyacınızı nasıl gidereceğinizi dahi öğretiyormuş” dedi. Selman (ra) da “Evet”

⁶⁴⁴ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 106

dedi. “ Bize büyük veya küçük abdest bozarken kıbleye dönmeyi, sağ elimizle tahâretlenmeyi ve (tahârette) üç taştan azla yetinmeyi yasakladı.”⁶⁴⁵

Ebû Muâviye ed-Darîr’in A’miş’ten “an” sîgasıyla naklettiği rivâyetlerden biri şöyledir:

أخبرنا إسحاق بن إبراهيم، قال: أنبأنا أبو معاوية، عن الأعمش، عن سعد بن عبيدة، عن المستورد بن الأحنف، عن صلة بن زفر، عن حذيفة، قال: صليت مع رسول الله صلى الله عليه وسلم فركع فقال في ركوعه: "سبحان ربي العظيم"، وفي سجوده: "سبحان ربي الأعلى".

[*Ahberanâ*] İshâk ibn İbrahim [*enbeenâ*] Ebû Muâviye [*an*] A’miş [*an*] Sa’d ibn Ubeyde [*an*] Mustevrid ibnu’l-Ahnef [*an*] Sıla ibn Zufer [*an*] Huzeyfe (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) ile birlikte namaz kıldım. Rukûya gitti. Rukûsunda “*Subhâne Rabbiye’l-Azîm (Yüce Rabbimi tüm noksanlıklardan tenzih ederim)*” ve secdesinde “*Subhâne Rabbiye’l-A’lâ (En yüce Rabbimi tüm noksanlıklardan tenzih ederim)*” dedi.⁶⁴⁶

Ebû Muâviye ed-Darîr’in A’miş’ten hem “haddesenâ” ve hem de “an” sîgasıyla naklettiği rivâyet ise şudur:

أخبرنا محمد بن عبد الله بن المبارك المخرمي، قال: حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا الأعمش، ح أنبأنا أحمد بن حرب، عن أبي معاوية، عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "لعن الله السارق يسرق البيضة فتقطع يده، ويسرق الحبل فتقطع يده".

[*Ahberanâ*] Muhammed ibn Abdillâh ibni’l-Mubârek el-Muharrâmî [*haddesenâ*] Ebû Muâviye [*haddesenâ*] A’miş... Ve [*enbeenâ*] Ahmed ibn Harb [*an*] Ebû Muâviye [*an*] A’miş [*an*] Ebû Salih [*an*] Ebû Hureyre (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “*Allah yumurta çalıp eli kesilen ve ip çalıp eli kesilen hırsıza lanet etsin.*”⁶⁴⁷

Ebû Muâviye ed-Darîr’in hocası Hişâm ibn Urve’den naklettiği 5 rivâyetin hepsi de “haddesenâ” sîgasıyladır ve o rivâyetlerden biri şudur:

⁶⁴⁵ Muslim, Tahâra, 57; Ebû Dâvûd, Tahâra, 4; Tirmizî, Tahâra, 12; Nesâî, Tahâra, 38; Ahmed, XXXIX, 124; İbn Ebi Şeybe, *Musned*, I, 300

⁶⁴⁶ Muslim, Salâtü’l-Musâfirîn, 203; Ebû Dâvûd, Salât, 150; Tirmizî, Salât, 82; Nesâî, Tatbîk, 9; İbn Mâce, İkâmetu’s-Salevât, 20; Ahmed, XXXVIII, 375, 276; Dârimî, Salât, 69

⁶⁴⁷ Buhârî, Hudûd, 8; Muslim, Hudûd, 7; Nesâî, Kat’u’s-Sârig, 1; İbn Mâce, Hudûd, 22; Ahmed, XII, 406

أخبرنا إسحاق بن إبراهيم، قال: أنبأنا أبو معاوية، قال: حدثنا هشام وهو ابن عروة، عن أبيه، عن عائشة، قالت: لما نزلت هذه الآية (وأنذر عشيرتک الأقربين)، قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "يا فاطمة ابنة محمد، يا صفية بنت عبد المطلب، يا بني عبد المطلب، لا أغني عنكم من الله شيئاً، سلوني من مالي ما شئتم".

[Ahberanâ] İshâk ibn İbrahim [enbeenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Hişâm ibn Urve [an] babası (Urve ibnu'z-Zubeyr) [an] Âişe (ra) dedi ki: "Yakın akrabaları uyar"⁶⁴⁸ ayeti indiğinde Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: "Ey Muhammed'in kızı Fâtîma! Ey Abdulmuttalib'in kızı Safiyye! Ey Abdulmuttalib oğulları! Allah'tan size gelecek bir zararı önleyemem. Malımdan dilediğinizi isteyin."⁶⁴⁹

Ebû Muâviye ed-Darîr'in Âsım el-Ahvel'den "haddesenâ" sîgasıyla naklettiği rivâyet şöyledir:

أخبرنا إسحاق بن إبراهيم، قال: حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا عاصم الأحول، عن مَوْزِقِ العجلي، عن أنس بن مالك، قال: كنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في السفر، فمنا الصائم ومنا المفطر، فنزلنا في يوم حار، واتخذنا ظلالاً، فسقط الصَّوَامُ وقام المفطرون فسَقَوْا الرِّكَابَ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "ذهب المفطرون اليوم بالأجر".

[Ahberanâ] İshâk ibn İbrahim [haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Âsım el-Avel [an] Muverrik el-İclî [an] Enes ibn Mâlik (ra) dedi ki: Rasûlulla (s) ile birlikte yolculuktaydık. Bazılarımız oruçluydu ve bazılarımız değildi. Sıcak bir günde bir yerde konakladık ve gölgelere çekildik. Oruçlu olanlar yere serildi. Oruçlu olmayanlar kalkıp develeri suladılar. Bunun üzerine Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: "Oruçlu olmayanlar bugün sevabı alıp gittiler."⁶⁵⁰

Ebû Muâviye ed-Darîr'in Suheyl ibn Ebî Salih'ten "an" sîgasıyla naklettiği rivâyet ise şudur:

⁶⁴⁸ Suarâ, 26/214

⁶⁴⁹ Muslim, İman, 350; Tirmizî, Zuhd, 7; Nesâî, Vesâyâ, 6; Ahmed, XLI, 494; İshâk ibn Râhûye, Musned, II, 251. Hadis, benzer bir lafızla Ebû Hureyre (ra) yoluyla da rivâyet edilir. Buhârî, Tefsîru'l-Kur'ân, 236; Muslim, İman, 351; Nesâî, Vesâyâ, 6; Dârimî, Rikâk, 23

⁶⁵⁰ Buhârî, Cihâd ve Siyer, 70; Muslim, Sıyâm, 100; Nesâî, Sıyâm, 52; İbn Ebî Şeybe, Musannef, II, 279; İbn Huzeyme, Sahîh, III, 261; Tahâvî, Şerhu Muşkili'l-Âsâr, XV, 138; Şerhu Meâni'l-Âsâr, II, 68; Beyhakî, es-Sunenu'l-Kubrâ, IV, 408

أخبرنا داود بن سليمان بن حفص، قال: حدثنا أبو معاوية الضرير، عن سهيل، عن المَقْبَرِيِّ، عن أبي سعيد الخدري، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "من صام يوما في سبيل الله باعد الله بينه وبين النار بذلك اليوم سبعين خريفاً".

[*Ahberanâ*] Davud ibn Suleyman ibn Hafs [*haddesenâ*] Ebû Muâviye ed-Darîr [*an*] Suheyl [*an*] el-Makburî [*an*] Ebû Saîd el-Hudrî (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: "Kim Allah yolunda bir gün oruç tutarsa Allah o gün dolayısıyla onunla cehennemini arasını yetmiş yıl uzaklaştırır."⁶⁵¹

Ebû Muâviye ed-Darîr'in *Sunen-i Nesâî*'de asıl ve şahit olarak nakledilen rivâyetleri hocaları ve rivâyet sîgaları yönünden incelendiğinde şu tablo ortaya çıkmaktadır:

Ebû Muâviye'nin Hocası		Haddesenâ	An	Haddesenâ ve An	Toplam
1	A'meş	4	18	1	23
2	Hişâm ibn Urve	5	-	-	5
3	Âsım el-Ahvel	1	-	-	1
4	Suheyl ibn Ebî Sâlih	-	1	-	1
Toplam		10	19	1	30

Nesâî'nin *Sunen*'inde asıl ve şahit olarak yer alan ve Ebû Muâviye ed-Darîr tarafından nakledilen rivâyetlerin büyük çoğunluğunun yine A'meş'ten ve onların çoğunun da "an" sîgasıyla olduğu görülmektedir. Râvînin bir diğer hocası Hişâm ibn Urve'den naklettiği rivâyetlerin hepsi ve Âsım el-Ahvel'den naklettiği tek rivâyet ise "haddesenâ" sîgasıyladır. Suheyl ibn Ebî Salih'ten yaptığı rivâyet de kendisine mülâzemetiyle tanındığı A'meş'ten naklettiklerinin dışında "an" sîgayla aktardığı tek rivâyettir. Nesâî'nin *Sunen*'inde Ebû Muâviye ed-Darîr'in A'meş'ten başka sadece üç hocasından yaptığı rivâyetleri nakletmesi ve Hişâm ibn Urve'nin dışındaki diğer iki hocasından sadece birer rivâyetine yer vermesi dikkat çekmektedir. Ebû Muâviye'nin söz konusu dört hocasından Suheyl ibn Ebî Sâlih'i Zehebî "sika" ve İbn Hacer "sadûk" olarak nitelenmiştir.⁶⁵² Diğerleri sikadır.

⁶⁵¹ Buhârî, Cihâd ve Seyr, 36; Muslim, Sıyâm, 168; Nesâî, Sıyâm, 44; İbn Mâce, Sıyâm, 34; Ahmed, XVIII, 114

⁶⁵² Bkz. sf. 17

Nesâî'nin *el-Muctebâ* adıyla da bilinen *Sunen*'i sunen türü kitaplar içinde en az zayıf hadis ve cerh edilmiş râvîsi bulunan kitap olarak bilinir. Nesâî'nin ricâl tenkîdinde Muslim'den daha sıkı davrandığı kaydedilmektedir.⁶⁵³ *Sunen-i Nesâî*'de Ebû Muâviye ed-Darîr'den nakledilen rivâyetlerin diğer sunen kitaplarındakilere göre daha az olması bununla açıklanabilir.

2.1.6. İbn Mâce'deki Rivâyetleri

İbn Mâce'nin *Sunen*'inde senedinde Ebû Muâviye ed-Darîr'in yer aldığı 156 rivâyet bulunmaktadır. Söz konusu rivâyetlerden 49'u mutâbaat olarak nakledilmektedir.

Ebû Muâviye ed-Darîr, *Sunen-i İbn Mâce*'de asıl ve şahit olarak yer verilen 107 rivâyetin 72'sini hocası A'meş'ten, 6'sını Haccâc ibn Ertât'dan, 4'ünü Âsım el-Ahvel'den, 2'ini Hişâm ibn Urve'den, 2'sini İsmail ibn Muslim'den, 2'sini Ebû Burde'den, 2'sini Ebû Mâlik el-Eşcaî'den, 2'sini Ubeydullah ibn Omer'den aktarmaktadır. Geri kalan 15 rivâyetin her birini ayrı bir hocasından rivâyet etmektedir. O hocaları şunlardır: Dâvûd ibn Ebî Hind, Ferec ibn Fedâle, Mûsa ibn Muslim, Leys ibn Ebî Suleym, Hâlid ibn İlyâs, Hilâl ibn Meymûn, Hârîse ibn Ebî'r-Ricâl, Ebû İshâk eş-Şeybânî, Abdurrahmân ibn Ebî Bekr, Beşşâr ibn Kidâm, el-Hasen ibn Amr, Muhammed ibn Sûka, Omer ibn Râşid, Ebû Racâ el-Cezerî ve Cafer ibn Burkân.

Ebu Muâviye'nin A'meş'ten rivâyetlerinin 8'i "haddesenâ" ve 63'ü "an" sîgasıyladır. Bir rivâyet ise hem "haddesenâ" ve hem de "an" sîgasıyladır.

Ebû Muâviye'nin A'meş'ten "haddesenâ" sîgasıyla naklettiği rivâyetlerden biri şudur:

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعلي بن محمد، قالا: حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "ما نفعني مال قط، ما نفعني مال أبي بكر". قال: فبكى أبو بكر، وقال: يا رسول الله، هل أنا ومالي إلا لك يا رسول الله.

[*Haddesenâ*] Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe ve Ali ibn Muhammed [*haddesenâ*] Ebû Muâviye [*haddesenâ*] A'meş [*an*] Ebû Sâlih [*an*] Ebû Hureyre (ra) şöyle dedi: Rasûlullah (s)

⁶⁵³ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 118, 119

“Ebû Bekr’in malının fayda verdiği gibi hiçbir mal bana fayda vermedi” buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekr ağladı ve “Ey Allah’ın Rasûlü! Ben ve malım ancak senin içiniz” dedi.⁶⁵⁴

Ebû Muâviye’nin A’miş’ten “an” sîgasıyla naklettiği rivâyetlerden biri şöyledir:

حدثنا علي بن محمد، قال: حدثنا أبو معاوية، عن الأعمش، عن أبي سفيان، عن جابر، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "اهتزَّ عرش الرحمن عز وجل لموت سعد بن معاذ".

[Haddesenâ] Ali ibn Muhammed [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] A’miş [an] Ebû Sufyân [an] Câbir (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) “Rahmân’ın Arşı Sa’d ibn Muâz’ın ölümü dolayısıyla titredi” buyurdu.⁶⁵⁵

Ebû Muâviye’nin A’miş’ten hem “haddesenâ” sîgasıyla ve hem de “an” sîgasıyla naklettiği rivâyet ise şudur:

حدثنا علي بن محمد، قال: حدثنا أبو معاوية، عن الأعمش، عن شقيق، عن عمرو بن الحارث بن المصطلق، عن ابن أخي زينب امرأة عبد الله، عن زينب امرأة عبد الله، قالت: سألت رسول الله صلى الله عليه وسلم: أيجزئ عني من الصدقة النفقة على زوجي وأيتام في حجري؟ قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "لها أجران: أجر الصدقة، وأجر القرابة".

[Haddesenâ] Ali ibn Muhammed [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] A’miş [an] Şakîk [an] Amr ibni’l-Hâris ibni’l-Mustalık [an] Abdullah’ın eşi Zeyneb’in erkek kardeşinin oğlu [an] Abdullah’ın eşi Zeyneb dedi ki: Rasûlullah’a (s) “Kocama ve evimdeki yetimlere harcamam sadaka yerine geçer mi?” diye sordum. Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “O sadakaya iki sevap vardır: Sadaka sevabı ve akrabalık (sıla-i rahim) sevabı.”⁶⁵⁶

İbn Mâce, bu rivâyetin devamında diğer isnâdı şu şekilde zikreder:

⁶⁵⁴ İbn Mâce, Mukaddime, 11; Ahmed, XII, 414; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 348; Ahmed, *Fedâilu’s-Sahâbe*; I, 65; İbn Ebî Âsım, *es-Sunne*, II, 577; Nesâî, *es-Sunenu’l-Kubrâ*, VII, 296; İbn Hibbân, *Sahîh*, XV, 273, 274; Âcurrî, Ebû Bekr Muhammed ibn Huseyin ibn Abdillâh el-Bağdâdî (360/970), *eş-Şeria*, I-V, thk: Abdullah ibn Omer ibn Suleyman ed-Demîcî, Dâru’l-Vatan, 2. bs., Riyad, 1999, IV, 1803. Bûsîrî, İbn Mâce’deki rivâyetin isnâdının sika râvilerden oluştuğunu ifade eder. Bkz. Bûsîrî, *Misbâhu’z-Zucâce*, I, 16. Şuayb el-Arnâvût ise *Musned*’in tahkikinde hadisin isnâdının Buhârî ve Muslim’in şartlarına göre sahih olduğunu belirtir.

⁶⁵⁵ Buhârî, *Menâkıbu’l-Ensâr*, 12; Muslim, *Fedâilu’s-Sahâbe*, 124; Tirmizî, *Menâkıb*, 51; İbn Mâce, *Mukaddime*, 11; Ahmed, XXII, 293; Saîd ibn Mansûr, *Sunen*, II, 395; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 393

⁶⁵⁶ Buhârî, *Zekât*, 48; İbn Mâce, *Zekât*, 24; Ahmed, XLIV, 599; Nesâî, *es-Sunenu’l-Kubrâ*, VIII, 276; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 59; Hâkim, *Mustedrek*, IV, 646. Hâkim hadisin Buhârî ve Muslim’in şartlarına göre sahih olduğunu belirtir ve Zehebî de buna muvâfakat eder.

حدثنا الحسن بن محمد بن الصباح، قال: حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا الأعمش، عن شقيق، عن عمرو بن

الحارث، ابن أخي زينب، عن زينب امرأة عبد الله، عن النبي صلى الله عليه وسلم نحوه.

[Haddesenâ] el-Hasen ibn Muhammed ibni's-Sabbâh [haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] A'meş [an] Şakîk [an] Amr ibni'l-Hâris, Zeyneb'in erkek kardeşinin oğlu [an] Abdullah'ın eşi Zeyneb [an] Hz. Peygamber (s).

Ebû Muâviye'nin Haccâc ibn Ertât'dan naklettiği 6 rivâyetin 2'si "haddesenâ" sîgasıyladır. O rivâyetlerden biri şudur:

حدثنا علي بن محمد، قال: حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا حجاج، عن سعيد بن عبيد بن زيد بن عقبة، عن أبيه،

عن سمرة بن جندب، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "إذا ضاع للرجل متاع، أو سُرِق له متاع، فوجده في يد رجل يبيعه، فهو أحق به، ويرجع المشتري على البائع بالثمن".

[Haddesenâ] Ali ibn Muhammed [haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Haccâc [an] Saîd ibn Ubeyd ibn Zeyd ibn Ukbe [an] babası [an] Semura ibn Cundeb (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: "Kimin bir malı kaybolur veya çalınırsa, sonra onu bir adamın elinde satarken bulursa o kişinin onu almaya herkesten çok hakkı vardır. Satın alan satandan ödediği bedeli geri alır."⁶⁵⁷

Ebû Muâviye'nin Haccâc ibn Ertât'dan "an" sîgasıyla naklettiği 4 rivâyetten biri şöyledir:

حدثنا علي بن محمد، قال: حدثنا أبو معاوية، عن حجاج، عن عطاء، عن ابن عباس، قال: قال رسول الله صلى

الله عليه وسلم: "عمرة في رمضان تعدل حجة".

⁶⁵⁷ İbn Mâce, Ahkâm, 12; Ahmed, XXXIII, 323; İbn Ebî Şeybe, Musannef, IV, 523; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, IV, 165; İbnu'l-A'râbî, Mu'cem, I, 326; Beyhakî, Ahmed ibn el-Huseyin ibn Ali ibn Musa el-Husrevcirdî el-Horasânî (458/1066), es-Sunenu's-Sağîr, I-IV, thk. Abdu'l-Mu'tî Emîn Kal'acî, Câmiatu'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 1. bs., Karaçi, 1989, II, 296; es-Sunenu'l-Kubrâ, VI, 84. Bûsîrî, Haccâc ibn Ertât müdellis olduğu için İbn Mâce'deki rivâyetin isnâdının zayıf olduğunu belirtir. Bkz. Bûsîrî, Misbâhu'z-Zucâce, III, 45. Şuayb el-Arnâvût ise Musned'in tahkîkinde hadisin hasen olduğunu ifade eder.

[Haddesenâ] Ali ibn Muhammed [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Haccâc [an] Atâ [an] İbn Abbâs (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “Ramazan’da yapılan umre hacca denktir.”⁶⁵⁸

Ebû Muâviye’nin Âsım el-Ahvel’den naklettiği 4 rivâyetin biri “haddesenâ” sîgasıyla ve diğer 3’ü “an” sîgasıyladır. “Haddesenâ” sîgasıyla naklettiği rivâyet şudur:

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعلي بن محمد، قالوا: حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا عاصم الأحول، عن عبد الله بن سرجس، قال: رأيت الأصيلع عمر بن الخطاب يقبل الحجر ويقول: "إني لأقبلك، وإني لأعلم أنك حجر لا تضر ولا تنفع، ولو لا أني رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقبلك ما قبلتك".

[Haddesenâ] Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe ve Ali ibn Muhammed [haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Âsım el-Ahvel [an] Abdullah ibn Sercis dedi ki: Kel adam Omer ibnu’l-Hattâb’ı (ra) Hacer-i Esved’i öperken gördüm. Şöyle diyordu: “Ben seni öpüyorum ve senin zarar ya da fayda vermeyen bir taş olduğunu biliyorum. Rasûlullah’ın (s) seni öptüğünü görmeseydim seni öpmezdim.”⁶⁵⁹

Ebû Muâviye’nin Âsım el-Ahvel’den “an” sîgasıyla naklettiği 3 rivâyetten biri şudur:

حدثنا علي بن محمد، قال: حدثنا أبو معاوية، عن عاصم الأحول، عن أبي عثمان النهدي، قال: سمعت سعدا وأبا بكر، وكل واحد منهما يقول: سمعت أذناي ووعي قلبي محمداً صلى الله عليه وسلم يقول: " من ادعى إلى غير أبيه وهو يعلم أنه غير أبيه فالجنة عليه حرام".

[Haddesenâ] Ali ibn Muhammed [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Âsım el-Ahvel [an] Ebû Osmân en-Nehdî dedi ki: Sa’d ve Ebû Bekra’nın her birinin şöyle dediğini işittim: Muhammed’in (s) şöyle buyurduğunu iki kulağım duydu ve kalbim kavradı: “Kim babası

⁶⁵⁸ Buhârî, Umra, 4; Muslim, Hac, 221; Nesâî, Sıyâm, 6; İbn Mâce, Menâsik, 45; Ahmed, V, 22; Dârimî, Menâsik, 40. Hadis ayrıca Câbir (ra), Vehb ibn Hanbeş (ra) ve Ummu Ma’gıl el-Esediyye (ra) yoluyla da rivâyet edilmektedir. Bkz. Ebû Dâvûd, Menâsik, 79; Tirmizî, Hac, 95; İbn Mâce, Menâsik, 45; Ahmed, XXIX, 141, XLV, 67

⁶⁵⁹ Muslim, Hac, 250; İbn Mâce, Menâsik, 27; Ahmed, I, 354. Hadis ayrıca İbn Abbâs, Abbas ibn Rebîa, Urve ibnu’z-Zubeyr ve Eslem mevlâ Omer yoluyla da rivâyet edilmektedir. Bkz. Buhârî, Hac, 50, 57; Ebû Dâvûd, Menâsik, 46; Tirmizî, Hac, 37; Nesâî, Menâsiku’l-Hac, 148; Mâlik, Hac, 115

olmadığı bildiği halde babasından başka birinin çocuğu olduğunu iddia ederse cennet ona haram olur.”⁶⁶⁰

Ebû Muâviye’nin Hişâm ibn Urve’den naklettiği iki rivâyet de “haddesenâ” sîgasıyladır. O rivâyetlerden biri şöyledir:

حدثنا أحمد بن سنان، قال: حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا هشام بن عروة، عن أبيه، عن أبي مُراوح، عن أبي ذر، قال: قلت يا رسول الله، أيُّ الرقاب أفضل؟ قال: "أنفُسُها عند أهلها وأغلاها ثمنًا".

[Haddesenâ] Ahmed ibn Sinân [haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Hişâm ibn Urve [an] babası [an] Ebû Murâvîh [an] Ebû Zer (ra) dedi ki: “Ey Allah’ın Rasûlü! Hangi köleyi azat etmek daha faziletlidir?” dedim. Rasûlullah (s), “*Sahibi nezdinde en değerli ve fiyatı en yüksek olanı*” buyurdu.⁶⁶¹

Ebû Muâviye’nin İsmail ibn Muslim’den naklettiği iki rivâyet de “an” sîgasıyladır ve onlardan biri şudur:

حدثنا علي بن محمد، قال: حدثنا أبو معاوية، عن إسماعيل، عن عطاء، عن ابن عباس، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم صلى بمنى يوم التروية، الظهر، والعصر، والمغرب، والعشاء، والفجر، ثم غدا إلى عرفة.

[Haddesenâ] Ali ibn Muhammed [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] İsmail [an] Atâ [an] İbn Abbâs (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) tevriye günü öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarını Mina’da kıldı. Sonra Arafat’a gitti.⁶⁶²

Ebû Muâviye’nin Ebû Burde’den naklettiği 2 rivâyetten biri “haddesenâ” sîgasıyla ve diğeri “an” sîgasıyladır. “Haddesenâ” sîgasıyla naklettiği rivâyet şudur:

حدثنا سعيد بن يحيى بن الأزهر الواسطي، قال: حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا أبو بردة، عن علقمة بن مَرْثَد، عن ابن بريدة، عن أبيه، قال: لما أخذوا في غُسل النبي صلى الله عليه وسلم، ناداهم منادٍ من الداخل: "لا تنزعوا عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قميصه".

⁶⁶⁰ Buhârî, Ferâiz, 29; Muslim, İman, 115; Ebû Dâvûd, Edeb, 118; İbn Mâce, Hudûd, 36; Ahmed, III, 95; Dârimî, Siyer, 83

⁶⁶¹ Buhârî, Itk, 2; Muslim, İman, 136; İbn Mâce, Itk, 5; Ahmed, XXXV, 260. Hadis ayrıca Aişe (ra) yoluyla da rivâyet edilmektedir. Mâlik, Itk ve Velâ, 15.

⁶⁶² İbn Mâce, Menâsik, 51; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, XI, 164. Rasûlullah’ın (s) Mina’da beş vakit kıldıktan sonra Arafat’a gittiği Câbir (ra) tarafından nakledilen uzun bir hadiste de bildirilmektedir. Bkz. Muslim, Hac, 147; Ebû Dâvûd, Menâsik, 56; İbn Mâce, Menâsik, 84

[*Haddesenâ*] Saîd ibn Yahyâ ibni'l-Ezher el-Vâsîtî [*haddesenâ*] Ebû Muâviye [*haddesenâ*] Ebû Burde [*an*] Alkame ibn Mersed [*an*] İbn Bureyde [*an*] babası dedi ki: Rasûlullah'ın (s) cenazesini yıkamaya başladıklarında içeriden biri şöyle seslendi: "Rasûlullah'ın (s) gömleğini çıkarmayın."⁶⁶³

Ebû Muâviye'nin Bureyd ibn Abdillâh Ebû Burde'den "an" sîgasıyla naklettiği rivâyet ise "Buhârî'deki Rivâyetleri" bölümünde zikredilmiştir.⁶⁶⁴

Ebû Muâviye'nin Ebû Mâlik el-Eşcaî'den naklettiği 2 rivâyetten biri "haddesenâ" sîgasıyla ve diğeri "an" sîgasıyladır. "Haddesenâ" sîgasıyla naklettiği rivâyet şudur:

حدثنا علي بن محمد، قال: حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا أبو مالك الأشجعي، عن نعيم بن أبي هند، عن ابن سمرة بن حنبل، عن أبيه، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "من قَتَلَ فله السَّلْبُ".

[*Haddesenâ*] Ali ibn Muhammed [*haddesenâ*] Ebû Muâviye [*haddesenâ*] Ebû Mâlik el-Eşcaî [*an*] Nuaym ibn Ebî Hind [*an*] İbn Semura ibn Cundeb [*an*] babası (Semura ibn Cundeb) (ra) dedi ki: Rasûlullah (s), "*Seleb*⁶⁶⁵ öldüren kişiye aittir" buyurdu.⁶⁶⁶

Ebû Muâviye'nin Ebû Mâlik el-Eşcaî'den "an" sîgasıyla naklettiği rivâyet ise şöyledir:

حدثنا علي بن محمد، قال: حدثنا أبو معاوية، عن أبي مالك الأشجعي، عن رُبَيْعِ بْنِ جِرَاشٍ، عن حذيفة بن اليمان، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "يُدْرُسُ الْإِسْلَامَ كَمَا يَدْرُسُ وَشْيُ الثَّوْبِ، حَتَّى لَا يُدْرَى مَا صِيَامٌ، وَلَا صَلَاةٌ، وَلَا نُسْكَ، وَلَا صَدَقَةٌ، وَلَيْسَ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي لَيْلَةٍ، فَلَا يَبْقَى فِي الْأَرْضِ مِنْهُ آيَةٌ، وَتَبْقَى طَوَائِفُ مِنَ النَّاسِ الشَّيْخِ الْكَبِيرِ وَالْعَجُوزِ، يَقُولُونَ: أَدْرَكْنَا آبَاءَنَا عَلَى هَذِهِ الْكَلِمَةِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَنَحْنُ نَقُولُهَا". فَقَالَ لَهُ صَلَّى: مَا

⁶⁶³ İbn Mâce, Cenâiz, 10; Mâlik, Cenâiz, 10; Hâkim, *Mustedrek*, I, 505; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, III, 544. Hâkim, hadisin Buhârî ve Muslim'in şartlarına göre sahih olduğunu söyler. Hâkim'in ve Beyhakî'nin rivâyetlerinde Ebû Burde'nin Bureyd ibn Abdillâh olduğu belirtilir. Mizzî, Ebû Muâviye'nin bu rivâyeti naklettiği hocası Ebû Burde'nin Amr ibn Yezîd et-Teymî olduğunu bildirir. Bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 300. Bûsîrî ise İbn Mâce'nin naklettiği rivâyetin isnâdının Ebû Burde sebebiyle zayıf olduğunu, Ebû Burde'nin adının Amr ibn Yezîd et-Teymî olduğunu ifade eder. Bkz. Bûsîrî, *Misbâhu'z-Zucâce*, II, 26

⁶⁶⁴ Buhârî'deki rivâyette Ebû Muâviye hadisi hocası Bureyd ibn Abdillâh'tan "haddesenâ" sîgasıyla nakletmektedir. Bkz. sf. 73

⁶⁶⁵ Seleb, savaşta öldürülen düşman askerinin üzerinde veya yanında bulunan elbise, silâh vb. eşyayı ifade eden fıkıh terimidir. Savaş ganimetlerinin özel bir türüdür. Bkz. Yaman, Ahmet, "*Seleb*", DİA, İstanbul, 2009, XXXVI, 398

⁶⁶⁶ İbn Mâce, Cihâd, 29; Ahmed, XXXIII, 320; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 478. Hadis ayrıca Ebû Katâde (ra) ve el-Ekva' (ra) yoluyla da rivâyet edilmektedir. Bkz. Ebû Dâvûd, Cihâd, 145; Tirmizî, Siyer, 13; İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 171. Bûsîrî, İbn Mâce'deki rivâyetin isnâdındaki Semura ibn Cundub'un oğlunun adının Süleyman olduğunu, İbn Hibbân'ın kendisini *es-Sikât*'ta zikrettiğini ve Yahyâ ibnu'l-Kattân'ın onun için "mechûlu'l-hâl" dediğini, isnâdın diğer ricâlinin sika râvilerden oluştuğunu belirtir. Bkz. Bûsîrî, *Misbâhu'z-Zucâce*, III, 172

تغني عنهم "لا إله إلا الله"، وهم لا يدرون ما صلاة، ولا صيام، ولا نسك، ولا صدقة؟ فأعرض عنه حذيفة، ثم ردها عليه ثلاثاً، كُلَّ ذَلِكَ يُعْرِضُ عَنْهُ حَذِيفَةُ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْهِ فِي الثَّالِثَةِ، فَقَالَ: "يَا صَلِّ، تُنْجِيَهُمْ مِنَ النَّارِ"، ثَلَاثًا.

[Haddesenâ] Ali ibn Muhammed [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Ebû Mâlik el-Eşcaî [an] Rab'ıy ibn Hırâş [an] Huzeyfe ibnu'l-Yemân (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: *"Elbisenin nakışlarının silindiği gibi İslam da silinip gidecek. Öyle ki, oruç nedir, namaz nedir, hac ibadeti nedir, sadaka nedir bilinmeyecek. Allah azze ve celle'nin Kitâbı bir gecede silinecek. Öyle ki yeryüzünde ondan geriye bir ayet dahi kalmayacak. Geride bazı ihtiyar erkekler ve kadınlar kalacak. Onlar, "Atalarımızın şu "Lâ ilâhe illallah" kelimesini söylediğini duyduk, biz de onu söylüyoruz" diyecekler."* Sıla, "Namaz nedir, oruç nedir, hac ibadeti nedir, sadaka nedir bilmediklerine göre "Lâ ilâhe illallah" demelerinin onlara ne faydası olacak?" diye sordu. Huzeyfe yüzünü başka yöne çevirdi. Sıla sorusunu üç kez tekrar etti ve Huzeyfe her seferinde başka yöne döndü. Üçüncüsünde, "Ey Sıla! Onları cehennemden kurtarır" dedi. Bunu üç kez tekrarladı.⁶⁶⁷

Ebû Muâviye'nin hocası Ubeydullah ibn Omer'den naklettiği 2 rivâyetten biri "haddesenâ" sîgasıyla ve diğeri "an" sîgasıyladır. "Haddesenâ" sîgasıyla naklettiği rivâyet şöyledir:

حدثنا علي بن محمد، قال: حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا عبيد الله بن عمر، عن نافع، عن ابن عمر، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يدخل مكة من الثَّيَّةِ العليا، وإذا خرج، خرج من الثَّيَّةِ السفلى.

[Haddesenâ] Ali ibn Muhammed [haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Ubeydullah ibn Omer [an] Nâfi' [an] İbn Omer (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) Mekke'ye Seniyyetu'l-Ulyâ yolundan girerdi. Mekke'den çıktığı zaman da Seniyyetu's-Suflâ yolundan çıkardı.⁶⁶⁸

Ebû Muâviye'nin Ubeydullah ibn Omer'den "an" sîgasıyla naklettiği rivâyet ise "Ebû Dâvûd'daki Rivâyetleri" bölümünde zikredilmiştir.⁶⁶⁹

⁶⁶⁷ İbn Mâce, Fiten, 26; Nuaym ibn Hammâd, Ebû Abdillâh Nuaym ibn Hammâd ibn Muâviye el-Huzâî el-Mervezî (228/843), *el-Fiten*, I-II, thk. Semîr Emîn ez-Zuheyri, Mektebetu't-Tevhîd, 1. bs., Kahire, 1991, II, 598; Hâkim, *Mustedrek*, IV, 587. Hâkim, hadisin Muslim'in şartına göre sahih olduğunu söyler ve Zehebî de buna muvâfakat eder. Bûsîrî, İbn Mâce'nin isnâdının sahih ve râvîlerinin sika olduğunu kaydeder. Bkz. Bûsîrî, *Misbâhu'z-Zucâce*, IV, 194

⁶⁶⁸ Buhârî, Hac, 40; Muslim, Hac, 223; Ebû Dâvûd, Menâsik, 44; Nesâî, Menâsiku'l-Hac, 105; İbn Mâce, Menâsik, 26; Ahmed, VIII, 454; Dârimî, Menâsik, 81

⁶⁶⁹ Ebû Dâvûd'daki rivâyette Ebû Muâviye hadisi hocası Ubeydullah ibn Omer'den "haddesenâ" sîgasıyla nakletmektedir. Bkz. sf. 82

Ebû Muâviye'nin Dâvûd ibn Ebî Hind'den "haddesenâ" sîgasıyla naklettiği rivâyet şöyledir:

حدثنا علي بن محمد، قال: حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا داود بن أبي هند، عن عمرو بن شعيب، عن أبيه، عن جده، قال: خرج رسول الله صلى الله عليه وسلم على أصحابه وهم يختصمون في القدر، فكأنما يُفَقُّ في وجهه حَبُّ الرمان من الغضب، فقال: "بهذا أُمِرْتُمْ، أو لهذا خُلِقْتُمْ، تضربون القرآن بعضه ببعض، بهذا هَلَكْتَ الأُمم قبلكم". قال: فقال عبد الله بن عمرو: ما غَبَطْتُ نفسي بمجلس تخلفت فيه عن رسول الله صلى الله عليه وسلم، ما غَبَطْتُ نفسي بذلك المجلس وتخلفي عنه.

[Haddesenâ] Ali ibn Muhammed [haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Dâvûd ibn Ebî Hind [an] Amr ibn Şuayb [an] babası [an] dedesi dedi ki: Rasûlullah (s) sahabîlerin yanına çıkmıştı. Sahabiler o sırada kader hakkında tartışıyorlardı. Rasûlullah'ın (s) yüzü öfkeden kızarmış, sanki nar tanesi yarılmış gibiydi. *"Bununla mı emrolundunuz, bunun için mi yaratıldınız? Kur'an'ın bir kısmını diğer bir kısmıyla çarpıştırıyorsunuz. Sizden önceki ümmetler bu yüzden helak oldu"* buyurdu. Abdullah ibn Amr dedi ki: "O meclisten geri kaldığıma sevindiğim kadar Rasûlullah'ın (s) bir meclisinden geri kaldığıma sevinmedim."⁶⁷⁰

Ebû Muâviye'nin Ferec ibn Fedâle'den "haddesenâ" sîgasıyla naklettiği rivâyet şudur:

حدثنا علي بن محمد، قال: حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا الفرج بن فضالة، عن ربيعة بن يزيد الدمشقي، عن النعمان بن بشير، عن عائشة، قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "يا عثمان، إن ولاك الله هذا الأمر يوماً، فأرادك المنافقون أن تخلع قميصك الذي قَمَصَكَ الله، فلا تخلعه". يقول: ذلك ثلاث مرات. فقلت لعائشة: ما منعك أن تُعَلِّمي الناس بهذا؟ قالت: أُنْسِيَتْهُ.

[Haddesenâ] Ali ibn Muhammed [haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] el-Ferec ibn Fedâle [an] Rabîa ibn Yezîd ed-Dîmeşkî [an] en-Nu'mân ibn Beşîr [an] Âişe (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: *"Ey Osman! Allah bir gün seni bu göreve getirirse ve*

⁶⁷⁰ İbn Mâce, Mukaddime, 10; Ahmed, XI, 250; İbn Ebî Âsım, *es-Sunne*, I, 177; Ebû Ya'lâ, *Musned*, X, 433; İbn Batta, Ebû Abdillâh Ubeydullah ibn Muhammed ibn Muhammed el-Ukberî (387/997), *el-İbânetu'l-Kubrâ*, I-IX, thk. Rızâ ibn Na'sân Mu'tî ve diğerleri, Dâru'r-Râye, 1. bs., Riyad, 1988, II, 493; Beyhakî, Ahmed ibn el-Huseyin ibn Ali ibn Musa el-Husrevcirdî el-Horasânî (458/1066), *el-Kadâ ve'l-Kader*, thk. Muhammed ibn Abdillâh Âl Âmir, Mektebetu'l-Ubeykân, 1. bs., Riyad, 2000, 290. Bûsîrî, İbn Mâce'deki rivâyetin isnâdının sahih ve ricâlinin sika olduğunu belirtir. Bkz. Bûsîrî, *Misbâhu'z-Zucâce*, I, 14. Hadis ayrıca Ebû Hureyre (ra) yoluyla da rivâyet edilmektedir. Bkz. Tirmizî, Kader, 1; Bezzâr, *Musned*, XVII, 308

münafıklar Allah'ın sana giydirdiği gömleği çıkarmanı isterlerse çıkarma.” Bunu üç kez söyledi. Nu'mân ibn Beşîr şöyle der: Âişe'ye (ra) “Bunu insanlara bildirmene ne engel oldu?” dedim. “O bana unutturuldu” dedi.⁶⁷¹

Ebû Muâviye'nin Mûsâ ibn Muslim es-Sağîr'den “haddesenâ” sîgasıyla naklettiği rivâyet şöyledir:

حدثنا علي بن محمد، قال: حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا موسى بن مسلم، عن ابن سابط وهو عبد الرحمن، عن سعد بن أبي وقاص، قال: قَدِمَ معاوية في بعض حجَّاته، فدخل عليه سعد، فذكروا علياً، فنال منه، فغضب سعد، وقال: تقول هذا لرجل سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: "من كنت مولاه فعلي مولاه"، وسمعتة يقول: "أنت مني بمنزلة هارون من موسى، إلا أنه لا نبي بعدي"، وسمعتة يقول: "لأُعْطِيَنَّ الراية اليوم رجلاً يحب الله ورسوله".

[Haddesenâ] Ali ibn Muhammed [haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Musa ibn Muslim [an] Abdurrahman ibn Sâbit [an] Sa'd ibn Ebî Vakkâs'ın (ra) dediğine göre Muâviye (ra) hac için gelmişti. Sa'd (ra) yanına girdi. Ali (ra) hakkında konuştular. Muâviye (ra) onun hakkında kötü sözler söyledi. Sa'd (ra) buna kızdı. Şöyle dedi: Bunu Rasûlullah'ın hakkında “*Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır*” dediğini işittiğim, “*Sen benim için Hârûn'un Musa yanındaki menzilesi gibisin. Fakat benden sonra peygamber yok*” dediğini işittiğim, “*Bugün sancağı Allah'ı ve Rasûlü'nü seven bir adama vereceğim*” dediğini işittiğim kişi için mi söylüyorsun?⁶⁷²

Ebû Muâviye'nin Leys ibn Ebî Suleym'den “an” sîgasıyla naklettiği rivâyet şöyledir:

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة، قال: حدثنا أبو معاوية، عن ليث، عن بشير بن نَهِيك، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "ما من داع يدعو إلى شيء إلا وَقَفَ يوم القيامة لازماً لدعوته، ما دعا إليه، وإن دعا رجل رجلاً".

⁶⁷¹ Tirmizî, Menâkıb, 19; İbn Mâce, Mukaddime, 11; Ahmed, XLI, 113; *Fedâilu's-Sahâbe*, I, 500; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 514; İbn Hibbân, *Sahih*, XV, 346; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, III, 171; Hâkim, *Mustedrek*, III, 106. Tirmizî, hadisin “hasen garîb” olduğunu belirtir. Hâkim, hadisin sahih ve isnâdının âlî olduğunu söyler. Zehebi, Hâkim'in bu görüşüne katılmayarak isnâdında el-Ferec ibn Fedâle olduğu için sahih olamayacağına işaret eder.

⁶⁷² Muslim, *Fedâilu's-Sahâbe*, 32; İbn Mâce, Mukaddime, 11; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 366; Nesâî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, VII, 454

[*Haddesenâ*] Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe [*haddesenâ*] Ebû Muâviye [*an*] Leys [*an*] Beşîr ibn Nehîk [*an*] Ebû Hureyre (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “*Hiçbir davetçi yok ki, tek bir adamı davet etmiş olsa bile, davet ettiği şeye Kıyamet Günü’nde davetini sürdürmesin.*”⁶⁷³

Ebû Muâviye’nin Hâlid ibn İyâs’tan “an” sîgasıyla naklettiği rivâyet şudur:

حدثنا أحمد بن سنان، قال: حدثنا أبو معاوية، عن خالد بن إياس، عن يحيى بن عبد الرحمن بن حاطب، عن أبي سعيد الخدري، قال: أول من أَسْرَجَ في المساجد تميم الداري.

[*Haddesenâ*] Ahmed ibn Sinân [*haddesenâ*] Ebû Muâviye [*an*] Hâlid ibn İyâs [*an*] Yahyâ ibn Abdirrahmân ibn Hâtûb [*an*] Ebû Saîd el-Hudrî (ra) dedi ki: “Camilerde ilk kandili Temîd ed-Dârî yaktı.”⁶⁷⁴

Ebû Muâviye’nin Hilâl ibn Meymûn’dan “an” sîgasıyla naklettiği rivâyet “Ebû Dâvûd’daki Rivâyetleri” bölümünde⁶⁷⁵ ve Hârîse ibn Ebi’r-Ricâl’dan “*haddesenâ*” sîgasıyla naklettiği rivâyet ise “Tirmizî’deki Rivâyetleri” bölümünde⁶⁷⁶ zikredilmiştir.

Ebû Muâviye’nin Ebû İshâk eş-Şeybânî’den “an” sîgasıyla naklettiği rivâyet şöyledir:

حدثنا علي بن محمد، قال: حدثنا أبو معاوية، عن أبي إسحاق الشيباني، عن الشعبي، عن ابن عباس، قال: مات رجل، وكان رسول الله صلى الله عليه وسلم يعودده، فدفنوه بالليل، فلما أصبح أَعْلَمُوهُ، فقال: "ما منعكم أن تعلموني؟" قالوا: كان الليل، وكانت الظلمة، فكرهنا أن نَشُقَّ عليك. فأتى قبره وصلى عليه.

[*Haddesenâ*] Ali ibn Muhammed [*haddesenâ*] Ebû Muâviye [*an*] Ebû İshâk eş-Şeybânî [*an*] eş-Şa’bî [*an*] İbn Abbâs (ra) dedi ki: Bir adam vefat etti. Rasûlullah (s) ona hasta ziyaretinde bulunuyordu. Onu geceleyin defnettiler ve Rasûlullah’a (s) sabah olunca haber verdiler. “*Bana haber vermenize ne engel oldu?*” diye sordu. “Gece idi ve koyu karanlık

⁶⁷³ İbn Mâce, Mukaddime, 14. İbn Ebî Âsım, *es-Sunne*, I, 52. Bûsîrî, isnâdının zayıf olduğunu ve râvîlerinden Leys ibn Ebî Süleym’in cumhur tarafından zayıf kabul edildiğini bildirir. Bkz. Bûsîrî, *Misbâhu’z-Zucâce*, I, 29

⁶⁷⁴ İbn Mâce, Mesâcid ve Cemâât, 9. Bûsîrî, mevkûf hadisin isnâdındaki Hâlid bin İyâs’ın zayıf olduğu konusunda âlimlerin ittifak ettiğini bildirir. Bkz. Bûsîrî, *Misbâhu’z-Zucâce*, I, 96. Taberânî, hadisi Ebû Hureyre’den (ra) rivâyet eder. Bkz. Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, II, 49

⁶⁷⁵ Bkz. sf. 79

⁶⁷⁶ Tirmizî’deki rivâyette Ebû Muâviye hadisi hocası Hârîse ibn Ebi’r-Ricâl’dan “an” sîgasıyla nakletmektedir. Bkz. sf. 93

vardı. Sana zorluk olmasını istemedik” dediler. Rasûlullah (s) o adamın mezarına geldi ve cenaze namazını kıldı.⁶⁷⁷

Ebû Muâviye ed-Darîr’in Abdurrahman ibn Ebî Bekr’den “an” sîgasıyla naklettiği rivâyet şudur:

حدثنا علي بن محمد، قال: حدثنا أبو معاوية، عن عبد الرحمن بن أبي بكر، عن ابن أبي مليكة، عن عائشة، قالت: لما قُبِضَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وأبو بكر عند امرأته، ابنة خاتجة بالعوالي، فجعلوا يقولون، لم يمت النبي صلى الله عليه وسلم، إنما هو بعض ما كان يأخذه عند الوحي، فجاء أبو بكر، فكشف عن وجهه وقَبِلَ بين عينيه، وقال: "أنت أكرمُ على الله أن يُمِيتَكَ مَرَّتَيْنِ، قد والله مات رسول الله صلى الله عليه وسلم"، وعمر في ناحية المسجد يقول: والله ما مات رسول الله صلى الله عليه وسلم، ولا يموت حتى يقطع أيدي أناسٍ من المنافقين كثير وأرجلهم، فقام أبو بكر، فصعد المنبر، فقال: "من كان يعبد الله فإن الله حي لم يمت، ومن كان يعبد محمدًا فإن محمدًا قد مات، (وما محمد إلا رسول قد خلت من قبله الرسل، أفإن مات أو قتل انقلبتم على أعقابكم، ومن ينقلب على عقبيه فلن يضر الله شيئا، وسيجزي الله الشاكرين)" قال عمر: فلَكَأَيَّيَ لم أقرأها إلا يومئذٍ.

[Haddesenâ] Ali ibn Muhammed [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Abdurrahman ibn Ebî Bekr [an] İbn Ebî Muleyke [an] Hz. Aişe (ra) dedi ki: Rasûlullah’ın (s) ruhu kabzedildiğinde Ebû Bekir (ra) Avâlî’de eşinin, yani Hârice’nin kızının yanındaydı. “Hz. Peygamber (s) ölmedi, sadece vahiy anında kendisini tutan hallerden birini yaşıyor” demeye başladılar. Ebû Bekir (ra) geldi, Rasûlullah’ın (s) yüzünü açtı ve gözlerinin arasını öptü. “Sen Allah katında seni iki kez öldürmeyecek kadar değerlisin” dedikten sonra “Allah’a yemin olsun ki, Rasûlullah (s) ölmüştür” dedi. Omer (ra) mescidin bir köşesinde “Allah’a yemin olsun ki Rasûlullah (s) ölmedi. Münafıklardan birçok insanın ellerini ve ayaklarını kesinceye kadar da ölmeyecek” diyordu. Ebu Bekir (ra) ayağa kalkıp minbere çıktı ve şöyle dedi: Kim Allah’a ibadet ediyorsa şüphesiz Allah Hayy’dır, ölmemiştir. Kim de Muhammed’e ibadet ediyorsa şüphesiz Muhammed ölmüştür. “*Muhammed ancak bir elçidir ve ondan önce de elçiler gelip geçmiştir. O ölürse ya da öldürülürse topuklarınız üzere geriye mi döneceksiniz?*”

⁶⁷⁷ Buhârî, Cenâiz, 5; İbn Mâce, Cenâiz, 32; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, IV, 49

Kim geri dönerse Allah'a hiçbir şeyle zarar veremez. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır.”⁶⁷⁸ Hz. Omer dedi ki: “Sanki o ayeti ilk kez o an okumuş gibiydim.”⁶⁷⁹

Ebû Muâviye'nin Beşşâr ibn Kidâm'dan “an” sîgasıyla naklettiği rivâyet şöyledir:

حدثنا علي بن محمد، قال: حدثنا أبو معاوية، عن بشار بن كدام، عن محمد بن زيد، عن ابن عمر، قال: قال:

رسول الله صلى الله عليه وسلم: "إنما الحلف حنث أو ندم".

[Haddesenâ] Ali ibn Muhammed [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Beşşâr ibn Kidâm [an] Muhammed ibn Zeyd [an] İbn Omer (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) “*Yemin ya bozulmayla ya da pişmanlıkla sonuçlanır*” buyurdu.⁶⁸⁰

Ebû Muâviye'nin el-Hasen ibn Amr el-Fukaymî'den “an” sîgasıyla naklettiği rivâyet şudur:

حدثنا أبو كريب، قال: حدثنا أبو معاوية، عن الحسن بن عمرو، عن مجاهد، عن عبد الله بن عمرو، قال: قال:

رسول الله صلى الله عليه وسلم: "من قتل معاهدًا لم يَرَحْ رائحة الجنة، وإن ريحها ليوجد من مسيرة أربعين عاما".

[Haddesenâ] Ali ibn Muhammed [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] el-Hasen ibn Amr [an] Mucahid [an] Abdullah ibn Amr (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “*Kim kendisine emân verilen bir zimmîyi öldürürse cennetin kokusunu alamaz. Şüphesiz ki onun kokusu kırk yıllık mesafeden alınır.*”⁶⁸¹

⁶⁷⁸ Âl-i Imrân, 3/144

⁶⁷⁹ İbn Mâce, Cenâiz, 65; Ahmed, XLIII, 35, 36; İshâk ibn Râhûye, *Musned*, III, 991; İbn Hibbân, *Sahih*, XIV, 588; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, VIII, 245. Buhârî, hadisin ilk kısmını Âişe'den (ra) ve Ebû Bekr'in (ra) minbere çıkıp ayeti okuduğu kısmı Abdullah ibn Abbâs'tan (ra) benzer lafızlarla rivâyet eder. Bkz. Buhârî, Meğâzî, 85

⁶⁸⁰ İbn Mâce, Keffârât, 5; İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, III, 115; Ebû Ya'lâ, *Musned*, X, 62; İbn Hibbân, *Sahih*, X, 198; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, VIII, 210; *el-Mu'cemu's-Sağîr*, II, 232; Hâkim, *Mustedrek*, IV, 226. Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, X, 54. Hâkim, hadisin İbn Omer'in (ra) sözü olarak sahih olduğunu ifade eder. Elbânî, hadisin İbn Omer'in (ra) sözü olarak sahih olduğunu, Beşşâr ibn Kidâm'ın Ebû Zur'a ve İbn Hacer'in de dediği gibi zayıf kabul edildiğini ve merfû' rivâyetin zayıf olduğunu söyler. Bkz. Elbânî, *Silsiletu'l-Ehâdisi'd-Daîfe*, VIII, 232, 233

⁶⁸¹ Buhârî, Cizye, 5; İbn Mâce, Diyât, 32; İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, V, 457; Bezzâr, *Musned*, VI, 368; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, VIII, 229. Hadis, benzer lafızlarla Ebû Hureyre (ra) ve Ebû Bekra (ra) yoluyla da rivâyet edilmektedir. Bkz. Ebû Dâvûd, Cihâd, 164; Tirmizî, Diyât, 11; Nesâî, Kasâme, 13; Ahmed, XXXIV, 12; Dârimî, Siyer, 61

Ebû Muâviye'nin Muhammed ibn Sûka'dan "haddesenî" sîğasıyla naklettiği rivâyet "Tirmizî'deki Rivâyetleri" bölümünde zikredilmiştir.⁶⁸²

Ebû Muâviye ed-Darîr'in Omer ibn Râşid el-Yemâmî'den "an" sîğasıyla naklettiği rivâyet şöyledir:

حدثنا علي بن محمد، قال: حدثنا أبو معاوية، عن عمر بن راشد، عن يحيى بن أبي كثير، عن أبي سلمة بن عبد الرحمن، عن أبي الدرداء، قال: قال لي رسول الله صلى الله عليه وسلم: "عليك بسبحان الله، والحمد لله، ولا إله إلا الله، والله أكبر، فإنها يعني يحططن الخطايا، كما تحط الشجرة ورقها".

[Haddesenâ] Ali ibn Muhammed [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Omer ibn Râşid [an] Yahyâ ibn Ebî Kesîr [an] Ebû Seleme ibn Abdirrahman [an] Ebu'd-Derdâ (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) bana şöyle buyurdu: "*Subhânallah, Elhamdulillah, Lâilâhe illallah ve Allahu ekber demeye devam et. Çünkü onlar ağacın yapraklarını döktüğü gibi günahları dökerler.*"⁶⁸³

Ebû Muâviye'nin Ebû Racâ el-Cezerî'den "an" sîğasıyla naklettiği rivâyet şudur:

حدثنا علي بن محمد، قال: حدثنا أبو معاوية، عن أبي رجاء، عن بُرْدِ بن سنان، عن مكحول، عن واثلة بن الأسقع، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "يا أبا هريرة، كُنْ ورِعًا، تكن أعبد الناس، وَكُنْ قَنَعًا، تكن أشكر الناس، وَأَحِبَّ للناس ما تحب لنفسك، تكن مؤمنًا، وَأَحْسِنْ جوارَ من جاورك، تكن مسلمًا، وَأَقِلَّ الضحك، فإن كثرة الضحك تميت القلب".

[Haddesenâ] Ali ibn Muhammed [haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Ebû Racâ [an] Burd ibn Sinân [an] Mekhûl [an] Vâsile ibn el-Eska' [an] Ebû Hureyre (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: "*Ey Ebû Hureyre! Vera' sahibi ol, insanların en çok ibadet edeni olursun. Kanaat sahibi ol, insanların en çok şükredeni olursun. Kendi nefsin için istediğini insanlar*

⁶⁸² Tirmizî'deki rivâyette Ebû Muâviye hadisi hocası Muhammed ibn Sûka'dan "an" sîğasıyla nakletmektedir. Bkz. sf. 91

⁶⁸³ İbn Mâce, Edeb, 56. Bûsîrî, İbn Mâce'nin isnâdının Omer ibn Râşid dolayısıyla zayıf olduğunu, Omer ibn Râşid için Buhârî'nin "İbn Ebî Kesîr'den rivâyeti muhtarib" dediğini ve İbn Hibbân'ın da onun hakkında "Hadis uydurur" dediğini belirtir. Bkz. Bûsîrî, *Misbâhu'z-Zucâce*, IV, 133. Hadis, benzer lafızlarla Enes ibn Mâlik'ten (ra) de rivâyet edilmektedir. Bkz. Ahmed, XX, 14; Buhârî, Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed ibn İsmail (256/870), *el-Edebu'l-Mufred*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 3. bs., Beyrut, 1989, 221; Taberânî, *ed-Duâ*, 481

için iste, mü'min olursun. Sana komşuluk edene güzel komşuluk yap, Müslüman olursun. Gülmeyi azalt, çünkü çok gülmek kalbi öldürür."⁶⁸⁴

Ebû Muâviye'nin Cafer ibn Burkân'dan "haddesenâ" sîgasıyla naklettiği rivâyet şöyledir:

حدثنا يعقوب بن حميد بن كاسب المدني، قال: حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا جعفر بن برقان، عن يزيد بن الأصم، عن أبي هريرة، عن النبي صلى الله عليه وسلم، قال: "لو أخطأتم حتى تبلغ خطاياكم السماء، ثم تُبْتَم، لناب الله عليكم".

[Haddesenâ] Yakûb ibn Humeyd ibn Kâsib el-Medenî [haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Cafer ibn Burkân [an] Yezîd ibn el-Esam [an] Ebû Hureyre (ra) Hz. Peygamber'in (s) şöyle buyurduğunu nakleder: "Semâya ulaşacak kadar günah işleseniz ve sonra tövbe etseniz Allah tövbenizi kabul eder."⁶⁸⁵

Ebû Muâviye ed-Darîr'in *Sunen-i İbn Mâce*'de asıl ve şahit olarak nakledilen rivâyetleri hocaları ve rivâyet sîgaları yönünden incelendiğinde şu tablo ortaya çıkmaktadır:

Ebû Muâviye'nin Hocası		Haddesenâ	An	Haddesenâ ve An	Toplam
1	A'meş	8	63	1	72
2	Haccâc ibn Ertât	2	4	-	6
3	Âsım el-Ahvel	1	3	-	4
4	Hişâm ibn Urve	2	-	-	2

⁶⁸⁴ İbn Mâce, Zuhd, 24; Harâitî, Ebû Bekr Muhammed ibn Ca'fer ibn Muhammed es-Sâmerri (327/939), *Mekârimu'l-Ahlâk ve Meâlihâ ve Mahmûdu Tarâikihâ*, thk. Eymen Abdülcâbir Buhayrî, Dâru'l-Âfâki'l-Arabiyye, 1. bs., Kahire, 1999, 93; Taberânî, Ebu'l-Kâsım Suleymân ibn Ahmed ibn Eyyûb (360/971), *Musnedu's-Şâmiyyîn*, I-IV, thk. Hamdi ibn Abdilmecîd es-Selefi, Muessesetu'r-Risâle, 1. bs., Beyrut, 1984, I, 215; Muhallîs, Ebû Tâhir Muhammed ibn Abdîrrahmân ibni'l-Abbâs el-Bağdâdî (393/1003), *el-Muhallısıyyât*, I-IV, thk. Nebîl Sa'duddîn Cerrâr, Vakıflar Bakanlığı, 1. bs., Katar, 2008, II, 265; Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, XIII, 365; Beyhakî, *el-Âdâb*, 134; *Şuabu'l-İman*, VII, 499. Bûsîrî, İbn Mâce'nin isnâdının hasen olduğunu ifade eder. Bûsîrî, *Misbâhu'z-Zucâce*, IV, 240. Tirmizî, hadisi şu lafızla rivayet eder: "اتق المحارم تكن أعبد الناس، وارض بما قسم الله لك تكن أغنى الناس، وأحسن إلى جارك تكن مؤمناً، وأحب للناس ما تحب لنفسك تكن مسلماً، ولا تكثر الحرام من الناس، فإن كثرة الحرام ملئت القلب". "Haramlardan sakın, insanların en çok ibadet edeni olursun. Allah'ın senin için taksim ettiğine razı ol, insanların en zengini olursun. Komşuna iyi davran, mü'min olursun. Kendin için istediğini insanlar için de iste, Müslüman olursun. Çok gülmek, Çünkü çok gülmek kalbi öldürür." Tirmizî, hadisin "garîb" olduğunu belirtir. Bkz. Tirmizî, Zuhd, 2

⁶⁸⁵ İbn Mâce, Zuhd, 30. Bûsîrî, İbn Mâce'nin isnâdının hasen olduğunu, Yakûb ibn Humeyd hakkında âlimlerin ihtilaf ettiklerini ve diğer râvilerin sika olduklarını kaydeder. Bkz. *Misbâhu'z-Zucâce*, IV, 246. Hadis, Enes ibn Mâlik (ra) yoluyla da rivâyet edilmektedir. Bkz. Taberânî, *ed-Duâ*, 509.

5	İsmail ibn Muslim	-	2	-	2
6	Ebû Burde	1	1	-	2
7	Ebû Mâlik el-Eşcaî	1	1	-	2
8	Ubeydullah el-Omerî	1	1	-	2
9	Dâvûd ibn Ebî Hind	1	-	-	1
10	Ferec ibn Fedâle	1	-	-	1
11	Mûsâ ibn Muslim	1	-	-	1
12	Leys ibn Ebî Suleym	-	1	-	1
13	Hâlid ibn İlyâs	-	1	-	1
14	Hilâl ibn Meymûn	-	1	-	1
15	Hârise ibn Ebi'r-Ricâl	1	-	-	1
16	Ebû İshâk eş-Şeybânî	-	1	-	1
17	Abdurrahman ibn Ebî Bekr	-	1	-	1
18	Beşşâr ibn Kidâm	-	1	-	1
19	el-Hasen ibn Amr el-Fukaymî	-	1	-	1
20	Muhammed ibn Sûka	1 (haddesenî)	-	-	1
21	Omer ibn Râşid	-	1	-	1
22	Ebû Racâ el-Cezerî	-	1	-	1
23	Cafer ibn Burkân	1	-	-	1
Toplam		22	84	1	107

Ebu Muâviye ed-Darîr'in İbn Mâce tarafından nakledilen rivâyetlerinin yarısından çoğu yine hocası A'meş'ten aktardığı rivâyetlerdir ve râvînin A'meş'ten rivâyetlerinin büyük çoğunluğu “an” sîgasıyladır.

İbn Mâce'nin Ebû Muâviye'den asıl ve şâhit olarak naklettiği toplam 107 rivâyetin 84'ünü Ebû Muâviye hocalarından “an” sîgasıyla ve 22'sini de “haddesenâ” sîgasıyla nakletmektedir. A'meş'ten naklettiği bir rivâyeti ise hem “haddesenâ” ve hem de “an” sîgasıyla aktardığı görülmektedir. İbn Mâce de tedlîs ile itham edilen râvînin hocalarından

semâ ifade etmeyen “an” sîgasıyla naklettiği onlarca rivâyete kitabında yer vermektedir. İbn Mâce eserine aldığı rivâyetlerde sahîh olma şartı aramadığı için *Sunen-i İbn Mâce*’de yer alan ve Ebû Muâviye’nin hocalarından “an” sîgasıyla naklettiği rivâyetlerin isnâdlarının ittisâl yönünden incelenmesi gerekmektedir.

İbn Mâce’nin *Sunen*’i Kütüb-i Sitte’nin diğer kitaplarında yer almayan zevâidiyle ünlüdür. Fakat söz konusu hadisler içinde çok sayıda zayıf, munker ve hattâ uydurma hadis vardır.⁶⁸⁶ *Sunen-i İbn Mâce*’deki zayıf hadislerin çoğunun müdafaa edilebilir türden olduğu belirtilmekle birlikte İbn Mâce, mevzû hadisleri hiçbir uyarıda bulunmadan eserine aldığı için eleştirilmiştir.⁶⁸⁷

İbn Hacer, Ebû Muâviye’nin *Sunen-i İbn Mâce*’deki rivâyetlerini naklettiği hocalarının 10’unu “sika”, 5’ini “sadûk”, 1’ini “lâ be’sê bih”, 6’sını “zayıf” ve 1’ini de “metrûk” olarak nitелеmektedir. Eserinde çok sayıda zayıf hadis bulunduğu için eleştirilen İbn Mâce’nin Ebû Muâviye’nin zayıf hocalarından naklettiği rivâyetlere de kitabında yer verdiği görülmektedir. Ebû Muâviye, tekrarlar ve mutâbaatlar çıkarıldıktan sonra kalan 107 rivâyetin 7’sini “zayıf” olarak nitelenen hocalarından ve 1’ini de “metrûk” olduğu belirtilen hocasından nakletmektedir.

2.1.7. Mâlik ibn Enes’in Muvatta’ındaki Rivâyetleri

Mâlik ibn Enes, Ebû Muâviye ed-Darîr’in hocalarındandır ve *Muvatta*’da Mâlik ibn Enes tarafından Ebû Muâviye’den rivâyet edilen herhangi bir hadis yer almamaktadır.

Muvatta’nın râvîlerinden Muhammed ibn Hasan eş-Şeybânî’nin rivâyet ettiği nüshada eş-Şeybânî’nin Ebû Muâviye ed-Darîr’den naklettiği bir mevkûf hadis yer almaktadır ve o hadis şudur:

قال محمد: حدثنا أبو معاوية المكفوف، عن الأعمش، عن مالك بن الحارث، عن عبد الرحمن بن يزيد، عن

عبد الله بن مسعود، قال: "الوتر ثلاث كصلاة المغرب".

⁶⁸⁶ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 121

⁶⁸⁷ Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 365

Muhammed dedi ki: [*Haddesenâ*] Ebû Muâviye el-Mekfûf [*an*] A'meş [*an*] Mâlik ibnu'l-Hâris [*an*] Abdurrahman ibn Yezîd [*an*] Abdullah ibn Mes'ud (ra) “Vitr, akşam namazı gibi üç rekâttır” dedi.⁶⁸⁸

Muhammed ibn Hasan eş-Şeybânî'nin naklettiği hadisi Ebû Muâviye'nin hocası A'meş'ten “an” sîgasıyla rivâyet ettiği görülmektedir.

2.1.8. Ahmed ibn Hanbel'in Musned'indeki Rivâyetleri

Ahmed ibn Hanbel'in *Musned*'inde isnâdında Ebû Muâviye ed-Darîr'in yer aldığı 488 rivâyet bulunmaktadır. Bu rivâyetlerin 62'si tekrar ve 57'si mutâbaat rivâyetlerdir. Tekrar ve mutâbaat rivâyetler çıkarıldıktan sonra geriye 369 rivâyet kalmaktadır. Söz konusu rivâyetlerin 226'sı A'meş, 30'u Hişâm ibn Urve'den nakledilmektedir. 3 rivâyeti de Ebû Muâviye hem A'meş'ten ve hem de Hişâm ibn Urve'den aktarmaktadır.

Diğer rivâyetlerin 24'ü Haccâc ibn Ertât, 15'i Âsım el-Ahvel, 9'u Ebû İshâk eş-Şeybânî, 6'sı Ebû Mâlik el-Eşcaî, 5'i Ubeydullah ibn Omer el-Omerî, 4'ü Leys ibn Ebî Suleym, 4'ü Suheyl ibn Ebî Salih, 4'ü Muhammed ibn Amr ibn Alkame el-Leysî, 3'ü Abdurrahman ibn İshâk⁶⁸⁹, 3'ü Hişâm ibn Hassân, 3'ü Yahya ibn Saîd, 3'ü Dâvûd ibn Ebî Hind, 2'si Ubeydullah ibni'l-Velîd el-Vassâfî, 2'si Mis'ar ibn Kidâm, 2'si İbrahim ibn Muslim el-Hecerî, 2'si Mâlik ibn Miğvel, 2'si İbn Ebî Zi'b ve 2'si Kannân ibn Abdillâh en-Nehmî'den nakledilmektedir.

Ebû Muâviye, geri kalan 15 rivâyetten 13'ünü 13 ayrı hocasından aktarmaktadır. O hocaları şunlardır: Eclah ibn Abdillâh ibn Huceyye el-Kindî, İbn Cureyc, el-Hasen ibn Amr el-Fukaymî, Abdurrahman ibn Ebî Bekr ibn Ebî Muleyke, Amr ibn Meymûn ibn Mihrân, Ubeyde ibn Muattib ed-Dabbî, Abdulmelik ibn Ebcer, Abdulmelik ibn Ebî Suleymân el-Arzemî, Sa'd ibn Saîd, Muhammed ibn Sûka, Hilâl ibn Âmir el-Muzenî, Ukbe ibn Ubeyd, Mishâc ed-Dabbî. Geri kalan iki rivâyetten birini hem Şu'be'den ve hem de İbn Ebî Leylâ'dan rivâyet etmektedir. Diğerinde ise hocasını “بعض أصحابنا” “bir arkadaşımız” şeklinde ifade ederek mubhem bırakmıştır.

⁶⁸⁸ Mâlik, *Muvatta* (eş-Şeybânî rivâyeti), Salât, 262

⁶⁸⁹ Ebû Muâviye ed-Darîr'in Abdurrahmân ibn İshâk'tan rivâyetlerinin bazılarında hocasının adı Abdurrahmân ibn İshâk el-Kurâşî olarak zikredilmektedir. Şuayb el-Arnâvût *Musned*'in tahkîkinde bunun hata olduğunu ve Ebû Muâviye'nin hocasının Abdurrahmân ibn İshâk Ebû Şeybe el-Vâsıtî olduğunu belirtir. Bkz. Ahmed, II, 438

Ebû Muâviye'nin A'meş'ten naklettiği 226 rivâyetin 210'u "haddesenâ" sîgasıyladır ve o rivâyetlerden biri şudur:

حدثنا أبو معاوية، حدثنا الأعمش، عن حبيب، عن سعيد بن جبیر، عن ابن عباس، قال: "جمع رسول الله صلى الله عليه وسلم بين الظهر والعصر، والمغرب والعشاء بالمدينة في غير خوف ولا مطر". قيل لابن عباس: ما أراد إلى ذلك؟ قال: "أراد أن لا يُخرج أمته".

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] A'meş [an] Habîb [an] Saîd ibn Cubeyr [an] İbn Abbâs (ra) şöyle dedi: Rasûlullah (s) Medine'de korku veya yağmur yokken öğle ve ikindiye, akşam ve yatsıyı cem ederek kıldı. İbn Abbas'a (ra) "Bununla neyi istedi?" diye soruldu. İbn Abbas, "Ümmetini zorda bırakmamayı diledi" dedi.⁶⁹⁰

Ebû Muâviye'nin A'meş'ten "an" sîgasıyla naklettiği 16 rivâyetten biri şöyledir:

حدثنا أبو معاوية، عن الأعمش، عن أبي سفيان، عن جابر، قال: أتى النبي صلى الله عليه وسلم رجلٌ فقال: يا رسول الله ما الموجدتان؟ قال: "من مات لا يشرك بالله شيئاً دخل الجنة، ومن مات يشرك بالله دخل النار".

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [an] A'meş [an] Ebû Sufyân [an] Câbir (ra) şöyle dedi: Hz. Peygamber'e (s) bir adam geldi ve "Sonucunu icâb ettiren iki şey nedir?" diye sordu. Hz. Peygamber (s) şöyle buyurdu: "Kim ki Allah'a bir şeyi şirk koşmayarak ölürse cennete girer. Kim de Allah'a şirk koşarak ölürse cehenneme girer."⁶⁹¹

Ebû Muâviye ed-Darîr'in Hişâm ibn Urve'den naklettiği 30 rivâyetin 29'u "haddesenâ" ve biri "an" sîgasıyladır. Râvînin hocası Hişâm ibn Urve'den "haddesenâ" sîgasıyla naklettiği rivâyetlerden biri şudur:

حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا هشام بن عروة، عن أبيه، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "عُدَّ بَتُ امرأة في هرة ربطتها فلم تطعمها، ولم ترسلها فتأكل من حشرات الأرض".

⁶⁹⁰ Muslim, Salâtu'l-Musâfirîn, 54; Ebû Dâvûd, Salât, 273; Tirmizî, Salât, 26; Nesâî, Mevâkîf, 45; Ahmed, III, 420

⁶⁹¹ Muslim, İman, 151; Ahmed, XXIII, 375; İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed ibn İshâk ibn Huzeyme es-Sulemî en-Nisâbü'rî (311/924), *et-Tevhîd ve İsbâtu Sıfâtî'r-Rabb azze ve celle*, I-II, thk. Abdulazîz ibn İbrahim eş-Şehvân, Mektebetu'r-Ruşd, 5. bs., Riyad, 1994, II, 851; Ebû Avâne, Ya'kûb ibn İshâk ibn İbrahim el-İsferâyînî (316/929), *Mustehrac*, I-V, thk. Eymen ibn Ârif ed-Dımeşkî, Dâru'l-Ma'rife, 1. bs., Beyrut, 1998, I, 27; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, VII, 248

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Hişâm ibn Urve [an] babası [an] Ebû Hureyre (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “Bir kadın bağlayıp yemek vermediği ve yeryüzünün haşeratından yemesi için serbest bırakmadığı bir kedi sebebiyle azap gördü.”⁶⁹²

Ebû Muâviye’nin Hişâm ibn Urve’den “an” sîgasıyla naklettiği rivâyet ise şudur:

حدثنا أبو معاوية، عن هشام بن عروة، عن أبيه، عن هشام بن حكيم بن حزام، قال: مرَّ يقوم يعذبون في الجزية بفلسطين، فقال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: "إن الله عز وجل يعذب يوم القيامة الذين يعذبون الناس في الدنيا".

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Hişâm ibn Urve [an] babası [an] Hişâm ibn Hakîm ibn Hızâm (ra) Filistin’de cizye sebebiyle işkence edilen insanlar gördüğünü söyledi ve dedi ki: Rasûlullah’ın (s) şöyle buyurduğunu işittim: “Şüphesiz ki Allah azze ve celle dünyada insanlara işkence edenlere Kıyâmet Günü azap eder.”⁶⁹³

Ebû Muâviye, 2 rivâyeti “haddesenâ” sîgasıyla hem A’miş’ten ve hem de Hişâm ibn Urve’den nakletmektedir ve o rivâyetlerden biri şudur:

حدثنا أبو معاوية، حدثنا الأعمش، عن إبراهيم، عن الأسود، عن عائشة، قالت: كان زوج برة حرا، فلما أعتقت، وقال مرة: عتقت، خيرها رسول الله صلى الله عليه وسلم، فاختارت نفسها، قالت، وأراد أهلها أن يبيعوها، ويشتروا الولاء قالت: فذكرت ذلك للنبي صلى الله عليه وسلم، فقال: "اشترىها فأعتقها، فالولاء لمن أعتق".

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] A’miş [an] İbrahim [an] el-Esved [an] Âişe (ra) dedi ki: Berîra’nın kocası hürdü. Âzad edilince Rasûlullah (s) Berîra’yı kocasını tercih edip etmeme konusunda muhayyer kıldı. Berîra da ayrılmayı tercih etti. Sahipleri onu satmak istediler ve velâyet hakkının kendilerinde kalmasını şart koştular. Bunu Hz. Peygamber’e (s) söyledim. Şöyle buyurdu: “Onu satın alıp âzâd et. Velâ âzâd edenin hakkıdır.”⁶⁹⁴

Ebû Muâviye’nin “haddesenâ” sîgasıyla A’miş’ten ve “an” sîgasıyla Hişâm ibn Urve’den naklettiği rivâyet ise şudur:

⁶⁹² Muslim, Selâm, 152; Ahmed, XV, 290; Tayâlisî, *Musned*, III, 28; Bezzâr, *Musned*, XIV, 349; Ebû Ya’lâ, *Musned*, XI, 12

⁶⁹³ Muslim, Birr ve Sila, 117; Ahmed, XXV, 174; İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 425; İbn Hibbân, *Sahih*, XII, 427; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, XXII, 170

⁶⁹⁴ Buhârî, Salât, 69; Muslim, Itk, 6; Ebû Dâvûd, Itâk, 2; Tirmizî, Buyû’, 33; Nesâî, Zekât, 99; İbn Mâce, Itk, 3; Mâlik, Itk ve Velâ, 17; Ahmed, XL, 180; Dârimî, Talâk, 15

حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا الأعمش، عن إبراهيم، عن الأسود، عن عائشة، قالت: ربما فتلث القلائد لهدي

رسول الله صلى الله عليه وسلم، فيقلد هديه، ثم يبعث به، ثم يقيم لا يجتنب شيئا مما يجتنب المحرم".

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] A'meş [an] İbrahim [an] el-Esved [an] Âişe (ra) dedi ki: Rasûlullah'ın (s) kurbanlığı için gerdanlık iplerini bükterdim. Onları kurbanlığa takar ve kurbanlığı (Mekke'ye) gönderirdi. Sonra ihramlı kişilerin sakındıkları hiçbir şeyden sakınmadan beklerdi.⁶⁹⁵

Ebû Muâviye, aynı rivâyeti ayrıca Hz. Âişe'den (ra) "[an] Hişâm ibn Urve [an] babası [an] Âişe" isnâdıyla nakleder.⁶⁹⁶

Ebû Muâviye'nin hocası Haccâc ibn Ertât'dan naklettiği 24 rivâyetin 23'ü "haddesenâ" ve biri "an" sîgasıyladır. Haccâc ibn Ertât'dan "haddesenâ" sîgasıyla naklettiği rivâyetlerden biri şöyledir:

حدثنا أبو معاوية، حدثنا الحجاج، عن الزهري، عن حكيم بن بشير، عن أبي أيوب الأنصاري، قال: قال رسول

الله صلى الله عليه وسلم: "إن أفضل الصدقة الصدقة على ذي الرحم الكاشح".

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Haccâc [an] Zuhri [an] Hakîm ibn Beşîr [an] Ebû Eyyûb el-Ensârî (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki sadakanın en faziletli düşmanlık besleyen akrabaya verilen sadakadır."⁶⁹⁷

Ebû Muâviye ed-Darîr'in hocası Haccâc ibn Ertât'dan "an" sîgasıyla naklettiği rivâyet ise "İbn Mâce'deki Rivâyetleri" bölümünde zikredilmiştir.⁶⁹⁸

Ebû Muâviye, hocası Âsım el-Ahvel'den rivâyet ettiği 15 hadisin hepsini "haddesenâ" sîgasıyla nakletmektedir. O rivâyetlerden biri şudur:

⁶⁹⁵ Buhârî, Hac, 109; Muslim, Hac, 359; Ebû Dâvûd, Menâsik, 16; Tirmizî, Hac, 69; Nesâî, Menâsiku'l-Hac, 65; İbn Mâce, Menâsik, 94; Ahmed, XLIII, 58; Dârimî, Menâsik, 86

⁶⁹⁶ Ahmed, XLIII, 58

⁶⁹⁷ Ahmed, XXXVIII, 510, 511; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, III, 319; *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, IV, 138; Hadis, Hakîm ibn Hizâm (ra) ve Ummu Kulsûm bint Ukbe (ra) yoluyla da rivâyet edilmektedir. Bkz. Dârimî, Zekât, 38; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, III, 202; İbn Huzeyme, *Sahih*, II, 1149. Şuayb el-Arnâvût, *Musned*'in tahkikinde hadisin sahih olduğunu ifade eder.

⁶⁹⁸ İbn Mâce'deki rivâyetle Ebû Muâviye hadisi hocası Haccâc ibn Ertât'dan "haddesenâ" sîgasıyla nakletmektedir. Bkz. sf. 105

حدثنا أبو معاوية، حدثنا عاصم، عن ابن سيرين، عن أبي هريرة، قال: سئل رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الصلاة في الثوب الواحد فقال: "أوكلكم يجد ثوبين؟"

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Âsım [an] İbn Sîrîn [an] Ebû Hureyre (ra) dedi ki: Rasûlullah'a (s) tek elbiseyle namaz soruldu ve "Hepiniz iki elbise bulabiliyor musunuz?" buyurdu.⁶⁹⁹

Ebû Muâviye ed-Darîr'in Ebû İshâk eş-Şeybânî'den naklettiği 9 rivâyetin 8'i "haddesenâ" sîgasıyladır ve o rivâyetlerden biri şöyledir:

حدثنا أبو معاوية، حدثنا الشيباني، عن عدي بن ثابت، عن البراء بن عازب، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لحسان بن ثابت: "اهجُ المشركين فإن جبريل معك".

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] eş-Şeybânî [an] Adî ibn Sâbit [an] el-Berâ ibn Âzib (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) Hassân ibn Sâbit'e "Müşrikleri hicvet. Şüphesiz ki Cebrâil seninledir" buyurdu.⁷⁰⁰

Ebû Muâviye'nin Ebû İshâk eş-Şeybânî'den naklettiği bir rivâyet ise "an" sîgasıyladır ve şöyledir:

حدثنا أبو معاوية، عن أبي إسحاق الشيباني، عن يزيد بن الأصم، عن ابن عباس، قال: جاء رجل إلى عمر يسأله، فجعل عمر ينظر إلى رأسه مرة، وإلى رجله أخرى، هل يرى عليه من البؤس شيئاً؟ ثم قال له عمر: كم مالك؟ قال: أربعون من الإبل. قال ابن عباس: فقلت: صدق الله ورسوله: "لو كان لابن آدم واديان من ذهب لابتغى الثالث، ولا يملأ جوف ابن آدم إلا التراب، ويتوب الله على من تاب". فقال عمر: ما هذا؟ فقلت: هكذا أقرأنيها أبي. قال: فَمَرَّ بنا إليه. قال: فجاء إلى أبي، فقال: ما يقول هذا؟ قال أبي: هكذا أقرأنيها رسول الله صلى الله عليه وسلم. قال: أفأثبتها؟ قال: نعم، فأثبتها.

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Ebû İshâk eş-Şeybânî [an] Yezîd ibnu'l-Esam [an] İbn Abbâs (ra) dedi ki: Bir adam Omer'e (ra) gelerek para istedi. Omer (ra) adamın üzerinde

⁶⁹⁹ Buhârî, Salât, 9; Muslim, Salât, 275; Nesâî, Kible, 14; İbn Mâce, İkâmetu's-Salavât, 69; Mâlik, Salâtü'l-Cemâa, 30; Ahmed, XVI, 263

⁷⁰⁰ Buhârî, Meğâzî, 32; Ahmed, XXX, 491; Tayâlisî, Musned, II, 97; İbn Ebî Şeybe, Musannef, V, 273; Nesâî, es-Sunenu'l-Kubrâ, V, 441; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Evsat, II, 49; el-Mu'cemu'l-Kebîr, IV, 41

fakirlik alâmeti var mı diye bir başına ve bir de ayaklarına bakmaya başladı. Sonra ona “Ne kadar malın var?” diye sordu. Adam, “Kırk devem var” dedi. İbn Abbas (ra) der ki: Bunun üzerine “Allah ve Rasûlü doğru söyledi: *Âdemoğlunun iki vâdi altını olsa üçüncüsünü ister. Âdemoğlunun karnını ancak toprak doyurur. Ne var ki, tövbe edenin Allah tövbesini kabul eder*” dedim. Omer (ra) “Bu ne?” dedi. “Ubey bana böyle okuttu” dedim. Omer (ra) “Haydi Ubey’e gidelim” dedi. Ubey’in yanına gelince “Bu ne diyor?” dedi. Ubey de “Rasûlullah (s) bana böyle okuttu” dedi. Omer (ra) “Onu sabit olmuş kabul edeyim mi?” diye sordu. Ubey de “Evet” deyince onu sabit olmuş kabul etti.⁷⁰¹

Ebû Muâviye ed-Darîr’in Ebû Mâlik el-Eşcaî’den naklettiği 6 rivâyetin 5’i “haddesenâ” ve biri “an” sîgasıyladır. Ebû Mâlik el-Eşcaî’den “haddesenâ” sîgasıyla rivâyet ettiği hadislerden biri şudur:

حدثنا أبو معاوية، حدثنا أبو مالك الأشجعي، عن ربيعة بن جراح، عن حذيفة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "المعروف كله صدقة".

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Ebû Mâlik el-Eşcaî [an] Rıb’ıy ibn Hırâş [an] Huzeyfe (ra) dedi ki: Rasûlullah (s), “*Bütün iyilikler sadakadır*” buyurdu.⁷⁰²

Ebû Muâviye’nin Ebû Mâlik el-Eşcaî’den “an” sîgasıyla naklettiği rivâyet ise “Ebû Dâvûd’daki Rivâyetleri” bölümünde zikredilmiştir.⁷⁰³

Ebû Muâviye ed-Darîr’in Ubeydullah ibn Omer el-Omerî’den naklettiği 4 rivâyetin hepsi “haddesenâ” sîgasıyladır ve onlardan biri şöyledir:

حدثنا أبو معاوية، حدثنا عبيد الله، عن نافع، عن ابن عمر، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "لا يلبس المحرم البرنس، ولا القميص، ولا العمامة، ولا السراويل، ولا الخفين، إلا أن يضطر يقطعهُ من عند الكعبين، ولا يلبس ثوبا مسَّهُ الوزُّ، ولا الزعفران، إلا أن يكون غسِيلاً".

⁷⁰¹ Ahmed, XXXV, 40, 41; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 30; Ziyâuddîd el-Makdisî, *el-Ehâdisu'l-Muhtâra*, III, 412. Şuayb el-Arnâvût, isnâdının Muslim’in şartına göre sahih olduğunu ifade eder. Hadisin “لو كان لابن آدم واديان من ذهب لا يبتغي الثالث، ولا يملأ جوف ابن آدم إلا التراب، ويتوب الله على من تاب” kısmı Hz. Âdemoğlunun karnını ancak toprak doyurur. Tövbe edenin Allah tövbesini kabul eder” kısmı Hz. Peygamber’den (s) Enes ibn Mâlik (ra) yoluyla da rivâyet edilmiştir. Bkz. Buhârî, Rikâk, 10; Muslim, Zekât, 116; Tirmizî, Zuhd, 27; Ahmed, XIX, 259; Dârimî, Rikâk, 62

⁷⁰² Muslim, Zekât, 52; Ebû Dâvûd, Edeb, 67; Ahmed, XXXVIII, 288; Tayâlisî, *Musned*, I, 335; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 220

⁷⁰³ Bkz. sf. 83

[*Haddesenâ*] Ebû Muâviye [*haddesenâ*] Ubeydullah [*an*] Nâfi' [*an*] İbn Omer (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “*İhrama giren kimse kaftan, gömlek, sarık, pantolon ve pabuç giymez. Mecbur kalırsa pabucunu topuklarından keser. Yıkanmış olması hariç vers*”⁷⁰⁴ veya zaferan sürülmüş elbise de giymez.”⁷⁰⁵

Ebû Muâviye ed-Darîr’in hocası Leys ibn Ebî Suleym’den naklettiği 4 rivâyetin 3’ü “*haddesenâ*” ve biri “*an*” sîgasıyladır. Râvînin “*haddesenâ*” sîgasıyla aktardığı 3 rivâyetten biri şöyledir:

حدثنا أبو معاوية، حدثنا ليث، عن مجاهد، عن ابن عمر، قال: أخذ رسول الله صلى الله عليه وسلم بثوبي أو ببعض جسدي وقال: "يا عبد الله، كن كأنك غريب أو عابر سبيل، وعُدَّ نفسك من أهل القبور".

[*Haddesenâ*] Ebû Muâviye [*haddesenâ*] Leys [*an*] Mucâhid [*an*] İbn Omer (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) elbisemi veya bedenimin bir parçasını tuttu ve “*Ey Abdullah! Sanki yabancı ya da yolcu gibi ol ve kendini kabir ehlerinden say*” buyurdu.⁷⁰⁶

Ebû Muâviye’nin Leys ibn Ebî Suleym’den “*an*” sîgasıyla naklettiği rivâyet ise şudur:

حدثنا أبو معاوية، عن ليث، عن علقمة بن مرثد، عن ابن بريدة، عن أبيه، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "فضل نساء المجاهدين على القاعدين في الحرمة كفضل أمهاتهم، وما من قاعد يخلف مجاهدا في أهله، فيخونه في أهله إلا وقف له يوم القيامة قيل له: إن هذا خانك في أهلك فخذ من عمله ما شئت". قال: "فما ظنكم؟"

[*Haddesenâ*] Ebû Muâviye [*an*] Leys [*an*] Alkame ibn Mersed [*an*] İbn Bureyde [*an*] babası (Bureyde) dedi ki: Rasûlullah şöyle buyurdu: “*Cihada çıkanların kadınlarının geride kalanlara saygınlıktaki üstünlüğü annelerinin üstünlüğü gibidir. Geride kalan bir kişi cihada gidenin ailesinin sorumluluğunu üzerine alır sonra ona ailesi konusunda ihanet ederse Kıyamet Günü onun karşısında durur ve cihada giden kişiye “Bu ailen konusunda sana ihanet*

⁷⁰⁴ Vers, boyamada kullanılan sarı renkli bir bitkidir. Bkz. İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye*, V, 173

⁷⁰⁵ Buhârî, İlim, 53; Muslim, Hac, 1; Ebû Dâvûd, Menâsik, 31; Ahmed, IX, 49; Ebû Ya'lâ, *Musned*, X, 185; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, V, 189; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, V, 78

⁷⁰⁶ Tirmizî, Zuhd, 25; İbn Mâce, Zuhd, 3; Ahmed, IX, 48; İbnu'l-Mubârek, *ez-Zuhd ve'r-Rakâik*, 5; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 75. Buhârî hadisi “ve kendini kabir ehlerinden say” ziyadesi olmadan rivâyet eder. Bkz. Buhârî, Rikâk, 3

etti, onun amelinden dilediğini al” denir.” Sonra şöyle buyurdu: “Ne zannediyorsunuz, (onun amelinden bir şey bırakır mı)?”⁷⁰⁷

Ebû Muâviye ed-Darîr’in hocası Suheyl ibn Ebî Salih’den naklettiği 4 rivâyetin 3’ü “haddesenâ” ve biri “an” sîgasıyladır. Ebû Muâviye’nin Suheyl ibn Ebî Salih’ten “haddesenâ” sîgasıyla naklettiği rivâyetlerden biri şöyledir:

حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا سهيل، عن أبيه، عن أبي هريرة، قال: سئل رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الحمير: فيها زكاة؟ فقال: "ما جاءني فيها شيء إلا هذه الآية الفاذة: (من يعمل مثقال ذرة خيرا يره ومن يعمل مثقال ذرة شرا يره)".

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Suheyl [an] babası [an] Ebû Hureyre (ra) dedi ki: Rasûlullah’a (s) eşeklerin zekâtı olup olmadığı soruldu. Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “Bu konuda bana şu eşsiz ayetten başka bir şey gelmedi: (Kim zerre ağırlığınca hayır işlerse onu (karşılığını) görür ve kim de zerre ağırlığınca kötülük işlerse onu (karşılığını) görür.)”^{708,709}

Ebû Muâviye’nin Suheyl ibn Ebî Salih’ten “an” sîgasıyla naklettiği rivâyet ise şudur:

حدثنا أبو معاوية محمد بن خازم، عن سهيل بن أبي صالح، عن أبيه، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "تضمن الله لمن يخرج في سبيله أن يدخله الجنة، أو يردّه إلى منزله، نائلا ما نال من أجر أو غنيمة".

[Haddesenâ] Ebû Muâviye Muhammed ibn Hâzim [an] Suheyl ibn Ebî Salih [an] babası [an] Ebû Hureyre (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “Allah, kendi yolunda cihada çıkanı cennete koymayı veya onu elde ettiği ecir ya da ganimetle evine döndürmeyi garanti etmiştir.”⁷¹⁰

Ebû Muâviye ed-Darîr’in hocası Muhammed ibn Amr ibn Alkame el-Leysî’den naklettiği 4 rivâyetin hepsi “haddesenâ” sîgasıyladır ve o rivâyetlerden biri şöyledir:

⁷⁰⁷ Muslim, İmâra, 139; Ebû Dâvûd, Cihâd, 11; Nesâî, Cihâd, 47; Ahmed, XXXVIII, 112; Saîd ibn Mansûr, Sunen, II, 162; Bezzâr, Musned, X, 266; Nesâî, es-Sunenu'l-Kubrâ, IV, 309; Ebû Avâne, Mustehrac, IV, 481; İbn Hibbân, Sahih, X, 492; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr, II, 23

⁷⁰⁸ Zilzâl, 99/7, 8

⁷⁰⁹ Buhârî, Musâkât, 13; Nesâî, Hayl, 1; Mâlik, Cihâd, 3; Ahmed, XV, 286; Bezzâr, Musned, XV, 258; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, III, 273; İbn Hibbân, Sahih, X, 528; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Evsat, VI, 231

⁷¹⁰ Buhârî, İmân, 25; Muslim, İmâra, 103; Nesâî, Cihâd, 14; İbn Mâce, Cihâd, 1; Mâlik, Cihâd, 2; Ahmed, XV, 287

حدثنا أبو معاوية، حدثنا محمد بن عمرو، عن أبي سلمة، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "من رآني في المنام فقد رأى الحق، إن الشيطان لا يستطيع أن يتشبه بي".

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Muhammed ibn Amr [an] Ebû Seleme [an] Ebû Hureyre (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “Kim beni rüyada görürse gerçeği görmüştür. Şüphesiz ki şeytan benim kılığım giremez.”⁷¹¹

Ebû Muâviye’nin Abdurrahman ibn İshâk’tan naklettiği 3 rivâyetten biri “haddesenâ” ve 2’si “an” sîgasıyladır. Söz konusu 3 rivâyetin hepsi de Abdullah ibn Ahmed ibn Hanbel’in ziyâdelerindendir.

Ebû Muâviye’nin Abdurrahman ibn İshâk’tan “haddesenâ” sîgasıyla naklettiği hadis şudur:

حدثنا عبد الله، حدثني زهير أبو خيثمة، حدثنا أبو معاوية، حدثنا عبد الرحمن بن إسحاق، عن النعمان بن سعد، عن علي رضي الله عنه، قال: أتى النبي صلى الله عليه وسلم رجل فقال: يا رسول الله، أخبرني بشهر أصومه بعد رمضان. فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "إن كنت صائما شهرا بعد رمضان فصم المحرم، فإنه شهر الله، وفيه يوم تاب فيه على قوم، ويتاب فيه على آخرين".

[Haddesenâ] Abdullah [haddesenâ] Zuheyr Ebû Hayseme [haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Abdurrahman ibn İshâk [an] en-Nu’mân ibn Sa’d [an] Ali (ra) dedi ki: Rasûlullah’a (s) bir adam geldi ve “Ey Allah’ın Rasûlü! Bana Ramazan’dan sonra oruç tutacağım bir ay bildir” dedi. Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “Ramazan’dan sonra bir ay oruç tutacaksan Muharrem’de tut. Çünkü o Allah’ın ayıdır. Onda bir kavmi bağışladığı bir gün vardır ve o günde başkaları da bağışlanır.”⁷¹²

Ebû Muâviye’nin hocası Abdurrahman ibn İshâk’tan “an” sîgasıyla rivâyet ettiği 2 hadisten biri “Tirmizî’deki Rivâyetleri” bölümünde zikredilmiştir.⁷¹³

⁷¹¹ Buhârî, İlim, 38; Muslim, Ru’yâ, 10; Ebû Dâvûd, Edeb, 95; İbn Mâce, Ta’biru’r-Ru’yâ, 2; Ahmed, XV, 296. Hadis, Abdullah ibn Mes’ûd (ra) ve Câbir ibn Abdillâh (ra) yoluyla da rivâyet edilmektedir. Bkz. Tirmizî, Ru’yâ, 4; İbn Mâce, Ta’biru’r-Ru’yâ, 2

⁷¹² Tirmizî, Savm, 40; Ahmed, II, 447; İbn Ebî Şeybe, Musannef, II, 300; Bezzâr, Musned, II, 279; Ebû Ya’lâ, Musned, I, 232. Tirmizî, hadisin “hasen garîb” olduğunu ifade eder.

⁷¹³ Tirmizî’deki rivâyette Ebû Muâviye hadisi hocası Abdurrahman ibn İshâk’tan “haddesenâ” sîgasıyla nakletmektedir. Bkz. sf. 89

Ebû Muâviye ed-Darîr'in Hişâm ibn Hassân el-Kurdûsî'den naklettiği 3 rivâyetin 2'si "haddesenâ", biri "an" sîgasıyladır ve "haddesenâ" sîgasıyla naklettiği rivâyetlerden biri şudur:

حدثنا أبو معاوية، حدثنا هشام يعني ابن حسان، عن ابن سيرين، عن دِقْرَةَ، قالت: كنت أمشي مع عائشة في نسوة بين الصفا والمروة، فرأت امرأة عليها خميصة فيها صلب، فقالت لها عائشة: انزعي هذا من ثوبك، فإن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان إذا رآه في ثوب قضبه".

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Hişâm ibn Hassân [an] İbn Sîrîn [an] Dikra dedi ki: Aişe (ra) ile birlikte bir grup kadın içinde Safa ve Merve arasında yürüyordum. Aişe (ra) üzerinde haç işaretleri bulunan yünlü kumaştan bir elbise giyen bir kadın gördü. Aişe (ra) ona şöyle dedi: "Bunu elbisenden çıkar. Çünkü Rasûlullah (s) bir elbisede gördüğünde onu keserdi."⁷¹⁴

Ebû Muâviye'nin Hişâm ibn Hassân'dan "an" sîgasıyla naklettiği hadis ise şöyledir:

حدثنا أبو معاوية، عن هشام بن حسان، عن ابن سيرين، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "من تاب قبل طلوع الشمس من مغربها تاب الله عليه".

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Hişâm ibn Hassân [an] İbn Sîrîn [an] Ebû Hureyre (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: "Kim güneş battığı yerden doğmadan önce tövbe ederse Allah onun tövbesini kabul eder."⁷¹⁵

Ebû Muâviye'nin Yahya ibn Saîd'den naklettiği 3 rivâyetin hepsi "haddesenâ" sîgasıyladır ve o rivâyetlerden biri şudur:

حدثنا أبو معاوية، حدثنا يحيى بن سعيد، عن أبي صالح، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "لقد هممت أن لا أتخلف عن سرية تخرج في سبيل الله، وليس عندي ما أحملهم، ولوددت أني أقتل في سبيل الله، ثم أحيأ، ثم أقتل، ثم أحيأ، ثم أقتل".

⁷¹⁴ Ahmed, XLIII, 63, 64; İbn Râhûye, *Musned*, III, 1008. Şuayb el-Arnâvût, isnâdının hasen olduğunu belirtir.

⁷¹⁵ Muslim, Zikr ve Duâ, 43; Ahmed, XVI, 264; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kubrâ*, X, 97; İbnu'l-A'râbî, *Mu'cem*, II, 664; İbn Hibbân, *Sahih*, II, 396; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, VII, 227

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Yahya ibn Saîd [an] Ebû Salih [an] Ebû Hureyre (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “*Vallahi Allah yolunda cihada çıkan ve onlara binek olarak verecek bir şeyimin olmadığı hiçbir seriyyeden geri kalmamayı isterdim. Allah yolunda öldürülmeyi, sonra diriltilmeyi ve tekrar öldürülmeyi, sonra diriltilmeyi ve yeniden öldürülmeyi arzu ederdim.*”⁷¹⁶

Ebû Muâviye ed-Darîr’in hocası Dâvûd ibn Ebî Hind’den naklettiği 3 rivâyetin hepsi “haddesenâ” sîgasıyladır ve o rivâyetlerden biri şöyledir:

حدثنا أبو معاوية، حدثنا داود بن أبي هند، عن أبي نضرة، قال: قلت لأبي سعيد: أسمعت من رسول الله صلى الله عليه وسلم في الذهب بالذهب والفضة بالفضة؟ قال: سأخبركم ما سمعت منه، جاءه صاحب تمره بتمر طيب، وكان تمر النبي صلى الله عليه وسلم يقال له: اللون، قال: فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: "من أين لك هذا التمر الطيب؟" قال: ذهبت بصاعين من تمرنا واشتريت به صعا من هذا. قال: فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "أريت". قال: ثم قال أبو سعيد: "فالتمر بالتمر أربي، أم الفضة بالفضة والذهب بالذهب؟"

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Dâvûd ibn Ebî Hind [an] Ebû Nadra dedi ki: Ebû Saîd’e “Altınla altın ve gümüşle gümüş alışverişi hakkında Rasûlullah’tan (s) bir şey işittin mi?” dedim. Şöyle dedi: Size ondan duyduğumu haber vereceğim. Ona hurma getiren kişi iyi bir hurma getirdi. Hz. Peygamber’in (s) hurmasına “el-levn” denirdi. Rasûlullah (s) ona “*Bu iyi hurmayı nereden buldun?*” diye sordu. O da “Hurmamızdan iki sa’ götürdüm ve karşılığında bundan bir sa’ satın aldım” dedi. Rasûlullah (s) “*Ribâ yaptın*” buyurdu. Sonra Ebû Saîd, “Hurma ile hurma alışverişi mi yoksa gümüş ile gümüş ve altın ile altın alışverişi mi daha çok ribâ?” diye sordu.⁷¹⁷

Ebû Muâviye ed-Darîr’in hocası Ubeydullah ibni’l-Velîd el-Vassâfi’den naklettiği 2 rivâyet de “haddesenâ” sîgasıyladır ve onlardan biri şöyledir:

حدثنا أبو معاوية، قال: حدثنا عبيد الله بن الوليد الوصافي، عن عبد الله بن عبيد بن عمير، عن أبي الدرداء، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "من سمع من رجل حديثا، لا يشتهي أن يذكر عنه، فهو أمانة، وإن لم يستكتمه".

⁷¹⁶ Buhârî, Cihâd ve Siyer, 7; Muslim, İmâra, 106; Nesâî, Cihâd, 3; Mâlik, Cihâd, 40; Ahmed, XV, 288

⁷¹⁷ Muslim, Musâkât, 100; Ahmed, XVII, 131; Ebû Avâne, *Mustehrac*, III, 394; Beyhakî, *es-Sunenu l-Kubrâ*, V, 462

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Ubeydullah ibni'l-Velîd el-Vassâfi [an] Abdullah ibn Ubeyd ibn Umeyr [an] Ebu'd-Derdâ (ra) dedi ki: “Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “Kim bir kişiden bir söz işitirse ve o kişi o sözün kendisinden nakledilmesini hoş karşılamazsa, gizli kalmasını talep etmese bile o söz emanettir.”⁷¹⁸

Ebû Muâviye'nin Mis'ar ibn Kidâm'dan naklettiği 2 rivâyet de yine “haddesenâ” sîgasıyladır ve o rivâyetlerden biri şudur:

حدثنا أبو معاوية، حدثنا مسعر، عن أبي العلاء العبدى، عن ابن جعدة بن هبيرة، عن أم هانئ، قالت: كنت أسمع قراءة النبي صلى الله عليه وسلم وأنا على عريشي.

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Mis'ar [an] Ebu'l-Alâ el-Abdî [an] İbn Ca'de ibn Hubeyra [an] Ummu Hânî dedi ki: “Ben çardağımdayken Hz. Peygamber'in (s) kıraatini işitirdim.”⁷¹⁹

Ebû Muâviye ed-Darîr'in İbrahim ibn Muslim el-Hecerî'den naklettiği 2 rivâyet de “haddesenâ” sîgasıyladır ve onlardan biri şöyledir:

حدثنا أبو معاوية، حدثنا إبراهيم بن مسلم الهجري، عن أبي الأحوص، عن عبد الله، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "ليس المسكين بالطواف، ولا بالذي تردُّه التمرة ولا التمرتان، ولا اللقمة ولا اللقمتان، ولكن المسكين: المتعفف الذي لا يسأل الناس شيئاً، ولا يُفطن له فيُصدَّق عليه".

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] İbrahim ibn Muslim el-Hecerî [an] Ebu'l-Ahvas [an] Abdullah ibn Mes'ûd dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “*Miskin, kapı kapı dolaşan, bir-iki hurma veya bir-iki lokma ile çevrilen kişi değildir. Fakat miskin utanarak insanlardan bir şey istemeyen ve farkına varılıp da kendisine sadaka verilmeyen kişidir.*”⁷²⁰

⁷¹⁸ Ahmed, XLV, 502; Taberânî, XIII, 168, XIV, 354; Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, III, 359. Heysemî, Ahmed ibn Hanbel'in rivâyetiyle Taberânî'nin bir rivâyetinin isnâdında Ubeydullah ibnu'l-Velîd el-Vassâfi'nin bulunduğunu ve “metrûk” olduğunu, Taberânî'nin naklettiği diğer rivâyetin isnâdında da Dırâr ibn Surad'ın bulunduğunu ve onun da “metrûk” olduğunu kaydeder. Bkz. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, VIII, 97. Bir toplulukta konuşulan sözün emanet olduğunu bildiren hadis Câbir (ra) tarafından da rivâyet edilmiştir. Bkz. Ebû Dâvûd, Edeb, 37; Tirmizî, Birr ve Sıla, 39; Ahmed, XXII, 362. Tirmizî, hadisin hasen olduğunu bildirir.

⁷¹⁹ Nesâî, İftitâh, 81; İbn Mâce, İkâmetu's-Salavât, 179; Ahmed, XLV, 380; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, 321; İbn Râhûye, *Musned*, V, 21; Tahâvî, *Şeyhu Meâni'l-Âsâr*, I, 344; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XXIV, 411. Şuayb el-Arnâvût, Ahmed'in *Musned*'inin tahkîkinde isnâdının sahîh ve ricâlinin sika olduğunu ifade eder.

⁷²⁰ Mâlik, Sıfatu'n-Nebî, 7; Ahmed, VI, 145; Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, I, 27; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 92; Taberânî, *Musnedu's-Sâmiyyîn*, I, 95; Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, VIII, 214; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, VII, 16. Heysemî, ricâlinin sahihin ricâli olduğunu belirtir. Bkz. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, III, 92

Ebû Muâviye'nin hocası Mâlik ibn Miğvel'den naklettiği 2 rivâyet de “an” sîgasıyladır ve o rivâyetlerden biri şudur:

حدثنا أبو معاوية، عن مالك يعني ابن مغول، عن نافع، عن ابن عمر، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم سئل عن الضب فقال: "لا آكله ولا أنهى عنه".

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Mâlik ibn Miğvel [an] Nâfi' [an] İbn Omer'den (ra) rivâyet edildiğine göre Rasûlullah'a (s) keler soruldu ve Rasûlullah (s) de “Ben onu yemem ama yenilmesini de yasaklamam” buyurdu.⁷²¹

Ebû Muâviye ed-Darîr'in hocası Kannân ibn Abdillâh en-Nehmî'den naklettiği 2 rivâyet de “haddesenâ” sîgasıyladır ve o rivâyetlerden biri şöyledir:

حدثنا أبو معاوية، حدثنا قنان بن عبد الله النهمي، عن عبد الرحمن بن عوسجة، عن البراء بن عازب، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "أفشوا السلام تسلموا، والأشرة شر".

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [an] Kannân ibn Abdillâh en-Nehmî [an] Abdurrahman ibn Avsece [an] el-Berâ ibn Âzib (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “Selamı yayın ki kurtulun. Çokça lüzumsuz davranışta bulunmak kötülüktür.”⁷²²

İbn Ebî Zi'b'den naklettiği iki rivâyet de “haddesenâ” sîgasıyladır ve onlardan biri şöyledir:

حدثنا أبو معاوية، حدثنا ابن أبي ذئب، عن القاسم بن عباس، عن عبد الله بن عمير مولى ابن عباس، عن ابن عباس، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "لإن بقيت إلى قابل لأصومن اليوم التاسع".

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] İbn Ebî Zi'b [an] el-Kâsım ibn Abbâs [an] Abdullah ibn Umeyr mevlâ İbn Abbâs [an] İbn Abbâs (ra) dedi ki: Rasûlullah (s), “Gelecek sene hayatta olursam (Muharrem ayının) dokuzuncu günü de oruç tutacağım” buyurdu.”⁷²³

⁷²¹ Buhârî, Zebâih ve Sayd, 33; Muslim, Sayd ve Zebâih, 39; Tirmizî, Et'ime, 3; Nesâî, Sayd ve Zebâih, 26; Mâlik, İsti'zân, 11; Ahmed, IX, 49; Dârimî, Sayd, 8

⁷²² Ahmed, XXX, 494; Buhârî, el-Edebu'l-Mufred, 275; Ebû Ya'lâ, Musned, III, 246. Ebû Ya'lâ, Ebû Muâviye'nin “الأشرة” için “كثرة العبث” “abes çokluğu” dediğini aktarır. Heysemî, hadisin ricâlinin sika olduğunu söyler.

⁷²³ Muslim, Sıyâm, 134; Ebû Dâvûd, Savm, 65; İbn Mâce, Sıyâm, 41; Ahmed, III, 434; İbn Ebî Şeybe, Musannef, II, 313; Tahâvî, Şerhu Meâni'l-Âsâr, II, 77; Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr, XI, 16

Ebû Muâviye ed-Darîr, Ahmed ibn Hanbel'in *Musned*'indeki 13 rivâyeti ise 13 ayrı hocasından nakletmiştir. Ebû Muâviye'nin Eclah ibn Abdillâh ibn Huceyye el-Kindî'den naklettiği rivâyet "haddesenâ" sîgasıyladır ve şöyledir:

حدثنا أبو معاوية، حدثنا أجليح، عن يزيد بن الأصم، عن ابن عباس، قال: سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم رجلا يقول: ما شاء الله وشئت، فقال: "بل ما شاء الله وحده".

[*Haddesenâ*] Ebû Muâviye [*haddesenâ*] Eclah [*an*] Yezîd ibnu'l-Esam [*an*] İbn Abbas (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) bir adamın "Allah dilerse ve sen dilerse" dediğini işitti ve "*Bilakis sadece Allah dilerse*" buyurdu.⁷²⁴

Ebû Muâviye ed-Darîr'in İbn Cureyc'den naklettiği rivâyet de "haddesenâ" sîgasıyladır ve o rivâyet şudur:

حدثنا أبو معاوية، حدثنا ابن جريج، عن عطاء، عن ابن عباس، قال: "رَمَلَ رسول الله صلى الله عليه وسلم في حَجَّتِه، وفي عُمْرِه كلها، وأبو بكر، وعمر، وعثمان، والخلفاء".

[*Haddesenâ*] Ebû Muâviye [*haddesenâ*] İbn Cureyc [*an*] Atâ [*an*] İbn Abbas (ra) dedi ki: "Rasûlullah (s) haccında ve tüm umrelerinde remel yaptı (hızlıca ve çalımlı adımlarla yürüdü). Ebû Bekir, Omer, Osman ve diğer halifeler de böyle yaptı."⁷²⁵

Ebû Muâviye'nin el-Hasen ibn Amr el-Fukaymî'den naklettiği rivâyet "haddesenâ" sîgasıyladır ve "Ebû Dâvûd'daki Rivâyetleri" bölümünde zikredilmiştir.⁷²⁶

Ebû Muâviye ed-Darîr'in Abdurrahman ibn Ebî Bekr'den naklettiği rivâyet "haddesenâ" sîgasıyladır ve o rivâyet şudur:

⁷²⁴ Ahmed, III, 431; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 340; Buhârî, *el-Edebu'l-Mufred*, 274; Nesâî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, IX, 362; Tahâvî, *Şerhu Muşkili'l-Âsâr*, I, 218; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XII, 244; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, III, 307. Şuayb el-Arnâvût, *Musned*'in tahkikinde hadisin "sahîh li ğayrihi" olduğunu ifade eder. İbn Mâce, "إذا حلف أحدكم فلا يقل: ما شاء الله وشئت، ولكن ليقل: ما شاء الله، ثم شئت"، "Allah dilerse ve sen dilerse" demesin. Bilakis "Allah dilerse, sonra sen dilerse" desin" lafzıyla rivâyet eder. Bkz. İbn Mâce, *Keffârât*, 13. Bûsîrî, İbn Mâce'deki rivâyetin isnâdında hakkında ihtilaf edilen el-Eclah ibn Abdillâh'ın bulunduğunu; Ahmed ibn Hanbel, Ebû Hâtim ve Nesâî'nin zayıf kabul ettiğini ve İbn Maîn, *el-İclî ve Ya'kûb ibn Sufyân'ın sika dediğini*, diğer ricâlinin sika olduğunu belirtir. Bûsîrî, *Misbâhu'z-Zucâce*, II, 136

⁷²⁵ Ahmed, III, 435; Bezzâr, *Musned*, XI, 313; Ebû Ya'lâ, *Musned*, IV, 374; Ziyâuddîn el-Makdisî, *el-Ehâdisu'l-Muhtârâ*, XI, 204. Şuayb el-Arnâvût, Ahmed'in *Musned*'inin tahkikinde hadisin isnâdının Buhârî ve Muslim'in şartlarına göre sahîh olduğunu kaydeder.

⁷²⁶ Ebû Dâvûd'daki rivâyette Ebû Muâviye hadisi hocası el-Hasen ibn Amr el-Fukaymî'den "an" sîgasıyla nakletmektedir. Bkz. sf. 80

حدثنا أبو معاوية، حدثنا عبد الرحمن بن أبي بكر القرشي، عن ابن أبي مليكة، عن عائشة، قالت: لما ثَقُلَ رسول الله صلى الله عليه وسلم، قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لعبد الرحمن بن أبي بكر: "إِنتَبِي بكتف أو لوح حتى أكتب لأبي بكر كتابا لا يُخْتَلَفَ عليه، فلما ذهب عبد الرحمن ليقوم قال: "أبى الله والمؤمنون أن يُخْتَلَفَ عليك يا أبا بكر".

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Abdurrahman ibn Ebî Bekr el-Kuraşî [an] İbn Ebî Muleyke [an] Âişe (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) ağırlaşınca Abdurrahman ibn Ebî Bekr'e "Bana bir kürek kemiği veya levha getir ki Ebû Bekr için bir şey yazayım da onun hakkında ihtilafa düşülmesin" dedi. Abdurrahman istenileni getirmeye gidince şöyle buyurdu: "Allah ve mü'minler senin hakkında ihtilafa düşülmesini kabul etmez, ey Ebû Bekir" buyurdu.⁷²⁷

Ebû Muâviye ed-Darîr'in hocası Amr ibn Meymûn ibn Mihrân'dan naklettiği rivâyet "haddesenâ" sîgasıyladır ve "Tirmizî'deki Rivâyetleri" bölümünde zikredilmiştir.⁷²⁸

Ebû Muâviye'nin Ubeyde ibn Muattib ed-Dabbî'den naklettiği rivâyet "haddesenâ" sîgasıyladır.

حدثنا أبو معاوية، حدثنا عبيدة، عن إبراهيم، عن سهم بن منجاب، عن قَزْعَةَ، عن الْقَرْنَعِ، عن أبي أيوب الأنصاري، قال: أَدْمَنَ رسول الله صلى الله عليه وسلم أربع ركعات عند زوال الشمس، قال: فقلت: يا رسول الله ما هذه الركعات التي أراك قد أدمنتها؟ قال: "إن أبواب السماء تفتح عند زوال الشمس، فلا تُرْتَجُ حتى يصلى الظهر، فأحب أن يصعد لي فيها خير". قال: قلت: يا رسول الله تقرأ فيهن كلهن؟ قال: قال: "نعم". قال: قلت: ففيها سلام فاصل؟ قال: "لا".

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Ubeyde [an] İbrahim [an] Sehm ibn Mincâb [an] Kazea [an] el-Kar'sa' [an] Ebû Eyyûb el-Ensârî (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) güneşin zevâli sırasında dört rekât namaz kılmayı sürekli hale getirmişti. "Ey Allah'ın Rasûlü! Sürekli olarak kıldığını gördüğüm bu rekâtlar nedir?" diye sordum. Rasûlullah (s) şöyle buyurdu:

⁷²⁷ Ahmed, XL, 235; Fedâilu's-Sahâbe, I, 205; Ebû Nuaym, Ahmed ibn Abdillâh ibn İshâk el-İsfahânî (430/1038), Fedâilu'l-Hulefâi'l-Erbea ve gayrihim, thk. Salih ibn Muhammed el-Akîl, Dâru'l-Buhârî, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1997, 143. Şuayb el-Arnâvût, Musned'in tahkîkinde Abdurrahman ibn Ebî Bekr el-Kuraşî dolayısıyla isnâdının zayıf ve diğer ricâlinin sika olduğunu kaydeder.

⁷²⁸ Tirmizî'deki rivâyette Ebû Muâviye hadisi hocası Amr ibn Meymûn ibn Mihrân'dan "an" sîgasıyla nakletmektedir. Bkz. sf. 93

“Semânın kapıları güneşin zevâli sırasında açılır ve öğle namazı kılınıncaya kadar kapanmaz. O vakitte benim bir hayrımın semâya yükselmesini isterim.” Ben, “Ey Allah’ın Rasûlü! O rekâtların hepsinde okuyor musun?” diye sorunca “Evet” dedi. “Arasını ayıran bir selam var mı?” diye sorunca da “Hayır” dedi.⁷²⁹

Ebû Muâviye ed-Darîr’in Abdumelik ibn Ebcer’den naklettiği rivâyet de “haddesenâ” sîgasıyladır ve o rivâyet şudur:

حدثنا أبو معاوية، حدثنا عبد الملك بن أبجر، عن ثوبان بن أبي فاختة، عن ابن عمر، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إن أدنى أهل الجنة منزلة لينظر في ملك ألفي سنة، يرى أقصاه كما يرى أدناه، ينظر في أزواجه وخدمه، وإن أفضلهم منزلة لينظر في وجه الله تعالى كل يوم مرتين".

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Abdumelik ibn Ebcer [an] Suveyr ibn Ebî Fâhite [an] İbn Omer (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “Cennet ehlinin makam bakımından en düşüğü iki bin yıllık mesafesi olan bir mülke bakar ve onun başını gördüğü gibi sonunu da görür. Eşlerine ve hizmetçilerine bakar. Cennet ehlinin makam bakımından en faziletlisi ise Allah Teâlâ’nın vechine her gün iki kez bakar.”⁷³⁰

Ebû Muâviye’nin Abdumelik ibn Ebî Suleymân el-Arzemî’den naklettiği rivâyet “haddesenâ” sîgasıyladır ve şöyledir:

حدثنا أبو معاوية، حدثنا عبد الملك، عن عطاء، عن جابر بن عبد الله، قال: بدأ رسول الله صلى الله عليه وسلم بالصلاة قبل الخطبة في العيدين بغير أذان ولا إقامة. قال: ثم خطب الرجال وهو متوكئ على قوس. قال: ثم أتى النساء فخطبهن، وحثهن على الصدقة. قال: فجعلن يطرحن القرطه والخواتيم والحلي إلى بلال. قال: ولم يصل قبل الصلاة ولا بعدها.

⁷²⁹ Ahmed, XXXVIII, 512; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 26; Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, I, 335; Şâşî, Ebû Saîd el-Heysem ibn Kuleyb ibn Sureyc el-Binkesî (335/946), *Musned*, I-III, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1990, III, 77; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, II, 314; *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, IV, 168. Hadis ayrıca Abdullah ibnu's-Sâib (ra) yoluyla da rivâyet edilmektedir. Bkz. Tirmizî, *Vitr*, 16. Tirmizî, hadisin “hasen garîb” olduğunu ifade eder.

⁷³⁰ Ahmed, VIII, 240; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 34; Ebû Ya'lâ, *Musned*, X, 96; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XII, 115; İbn Batta, *el-İbâne*, VII, 15; Hâkim, *Mustedrek*, II, 553. Hâkim, Buhârî ve Muslim’in isnâdında Suveyr ibn Ebî Fâhite yer alan hadis rivâyet etmediğini fakat râvînin sadece teşeyyu' ile itham edildiğini söyler. Zehebî ise buna itiraz ederek Suveyr ibn Ebî Fâhite’nin “vâhî el-hadîs” olduğunu bildirir. Heysemî de Suveyr ibn Ebî Fâhite’nin zayıf olduğu konusunda icma' olduğunu belirtir. Bkz. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, X, 401

[*Haddesenâ*] Ebû Muâviye [*haddesenâ*] Abdulmelik [*an*] Atâ [*an*] Câbir ibn Abdillâh (ra) dedi ki: Rasûlullah iki bayramda da hutbeden önce ezansız ve kametsiz namazla başladı. Sonra bir yaya yaslanır halde erkeklere hitap etti. Sonra kadınların yanına geldi ve onlara hitap etti. Onları sadaka vermeye teşvik etti. Bunun üzerine kadınlar küpeleri, yüzükleri ve takıları Bilal'e vermeye başladılar. Rasûlullah (s) bayram namazından önce veya sonra başka bir namaz kılmadı.⁷³¹

Ebû Muâviye ed-Darîr'in Sa'd ibn Saîd'den naklettiği rivâyet “*haddesenâ*” sîgasıyladır ve “Tirmizî'deki Rivâyetleri” bölümünde zikredilmiştir.⁷³²

Ebû Muâviye'nin hocası Muhammed ibn Sûka'dan naklettiği rivâyet de “*haddesenâ*” sîgasıyladır ve o rivâyet de şudur:

حدثنا أبو معاوية، حدثنا محمد بن سوقة، عن أبي بكر بن حفص، عن ابن عمر، قال أتى رسول الله صلى الله عليه وسلم رجل، فقال: يا رسول الله، إني أذنبت ذنبا كبيرا، فهل لي توبة؟ فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: "ألك والدان؟" قال: لا. قال: "فلك خالة؟" قال: نعم. فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "فبرها إذا".

[*Haddesenâ*] Ebû Muâviye [*haddesenâ*] Muhammed ibn Sûka [*an*] Ebû Bekr ibn Hafs [*an*] İbn Omer (ra) dedi ki: Rasûlullah'a (s) bir adam geldi ve “Ey Allah'ın Rasûlü! Ben büyük bir günah işledim. Benim için tövbe var mı?” dedi. Rasûlullah (s) ona “*Annen-baban var mı?*” diye sorunca “Hayır” dedi. Rasûlullah (s) “*Teyzen var mı?*” diye sordu ve adam “Evet” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s) “*Öyleyse ona iyilikte bulun*” buyurdu.⁷³³

Ebû Muâviye ed-Darîr'in hocası Hilâl ibn Âmir el-Muzenî'den naklettiği rivâyet “*haddesenâ*” sîgasıyladır ve “Ebû Dâvûd'daki Rivâyetleri” bölümünde zikredilmiştir.⁷³⁴

Ebû Muâviye'nin Ukbe ibn Ubeyd'den naklettiği rivâyet de “*haddesenâ*” sîgasıyladır ve şöyledir:

⁷³¹ Muslim, *Salâtu'l-Iydeyn*, 4; Nesâî, *Salâtu'l-Iydeyn*, 18; Ahmed, XXII, 268; Nesâî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, II, 307; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, III, 415. Dârimî ve Dârakutnî de hadisin başındaki Hz. Peygamber'in (s) hutbeden önce ezansız ve kametsiz namaz kıldığını bildiren kısmını rivâyet eder. Bkz. Dârimî, *Salât*, 219; Dârakutnî, *Sunen*, II, 384

⁷³² Bkz. sf. 92

⁷³³ Tirmizî, *Birr ve Sıla*, 6; Ahmed, VIII, 241; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 177; Hâkim, *Mustedrek*, IV, 171. Hâkim, hadisin Buhârî ve Muslim'in şartlarına göre sahîh olduğunu belirtir ve Zehebî de bu görüşe katılır.

⁷³⁴ Ebû Dâvûd'daki rivâyette Ebû Muâviye hadisi hocası Hilâl ibn Âmir el-Muzenî'den “an” sîgasıyla nakletmektedir. Bkz. sf. 83. *Musned*'deki rivâyette Rasûlullah'ın (s) önünde durup sözlerini yüksek sesle tekrarlayanın “Bedir ehlinden bir adam” olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca *Musned*'deki rivâyette “قال: فجننت حتى”، “أدخلت يدي بين قدمه وشرائه، قال: فجعلت أعجب من بردها” “Yanına geldim ve elimi (Hz. Peygamber'in (s)) ayağıyla ayakkabısının arasına soktum. Serinliğine şaşırdım” ziyâdesi mevcuttur. Bkz. Ahmed, XXV, 264

حدثنا أبو معاوية، حدثنا عقبة بن عبيد، عن بُشَيْرِ بن يسار، قال: قلنا لأنس بن مالك: "ما أنكرت في حالنا في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم؟" قال: "أنكرت أنكم لا تقيمون الصفوف".

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Ukbe ibn Ubeyd [an] Buşeyr ibn Yesâr dedi ki: Enes ibn Mâlik'e (ra) "Rasûlullah'ın (s) zamanına göre bugünkü durumumuzdan neyi beğenmiyorsun?" diye sorduk. "Safları düzgün yapmamanızı beğenmiyorum" dedi.⁷³⁵

Ebû Muâviye ed-Darîr'in Mishâc ed-Dabbî'den naklettiği rivâyet de yine "haddesenâ" sîgasıyladır ve "Ebû Dâvûd'daki Rivâyetleri" bölümünde zikredilmiştir.⁷³⁶

Ebû Muâviye ed-Darîr, *Musned*'de yer alan rivâyetlerinden birini hem Şu'be'den ve hem de İbn Ebî Leylâ'dan "haddesenâ" sîgasıyla nakletmektedir. O rivâyet şudur:

حدثنا أبو معاوية، حدثنا شعبة، عن عمرو بن مرة، عن عبد الله بن سلمة، عن علي، قال: "كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يُقْرَأُ القرآن ما لم يكن جُنبًا".

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] Şu'be [an] Amr ibn Murra [an] Abdullah ibn Seleme [an] Ali (ra) dedi ki: "Rasûlullah (s) cünüp olmadığı sürece bize Kur'an okuturdu."⁷³⁷

Ebû Muâviye ed-Darîr, *Musned*'de yer alan bir rivâyette de kendisinden "haddesenâ" sîgasıyla naklettiği hocasını "بعض أصحابنا" "bir arkadaşımız" diyerek mubhem bırakmıştır. O rivâyet şudur:

حدثنا أبو معاوية، حدثنا بعض أصحابنا، عن الأعمش، عن أبي سفيان، عن جابر، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "من مات على شيء بعثه الله عليه".

[Haddesenâ] Ebû Muâviye [haddesenâ] bir arkadaşımız [an] A'meş [an] Ebû Sufyân [an] Câbir (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: "Kim bir şey üzerine ölürse Allah onu ahirette o şey üzerine diriltir."⁷³⁸

⁷³⁵ Buhârî, Ezân, 75; Ahmed, XIX, 162; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, III, 302

⁷³⁶ Ebû Dâvûd'daki rivâyette Ebû Muâviye hadisi hocası Mishâc ibn Mûsa ed-Dabbî'den "an" sîgasıyla nakletmektedir. Bkz. sf. 80

⁷³⁷ Ebû Dâvûd, Tahâra, 88; Tirmizî, Tahâra, 111; Ahmed, II, 61; Ebû Ya'lâ, *Musned*, I, 459. Tirmizî, hadisin "hasen sahîh" olduğunu belirtir. Ebû Muâviye ed-Darîr'in aynı hadisi hocası İbn Ebî Leylâ'dan rivâyeti için bkz. Ahmed, II, 345

Ebû Muâviye ed-Darîr, bu rivâyette hocası A'meş'ten işitmediği bir hadisi bir arkadaşı aracılığıyla nakletmektedir. A'meş'ten naklettiği hadisleri hocasının ağzından ezberleyen ve doğrudan hocasından rivâyet eden Ebû Muâviye'nin bizzat hocasından işitmediği bu hadisi kendisi gibi A'meş'in öğrencisi olan, kendi yaşlarında ve belki de kendinden yaşça daha küçük bir râvîden nakletmek zorunda kaldığı için arkadaşının ismini mubhem bırakmış olması muhtemeldir.

Ahmed ibn Hanbel'in *Musned*'inde yer alan ve isnâdında Ebû Muâviye bulunan bir rivâyet muhakkık tarafından hadisin isnâdındaki Ebû Muâviye'nin gerçekte Muâviye ibn Amr olduğunun tespit edilmesi sebebiyle değerlendirmeye dâhil edilmemiştir.⁷³⁹

Yine *Musned*'de “حدثنا أبو معاوية حدثنا عبد الله” şeklinde yer alan bir rivâyet de muhakkık tarafından Abdullah olarak yazılan râvînin Ebû Muâviye ed-Darîr'in hocalarından Ubeydullah ibn Omer el-Omerî olduğu tespit edildiği için Ebû Muâviye'nin Ubeydullah ibn Omer el-Omerî'den naklettiği rivâyetler arasında sayılmıştır.⁷⁴⁰

Ebû Muâviye ed-Darîr'in *Musned*'de asıl ve şahit olarak nakledilen rivâyetleri hocaları ve rivâyet sîgaları yönünden incelendiğinde şu tablo ortaya çıkmaktadır:

Ebû Muâviye'nin Hocası		Haddesenâ	An	Haddesenâ ve An	Toplam
1	A'meş	210	16	-	226
2	Hişâm ibn Urve	29	1	-	30
-	A'meş ve Hişâm ibn Urve	2	-	1	3
3	Haccâc ibn Ertât	23	1	-	24
4	Âsım el-Ahvel	15	-	-	15

⁷³⁸ Muslim, Cennet ve Sıfatu Naîmihâ, 83; Ahmed, XXII, 271; Tahâvî, *Şerhu Muşkilî'l-Âsâr*, I, 233; İbn Hibbân, *Sahih*, XVI, 304; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, IX, 38

⁷³⁹ Söz konusu rivâyet şöyledir: “حدثنا أبو إسحاق الفزاري، عن ابن جريج، قال: حدثني منبوذ، رجل من آل أبي رافع، عن الفضل بن عبيد الله بن أبي رافع، عن أبي رافع، قال: كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا صلى العصر ربما ذهب إلى بني عبد الأشهل ... فيحدث معهم حتى ينحدر للمغرب...” Şuayb el-Arnâvût, bu hadisin diğer kaynaklarda Muâviye ibn Amr tarafından rivâyet edildiğini ve Ebû Muâviye ed-Darîr'in Ebû İshâk el-Fezârî'den hadis işittiğinin nakledilmediğini belirtir. Bkz. Ahmed, XLV, 169. Taberânî'nin naklettiği rivâyette hadisi Ebû İshâk el-Fezârî'den Muâviye ibn Amr rivâyet eder. Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, I, 323

⁷⁴⁰ Şuayb el-Arnâvût, “حدثنا أبو معاوية، حدثنا عبد الله، عن يزيد بن عبد الله بن أسامة، عن أبي هريرة،” şeklindeki isnâdın problemli olduğunu, Abdullah denilince akla ilk gelenin Abdullah ibn Mubârek olduğunu fakat Ebû Muâviye'nin Abdullah ibn Mubârek'ten hadis işittiğinin hiç kimse tarafından ifade edilmediğini, ayrıca Abdullah ibn Mubârek'in de Yezîd ibn Abdillâh ibn Usâme'den hadis rivâyet etmediğini belirtir. Daha sonra tahrîfe uğradığını tahmin ettiği isnâddaki Abdullah'ın Ubeydullah ve Yezîd ibn Abdillâh ibn Usâme'nin de Yezîd ibn Abdillâh ibn Kuseyt ibn Usâme olabileceğini söyler. Bkz. Ahmed, XV, 311, 312

5	Ebû İshâk eş-Şeybânî	8	1	-	9
6	Ebû Mâlik el-Eşcaî	5	1	-	6
7	Ubeydullah Omer el-Omerî	5	-	-	5
8	Leys ibn Ebî Suleym	3	1	-	4
9	Suheyli ibn Ebî Sâlih	3	1	-	4
10	Muhammed ibn Amr el-Leysî	4	-	-	4
11	Abdurrahman ibn İshâk	1	2	-	3
12	Hişâm ibn Hassân	2	1	-	3
13	Yahyâ ibn Saîd el-Ensârî	3	-	-	3
14	Dâvûd ibn Ebî Hind	3	-	-	3
15	Ubeydullah el-Vassâfî	2	-	-	2
16	Mis'ar ibn Kidâm	2	-	-	2
17	İbrahim ibn Muslim el-Hecerî	2	-	-	2
18	Mâlik ibn Miğvel	-	2	-	2
19	İbn Ebî Zi'b	2	-	-	2
20	Kannân ibn Abdillâh en-Nehmî	2	-	-	2
21	Eclâh ibn Abdillâh el-Kindî	1	-	-	1
22	İbn Cureyc	1	-	-	1
23	el-Hasen ibn Amr el-Fukaymî	1	-	-	1
24	Abdurrahman ibn Ebî Muleyke	1	-	-	1
25	Amr ibn Meymûn ibn Mihrân	1	-	-	1
26	Ubeyde ibn Muattib ed-Dabbî	1	-	-	1
27	Abdumelik ibn Ebcer	1	-	-	1
28	Abdumelik el-Arzemî	1	-	-	1
29	Sa'd ibn Saîd	1	-	-	1
30	Muhammed ibn Sûka	1	-	-	1
31	Hilâl ibn Âmir el-Muzenî	1	-	-	1

32	Ukbe ibn Ubeyd	1	-	-	1
33	Mishâc ed-Dabbî	1	-	-	1
34, 35	Şu'be ve İbn Ebî Leylâ	1	-	-	1
-	Bir arkadaşımız	1	-	-	1
Toplam		341	27	1	369

Ebû Muâviye ed-Darîr tarafından nakledilen edilen ve *Musned*'de yer alan rivâyetlerin sayısının Kütüb-ü Tis'a'nın diğer eserlerindeki rivâyetlerine göre daha çok olduğu görülmektedir. Ebû Muâviye'nin Ahmed ibn Hanbel'in hocalarından olması ve müellifin eserine aldığı hadisleri râvîden bizzat işitmiş olmasının muhtemelen bunda rolü vardır.

Ebû Muâviye, *Musned*'de yer alan rivâyetlerinin yarıdan çoğunu hocası A'meş'ten nakletmektedir. Bununla birlikte A'meş dışındaki birçok hocasından yaptığı çeşitli rivâyetler de *Musned*'de nakledilmiştir.

Ebû Muâviye'nin *Musned*'deki rivâyetlerinin büyük çoğunluğunu hocalarından “haddesenâ” sîgasıyla; 369 rivâyetin 341'ini “haddesenâ” sîgasıyla ve sadece 27'sini “an” sîgasıyla, bir rivâyeti ise hem “haddesenâ” ve hem de “an” sîgasıyla naklettiği görülmektedir.

Ahmed ibn Hanbel, *Musned*'e aldığı tüm hadislerin sahîh olduğunu iddia etmemiştir. Sika râvîlerin yanında yalancılığı duyulmamış râvîlerin ve dinî konularda hakkında şüphe olmayan mestûr râvîlerin adalet ve zabt vasıflarıyla tanınan râvîlerin rivâyetlerine ters olmayan hadislerini kitabına almıştır. Bazı şeyleri hatırında tutabileceği için hıfzı zayıf râvîlerin hadislerini de terk etmemiştir. Dolayısıyla *Musned*'e sahîh hadisler ile sahîh olma ihtimâli bulunan hadisleri aldığı söylenebilir.⁷⁴¹

İbn Hacer, Ebû Muâviye ed-Darîr'in *Musned*'deki rivâyetlerini naklettiği hocalarının 19'unu “sika”, 8'ini “sadûk”, 2'sini “makbûl”, 1'ini “leyyin” ve 5'ini “zayıf” olarak nitelemektedir. Ebû Muâviye'nin *Musned*'deki rivâyetlerini adığı hocaları arasında metrûk râvî bulunmadığı görülmektedir. Tekrarlar ve mutâbaatlar çıkarıldıktan sonra kalan 369 rivâyetin sadece 8'i Ebû Muâviye'nin “zayıf” olarak nitelenen hocalarından naklettiği rivâyetlerdir.

⁷⁴¹ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 60, 61

Ebû Muâviye'nin *Musned*'deki rivâyetleri arasında ayrıca hocasının ismini mubhem bırakarak gizlediği bir rivâyet de yer almaktadır.

2.1.9. Dârimî'deki Rivâyetleri

Dârimî'de isnâdında Ebû Muâviye ed-Darîr'in yer aldığı 10 rivâyet bulunmaktadır. Söz konusu rivâyetlerin 3'ü mutâbaattır. Ebû Muâviye, geri kalan 7 rivâyetten 2'sini hocası A'meş'ten ve diğer 5'ini de 5 ayrı hocasından nakletmektedir ve o hocaları Haccâc ibn Ertât, el-Hasen ibn Amr el-Fukaymî, Hişâm ibn Urve, Ubeydullah ibn Omer ve Abdurrahman ibn Ebî Bekr'dir.

Ebû Muâviye, A'meş'ten 2 rivâyeti de “haddesenâ” sîgasıyla nakletmektedir ve o rivâyetlerden biri şudur:

أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ أَبِي سَفْيَانَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: جَاءَ جَبْرِيلُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ جَالِسٌ حَزِينٌ، وَقَدْ تَخَضَّبَ بِالْدمِ مِنْ فَعْلِ أَهْلِ مَكَّةَ مِنْ قَرِيشٍ فَقَالَ جَبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ تَحِبُّ أَنْ أُرِيكَ آيَةً؟ قَالَ: "نَعَمْ". فَنَظَرَ إِلَى شَجَرَةٍ مِنْ وَرَائِهِ فَقَالَ: ادْعُ بِهَا، فَدَعَا بِهَا، فَجَاءَتْ وَقَامَتْ بَيْنَ يَدَيْهِ، فَقَالَ: مُرَّهَا فَلْتَرْجِعْ، فَأَمَرَهَا فَارْجَعَتْ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "حَسْبِيَ حَسْبِي".

[*Ahberanâ*] İshâk ibn İbrahim [*haddesenâ*] Ebû Muâviye [*haddesenâ*] A'meş [*an*] Ebû Sufyân [*an*] Enes ibn Mâlik (ra) dedi ki: Cibrîl (as) Rasûlullah'a (s) geldi. Rasûlullah hüzünlü bir şekilde oturuyordu. Kureyş'ten Mekke ehlinin yaptıkları sebebiyle kana boyanmıştı. Cibrîl (as) “Ey Allah'ın Rasûlü! Sana bir ayet göstermemi ister misin?” dedi. Rasûlullah (s) “Evet” deyince, arkasındaki bir ağaca baktı ve “Onu çağır” dedi. Rasûlullah (s) ağacı çağırdı. Ağaç geldi ve önünde durdu. Cibrîl, “Ona emret, geri gitsin” dedi. Rasûlullah (s) ağaca emretti ve ağaç geri yerine gitti. Bunun üzerine Rasûlullah (s) “*Bu bana yeter, bu bana yeter*” buyurdu.⁷⁴²

⁷⁴² İbn Mâce, *Fiten*, 23; Dârimî, *Delâilu'n-Nubuvve*, 4; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 317; Bezzâr, *Musned*, XIV, 56; Ebû Ya'lâ, *Musned*, VI, 358. Bûsîrî, “Ebû Sufyân şayet Câbir'den (ra) işiten Talha ibn Nâfi' ise bu sahîh bir isnattır” der. Bkz. Bûsîrî, *Misbâhu'z-Zucâce*, IV, 189. Ebû Sufyân Talha ibn Nâfi', A'meş'in hocalarındandır ve Enes ibn Mâlik'ten hadis rivâyet etmiştir. Zehebî, “sadûk” olduğunu belirtir. Bkz. Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, V, 293. İbn Hacer de Ebû Sufyân'ı “sadûk” olarak nitelendirmiştir. Bkz. İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, 283

Ebû Muâviye ed-Darîr'in Haccâc ibn Ertât'dan naklettiği rivâyet “an” sîgasıyladır ve şöyledir:

أخبرنا عبد الله بن سعيد، حدثنا أبو معاوية، عن حجاج، عن زيد بن جبير، عن خشف بن مالك، عن عبد الله، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم "جعل الدية في الخطأ أخماساً".

[*Ahberanâ*] Abdullah ibn Saîd [*haddesenâ*] Ebû Muâviye [*an*] Haccâc [*an*] Zeyd ibn Cubeyr [*an*] Hıfş ibn Mâlik [*an*] Abdullah ibn Mes'ûd (ra) Rasûlullah'ın (s) hatayla öldürmede diyeti beşte birler⁷⁴³ olarak belirlediğini bildirdi.⁷⁴⁴

Ebû Muâviye ed-Darîr'in el-Hasen ibn Amr el-Fukaymî'den naklettiği rivâyet “haddesenâ” sîgasıyladır ve “Ebû Dâvûd'daki Rivâyetleri” bölümünde zikredilmiştir.⁷⁴⁵

Ebû Muâviye'nin hocası Hişâm ibn Urve'den “an” sîgasıyla naklettiği rivâyet de “Ebû Dâvûd'daki Rivâyetleri” bölümünde zikredilmiştir.⁷⁴⁶

Ebû Muâviye'nin Ubeydullah ibn Omer el-Omerî'den “an” sîgasıyla naklettiği rivâyet de yine “Ebû Dâvûd'daki Rivâyetleri” bölümünde zikredilmiştir.⁷⁴⁷

Ebû Muâviye ed-Darîr'in Abdurrahman ibn Ebî Bekr el-Muleykî'den “an” sîgasıyla naklettiği rivâyet ise şöyledir:

حدثنا إسحاق بن عيسى، عن أبي معاوية هو محمد بن خازم، عن عبد الرحمن بن أبي بكر المليكى، عن أبي سلمة، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "من قرأ آية الكرسي وفاتحة حم المؤمن إلى قوله: (غافر

⁷⁴³ Yüz develik diyetin beş tür devenin her birinden yirmişer adet verilmesi kastedilmektedir. Abdullah ibn Mes'ûd'dan (ra) rivâyet edilen bir hadiste Rasûlullah'ın (s) hata ile adam öldürmenin diyetini yirmi hıkka (dört yaşına girmiş dişi deve) , yirmi cezea (beş yaşına girmiş dişi deve), yirmi bintu mehaz (iki yaşına girmiş dişi deve), yirmi bintu lebûn (üç yaşına girmiş dişi deve) ve yirmi benû lebûn (üç yaşına girmiş erken deve) olarak belirlediği ifade edilmektedir. Bkz. Ebû Dâvûd, Diyât, 18; Tirmizî, Diyât, 1; Nesâî, Kasâme, 33

⁷⁴⁴ Ahmed, VI, 144; Dârimî, Diyât, 13; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, 227; Bezzâr, *Musned*, V, 305; Ebû Ya'lâ, *Musned*, IX, 134; Tahâvî, *Şerhu Muşkili'l-Âsâr*, XIII, 297; İbnu'l-A'râbî, *Mu'cem*, I, 344; Dârakutnî, *Sunen*, IV, 229; Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, VIII, 132. İbn Hacer, Hıfş ibn Mâlik'in “mechûl” olduğunu, kendisinden sadece Zeyd ibn Cubeyr'in ve ondan da sadece Haccâc ibn Ertât'ın rivâyet ettiğini, Haccâc'ın tedlîs ile meşhur olduğunu belirtir. Bkz. İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Ahmed ibn Alî ibn Muhammed el-Askalânî (852/1449), *İthâfu'l-Mehera bi'l-Fevâidi'l-Mubtekerâ min Etrâfi'l-Aşera*, I-XIX, thk. Zuheyr ibn Nâsir en-Nâsir, Merkezu Hıdmeti's-Sunne, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1994, X, 180

⁷⁴⁵ Ebû Dâvûd'daki rivâyette Ebû Muâviye hadisi hocası el-Hasen ibn Amr el-Fukaymî'den “an” sîgasıyla nakletmektedir. Bkz. sf. 80

⁷⁴⁶ Bkz. sf. 79

⁷⁴⁷ Ebû Dâvûd'daki rivâyette Ebû Muâviye hadisi hocası Ubeydullah ibn Omer el-Omerî'den “haddesenâ” sîgasıyla nakletmektedir. Bkz. sf. 82. Dârimî'deki rivâyette “يوم خيبر” “Hayber Savaşı'nda” ziyâdesi vardır. Bkz. Dârimî, Siyer, 33

الذنب وقابل التوب شديد العقاب ذي الطول لا إله إلا هو إليه المصير)، لم ير شيئا يكرهه حتى يمسي، ومن قرأها حين يمسي، لم ير شيئا يكرهه حتى يصبح".

[Haddesenâ] İshâk ibn İsa [haddesenâ] Ebû Muâviye Muhammed ibn Hâzim [an] Abdurrahman ibn Ebî Bekr el-Muleykî [an] Ebû Seleme [an] Ebû Hureyre (ra) dedi ki: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “Kim Ayetu’l-Kursî’yi ve (Hâ mîm) Mu’min Sûresi’nin başını “Günahları bağışlayan ve tövbeleri kabul edendir. Cezası şiddetlidir, lütuf sahibidir. Ondan başka ila yoktur, dönüş onadır”⁷⁴⁸ ayetine kadar okursa akşama kadar hoşlanmayacağı bir şey görmez. Kim de onları akşam okursa sabaha kadar hoşlanmayacağı bir şey görmez.”⁷⁴⁹

Ebû Muâviye ed-Darîr’in *Sunen-i Dârimî*’de asıl ve şahit olarak nakledilen rivâyetleri hocaları ve rivâyet sîgaları yönünden incelendiğinde şu tablo ortaya çıkmaktadır:

Ebû Muâviye’nin Hocası		Haddesenâ	An	Toplam
1	A’miş	2	-	2
2	Haccâc ibn Ertât	-	1	1
3	el-Hasen ibn Amr el-Fukaymî	1	-	1
4	Hişâm ibn Urve	-	1	1
5	Ubeydullah ibn Omer el-Omerî	-	1	1
6	Abdurrahman ibn Ebî Bekr el-Muleykî	-	1	1
Toplam		3	4	7

Ebû Muâviye ed-Darîr’in rivâyet ettiği hadislerden çok azının Dârimî tarafından nakledildiği görülmektedir. Ebû Muâviye, mutâbaatların dışındaki 7 rivâyetin 3’ünü hocalarından “haddesenâ” sîgasıyla ve 4’ünü de “an” sîgasıyla rivâyet etmektedir.

Bazı âlimlerce *Sunen-i İbn Mâce* yerine Kütüb-i Sitte’nin altıncı kitabı olarak görülen *Sunen-i Dârimî* zayıf hadisler de ihtivâ etmektedir. Buna rağmen “ricâl-i zuafâsı az, ahâdîs-i

⁷⁴⁸ Mu’min, 40/3

⁷⁴⁹ Tirmizî, *Fedâilu’l-Kur’ân*, 2; Darimî, *Fedâilu’l-Kur’ân*, 14; Bezzâr, *Musned*, XV, 190; Taberânî, *ed-Duâ*, 122; Beyhakî, *Şuabu’l-İmân*, IV, 102. Tirmizî, hadisin “garîb” olduğunu ve Abdurrahman ibn Ebî Bekr ibn Ebi Muleyke el-Muleykî’nin hıfz yönünden cerh edildiğini belirtir. Zehebî ve İbn Hacer, Abdurrahman ibn Ebî Bekr ibn Ebi Muleyke’nin “zayıf” olduğunda görüş birliğindedir. Bkz. Zehebî, *el-Kâşif*, I, 622; İbn Hacer, *Takribu’t-Tehzib*, 337

münkere'si nâdirdir".⁷⁵⁰ Ebû Muâviye'nin *Sunen-i Dârimî*'deki rivâyetlerini naklettiği hocalarının 4'ü İbn Hacer tarafından "sika", 1'i "sadûk" ve 1'i de "zayıf" olarak nitelenmiştir.

⁷⁵⁰ Ahmed Naîm, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, I-XIII, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 7. bs., Ankara, 1982, I, 260

2.2. Kütüb-i Tis'a'daki Ebû Muâviye ed-Darîr Rivâyetlerinin Genel Değerlendirilmesi

Kütüb-i Tis'a'da isnâdında Ebû Muâviye ed-Darîr'in yer aldığı rivâyetlerden tekrarlar çıkarıldıktan sonra toplam 639 rivâyetin olduğu tespit edilmiştir.

Ebû Muâviye, Kütüb-i Tis'a'da yer alan rivâyetlerinin 4'ünü hem A'meş'ten ve hem de Hişâm ibn Urve'den, birini hem Şu'be'den ve hem de İbn Ebî Leylâ'dan ve birini de hem Dâvûd ibn Ebî Hind'den ve hem de Hişâm ibn Urve'den nakletmektedir. Bir rivâyette ise "bir arkadaşımızdan" diyerek hocasını muhrem bırakmıştır. Geri kalan 632 rivâyetin 358'ini kendisine mülâzemetiyle meşhur olduğu hocası A'meş'ten rivâyet etmektedir. Ebû Muâviye'nin Kütüb-i Tis'a'daki rivâyetlerinin yarıdan fazlasını A'meş'ten naklettiği rivâyetler oluşturmaktadır.

Ebû Muâviye ed-Darîr'in Kütüb-i Tis'a'daki rivâyetlerini naklettiği hocaları ve her bir hocasından rivâyet ettiği hadis sayısı şu şekildedir:

Sıra No	Hocasının İsmi	İbn Hacer'in görüşü	Hadis Sayısı
1	A'meş	Sika	358
2	Hişâm ibn Urve	Sika	77
3	Haccâc ibn Ertât	Sadûk	34
4	Âsım el-Ahvel	Sika	25
5	Ebû İshâk eş-Şeybânî	Sika	11
6	Dâvûd ibn Ebî Hind	Sika	8
7	Ebû Mâlik el-Eşcaî	Sika	8

8	Ubeydullah ibn Omer el-Omerî	Sika, sebt	8
9	Yahyâ ibn Saîd el-Ensârî	Sika, sebt	8
10	Leys ibn Ebî Suleym	Sadûk	7
11	Muhammed ibn Amr ibn Alkame el-Leysî	Sadûk	6
12	Suheyli ibn Ebî Sâlih	Sadûk	6
13	Abdurrahman ibn İshâk	Zayıf	5
14	Abdurrahman ibn Ebî Bekr el-Kuraşî	Zayıf	4
15	İsmail ibn Ebî Hâlid	Sika, sebt	4
16	İsmail ibn Muslim	Zayıf	4
17	el-Hasen ibn Amr el-Fukaymî	Sika, sebt	3
18	İbn Ebî Zi'b	Sika	3
19	Omer ibn Râşid	Zayıf	3
20	Bureyd ibn Abdillâh	Sika	2
21	Cafer ibn Burkân	Sadûk	2
22	Kannân ibn Abdillâh en-Nehmî	Makbûl	2
23	Hâlid ibn İlyâs	Metrûk	2

24	Hilâl ibn Meymûn	Sadûk	2
25	Hişâm ibn Hassân el-Kardûsî	Sika	2
26	İbn Cureyc	Sika	2
27	İbn Ebî Leylâ	Sadûk	2
28	İbrahim ibn Muslim el-Hecerî	Leyyin	2
29	Mâlik ibn Miğvel	Sika, sebt	2
30	Mis'ar ibn Kidâm	Sika, sebt	2
31	Muhammed ibn Sûka	Sika	2
32	Ubeydullah ibnu'l-Velîd el-Vassâfî	Zayıf	2
33	Zâide ibn Kudâme es-Sekafî	Sika, sebt	2
34	Abdumelik ibn Ebcer	Sika	1
35	Abdumelik ibn Ebî Suleymân el-Arzemî	Sadûk	1
36	Amr ibn Meymûn ibn Mihrân	Sika	1
37	Beşşâr ibn Kidâm	Zayıf	1
38	Ebû Racâ	Sadûk	1
39	Ebû Sufyân es-Sa'dî	Zayıf	1

40	Ebu'l-Umeys Utbe ibn Abdillâh	Sika	1
41	Eclâh ibn Abdillâh ibn Huceyye el-Kindî	Sadûk	1
42	Evzâî	Sika, celîl	1
43	Ferec ibn Fedâle	Zayıf	1
44	Hârîse ibn Ebî'r-Ricâl	Zayıf	1
45	Hilâl ibn Âmir el-Muzenî	Sika	1
46	Mishâc ed-Dabbî	Makbûl	1
47	Muhammed ibn İshâk	Sadûk	1
48	Mûsâ ibn Muslim	Lâ be'se bih	1
49	Sa'd ibn Saîd	Sadûk	1
50	Sa'd ibn Tarîf	Metrûk	1
51	Şebîb ibn Şeybe	Sadûk	1
52	Ubeyde ibn Muattib ed-Dabbî	Zayıf	1
53	Ukbe ibn Ubeyd	Zayıf	1
54	Utbe ibn Ebî Muâz	Sadûk	1
55	Vâsıl ibnu's-Sâib	Zayıf	1

56	A'meş ve Hişâm ibn Urve	4
57	Dâvûd ibn Ebî Hind ve Hişâm ibn Urve	1
58	Şu'be ve İbn Ebî Leylâ	1
59	Bazı arkadaşları	1

Kütüb-i Tis'a müelliflerinden Buhârî'nin hadisi sahih kabul etme şartları daha ağırdır. Buhârî, râvînin kendisinden hadis rivâyet ettiği kişiyle bir defa da olsa görüşmüş olmasını şart koşarken, Muslim râvî ve hocası arasında görüşme ihtimalinin bulunmasını yeterli kabul eder. Ayrıca Buhârî'nin ricâlinde cerh edilen râvî sayısı daha azdır ve Buhârî'nin râvîleri genelde adalet ve zabt yönünden daha güçlüdür.⁷⁵¹ Bu sebeple Ebû Muâviye'den Muslim'e kıyasla daha az hadis nakletmiştir. Tekrarlar ve mutâbî' rivâyetler çıkarıldıktan sonra Buhârî'nin Ebû Muâviye yoluyla 25 hadis, Muslim'in ise Ebû Muâviye yoluyla 68 hadis rivâyet ettiği görülmektedir.

Ebû Muâviye ed-Darîr'in Kütüb-i Tis'a'da yer alan rivâyetlerinden kaçını semâ ifade eden "haddesenâ" ve kaçını "an" sîgasıyla naklettiğini söylemek ise zordur. Çünkü birçok rivâyet kaynakların bazılarında "haddesenâ" sîgasıyla nakledilirken diğer bazılarında "an" sîgasıyla nakledilmektedir.

Ebû Muâviye ed-Darîr'in aynı rivâyeti bir kaynakta "haddesenâ" sîgasıyla ve diğer bir kaynakta "an" sîgasıyla aktardığının görülmesinin çeşitli sebepleri olabilir:

Birincisi, râvînin kendisi rivâyeti bir kez "haddesenâ" sîgasıyla ve bir başka kez de "an" sîgasıyla nakletmiş olabilir. Dolayısıyla "haddesenâ" sîgasıyla naklettiğini işiten öğrencisi o sîgayla rivâyet eder ve "an" sîgasıyla naklettiğini işiten öğrencisi ise "an" sîgasıyla nakleder.

⁷⁵¹ Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 95

İkincisi, râvînin öğrencisi hocasından tahammül şeklini bildirdikten sonra ihtisâr amacıyla isnâdın diğer râvîlerinin rivâyet sîgalarını “an Fulân an Fulân” şeklinde sıralayabilir.⁷⁵²

Öğrencinin ya da hadisi râvînin öğrencisinden rivâyet eden kişinin yanılarak rivâyet sîgasını değiştirmesi de mümkündür. Hıfzı zayıf olan râvî, hadisin metninde olduğu gibi isnâdında da yanılığa düşebilir.

Ahmed ibn Hanbel’in *Musned*’inde yer alan Ebû Muâviye rivâyetlerinden tekrarlar çıkarıldıktan sonra geri kalan 426 asıl, şahit ve mutabı’ rivâyetin 206’sında Ebû Muâviye’nin hadisi hocasından “haddesenâ” sîgasıyla naklettiği fakat aynı rivâyetin diğer kaynakların birinde veya bir kaçında “an” sîgasıyla nakledildiği görülmektedir. Ahmed ibn Hanbel’in Ebû Muâviye’nin öğrencilerinden olmasının ve doğrudan râvînin kendisinden rivâyet etmesinin, diğer müelliflerin ise Ebû Muâviye’nin rivâyetlerini râvînin bizzat kendisinden değil öğrencilerinden rivâyet etmelerinin bu sîga farklılığında rolü olduğuna işaret etmektedir.

Ebû Muâviye ed-Darîr’in Kütüb-i Tis’a’daki rivâyetlerinde hocası A’miş’ten yaptığı rivâyetlerin birçoğunun “an” sîgasıyla nakledildiği görülmektedir. Oysa Ebû Muâviye, A’miş’ten naklettiği rivâyetlerin hepsini bizzat hocasının ağzından işiterek ezberlediğini söylemiştir.⁷⁵³ Dolayısıyla A’miş’ten naklettiği rivâyetler “an” sîgasıyla dahi nakledilmiş olsa semâ ifade eden sîgalarla nakledilmiş hükmünde kabul edilebilir fakat az da olsa râvînin söz konusu rivâyeti doğrudan A’miş’ten değil de bir öğrencisinden işitmiş olması ihtimali bu tür bir genelleme yapmaya engeldir.

Ebû Muâviye’nin *Musned*’de yer alan ve hocalarından “an” sîgasıyla naklettiği rivâyetlerden üçünü diğer kaynakların birinde veya birkaçında A’miş, Haccâc ibn Ertât ve Abdurrahmân ibn İshâk’tan “haddesenâ” sîgasıyla naklettiği görülmektedir. Ebû Muâviye ile onun hadisi hocasından “haddesenâ” sîgasıyla rivâyet ettiğini nakleden müellif arasındaki râvîlerin sika olması ve muteber âlimler tarafından aksi belirtilmediği sürece, sika râvîlerin rivâyet sîgasını güvenilir bir şekilde naklettikleri ve Ebû Muâviye’nin hadisi hocasından işittiği kabul edilir.

Kütüb-i Tis’a’daki rivâyetlerinin genel değerlendirmesi sonucunda Ebû Muâviye ed-Darîr’in temel hadis kaynaklarında -tekrarlar çıkarıldıktan sonra dahi- yüzlerce rivâyeti

⁷⁵² Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 25

⁷⁵³ Bkz. sf. 46, 47

bulunan önemli bir râvî olduğu görülmektedir. Ayrıca, Kütüb-i Tis'a'da yer alan rivâyetlerinin yarısından fazlasını (%57.73) A'meş'ten naklettiği rivâyetler oluşturmaktadır ve bu da hem Ebû Muâviye'nin en çok A'meş'ten hadis rivâyet ettiğinin, hem de müelliflerin Ebû Muâviye'nin A'meş'ten naklettiği rivâyetlere daha çok itibâr ettiklerinin delilidir.

Kütüb-i Tis'a'da Ebû Muâviye'nin kendilerinden hadis işittiği tespit edilebilen 117 hocasının 54'ünden naklettiği rivâyetler ile muâsır olduğu bilinen fakat kendisinden hadis işitip işitmediği konusunda herhangi bir bilgi bulunamayan Evzâî'den naklettiği bir rivâyet yer almaktadır. A'meş'in haricindeki hocalarından naklettiği hadislerde sika râvîlerden aktardığı rivâyetlerin 180 hadis ile çoğunlukta olduğu, sadûk râvîlerden de 66 hadis naklettiği görülmektedir. Zayıf râvîlerden naklettiği hadislerin sayısı 25 iken metrûk olarak nitelenen râvîlerden ise sadece 3 hadis aktarmaktadır. Bu da Ebû Muâviye ed-Darîr'in Kütüb-i Tis'a'da yer alan rivâyetlerinin tamamına yakınının sahîh, makbûl ve i'tibâr için nakledilebilen hadisler olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Ebû Muâviye ed-Darîr künyesiyle meşhur Muhammed ibn Hâzim, yüzlerce rivâyeti temel hadis kaynaklarında yer alan önemli bir râvîdir. Hadis senedlerinde çoğunlukla künyesiyle anılmaktadır.

Henüz dört yaşındayken gözlerini kaybetmesine rağmen âmâ oluşu Ebû Muâviye'yi hadis ezberinden ve rivâyetinden alıkoymamış, hafızasının güçlü olması ve hadisleri ezberlemesi sebebiyle rivâyetleri kabul görmüştür.

Hicrî ikinci yüzyılda Kûfe'de yaşayan Ebû Muâviye, Abbâsî halifelerinden Hârûn er-Reşîd'in meclisinde bulunmuş ve halifeden saygı görmüştür. Dönemin itikâdî tartışmalarından, ilmî ve fikrî ortamından etkilenmiştir.

Kendisine mülâzemet ettiği hocası A'meş başta olmak üzere birçok âlimden hadis rivâyet etmiş ve Ahmed ibn Hanbel gibi birçok âlim de Ebû Muâviye'den hadis nakletmiştir. Ebû Muâviye'nin uzun süre A'meş ile birlikte olması rivâyetlerine yansımış, kendisinden en çok hadis rivâyet ettiği hocası A'meş olmuş ve Kütüb-i Tis'a müellifleri de eserlerinde en çok onun A'meş'ten rivâyetlerine yer vermiştir.

Ebû Muâviye ed-Darîr'in kendilerinden hadis işittiği 117 hocası tespit edilmiştir. Buna rağmen Ebû Muâviye'nin *Sahih-i Buhârî*'de asıl ve şahit olarak zikredilen rivâyetlerini 4 hocasından, *Sahih-i Muslim*'dekileri 4 hocasından, *Sunen-i Ebî Dâvûd*'dakileri 14 hocasından, *Sunen-i Tirmizî*'dekileri 23 hocasından, *Sunen-i Nesâî*'dekileri 4 hocasından, *Sunen-i İbn Mâce*'dekileri 23 hocasından, *Musned*'dekileri 35 hocasından ve *Sunen-i Dârimî*'dekileri 6 hocasından naklettiği görülmektedir.

Cerh ve ta'dil âlimleri Ebû Muâviye'nin A'meş'ten naklettiği rivâyetlerde sika olduğu görüşünde birleşmektedir. A'meş'in dışındaki hocalarından naklettiği rivâyetlerde ise çoğunluğun görüşü yine sika olduğu yönündedir. Yahyâ ibn Maîn ve İbn Hacer el-Askalânî gibi bazı âlimler ise Ebû Muâviye'nin A'meş'in dışındaki hocalarından rivâyetlerinde sika olmakla birlikte bazen hata ettiğini belirtmektedir.

Abdurrahman ibn Yusuf ibn Hırâş, Ebû Muâviye'yi A'meş'in dışındaki hocalarından naklettiği rivâyetlerde "sadûk" olarak nitelerken, Ahmed ibn Hanbel ise ıztırâb bulunduğu

gerekçesiyle “zayıf” kabul etmektedir. Bununla birlikte Ahmed ibn Hanbel’in *Musned*’inde Ebû Muâviye’nin A’miş dışındaki hocalarından naklettiği birçok rivâyete yer verdiği görülmektedir. Dolayısıyla Ahmed ibn Hanbel’in Ebû Muâviye’yi sadece ıztırâb bulunan rivâyetlerde zayıf kabul ettiği söylenebilir.

Cerh ve ta’dil âlimlerinin tenkîtlерinin genel olarak değеrlendirilmesi sonucu Ebû Muâviye’nin “sika” olduğunu ve A’miş’ten naklettiği rivâyetlerde sikalığının daha da arttığını söylemek mümkündür.

İrcâ ile itham edilen Ebû Muâviye, bid’atında aşırı giden ve bid’atına davet eden râvîlerden değildir. İrcâ ile itham edilmesine rağmen rivâyetleri terk edilmemiştir. Bu durum, İrcâyı hafif bid’atlardan sayan hadis âlimlerinin ircâ ile itham edilen ve bid’atının davetçisi olmayan râvîden hadis alınması konusundaki genel yaklaşımlarına uygundur.

Ebû Muâviye ed-Darîr ayrıca tedlîs ile itham edilmiştir. İbn Hacer, Ebû Muâviye’yi ikinci mertebede yer alan müdellis râvîler arasında zikreder. Sadece sika râvîlerden tedlîs yapan ya da ilminin genişliği yanında tedlîs yaptığı rivâyet sayısı az olan mudellis râvîler bu mertebede tasnif edilmiştir. Metrûk râvîden tedlîs yapan Ebû Muâviye’nin naklettiği çok sayıda hadisin yanında tedlîs yaptığı rivâyetlerin az sayıda olması sebebiyle ikinci mertebeye dâhil edildiği anlaşılmaktadır.

Tedlîs ile itham edilmiş olmasına rağmen Kütüb-i Tis’a müelliflerinin Ebû Muâviye’nin “an” sîgasıyla naklettiği rivâyetlere eserlerinde yer verdikleri görülmektedir. Buhârî ve Müslim gibi rivâyetlerde sıhhat şartı arayan âlimlerin eserlerine aldıkları ve Ebû Muâviye’nin hocasından “an” sîgasıyla naklettiği rivâyetler için söz konusu âlimlerin o rivâyetlerin sahîh olduğundan emin oldukları söylenebilir. Söz konusu rivâyetlerin Ebû Muâviye tarafından başka kaynaklarda semâ ifade eden sîgalarla nakledilip nakledilmediği ve müdellis olmayan sika bir râvînin Ebû Muâviye’ye mutâbaat edip etmediği ayrı bir çalışmada ele alınabilir.

Ebû Muâviye’nin naklettiği çok sayıda hadis Kütüb-i Tis’a’da mutâbî rivâyet olarak zikredilmektedir. O rivâyetlerdeki ziyâdeler ve lafız farklılıkları da yine müstakil bir çalışma konusu olabilir.

Ebû Muâviye ed-Darîr’in temel hadis kaynaklarında yer alan bazı rivâyetlerinin bazı eserlerde hocasından semâ ifade eden “haddesenâ” sîgasıyla ve diğer bazılarında ise semâ ifade etmeyen “an” sîgasıyla nakledildiği görülmektedir. Bu sebeple, hocasından “an”

sîgasıyla naklettiği bir rivâyete isnâdına bakarak zayıf hükmü vermeden önce aynı rivâyetin varsa diğer tariklerine de bakmak gerekir.

BİBLİYOGRAFYA

Âcurrî, Ebû Bekr Muhammed ibn Huseyin ibn Abdillâh el-Bağdâdî (360/970), *eş-Şerîa*, I-V, thk: Abdullah ibn Omer ibn Suleyman ed-Demîcî, Dâru'l-Vatan, 2. bs., Riyad, 1999.

Âcurrî, Ebû Ubeyd Muhammed ibn Ali ibn Osman (?), *Suâlât Ebî Ubeyd el-Âcurrî Ebâ Dâvûd es-Sicistânî fi'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, thk: Muhammed Ali Kâsım el-Omerî, İslam Üniversitesi, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1983.

Abd ibn Humeyd, Ebû Muhammed Abd ibn Humeyd ibn Nasr el-Keşşî (249/863), *el-Muntehab min Musnedi Abd ibn Humeyd*, thk. Subhî el-Bedrî es-Sâmerrâî ve Mahmûd Muhammed Halîl es-Saîdî, Mektebetu's-Sunne, 1. bs., Kahire, 1988.

Abdullatîf, Abdulazîz ibn Muhammed ibn İbrahim el-Abdullatîf, *Davabitu'l-Cerh ve't-Ta'dîl*, İslâm Üniversitesi, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1991.

Ahmed, Ebû Abdullah Ahmed ibn Muhammed ibn Hanbel ibn Hilâl ibn Esed eş-Şeybânî (241/855), *Musned*, I-L, thk. Şuayb el-Arnâvût ve diğerleri, Muessesetu'r-Risâle, 1. bs., Beyrut, 2001.

_____, *Fedâilu's-Sahâbe*, I-II, thk. Vasiyyullah Muhammed Abbâs, Muessesetu'r-Risâle, 1. bs., Beyrut, 1983.

_____, *el-Ilel ve Ma'rîfetu'r-Ricâl*, I-III, thk. Vasiyyullah ibn Muhammed Abbas, Dâru'l-Hânî, 2. bs., Riyad, 2001.

Ahmed Naîm, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, I-XIII, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 7. bs., Ankara, 1982.

Alâî, Ebû Saîd Salâhuddîn Halîl ibn Keykeldî (761/1359), *Câmiu't-Tahsîl fi Ahkâmi'l-Merâsîl*, thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefî, Âlemu'l-Kutub, 2. bs., Beyrut, 1986.

Âsım Efendi, Mütercim (1235/1819), *el-Okyânûsu'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhîr Kâmûsu'l-Muhîr Tercümesi*, I-VI, Pasifik Ofset, İstanbul, 2013.

Aydınlı, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 10. bs., İstanbul, 2019.

A'zamî, Muhammed Mustafa, “*Buhârî*”, DİA, İstanbul, 1992.

Bâcî, Ebu'l-Velîd Suleymân ibn Halef ibn Sa'd et-Tucîbî (474/1081), *et-Tadîl ve't-Tecrîh limen harrece lehu'l-Buhârî fi'l-Câmii's-Sahîh*, I-III, thk. Ebû Lubâbe Huseyin, Dâru'l-Livâ, 1. bs., Riyad, 1986.

Beğavî, Ebû Muhammed Muhyî's-Sunne el-Huseyin ibn Mes'ûd ibn Muhammed el-Ferrâ' (516/1122), *Şerhu's-Sunne*, I-XV, thk. Şuayb el-Arnâvût ve Muhammed Zuheyr eş-Şâviş, el-Mektebu'l-İslâmî, 2. bs., Beyrut, 1983.

Bendenîcî, Ebû Bîşr el-Yemân ibn Ebi'l-Yemân (284/897), *et-Takfiye fi'l-Luğa*, thk. Halîl İbrahim el-Atiyye, Irak Vakıflar Bakanlığı, Bağdat, 1976.

Beyhakî, Ahmed ibn el-Huseyin ibn Ali ibn Musa el-Husrevcirdî el-Horasânî (458/1066), *es-Sunenu'l-Kubrâ*, I-XI, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 3. bs., Beyrut, 2003.

_____, *es-Sunenu's-Sağîr*, I-IV, thk. Abdu'l-Mu'tî Emîn Kal'acî, Câmiatu'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 1. bs., Karaçi, 1989.

_____, *Şuabu'l-İman*, I-XIV, thk. Abdulalî Abdulhamîd Hâmid, Mektebetu'r-Ruşd, Riyad, 2003.

_____, *el-Ba's ve'n-Nuşûr*, thk. Âmir Ahmed Haydar, Merkezu'l-Hidemat ve'l-Ebhâsi's-Sekâfiyye, 1. bs., Beyrut, 1986.

_____, *el-Âdâb*, tlk. Ebû Abdillâh es-Saîd el-Mendûh, Muessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, 1. bs., Beyrut, 1998.

_____, *el-Kadâ ve'l-Kader*, thk. Muhammed ibn Abdillâh Âl Âmir, Mektebetu'l-Ubeykân, 1. bs., Riyad, 2000.

Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed ibn Amr ibn Abdilhâlık el-Basrî (292/905), *Musned*, I-XVIII, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah ve diğerleri, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1. bs., Medine-i Münevvere, 2009.

Bozkurt, Nahide, “*Hârûnürreşîd*”, DİA, İstanbul, 1997

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed ibn İsmail (256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*, I-IX, thk. Muhammed Zuheyr ibn Nâsir en-Nâsir, Dâru Tavki'n-Necât, 1. bs., byy, 2001.

_____, *et-Târîhu'l-Kebîr*, I-VIII, thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ, Dâiratu'l-Meârifi'l-Osmâniyye, Haydarabat, trs.

_____, *ed-Duafâ es-Sağîr*, thk. Ebû Abdillâh Ahmed ibn İbrahim ibn Ebi'l-Ayneyn, Mektebetu İbn Abbâs, 1. bs., byy, 2005.

_____, *Halku Ef'âli'l-İbâd*, thk. Abdurrahman Umeyra, Dâru'l-Meâfiri's-Suûdiyye, Riyad, trs.

_____, *el-Edebu'l-Mufred*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 3. bs., Beyrut, 1989.

Busîrî, Ebu'l-Abbas Şihâbuddîn Ahmed ibn Ebi Bekr ibn İsmail (840/1436), *Misbâhu'z-Zucâce fî Zevâidi İbn Mâce*, I-IV, thk. Muhammed el-Muntekî el-Keşnâvî, Dâru'l-Arabiyye, Beyrut, 1983.

Cevherî, Ebû Nasr İsmail ibn Hammâd (400/1009), *es-Sihâh Tâcu'l-Luğa ve Sihâhi'l-Arabiyye*, I-VI, thk. Ahmed Abdulğafûr Attâr, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 4. bs., Beyrut, 1987.

Çakan, İsmail Lütî, *Hadis Usûlü*, M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 43. bs., İstanbul, 2017.

_____, *Hadis Edebiyatı*, M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 21. bs., İstanbul, 2017.

Dârakutnî, Ebu'l-Hasen Alî ibn Omer ibn Ahmed (385/995), *Sunen*, I-V, thk. Şuayb el-Arnâvût ve diğerkleri, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 2004.

_____, *el-Mu'telif ve'l-Muhtelif*, thk. Muvaffak ibn Abdillâh ibn Abdilkâdir, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1. bs., Beyrut, 1986.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah ibn Abdirrahmân ibnu'l-Fadl ibn Behrâm et-Temîmî es-Semerkandî (255/869), *Sunen*, I-IV, thk. Huseyin Selim Esed ed-Dârânî, Dâru'l-Muğnî, 1. bs., Suudi Arabistan, 2000.

Dârimî, Ebû Saîd Osmân ibn Saîd ibn Hâlid (280/894), *Târîhu Osmân ibn Saîd ed-Dârimî an Ebî Zekerîyyâ Yahyâ b. Ma'în*, thk. Ahmed Muhammed Nûr Seyf, Merkezu'l-Bahsi'l-İlmî ve İhyâi't-Turâsi'l-İslâmî, Mekke, trs.

Dîneverî, Ebû Bekir Ahmed ibn Mervân (330/941), *Kitâbu'l-Mucâlese ve Cevâhiru'l-İlm*, I-X, thk. Ebû Ubeyde Meşhûr ibn Hasan Âl Selmân, Cem'ıyyetu't-Terbiyeti'l-İslâmiyye, Bahreyn, 1998.

Dûlâbî, Ebû Bîşr Muhammed ibn Ahmed ibn Hammâd el-Verrâk (310/923), el-Kunâ ve'l-Esmâ, I-III, thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fârîyâbî, Dâru İbn Hazm, 1. bs., Beyrut, 2000.

Ebû Avâne, Ya'kûb ibn İshâk ibn İbrahim el-İsferâyînî (316/929), *Mustehrac*, I-V, thk. Eymen ibn Ârif ed-Dimeşkî, Dâru'l-Ma'rife, 1. bs., Beyrut, 1998.

Ebû Dâvûd, Suleymân ibn el-Eş'as ibn İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (275/889), *Sunen*, I-IV, thk. Şuayb el-Arnâvût ve Muhammed Kâmil Karabellî, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, byy, 2009.

_____, *Suâlâtü Ebî Dâvûd li'l-İmâmi Ahmed ibn Hanbel fî Cerhi'r-Ruvâti ve Ta'dilihim*, thk. Ziyâd Muhammed Mansûr, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1994.

Ebû Nuaym, Ahmed ibn Abdillâh ibn İshâk el-İsfahânî (430/1038), *Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, I-X, Mektebetu's-Seâde, Mısır, 1974

_____, *Sıfatu'l-Cenne*, I-II, Ali Rızâ Abdillâh, Dâru'l-Me'mûn, Şam, trs.

_____, *Fedâilu'l-Hulefâi'l-Erbea ve ğayrihim*, thk. Salih ibn Muhammed el-Akîl, Dâru'l-Buhârî, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1997.

Ebû Umeyr, Fâyiz Abdulfettâh, "*Eseru'l-İsâbeti bi'l-Amâ alâ Merviyâtî'r-Râvî*", el-Mecelletu'l-Urduniyye fî'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 2/2 (2006), 81-108.

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Alî ibn el-Musennâ et-Temîmî el-Mevsılî (307/919), *Mu'cem*, thk. İrşâdu'l-Hak el-Eserî, İdâratu'l-Ulûmî'l-Eseriyye, 1. bs., Faysalâbâd, 1987.

_____, *Musned*, I-XIII, thk. Huseyin Selim Esed, Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, 1. bs., Şam, 1984.

Ebû Zur'a ed-Dimeşkî, Abdurrahmân ibn Amr ibn Abdillâh (281/894), *Târîhu Ebî Zur'a ed-Dimeşkî*, thk. Şukrullah ibn Ni'metullah el-Kûcânî, Mecmau'l-Luğati'l-Arabiyye, Şam, trs.

Ebû Zur'a el-İrâkî, Ahmed ibn Abdîrrahîm ibn el-Huseyn el-Kürdî el-Mihrânî (826/1423), *el-Beyân ve't-Tavzîh li-men uhrice lehû fî's-Sahîh ve musse bi-darbin mine't-tecrîh*, thk. Kemâl Yusuf el-Hût, Dâru'l-Cinân, 1. bs., Beyrut, 1990.

Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn (1420/1999), *Silsiletu'l-Ehâdisi'd-Daîfe ve'l-Mevdûa*, I-XIV, Dâru'l-Meârif, 1. bs., Riyad, 1992.

Erul, Bunyamin, “*Tedlîs*”, DİA, İstanbul, 2011.

Fayda, Mustafa, “*Fey*”, DİA, İstanbul, 1995.

Fesevî, Ebû Yûsuf Ya'kûb ibn Sufyân ibn Cuvvân (277/890), *el-Ma'rifetu ve't-Târîh*, I-III, thk. Ekrem Ziyâ el-Omerî, Muessesetu'r-Risâle, 2. bs., Beyrut, 1981.

Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed ibn Yakûb (817/1415), *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Muessesetu'r-Risâle, 2. bs., Beyrut, 1987.

Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed ibn Abdillâh ibn Muhammed en-Nîsâbûrî (405/1014), *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*, nşr. Muazzam Huseyin, el-Mektebetu'l-İlmiyye, 2. bs., Medine-i Münevvere, 1977.

_____, *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*, I-IV, thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. bs., Beyrut, 1990.

Halîfe ibn Hayyât, Ebû Amr Halîfe ibn Hayyât ibn Halîfe eş-Şeybânî el-Basrî (240/854), *Kitâbu't-Tabakât*, thk. Suheyl Zekkâr, Dâru'l-Fikr, 1. bs., byy, 1993.

_____, *Târîhu Halîfe ibn Hayyât*, thk. Ekrem Ziyâ el-Omerî, Dâru'l-Kalem, 2. bs., Şam, 1977.

Hallâl, Ebû Bekr Ahmed ibn Muhammed ibn Hârûn ibn Yezîd (311/923), *es-Sunne*, I-VII, thk. Atiyye ez-Zehrânî, Dâru'r-Râye, 1. bs., Riyad, 1989.

Harâitî, Ebû Bekr Muhammed ibn Ca'fer ibn Muhammed es-Sâmerrî (327/939), *Mekârimu'l-Ahlâk ve Meâlîhâ ve Mahmûdu Tarâikihâ*, thk. Eymen Abdalcâbir Buhayrî, Dâru'l-Âfâki'l-Arabiyye, 1. bs., Kahire, 1999.

Hâşimî, Sa'dî Mehdî Salih, *Ebû Zur'a er-Râzî ve cuhûduhû fî's-Sunneti'n-Nebeviyye maa tahkiki kitâbihî ed-Duafâ ve ecvibetihî alâ es'ileti'l-Berzeî*, I-III, İslam Üniversitesi, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1982.

_____, *Şerhu Elfâzi't-Tevsîk ve't-Ta'dîli'n-Nâdira ev Kalîleti'l-İsti'mâl*, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1992.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed ibn Alî ibn Sâbit (463/1071), *Târîhu Bağdâd ve Zuyûluhû*, I-XXIV, thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. bs., Beyrut, 1996.

_____, *el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye*, thk. Ebu Abdillâh es-Sûrakî ve İbrahim Hamdî el-Medenî, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Medine-i Münevvere, trs.

Heysemî, Ebu'l-Hasen Nuruddîn Ali ibn Ebi Bekr ibn Suleyman (807/1405), *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, I-X, thk. Husâmu'd-Dîn el-Kudsî, Mektebetu'l-Kudsî, Kahire, 1994.

İclî, Ebu'l-Hasen Ahmed ibn Abdillâh ibn Sâlih (261/875), *Ma'rifetu's-Sikât*, I-II, thk. Abdalâlîm Abdulazîm el-Bestevî, Mektebetu'd-Dâr, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1985.

İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah ibn Adî ibn Abdillâh el-Curcânî (365/976), *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, I-IX, Âdil Ahmed Abdulmevcûd ve diğerkleri, el-Kutubu'l-İlmiyye, 1. bs., Beyrut, 1997.

İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali ibn el-Hasen ibn Hibetillâh ed-Dımaşkî (571/1176), *Târîhu Dımeşk*, I-LXXX, thk. Amr ibn Ğarâme el-Omerî, Dâru'l-Fıkr, byy, 1995.

İbn Batta, Ebû Abdillâh Ubeydullah ibn Muhammed ibn Muhammed el-Ukberî (387/997), *el-İbânetu'l-Kubrâ*, I-IX, thk. Rızâ ibn Na'sân Mu'tî ve diğerkleri, Dâru'r-Râye, 1. bs., Riyad, 1988.

İbn Ebî Âsım, Ebû Bekr Ahmed ibn Amr ibn ed-Dahhâk ibn Mahled eş-Şeybânî (287/900), *es-Sunne*, I-II, thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, el-Mektebu'l-İslâmî, 1. bs., Beyrut, 1980.

_____, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I-VI, thk. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbira, Dâru'r-Râye, 1. bs., Riyad, 1991.

İbn Ebî Hâtım, Ebû Muhammed Abdurrahmân ibn Muhammed ibn İdrîs er-Râzî (327/938), *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, I-IX, thk. Abdurrahman ibn Yahyâ el-Muallimî el-Yemânî, Dâiratu'l-Meârifî'l-Osmâniyye, 1. bs., Haydarabat, 1952.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah ibn Muhammed ibn Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (235/849), *el-Musannef fî'l-Ehâdisi ve'l-Âsâr*, I-VII, thk. Kemâl Yusuf el-Hût, Mektebetu'r-Ruşd, 1. bs., Riyad, 1989.

İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Ahmed ibn Alî ibn Muhammed el-Askalânî (852/1449), *Takrîbu't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme, Dâru'r-Reşîd, 4. bs., Halep, 1996.

_____, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I-XII, Dâiratu'l-Meârifî'n-Nizamiyye, 1. bs., Haydarabat, 1907.

_____, *en-Nuket alâ Kitâbi İbni's-Salâh*, I-II, thk. Rebi' ibn Hâdî Umeyr, Dâru'r-Râye, 1. bs., Riyad, 1988.

_____, *Nuzhetu'n-Nazar fî Tavdîhi Nuhbeti'l-Fıker*, thk. Nuruddîn İtr, Matbaatu's-Sabâh, 3. bs., Şam, 2000.

_____, *Ta'rîfu Ehli't-Takdîs bi Merâtibi'l-Mevsûfine bi't-Tedlîs*, thk. Âsım ibn Abdillâh el-Karyûtî, Mektebetu'l-Menâr, 1. bs., Amman, 1983.

_____, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XII, Dâru'r-Reyyân li't-Turâs, 2. bs., Kahire, 1988.

_____, *Hedyu's-Sârî Mukaddimetu Fethi'l-Bârî*, Dâru'r-Reyyân li't-Turâs, 2. bs., Kahire, 1988.

_____, *Lisânu'l-Mîzân*, I-X, thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde, Dâru'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 1. bs., byy, 2002.

_____, *İthâfu'l-Mehera bi'l-Fevâidi'l-Mubtekera min Etrâfi'l-Aşera*, I-XIX, thk. Zuheyr ibn Nâsır en-Nâsır, Merkezu Hidmeti's-Sunne, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1994.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed ibn Hibbân ibn Ahmed el-Bustî (354/965), *es-Sikât*, I-IX, thk. Muhammed Abdulmuid Han, Dâiratu'l-Meârifî'l-Osmâniyye, 1. bs., Haydarabat, 1973.

_____, *Meşâhîru Ulemâi'l-Emsâr*, nşr. Manfred Fleischhammer, Mektebetu İbni'l-Cevzî, Dammam, trs.

_____, *Kitâbu'l-Mecrûhîn mine'l-Muhaddisîn ve'd-Duafâi ve'l-Metrûkîn*, I-III, thk. Muhammed İbrahim Zâyid, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1992.

_____, *el-İhsân fî Takrîbi Sahîhi İbni Hibbân*, I-XVIII, trb. Emir Alâuddîn Ali ibn Balabân el-Fârisî, thk. Şuayb el-Arnâvût, Muessesetu'r-Risâle, 1. bs., Beyrut, 1988.

İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed ibn İshâk ibn Huzeyme es-Sulemî en-Nîsâbûrî (311/924), *Sahîh*, I-IV, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, trs.

_____, *et-Tevhîd ve İsbâtu Sıfâtî'r-Rabb azze ve celle*, I-II, thk. Abdulazîz ibn İbrahim eş-Şehvân, Mektebetu'r-Ruşd, 5. bs., Riyad, 1994.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ' Imâduddîn İsmail ibn Şihâbiddîn Omer ibn Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî (774/1373), *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, I-VIII, thk. Sâmi Muhammed Selâme, Dâru Taybe, 2. bs., byy, 1999.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (273/887), *es-Sunen*, I-V, thk. thk. Şuayb el-Arnâvût ve diğerleri, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1. bs., byy., 2009.

İbn Maîn, Ebû Zekeriyâ Yahyâ ibn Maîn ibn Avn el-Murrî el-Bağdâdî (233/848), *Ma'rîfetu'r-Ricâl*, I-II, Ahmed ibn Muhammed ibn Muhriz rivâyeti, thk. Muhammed Kâmil el-Kassâr, Mecmau'l-Luğati'l-Arabiyye, Şam, 1985.

_____, *Yahya ibn Maîn ve Kitabuhu et-Târîh*, I-IV, Abbas ibn Muhammed ed-Dûrî rivâyeti, thk. Ahmed Muhammed Nûr Seyf, Kral Abdülaziz Üniversitesi, 1. bs., Mekke, 1979.

İbn Mencûye, Ebû Bekr Ahmed ibn Alî ibn Muhammed el-Yezdî el-İsfahânî (428/1036), *Ricâlu Sahîhi Muslim*, I-II, thk. Abdullah el-Leysî, Dâru'l-Ma'rife, 1. bs., Beyrut, 1987.

İbn Nâsiruddîn, Ebû Bekr Şemsuddîn Muhammed ibn Abdillâh ibn Muhammed el-Kaysî (842/1438), *Tevzîhu'l-Muştebih fî Zabti Esmâi'r-Ruvât*, I-X, thk. Muhammed Naîm el-Araksûsî, Muessesetu'r-Risâle, 1. bs., Beyrut, 1993.

İbn Râhûye, Ebû Yakûb İshâk ibn İbrâhîm ibn Mahled et-Temîmî el-Hanzalî el-Mervezî (238/853), *Musned*, I-V, thk. Abdulğafûr ibn Abdilhak el-Belûşî, Mektebetu'İmân, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1991.

İbn Receb el-Hanbelî, Ebu'l-Ferec Zeynuddîn Abdurrahmân ibn Ahmed ibn Abdurrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşkî (795/1393), *Şerhu İleli't-Tirmizî*, I-II, thk. Hemmâm Abdurrahîm Saîd, Mektebetu'l-Menâr, 1. bs., Ürdün, 1987.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed ibn Sa'd ibn Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî (230/845), *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, I-VIII, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. bs., Beyrut, 1990.

İbn Şâhîn, Ebû Hafs Omer ibn Ahmed ibn Osmân el-Bağdâdî (385/996), *Târîhu Esmâi's-Sikât*, thk. Subhi es-Sâmerrâî, ed-Dâru's-Selefiyye, 1. bs., Kuveyt, 1984.

İbnu'l-A'râbî, Ebu Saîd Ahmed ibn Muhammed ibn Ziyâd el-Basrî es-Sûfî (341/952), *Mu'cem*, I-III, thk. Abdulmuhsin ibn İbrahim ibn Ahmed el-Huseynî, Dâru İbni'l-Cevzî, 1. bs., Suudi Arabistan, 1997.

İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahmân ibn Alî ibn Muhammed el-Bağdâdî (597/1201), *el-İlelu'l-Mutenâhiye fî'l-Ehâdisi'l-Vâhiye*, I-II, thk. İrşâdu'l-Hak el-Eserî, İdâratu'l-Ulûmi'l-Eseriyye, 2. bs, Faysalâbâd, 1981.

_____, *el-Mevdûât*, I-III, thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân, Mektebetu's-Selefiyye, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1966-1968.

İbnu'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Şemsuddîn Muhammed ibn Muhammed ibn Muhammed ibn Alî ibn Yûsuf el-Cezerî (833/1429), *Ğâyetu'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*, I-III, Mektebetu İbn Teymiyye, byy, trs.

İbnu'l-Cuneyd, Ebû İshâk İbrahim ibn Abdillâh ibnu'l-Cuneyd el-Huttelî el-Bağdâdî (270/884), *Suâlâtu İbnu'l-Cuneyd li Ebî Zekerıyyâ Yahyâ ibn Maîn*, thk. Ahmed ibn Nur Seyf, Mektebetu'd-Dâr, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1988.

İbnu'l-Esîr, Mecduddîn el-Mubarek ibn Muhammed el-Cezerî (606/1210), *en-Nihâye fî Ğaribi'l-Hadîsi ve'l-Eser*, I-V, thk. Mahmûd Muhammed Tanâhî ve Tâhir Ahmed er-Râzî, Dâru'l-Fikr, 2. bs., Beyrut, 1979.

İbnu'l-Esîr, Ebu'l-Hasen İzzuddîn Alî ibn Muhammed ibn Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (630/1233), *el-Kâmil fî't-Târih*, I-X, thk. Omer Abdusselâm Tedmurî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1. bs., Beyrut, 1997.

İbnu'l-Medîni, Ebu'l-Hasen Alî ibn Abdillâh ibn Ca'fer ibn Necîh es-Sa'dî (234/848), *İlelu'l-Hadîs ve Ma'rifetu'r-Ricâl*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, el-Mektebu'l-İslâmî, 2. bs., Beyrut, 1980.

İbnu'l-Mubârek, Ebû Abdurrahmân Abdullah ibnu'l-Mubârek ibn Vâzih el-Hanzalî el-Mervezî (181/797), *ez-Zuhd ve'r-Rakâik*, thk. Habîburrahmân el-A'zamî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, trs.

İbnu'l-Mukrî, Ebû Bekr Muhammed ibn İbrâhîm ibn Alî el-İsfahânî (381/991), *Mu'cem*, thk. Ebû Abdurrahman Âdil ibn Sa'd, Mektebetu'r-Rüşd, 1. bs., Riyad, 1998

İbnu's-Salâh, Ebû Amr Takıyyuddîn Osmân ibn Salâhiddîn Abdîrrahmân ibn Mûsâ eş-Şehrîrî (643/1245), *Ulûmu'l-Hadîs*, trc. Abdullah Aydınlı, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1. bs., İstanbul, 2019

Kâsım ibn Sellâm, Ebû Ubeyd el-Kâsım ibn Sellâm ibn Miskîn el-Herevî (224/838), *el-İmân*, thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, el-Mektebu'l-İslâmî, 2. bs., Beyrut, 1983.

Kazvînî, Ebu'l-Kâsım Abdulkarîm ibn Muhammed ibn Abdilkerîm er-Râfî (623/1226), *Şerhu Musnedi's-Şâfî*, I-IV, thk. Ebû Bekir Vâil Muhammed Bekir Zehrân, Katar Vakıflar Bakanlığı, 1. bs., Katar, 2007.

Kelâbâzî, Ebû Nasr Ahmed ibn Muhammed ibn el-Huseyn el-Buhârî (398/1008), *Ricâlu Sahîhi'l-Buhârî*, I-II, thk. Abdullah el-Leysî, Dâru'l-Ma'rife, 1. bs., Beyrut, 1987.

Koçyiğit, Talât, *Hadîs Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 13. bs., Ankara, 2014.

_____, *Hadîs Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 10. bs., Ankara, 2017.

_____, *Hadîşçilerle Kelâmcılar Arasındaki Münakaşalar*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1969.

Kutlu, Sönmez, “Mürchie”, DİA, İstanbul, 2006.

Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik ibn Enes ibn Mâlik ibn Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (179/795), *Muvatta*, Yahyâ ibn Yahyâ el-Leysî rivâyeti, thk. Muhammed Fuad Abdalbâkî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1985.

_____, *Muvatta*, I-VIII, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, Muessesetu Zayid ibn Sultân Âl Nehyân, 1. baskı, Abu Dhabi, 2004.

_____, *Muvatta*, Muhammed ibnu'l-Hasen eş-Şeybânî rivâyeti, thk. Abdulvehhâb Abdullatîf, el-Mektebetu'l-İlmiyye, 2. baskı, byy, trs.

Memiş, Mahmut, *Hadîs İlminde Görme Engelli Râviler ve Rivâyet Ehliyetlerinin Değeri*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Mervezî, Ebû Abdillâh el-Huseyin ibnu'l-Hasen ibn Harb es-Sulemî (246/860), *el-Birr ve's-Sıla*, thk. Muhammed Saîd Buhârî, Dâru'l-Vatan, 1. bs., Riyad, 1998.

Mizzî, Ebu'l-Haccâc Cemâluddîn Yûsuf ibn Abdîrrahmân ibn Yûsuf (742/1341), *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, I-XXXV, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Muessesetu'r-Risâle, 1. bs., Beyrut, 1980.

Muhallîs, Ebû Tâhir Muhammed ibn Abdîrrahmân ibni'l-Abbâs el-Bağdâdî (393/1003), *el-Muhallısıyyât*, I-IV, thk. Nebîl Sa'duddîn Cerrâr, Vakıflar Bakanlığı, 1. bs., Katar, 2008.

Munâvî, Zeynuddîn Muhammed Abdurraûf ibn Tâcil'ârifîn ibn Nûridîn Alî el-Haddâdî (1031/1622), *Feyzu'l-Kadîr şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr*, I-VI, el-Mektebetu't-Ticâriyyetu'l-Kubrâ, 1. bs., Mısır, 1937.

Muslim, Ebu'l-Huseyn Muslim ibn el-Haccâc ibn Muslim el-Kuşeyrî (261/875), *el-Câmiu's-Sahîh*, I-V, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, trs.

_____, *el-Kunâ ve'l-Esmâ*, I-II, thk. Abdurrahîm Muhammed Ahmed el-Kaşkârî, İslam Üniversitesi, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1984.

Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed ibn Şuayb ibn Ali el-Horasânî (303/915), *Sunen*, I-VIII, thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde, Mektebu'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 2. bs., Halep, 1986.

_____, *es-Sunen el-Kubrâ*, I-XII, thk. Hasen Abdulmun'im Şelebî, Muessesetu'r-Risâle, 1. bs., Beyrut, 2001.

Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ ibn Şeref ibn Murî (676/1277), *Tehzîbu'l-Esmâi ve'l-Luġât*, I-IV, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, trs.

Nuaym ibn Hammâd, Ebû Abdillâh Nuaym ibn Hammâd ibn Muâviye el-Huzâi el-Mervezî (228/843), *el-Fiten*, I-II, thk. Semîr Emîn ez-Zuheyri, Mektebetu't-Tevhîd, 1. bs., Kahire, 1991.

Özkan, Halit, “*Tayâlisî*”, DİA, İstanbul, 2011.

Özpınar, Ömer, *Hadis Edebiyatının Oluşumu*, Ankara Okulu Yayınları, 2. bs., Ankara, 2013.

Polat, Salahattin, “*Mütâbaat*”, DİA, İstanbul, 2006.

Reşîd el-Attâr, Ebu'l-Huseyin Yahyâ ibn Ali ibn Abdillâh el-Kuraşî (662/1264), *Mucerredü Esmâi'r-Ruvâti an Mâlik*, thk. Ebû Muhammed Sâlim ibn Ahmed ibn Abdilhâdî, Mektebetu'l-Ğurabâ, 1. bs., byy, 1997.

Sâîd ibn Mansûr, Ebû Osmân Sâîd ibn Mansûr ibn Şu'be el-Horasânî (227/842), *Sunen*, I-II, thk. Habîburrahmân el-A'zamî, Dâru's-Selefiyye, 1. bs., Hindistan, 1982.

Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdulkerîm ibn Muhammed ibn Mansûr el-Mervezî (562/1166), *el-Ensâb*, I-XIII, thk. Abdurrahman ibn Yahya el-Muallimî ve diğerleri, Meclisu Dâirati'l-Meârifî'l-Osmâniyye, 1. bs., Haydarâbâd, 1962.

Suyûtî, Ebu'l-Fadl Celâluddîn Abdurrahmân ibn Ebî Bekr ibn Muhammed el-Hudayrî (911/1505), *Tedribu'r-Râvî fî Şerhi Takrîbî'n-Nevâvî*, I-II, thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî, Mektebetu'l-Kevser, 3. bs., Beyrut, 1996.

Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed ibn İdrîs ibn Abbâs (204/820), *er-Risâle*, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut, trs.

Şâfi, Ebû Sâîd el-Heysem ibn Kuleyb ibn Sureyc el-Binkesî (335/946), *Musned*, I-III, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah, Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1. bs., Medine-i Münevvere, 1990.

Taberânî, Ebu'l-Kâsım Suleymân ibn Ahmed ibn Eyyûb (360/971), *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, I-XXV, thk. Hamdî ibn Abdilmecîd es-Selefî ve diğerleri, Mektebetu İbn Teymiyye, 2. bs., Kahire, 1994.

_____, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, I-X, thk. Tarık ibn Avadallah ibn Muhammed ve Abdulmuhsin ibn İbrahim el-Huseynî, Dâru'l-Harameyn, Kahire, trs.

_____, *Mekârimu'l-Ahlâk*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. bs., Beyrut, 1989.

_____, *ed-Duâ*, thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. bs., Beyrut, 1992.

_____, *Musnedu's-Şâmiyyîn*, I-IV, thk. Hamdi ibn Abdilmecîd es-Selefi, Muessesetu'r-Risâle, 1. bs., Beyrut, 1984.

Tahâvî, Ebu Cafer Ahmed ibn Muhammed ibn Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî (321/933), *Şerhu Muşkili'l-Âsâr*, I-XVI, thk. Şuayb el-Arnâvût, Muessesetu'r-Risâle, 1. bs., Beyrut, 1994.

_____, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, V, thk. Muhammed Zuhri en-Neccâr ve Muhammed Seyyid Câdulhak, Âlemu'l-Kütüb, 1. bs., byy, 1994.

Tahhân, Mahmûd, *Teysîru Mustalahi'l-Hadîs*, Mektebetu'l-Meârif, 8. bs., Riyad, 1987.

Tayâlisî, Ebu Dâvûd Suleymân ibn Dâvûd ibn el-Cârûd (204/819), *Musned*, I-IV, thk. Muhammed ibn Abdilmuhsin et-Turkî, Dâru Hecer, 1. bs., Mısır, 1999.

Tebrîzî, Veliyyuddîn Ebû Abdillâh Muhammed ibn Abdillâh el-Hatîb (741/1340), *Mişkâtü'l-Mesâbih*, I-III, thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, el-Mektebu'l-İslâmî, 3. bs., Beyrut, 1985.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed İbn İsa ibn Sevre ibn Musa ibn ed-Dahhâk (279/892), *Sunen*, I-VI, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1998.

Topaloğlu, Bekir, “*Mevlâ*”, DİA, Ankara, 2004.

Uğur, Müctebâ, “*A'meş*”, DİA, İstanbul, 1991.

_____, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. bs., Ankara, 2018.

Yaman, Ahmet, “*Seleb*”, DİA, İstanbul, 2009.

Yavuz, Yusuf Şevki, “*Ehl-i Bid'at*”, DİA, İstanbul, 1994.

Yücel, Ahmet, *Hadis İlminde Tenkit Terimleri*, M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2. bs., İstanbul, 2015.

Ziyâuddîd el-Makdisî, Ebû Abdillâh Ziyâuddîn Muhammed ibn Abdilvâhid ibn Ahmed es-Sa'dî (643/1245), *el-Ehâdisu'l-Muhtâra mimmâ lem yuhrichu'l-Buhârî ve Muslim fî Sahîhayhimâ*, I-XIII, thk. Abdulmelik ibn Abdillâh ibn Duheş, Dâru Hıdır, 3. bs., Beyrut, 2000.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed ibn Ahmed ibn Osman et-Turkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (748/1348), *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, I-XXV, thk. Şuayb el-Arnâvût, Muessesetu'l-Risâle, 3. bs., Beyrut, 1985.

_____, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, I-XV, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1. bs., Beyrut, 2003.

_____, *Mîzânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, I-IV, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-Ma'rife, 1. bs., Beyrut, 1963.

_____, *Tezkiratu'l-Huffâz*, I-IV, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. bs., Beyrut, 1998.

_____, *el-Iber fî Haberi men Ğaber*, I-IV, thk. Ebû Hâcer Muhammed es-Saîd el-Besyûnî Zağlûl, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. bs., Beyrut, 1985.

_____, *el-Kâşif fî ma'rifeti men lehû rivâyetun fî'l-Kutubi's-Sitte*, I-II, thk. Muhammed Avvâme ve Ahmed Muhammed Nimr el-Hatîb, Dâru'l-Kible, 1. bs., Cidde, 1992.

_____, *Zikru Men Yu'temedu Kavluhû fî'l-Cerhi ve't-Ta'dîl*, nşr. Abdulfettâh Ebû Ğudde, el-Matbûâtul-İslâmiyye, 5. bs., Halep, 1990.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	--

Öz Geçmiş

1971'de Konya'da dünyaya geldi. 1987'de Konya İmam Hatip Lisesi'nden ve 1998'de Suudi Arabistan İslam Üniversitesi Hadis Fakültesi'nden mezun oldu. Toplam 19 yıla yakın kaldığı Suudi Arabistan'dan 2014'ün sonunda Türkiye'ye kesin dönüş yaptı. Diriliş Postası gazetesinde köşe yazarı olarak çalışmakta ve Arabi 21 sitesinde de Türkiye'yle ilgili Arapça makaleler yazmaktadır.